

Харківська академія неперервної освіти

Джерело

педагогічних інновацій

*Нова початкова школа:
перший досвід*

**Науково-методичний журнал
Випуск № 1(49)**

**Харків
2025**

Схвалено вченою радою Харківської академії неперервної освіти
(протокол № 5 від 26.12.2024 р.)

Головний редактор:

Покроєва Л.Д., доктор філософії, доцент, ректор Харківської академії неперервної освіти, заслужений працівник освіти України

Укладачі:

Коченгіна М.В., завідувач кафедри методики дошкільної та початкової освіти Харківської академії неперервної освіти, кандидат педагогічних наук;

Гезей О.М., Заліська О.М., Коваль О.А., Сосницька Н.П. – стариці викладачі кафедри методики дошкільної та початкової освіти Харківської академії неперервної освіти, кандидат педагогічних наук;

Писаренко Т.І., методист Центру інноваційного розвитку освіти Харківської академії неперервної освіти;

Семисошенко С.В., методист Центру інноваційного розвитку освіти Харківської академії неперервної освіти

Журнал видається КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».
Серія ХК № 2065-806Р, зареєстровано головним управлінням юстиції
у Харківській області 22 січня 2013 р.

Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід. – Випуск № 1 (49). – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2025. – 242 с.

За підбір і вірогідність фактичного матеріалу, точність цитування та посилань відповідають автори статей.

© Харківська академія неперервної освіти

Зміст

<i>Звернення до педагогів</i>	6
Розділ І. Концепція НУШ та Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» як основа навігації початкової освіти	8
Професійний розвиток учителів початкових класів як умова якості початкової освіти в умовах воєнного стану <i>Покроєва Любов</i>	8
Як організувати адаптований освітній процес <i>Коченгіна Маріанна</i>	12
Академічна доброчесність як складова іміджу закладу освіти <i>Тарасова Вікторія</i>	23
Ігровий майданчик – простір розвитку, безпеки та підтримки дітей <i>Большукіна Аліна</i>	28
Недискримінаційний підхід в освіті <i>Власенко Галина</i>	33
На шляху до нової якості освіти. Синергія вчительства <i>Грובה Наталія, Соколовська Ірина</i>	40
Інноваційно-освітнє середовище у формуванні професійної успішності вчителя початкових класів <i>Андрєєва Валентина, Андрєєв Сергій</i>	43
Розділ ІІ. Ефективні практики підготовки старших дошкільників до навчання в НУШ	47
Забезпечення розвитку дошкільників в умовах підготовки до навчання в НУШ <i>Капустіна Наталія</i>	47
Забезпечуємо наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах дистанційного формату освітньої діяльності закладу дошкільної освіти <i>Леунова Вікторія, Мартянова Світлана, Товкан Васирина</i>	53
Наступність у дії: інтеграція дошкільної та початкової освіти в умовах викликів сьогодення <i>Бігун Ольга, Марченко Аліна, Погрецька Любов</i>	58
Забезпечуємо наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах дистанційного формату освітньої діяльності закладу дошкільної освіти <i>Болібок Людмила</i>	63
Розділ ІІІ. Навігація початкової освіти в реаліях сьогодення	69
Компетентнісно зорієнтовані завдання з української мови як спосіб формування ключових компетентностей молодших школярів <i>Сосницька Надія</i>	69

Методичні особливості навчання молодших школярів розв'язувати задачі алгебраїчним методом <i>Гезей Ольга</i>	77
Формування ключових компетентностей учнів початкових класів на уроках читання під час дистанційного навчання <i>Логвиненко Світлана</i>	86
Система ефективних вправ для вдосконалення навичок читання молодших школярів <i>Присяник Ольга</i>	91
Сприяння розвитку соціально-емоційних навичок дітей через початкову освіту <i>Коваль Олена</i>	96
Діяльнісний та проєктний підхід у навчанні учнів <i>Шульга Віталія</i>	100
Гейміфікація та диференціація – дієві важелі компенсації освітніх втрат у початковій школі <i>Кобзева Лілія, Склярєнко Наталія</i>	105
Новий досвід організації навчання в 1-4 класах <i>Чеканова Наталія</i>	109
Організація дистанційного навчання здобувачів освіти початкової школи <i>Орлова Лілія</i>	112
Новий досвід організації навчання в 1-4-х класах <i>Петренко Васирина</i>	116
Новий досвід організації навчання в 1-4 класах <i>Пивоварова З.М.</i>	120
Новий досвід організації навчання першокласників. <i>Артюхова Світлана</i>	124
Ефективні практики в роботі вчителів початкових класів <i>Трипольська О.О., Обуховська О.І., Лебідь О.Г., Єрмоленко С.В., Дем'яно Г.В., Овчаренко І.М., Вяліна Л.М., Ключко Я.П.</i>	127
Мотивація учнів початкової школи під час дистанційного навчання на прикладі уроків української мови <i>Михайленко Інна</i>	135
Використання інтерактивних технологій навчання у початкових класах <i>Перерва Наталія</i>	138
Значення виступів на шкільних науково-практичних конференціях для розвитку учнів молодших класів <i>Лаврова О.В.</i>	142
Ціннісний компонент у процесі формування особистості молодшого школяра <i>Горбенко Тетяна</i>	144
Читання книги – це ніби розмова з освіченою людиною. Огляд українських і зарубіжних дитячих книг-ювілярів 2025 року <i>Жеребкіна Зоя, Павлова Анна, Писаренко Тетяна</i>	148
Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами вивчення творів письменників рідного краю <i>Клімова Світлана</i>	156

Партнерство у грі. Гра як засіб мотивації до навчання та розвитку дітей <i>Вітчинка Ольга</i>	163
Вплив рухової активності на фізичний та розумовий розвиток молодших школярів <i>Бандура В'ячеслав</i>	166
Відновлювальні та освітні функції дитячої гри <i>Вакуленко Лариса</i>	172
Відновлювальні та освітні функції дитячої гри <i>Коваленко Н.М.</i>	177
Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу <i>Галушка Тамара, Командік Тетяна</i>	182
Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання <i>Вітчинка Ольга</i>	189
Освіта як фактор стійкості: роль інклюзивного навчання в умовах бойових дій <i>Вітюк Анастасія</i>	191
Особливі діти – особливий підхід (з досвіду роботи Люботинської гімназії № 1) <i>Стрілець Валерій, Книш Світлана, Гонгало Анна</i>	201
Школа без бар'єрів: як початкова освіта сприяє успіху дітей з особливими освітніми потребами <i>Дядениста Анна</i>	206
Простір підтримки й розвитку дітей у початковій школі: індивідуальний практичний підхід у роботі з учнями з особливими освітніми потребами <i>Ляхова Наталія</i>	211
Досвід упровадження практичних навичок, які допомагають учням упоратись із травматичними наслідками війни <i>Тягнирядко В. В., Курочкіна Е. М.</i>	218
Цифрова еволюція вчительства. Десять стратегій. <i>Грובהва Наталія</i>	224
Цифрові технології в освіті – програмне забезпечення mozaBook. <i>Денисюк Світлана, Мосенцева Наталія</i>	227
Сучасні засоби візуалізації навчального матеріалу на уроках математики як дієві інструменти підвищення якості початкової освіти <i>Шевелєва І.П</i>	233
Післяслово	242

Шановні педагоги!

Під час війни в науковому обігу освітян з'явилися нові терміни – «освітні втрати», «навчальні втрати», «кризові ситуації», «надолуження навчальних утрат», «освіта на лінії фронту».

Але війна не зупинила освітній процес у закладах освіти. Не зупинила також, хоча й загальмувала, перебіг освітньої реформи. У всіх областях України, залежно від безпекової ситуації для навчання, дівчатка та хлопчики продовжують здобувати освіту. Для продовження реалізації освітніх реформ і надолуження освітніх утрат відбувається впровадження інноваційних освітніх технологій.

Навчатися в закладах загальної середньої освіти, що розташовані поблизу зон бойових дій, найскладніше: дистанційний освітній процес, який для учнів і учениць Харкова та Харківської області триває вже понад три роки; уроки – «через екран», спілкування з учителем і однокласниками – теж через екран або соціальні мережі; цифрове читання, постійні повітряні тривоги, обстріли, руйнування, загибель людей, обмежена можливість побігати з друзями на вулиці досхочу, грати в ігри, читати книжки тощо.

У цих умовах здійснюється навчання в закладах загальної середньої освіти (у тому числі й у початкових класах) нашого міста та області.

Складно навчати учнів/учениць 1-х класів, адже багато з них не відвідували дитячий садок, не встигли ні з ким подружитися, не навчилися грати. Це діти, у яких дошкільне дитинство співпало з початком військового вторгнення РФ в нашу країну. Як можна підготувати їх до навчання в школі, якщо законодавством не було передбачено дистанційне навчання для дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти? Як навчити першокласників поводитися на дистанційному уроці? Як моделювати та проводити дистанційні уроки для учнів/учениць 1-х класів? Як навчити дітей читати й писати? Важко навчати через екран також і учнів 2-х, 3-х і 4-х класів. Складно тому, що не вистачає методичних рекомендацій та навчальних матеріалів для використання з метою надолуження освітніх утрат.

Окрім цього, оскільки учні/учениці нашого міста й області перебувають у постійних стресових умовах життя та навчання, важливо, щоб усі діти вчасно отримували психологічну допомогу. Також дуже важливо, щоб надолуженню освітніх утрат із читання, української мови, математики передували відновлення та розвиток мислення, пам'яті, уваги, уяви здобувачів освіти. Поки що це відбувається в дистанційному форматі.

Шановні вчителі! Працюючи з учнями, ви намагаєтеся знаходити час, щоб зацікавити їх уроком, підтримати й заспокоїти, підготувати ефектну презентацію. По суті, ви, шановні педагогічні працівники закладів дошкільної освіти й учителі початкових класів, створюєте **новий досвід** навчання дітей молодшого шкільного віку в умовах тривалого дистанційного процесу, зумовленого воєнним станом в Україні.

Для популяризації ефективних практик навчання та розвитку учнів/учениць початкових класів підготовлено електронне видання **«Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід»**, авторами публікацій якого є викладачі та методисти Харківської академії неперервної освіти, педагогічні працівники закладів дошкільної освіти й учителі початкових класів. Науково-методичний журнал складається з «Передмови», двох розділів і «Післяслова».

Перший розділ *теоретичний*: «Концепція НУШ та Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» як основа навігації початкової освіти». Матеріали цього розділу розкривають

- особливості професійного розвитку вчителів початкових класів;
- необхідність адаптації освітніх програм для початкової школи з урахуванням особливостей учнів/учениць, які навчаються поблизу зон бойових дій;
- важливість розвитку емоційно-етичної професійної компетентності вчителів початкових класів в умовах викликів сьогодення;
- необхідність дотримання академічної доброчесності в роботі вчителя початкових класів;
- розвивальні можливості дитячого ігрового майданчика;
- способи підтримки формування соціального здоров'я молодших школярів у сучасних умовах;
- специфіку недискримінаційного підходу в освіті;
- синергію вчительства на шляху до нової якості освіти;
- роль інноваційно-освітнього середовища у формуванні професійної успішності вчителя початкових класів.

Другий розділ *практичний*: «Ефективні практики підготовки старших дошкільників до навчання в НУШ». Матеріали його знайомлять із шляхами забезпечення розвитку дошкільників в умовах підготовки до навчання в НУШ, способами забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах дистанційного формату освітньої діяльності закладу дошкільної освіти.

У третьому розділі «Навігація початкової освіти в реаліях сьогодення» представлено *практичні матеріали з досвіду педагогічних працівників* початкової школи: формування ключових компетентностей учнів початкових класів, інноваційні освітні технології в роботі вчителів початкових класів Харківщини, технології та прийоми виховання на цінностях, здоров'язбережувальні технології в початкових класах, шляхи підтримки й розвитку учнів і учениць з особливими освітніми потребами, використання цифрових технологій.

***Запрошуємо вас, шановні освітяни, до ознайомлення з виданням
«Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід»!
Бажаємо цікавого й корисного опрацювання матеріалів
науково-методичного журналу!***

З повагою, автори науково-методичного журналу «Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід»

Концепція НУШ та Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» як основа навігації початкової освіти

Професійний розвиток учителів початкових класів як умова якості початкової освіти в умовах воєнного стану

*Любов ПОКРОЄВА,
ректор Харківської академії неперервної освіти,
доктор філософії, доцент,
заслужений працівник освіти України*

У статті актуалізовано необхідність професійного розвитку педагогічних працівників в умовах перманентних змін, пов'язаних із реформуванням загальної середньої освіти на засадах Концепції «Нова українська школа»; розкрито систему підвищення кваліфікації вчителів початкових класів у КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»; актуалізовано основні напрями професійного самовдосконалення педагогів.

Ключові слова: професійний розвиток, система підвищення кваліфікації, безпечний освітній процес, провайдер освітніх реформ, пролонговані методичні заходи, цифрова грамотність, ментальне здоров'я, психолого-педагогічна підтримка.

Початкова школа – важлива складова трансформації системи освіти, оскільки від якості сформованості в молодших школярів ключових компетентностей залежить успішність подальшого здобуття освіти учнями / ученицями базової школи – громадянами нашої країни, які будуть відновлювати Україну в післявоєнний час, вести вперед її економіку, бути на захисті миру та свободи.

В умовах воєнного стану в Україні початкова школа першою стикається з багатьма проблемами: початком навчання в школі за дистанційною формою, організацією безпечного освітнього процесу, реалізацією Державного стандарту початкової освіти, наданням учасникам освітнього процесу психологічної підтримки, забезпеченням наступності з дошкільною освітою тощо.

Місто Харків і Харківська область знаходяться поблизу зон активних бойових дій, що вже більше трьох років унеможливує здійснення освітнього процесу в очному форматі та спричинило серйозні труднощі в організації навчання учнів, особливо початкових класів. Тривале дистанційне навчання – серйозна перешкода якості освіти: уроки «через екран», комунікація засобами соціальних мереж і цифрових технологій, переважно цифрове читання, малорухомий спосіб життя, обмежена можливість для ігрової діяльності, складність виконання домашніх завдань та ін. Окрім того, постійні повітряні тривоги, обстріли, руйнування будівель, загибель рідних, близьких і військових, неможливість виспатися – усе це є щоденним стресовим життям наших дівчаток і хлопчиків уже четвертий рік.

Але й у таких складних умовах заклади освіти Харківської області вже 5-й рік працюють у напрямі реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції «Нова українська школа». Харківська академія неперервної освіти є

регіональним закладом післядипломної педагогічної освіти, що організовує реалізацію державної освітньої стратегії, є провайдером освітніх реформ. Каскадним методом за рахунок державної субвенції підготували всіх учителів початкових класів, а також учителів 5-6 класів до особливостей роботи в НУШ й до впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, до роботи за модельними навчальними програмами та до викладання інтегрованих курсів. У всіх освітніх програмах курсів підвищення кваліфікації ХАНО розкривається сутність ціннісного, компетентнісного підходів, принципу дитиноцентризму, які є базовими в НУШ.

Про що думають наші діти, сидячи перед екранами моніторів під час дистанційних уроків? За допомогою яких прийомів наші вчителі мотивують їх до опанування нового навчального матеріалу й формують необхідні вміння та навички? Як адаптують освітні програми, методики й технології навчання до освітніх потреб учнів і учениць своїх класів? Забагато питань, але фахівці Харківської академії неперервної освіти допомагають педагогам нашого міста й області знайти практичні відповіді на всі.

Нині вчителі, здобувачі освіти й батьки здобувачів освіти обізнані з таким поняттям як освітні та навчальні втрати, тож усвідомлюють необхідність їх надолуження. Розроблені Міністерством освіти і науки України рекомендації з подолання освітніх утрат допомагають учителям визначити складність навчальних утрат учнів/учениць. Але для того щоб побудувати траєкторії надолуження цих утрат, педагогам іноді не вистачає знань, умінь, корисних ресурсів, а також досвіду, який тільки створюється.

Особливе місце в розумовому розвитку дітей на початковому етапі навчання належить читанню. Проте в реаліях щоденної стресової ситуації для того, щоб навчити молодших школярів читати, недостатньо тільки читати – треба відновити й розвинути ті психічні процеси, що лежать в основі навички читання. Навчання читання (швидко та з розумінням прочитаного тексту) є обов'язковою умовою для навчання розв'язувати задачі й навіть для виконання фізичних вправ.

Для того щоб підготувати вчителів початкових класів до результативного подолання в організації освітнього процесу зазначених викликів, що зумовлені нововведеннями реформи за Концепцією «Нова українська школа» та особливостями воєнного стану, у Харківській академії неперервної освіти створено цілісну систему професійного розвитку педагогів:

1) розширення знань і вдосконалення професійних компетентностей учителів відбувається під час навчання на курсах підвищення кваліфікації;

2) у вчителів є можливість зануритися в якусь одну, важливу для них тему через поглиблене навчання на тематичному спецкурсі або тематичному тренінгу;

3) учителі початкових класів (й інші вчителі Харкова та Харківської області) можуть вибрати комфортні для них форми професійного розвитку протягом більш тривалого часу шляхом участі в пролонгованих методичних заходах (воркшопах або в педагогічних школах-лабораторіях).

Актуальність, змістовність, практична спрямованість, інтерактивність, науковість, різноманітні активності – пріоритетні ознаки навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації, тематичних спецкурсах і методичних заходах.

Протягом кожного навчального року в ХАНО вчителям надається можливість набути нових знань і компетентностей з актуальних для початкової освіти тем – щодо збереження ментального здоров'я, цифрової грамотності, психолого-

педагогічної підтримки, інклюзивної освіти (тренінги, воркшопи, педагогічні майстерні, методичні кластери, марафони тощо).

Значна увага приділяється посиленню психологічної допомоги дітям та учням. Це завдання обумовлено тим, що явища повномасштабної війни вкрай негативно впливають на загальний психолого-емоційний стан і взаємопов'язані з ним навчальні можливості учнів. Війна призвела до суттєвих психологічних утрат здобувачів освіти, які проявляються в депресії, зростанні страху, тривожності та стурбованості, втраті мотивації до навчання, апатії, розгубленості та неухвальної.

Формування соціально-емоційних навичок – актуальний напрям в освіті. Розвинені соціально-емоційні навички – це передумова подолання викликів після травми, стресу, відчуття невпевненості в майбутньому. Треба навчити педагогів, а через них – учнів знаходити орієнтири, мати силу волі й мобілізувати свої когнітивні, соціально-емоційні ресурси – такі речі в момент кризи дуже важливі. Відповідну програму підвищення кваліфікації ми запровадили в ХАНО.

Науково-педагогічні й педагогічні працівники Харківської академії неперервної освіти кожного навчального року створюють нові, сучасні, практико-зорієнтовані освітні програми курсів підвищення кваліфікації та тематичних спецкурсів, різні за обсягом (від 6 до 90 годин). Наприклад, у 2024/2025 н. р. розроблено/оновлено такі: «Компетентісно зорієнтоване навчання в початковій школі», «Освітні втрати в початковій школі: практичні кроки для їх подолання», «Професійні компетентності вчителя початкових класів для подолання навчальних утрат із математики», «Педагогіка гри в роботі вчителя початкових класів», «Якісне навчання в початковій школі: теоретичні засади та шляхи виявлення особистісного зростання здобувачів початкової освіти», «Виховний аспект в освітньому процесі сучасної початкової школи: подолання викликів», «Сучасна початкова школа: компетентісно зорієнтований підхід», «Підвищення якості початкової освіти: долаємо освітні втрати», «Інклюзивна освіта. Складові ефективної взаємодії» (для асистентів учителів інклюзивних початкових класів), «4К» в початковій освіті».

Зазначені програми входять до складу Комплексної програми підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, **тому кожен учитель може щорічно вибрати для себе необхідні й цікаві теми для свого професійного розвитку, залежно від інтересів і потреб.**

Ураховуючи перманентні зміни в нормативній базі освітньої сфери, які відбуваються останні роки, в усі освітні програми курсів підвищення кваліфікації включені теми щодо чинної нормативної бази освітнього процесу, безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в початкових класах, актуальних тенденцій в освіті, зокрема в початковій, моделювання уроку, формування ключових компетентностей, упровадження інклюзивної освіти, збереження психічного й фізичного здоров'я, надання психоемоційної підтримки учасникам освітнього процесу, розвивальних і відновлювальних можливостей соціально-емоційного навчання, шляхів надолуження освітніх утрат, оцінювання тощо, використання гри та ін.

Інноваційною формою підвищення кваліфікації вчителів початкових класів є залучення педагогів до навчальних тренінгів, ініційованих в Україні різними проєктами та програмами. Так, Харківська академія неперервної освіти здійснює підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, класних керівників (5-6 класи) закладів загальної середньої освіти за програмою «СЕН «Зерна»: розвиток

соціально-емоційних навичок та підтримка благополуччя дітей і педагогів» (у форматі онлайн-тренінгів). У червні 2025 року розпочато організацію навчання вчителів початкових класів за проєктом «Перезавантаження НУШ: 1-4 класи».

Науково-педагогічними працівниками Харківської академії неперервної освіти напрацьований чималий досвід навчання вчителів початкових класів організації та здійснення освітнього процесу за дистанційною формою, способів формування ключових компетентностей молодших школярів, шляхів реалізації компонентів НУШ, використання гри та цифрових інструментів в освітньому процесі початкової школи, навчання дітей з особливими освітніми потребами, збереження психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Для популяризації цих ефективних практик підготовлено видання «Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід», авторами статей якого є викладачі й методисти Харківської академії неперервної освіти, педагогічні працівники закладів дошкільної освіти, учителі початкових класів. Усі автори надали аргументовані методичні рекомендації щодо актуальних напрямів організації освітнього процесу в початкових класах за дистанційною формою, поділилися своїм першим досвідом тривалого дистанційного навчання молодших школярів, розповіли про те, як готують дошкільників до навчання в новій українській школі, а також описали свої досягнення в реалізації Концепції НУШ; надали рекомендації щодо здійснення навчання та підтримки учнів/учениць з ООП.

Сподіваємося, що матеріали науково-методичного журналу «Джерело педагогічних інновацій. Нова початкова школа: перший досвід» допоможуть учителям початкових класів у професійній діяльності й мотивуватимуть педагогів до власних професійних пошуків, до узагальнення свого педагогічного досвіду.

Дякуємо за співпрацю всім, хто відгукнувся та на сторінках цього науково-методичного видання поділився актуальними думками, порадами, що допоможуть педагогам у розбудові нової початкової школи.

Наразі це особливо важливо, адже Міністерство освіти і науки України оголосило про перезавантаження початкової школи, підготовку змін до Державного стандарту початкової освіти.

Радимо також ознайомитися з матеріалами, які підготовлені науково-педагогічними працівниками ХАНО та педагогами закладів освіти Харківської області. Матеріали розміщені на сайті КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», головна сторінка, розділ «Бібліотека».

Тематичні випуски науково-методичного журналу Харківської академії неперервної освіти «Джерело педагогічних інновацій»:

- «Оновлена початкова школа» (випуск № 2 (22), 2018);
- «STEM-освіта – нова стратегія в навчанні» (випуск № 1 (29), 2020);
- «Дистанційна освіта» (випуск № 2 (30), 2020);
- «Дистанційне оцінювання» (випуск № 3 (31), 2020);
- «Розвивальне навчання ДРiМ – лiдер Нової української школи» (випуск № 4 (32), 2020);
- «Педагогіка партнерства у практичній діяльності закладів освіти» (випуск № 2 (34), 2021);
- «Нова українська школа: ціннісні орієнтири та нові технології» (випуск № 2 (38), 2022);

- «Розвиток критичного мислення в умовах упровадження нових державних стандартів в освіті» (випуск № 3 (39), 2022);
- «Нова українська школа: наступність і перспективи» (випуск № 4 (40), 2022);
- «Безпечна освіта» (випуск № 1 (41) 2023);
- «Особливості виховання в Новій українській школі» (випуск № 2 (42). 2023);
- «Професійний розвиток педагога: нові вимоги та нові рішення» (випуск № 1 (45), 2024);
- «Цифрові технології в освітньому процесі НУШ» (випуск № 3 (47), 2024).

Як організувати адаптований освітній процес

Маріанна КОЧЕНГІНА,

кандидат педагогічних наук,

завідувач кафедри методики дошкільної та початкової освіти

У статті порушено питання необхідності адаптації компонентів освітнього процесу, а також технологій та методик навчання учнів /учениць, які проживають і навчаються поблизу зон бойових дій. Визначено особливі труднощі життєдіяльності й навчання цих дітей: вплив токсичного стресу, відсутність можливості повноцінно грати, читати паперові книжки, тривале дистанційне навчання. Запропоновано поради щодо адаптації освітнього процесу до особливостей інтелектуального, пізнавального, мовленнєвого, соціально-емоційного розвитку здобувачів початкової освіти, які навчаються поблизу зон бойових дій.

Ключові слова: учні початкових класів, надолуження освітніх утрат, токсичний стрес, адаптація освітнього процесу, методики та технології навчання.

Чому учні та учениці початкових класів, які живуть і навчаються поблизу зони бойових дій, потребують адаптованого освітнього процесу, особливих методик і технологій навчання?

Війна зруйнувала життя дітей і дорослих у нашій країні. Діти під час збройних конфліктів страждають найбільше, тому що в них не вистачає необхідних ресурсів для протидії постійному стресу й відновлення. Дитинство в умовах війни, без вільних, рухливих і спортивних ігор на подвір'ї разом із друзями, без навчання в класі разом з іншими дівчатками та хлопчиками в красивій рідній школі, без можливості спокійно відпочити й виспатися, не прокидаючись від звуків сирен, – це страшно.

Діти, які разом із батьками залишилися у Харкові й Харківській області, живуть саме в таких умовах – під звуки постійних сирен і «шахедів», прильотів, навчаються «через екран», не всі гуляють і грають на свіжому повітрі разом із друзями та, ймовірно, майже ніколи не навчалися за партами в школі.

Саме тому вчителі нашого міста й області створюють власні технології навчання, ураховуючи особливості учнів своїх класів, поєднуючи методики та можливості цифрових технологій. Дивовижними результатами їхньої праці є те, що учні 1-х класів, чиє навчання відбувалося «через екран», уміють читати, списувати

й писати під диктовку, а випускники початкової школи демонструють сформованість ключових компетентностей, хоча й не всі на високому рівні.

Учителям самостійно дуже важко впоратися з надолуженням освітніх утрат учнів/учениць свого класу. І тому на допомогу їм проводяться численні вебінари й тренінги. Але в основному рекомендації та матеріали вебінарів і тренінгів призначено для використання під час навчання офлайн. Конкретних методичних і навчальних матеріалів для застосування в роботі вчителів, які навчають своїх учнів дистанційно, майже немає. Завдяки тренінгам учителі початкових класів Харкова й Харківської області опанували прийоми соціально-емоційного розвитку молодших школярів, які адаптували до використання в умовах дистанційного навчання.

Аналізуючи результати моніторингових і наукових досліджень щодо освітніх і навчальних утрат, спілкуючись з учителями, які повернулися на роботу з міст західної України, стає очевидною така ситуація.

- Наші учні/учениці, діти Харкова й Харківської області, живуть і здобувають освіту в більш складних умовах: в умовах щоденної загрози життю та здоров'ю – власної та інших мешканців Харкова й Харківської області. Дівчатка та хлопчики усвідомлюють цю небезпеку та по-різному на неї реагують – хтось боїться виходити на вулицю без супроводу дорослих, а хтось знає про небезпеку, але вільно грає на ігрових майданчиках з іншими такими самими дітьми. Усі діти коли-небудь перебували або перебувають у кризових умовах, у стані стресу. Батьки багатьох дітей теж потребують психоемоційної підтримки.

- Наші учні/учениці, діти Харкова й Харківської області, уже декілька років переважно навчаються дистанційно; до 1-го класу приходять діти, більшість яких теж ніколи не відвідувала заклад дошкільної освіти. Саме це та ситуація постійного тривалого стресу вкрай негативно впливає на якість здобуття дітьми початкової освіти. ***Для забезпечення якості навчання в початковій школі, на нашу думку, учителі мають використовувати методики й технології формування ключових компетентностей, адаптовані до життєвих умов і особливостей розвитку дітей Харкова та Харківської області.***

Якісна освіта – основа благополуччя, життєвого успіху, кар'єри, результативної праці кожної дорослої людини, економічного розвитку країни. Тому освітні реформи, інвестиції в систему освіти – завжди пріоритетний вектор стратегічних перетворень у будь-якій економічно розвиненій країні, також і в Україні. Здобуття освіти людиною розпочинається в дитинстві. Перші 10 років життя є сприятливішими для навчання та розвитку, оскільки саме в цей віковий період головний мозок людини найбільш пластичний. За певних умов він може бути як розвиненим, так і майже призупиненим у розвитку, що вплине на якість навчання та життя дитини, а в майбутньому – дорослої людини.

Для нівелювання негативних наслідків для освіти й економіки важливо своєчасно вжити обґрунтованих заходів із надолуження освітніх утрат. Важливо також розпочинати заходи з компенсації освітніх утрат там, де це можливо, ще під час війни. Для цього важливо враховувати всі чинники, що впливають на якість здобуття освіти кожною дитиною: 1) як близько до зони бойових дій проживає учень/учениця; 2) першопричини того, що дитина погано читає, не вміє розв'язувати задачі, не хоче й не вміє спілкуватися з однолітками, не вміє керувати своїми емоціями тощо.

В умовах воєнного стану в Україні мають реалізовуватися нормативні документи, що визначають зміст освіти для закладів загальної середньої освіти, зокрема для початкової школи – Державний стандарт початкової освіти, який містить зміст і обов'язкові освітні результати навчання для здобувачів початкової освіти. Окрім сформованості ключових компетентностей (вільне володіння державною мовою, математична, інноваційність та ін.), здобувачі початкової освіти повинні набути вмінь, спільних для всіх ключових компетентностей (читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати відповідальні рішення) [2]. Ці наскрізні навички формуються одночасно з ключовими компетентностями й водночас позитивно впливають на їх набуття здобувачами освіти. **Якщо наскрізні навички не сформовані, то, навпаки, набуття молодшими школярами ключових компетентностей буде гальмуватися.**

Війна, тривале дистанційне навчання, стресовий стан учнів і учениць негативно вплинули на якість навчання, що зумовило освітні й навчальні втрати учнівства [1; 3; 7].

Але вчителі, котрі мають тривалий педагогічний досвід роботи з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку, ще за декілька років до початку війни й коронавірусної пандемії почали помічати в дівчаток і хлопчиків 6 – 10 років небажані тенденції у сформованості пам'яті, мислення, уваги, емоційному розвитку та ін. [4]. Нагадаємо, що складність для опанування молодшими школярами змісту освітніх програм того часу стала однією з причин розробки Концепції НУШ.

Для осучаснення змісту початкової освіти, приведення у відповідність вимог освітніх програм до психологічних можливостей молодших школярів сьогодення, науковці розробили нові освітні програми для початкової школи. І дійсно, ці програми, нові підходи до навчання та оцінювання, педагогічна підтримка змінили загальну ситуацію в школі на краще. Але все одно **з кожним новим навчальним роком у початкових класах збільшувалася/збільшується кількість учнів/учениць, яким важко навчатися.**

??? У чому, на Вашу думку, полягає причина цієї тенденції?

Учителі початкових класів завжди вважали та вважають, що однією з причин, яка зумовила погіршення готовності учнів/учениць (ще до початку війни) читати, розв'язувати задачі, створювати письмові тексти, переказувати, є те, що діти багато часу проводять, граючи в комп'ютерні ігри, спілкуючись у соціальних мережах, переглядаючи розважальні програми й читаючи короткі, але цікаві для них тексти. І навпаки, вони майже зовсім перестали читати паперові книги. Ми поділяємо ці твердження. А вітчизняні й зарубіжні науковці підтвердили спостереження вчителів своїми науковими дослідженнями.

Так, у 2010 – 2020 роках зарубіжні вчені провели низку досліджень, у яких було доведено значні переваги читання-розглядання («діалогічного читання») книжок для розвитку мозку дитини дошкільного й молодшого шкільного віку, для подальшого академічного навчання в школі. І зарубіжні, і вітчизняні науковці за результатами власних досліджень зазначили, що погіршення можливості молодших школярів запам'ятовувати інформацію та зміни у функціонуванні центрів головного мозку – наслідки «розвитку» дітей засобами цифрового екрана.

Детальніше про серію цих досліджень можна дізнатися з публікацій доктора Джона Хаттона (Dr. John Hutton). *(Примітка: Джон Хаттон – доцент, працює в Центрі читання та розвитку грамотності Дитячої лікарні Цинциннаті)* [11; 12; 15].

Нині, в умовах воєнного стану в нашій країні, учні / учениці початкових класів закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), що розташовані поблизу зон бойових дій і на деокупованих територіях, демонструють найбільші освітні втрати порівняно з освітніми втратами дітей, які постійно проживають далеко від зони бойових дій, є внутрішньо переміщеними або перебувають за кордоном [1]. **У рекомендаціях щодо відновлення освітнього процесу в ЗЗСО на деокупованих територіях зазначено [1]:**

- провести нетравмуюче тестування дітей щодо освітніх втрат під час війни та окупації, передбачити в освітньому процесі компенсування освітніх втрат;
- невідкладно організувати надання психологічної допомоги дітям.

У рекомендаціях щодо організації навчання дітей, які проживають поблизу зон бойових дій, наголошено на:

- необхідності під час організації освітнього процесу ставити в пріоритет життя та здоров'я учасників освітнього процесу;
- важливості розробки орієнтовних державних рекомендацій для учасників освітнього процесу в зоні бойових дій та на лінії розмежування;
- актуальності створення програми підтримки дітей для відновлення освітнього процесу на цих територіях після завершення бойових дій та звільнення цих територій.

Ми, учителі, часто розуміємо освітні втрати щодо сформованості читацької, математичної, природничої компетентностей та ін. вузько-конкретно: учень / учениця недостатньо добре читає – треба більше вправляти в читанні; недостатньо швидко й правильно розв'язує математичні задачі – треба більше вправляти в розв'язанні задач і т. д. ... І мало хто замислюється над тим, що ж є причиною того, що дитина буває неуважною, не запам'ятовує інформацію, не може її відтворити; їй складно робити логічні висновки; вона часто буває дратівливою, втомлюється.

Під час війни значно збільшилася кількість людей із **посттравматичним стресовим розладом**. Сьогодні інформацію про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і необхідність надання дітям психолого-педагогічної підтримки доведено до кожного вчителя. Пригадаємо основні характеристики ПТСР: 1) може розвинутися після пережитої травматичної події (наприклад, перебування в окупації, постійні ситуації обстрілів і повітряних тривог тощо); 2) симптоми розладу з'являються не відразу, а через деякий час (зазвичай через 1–6 місяців); 3) якщо стресор має потужну тривалу в часі дію, вірогідність швидкого розвитку ПТСР підвищується; 4) через відстрочену симптоматику батьки часто можуть не пов'язувати зміни поведінки дитини з пережитими кілька місяців тому подіями, а вважати це погіршенням характеру, ознаками вікових криз або іншим [5; 6; 8; 9].

Учителі ЗЗСО володіють деякими вправами та прийомами, що мають допомогти зменшити наслідки ПТСР. Але в умовах тривалого дистанційного навчання поблизу зон бойових дій у більшості дітей немає можливості вільно, безпечно й систематично відвідувати відновлювальні заняття, що проводить компетентний психолог. Тому, як правило, психолого-педагогічна підтримка

обмежується доброзичливим ставленням учителя та виконанням вправ на розвантаження, заземлення.

??? Пропонуємо ознайомитися з причинами та наслідками ПТСР

ПТСР	
Причини: - перебування в окупації, постійні ситуації обстрілів і повітряних тривог; будь-яка травма (війна, терористичні акти, смерть рідних і близьких людей; вимушений переїзд; зруйнована або покинута домівка; насильство, наслідки природних лих).	
Симптоми: - повторні візуальні спогади; - страх, тривога; - гіперактивність; - відчуття відчуженості від навколишнього світу; - поганий настрій, різні форми роздратованості.	Прояви у дітей дошкільного віку: - страх; - проблеми зі сном; - безпричинний плач; - відмова від їжі; - спалахи гніву; - замкнутість; - повернення до поведінки, властивої молодшому віку; - відображення травмуючих подій в іграх і творчості; - реакція на різкі звуки, здригання; - гіперактивна поведінка чи, навпаки, загальмованість; - нав'язливі картинки чи спогади, які виникають мимоволі перед очима та яких хочеться позбутися; - постійне, повторюване відтворення травмуючої ситуації через гру; - фізіологічні прояви: розлади травлення, нудота, висока температура; - заїкання; - енурез.

Тривожна цитата

...Психологи та лікарі б'ють на сполох щодо випередження розвитку хронічного ПТСР у дітей. У період від 4-6 тижнів після травмуючої події частина дітей та дорослих спонтанно виліковується. Але в частини з нас у період від 6 тижнів до 12 місяців травма набуває хронічної форми, а за рік після травматичних подій посттравматичний розлад лікується дуже важко...

...Якщо зараз не почати реабілітувати українських дітей, то через 10-20 років на нас може очікувати покоління травмованих дорослих, людей з різноманітними залежностями, жорстоких, у кращому разі замкнутих і байдужих людей. І все це – наслідки ПТСР.

Джерело: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/ptsr-u-ditej-cim-ce-nebezpecno-ta-ak-viaviti-8856>

Але незважаючи на виконання вправ на заземлення, учителі під час проведення уроків помічають, що не всі учні можуть сконцентрувати увагу, запам'ятати інформацію та застосувати її, зробити висновки, хоча для якісного навчання було створено все: сприятлива атмосфера в класі, підготовлена презентація для мотивації та вивчення нового. **Ужиті заходи з надолуження освітніх розривів також не надають запланованих результатів.**

??? У чому ж причина?

У результаті пошуку додаткової інформації, яка б пояснила, чому під час війни, яка є страшною, тривалою, кризовою життєвою ситуацією, у дітей дошкільного й молодшого віку погіршилися показники психічних процесів – пам'яті, уваги, мислення та мовлення, ми знайшли нове пояснення – **«токсичний стрес»**.

Так, у зарубіжних наукових джерелах, у яких ідеться про негативні наслідки для дитини від тривалого перебування її в кризових умовах, використовують термін **«токсичний стрес»**. Науковці-дослідники надають йому таке пояснення: **токсичний стрес виникає, коли дитина переживає сильні, часті, тривалі несприятливі обставини життя** (фізичне або емоційне насильство), хронічне нехтування, зловживання батьками або опікунами психоактивними речовинами, екстремальні погодні явища, спостереження тягару сімейних економічних труднощів, без підтримки дорослого, яка б пом'якшувала стрес [19].

Зарубіжні вчені визначили **три рівні стресових реакцій у дітей дошкільного віку – позитивні, терпимі та токсичні** – на основі відмінностей у їхньому потенціалі спричиняти тривалі фізіологічні порушення в результаті інтенсивності та тривалості реакції [19].

Позитивна стресова реакція стосується фізіологічного стану, який є коротким і легким або помірним за силою. *Центральним у понятті позитивного стресу є наявність турботливого та чуйного дорослого, який допомагає дитині впоратися зі стресором, забезпечуючи цим захисний ефект, що сприяє поверненню систем стресової реакції до початкового стану.* Прикладами факторів, що сприяють позитивній стресовій реакції в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, є щеплення та тривога, пов'язана з першим днем у дитячому садку чи школі. За умови підтримки дорослого й оточуючого середовища (наприклад, у дитячому садку – виховательки; у школі – вчительки; удома – батьків) позитивні стресові реакції є елементом нормального розвитку, що сприяє росту [19].

Терпима (стерпна) стресова реакція, на відміну від позитивного стресу, пов'язана з впливом на дитину життєвого досвіду, який представляє більший масштаб несприятливості або загрози. Провокуючими факторами можуть бути смерть члена сім'ї, серйозна хвороба або травма, розлучення батьків, стихійне лихо або акт тероризму. У контексті «буферного захисту» (коли поруч із дитиною є дорослий, який її захищає, підтримує), ризик того, що такі обставини призведуть до надмірної активації систем стресової реакції, що призведе до фізіологічної шкоди та довгострокових наслідків для здоров'я та навчання, значно знижується.

Таким чином, *суттєвою характеристикою, яка робить цю форму стресової реакції стерпною, є те, якою мірою захисні стосунки з дорослими сприяють адаптивному подоланню дитини та відчуттю контролю, зменшуючи цим фізіологічну стресову реакцію та сприяючи поверненню до вихідного стану.*

Третя та найнебезпечніша форма стресової реакції – токсичний стрес – може бути результатом сильної, частой або тривалої активації систем стресової реакції організму за відсутності буферного захисту підтримуючих дорослих стосунків. **Фактори ризику:** множинні стресори (наприклад, жорстоке поводження з дітьми або нехтування ними, зловживання психоактивними речовинами батьками та материнська депресія, смерть рідних, близьких; загібель людей у результаті війни; утрата домівки тощо), які здатні викликати токсичну стресову реакцію. *Основною характеристикою цього явища є постульоване*

порушення ланцюгів мозку та інших органів і метаболічних систем протягом чутливих періодів розвитку дитини. Таке порушення може призвести до анатомічних змін та/або фізіологічних дисрегуляцій, які є попередниками пізніших порушень у навчанні та поведінці, а також корінням хронічних, пов'язаних зі стресом фізичних і психічних захворювань [19].

??? Як токсичний стрес впливає на розвиток мозку дитини?

Коли реакція на токсичний стрес виникає постійно або викликається кількома джерелами (в умовах війни – загибель рідної людини, руйнування під час обстрілів рідної домівки, вимушений переїзд та ін.), вона може мати сукупний вплив на здоров'я та благополуччя маленької дитини з наслідками на все життя. Чим більше несприятливого досвіду в дитинстві, тим більша ймовірність затримок розвитку та пізніших проблем зі здоров'ям, включаючи серцеві захворювання, діабет, зловживання психоактивними речовинами та депресію [16].

Науковці наголошують, що токсичний стрес виникає, коли поруч із дитиною, котра перебуває в значних або тривалих кризових ситуаціях, немає дорослої людини, яка надаватиме їй захист і підтримку [16].

Усі науковці, які описують токсичний стрес, констатують, що він **руйнує архітектуру головного мозку**:

1. Вплив стресових переживань змінює розмір і нейрональну архітектуру ділянок головного мозку, а також призводить до функціональних відмінностей у навчанні, пам'яті та аспектах виконавчих функцій [16].

2. Токсичний стрес може **порушити здоровий розвиток архітектури мозку та інших систем організму**, збільшуючи ризик захворювань, пов'язаних зі стресом, навіть у дорослому віці. Діти, які відчувають токсичний стрес, мають більший ризик розвитку проблем зі здоров'ям, таких як серцеві захворювання, діабет і депресія, у подальшому житті [16].

3. Цей тип стресу може **погіршити розвиток нейронних зв'язків, необхідних для здорової архітектури мозку**, особливо в ділянках мозку, відповідальних за сформованість складніших навичок, таких як мова, увага та прийняття рішень. Він також може порушити розвиток біологічних систем у ширшому сенсі, впливаючи на навчання, здоров'я та благополуччя протягом усього життя [16].

4. Токсичний стрес зумовлює прояви тривожності, порушення пам'яті та контролю настрою в дитини, а в майбутньому – у дорослої людини [16].

5. Значний стрес у ранньому дитинстві також може призвести до **гіперреактивної або хронічно активованої фізіологічної стресової реакції, а також до підвищеного потенціалу для страху та тривоги** в дорослої людини (тобто доросла людина, яка в дитинстві перебувала в стані токсичного стресу, якщо їй не було своєчасно надано психологічної допомоги, буде занадто сильно нервувати з будь-яких життєвих ситуацій, часто відчувати страх, перебувати в паніці) [16].

6. Наслідки токсичного стресу, які пережила дитина, можуть і будуть проявлятися, коли дитина виросте й стане дорослою людиною, навіть якщо стресова ситуація в житті дитини зникне. Токсичний стрес у ранньому дитинстві також, як було доведено науковцями, **викликає фізіологічні порушення**, які

зберігаються в дорослому віці та призводять до явних захворювань навіть за відсутності пізнішої поведінки, що загрожує здоров'ю.

7. Окрім негативного впливу на дітей і дорослих, важливо також звернути увагу на **величезні соціальні та економічні втрати, пов'язані з токсичним стресом і його наслідками для всього суспільства**. Численні виміри цих витрат поширюються на формування навичок робочої сили країни та її здатності успішно брати участь у світовій економіці. У зарубіжних країнах економісти виступають за раннє та постійне інвестування в програми раннього догляду та освіти, особливо для дітей, батьки яких мають обмежену освіту та низький матеріальний дохід [16].

Тривожна цитата

Через прогалини в шкільній освіті сьогодні втрати доходів у дорослому житті учнів можуть бути більшими за 10%.

Також освітні втрати в майбутньому вплинуть на ВВП усієї країни.

Джерело:

https://osvitoria.media/news/navisho_kompensyvaty_osvitny_vtraty_komentar_ombudsmena/

Окрім цього, діти дошкільного та молодшого шкільного віку м. Харкова й Харківської області не мають можливості за власним бажанням повноцінно грати з однолітками. Навіть у різних районах Харкова діти 6 – 10 років мають різні умови для гри на вулиці.

Водночас дитяча гра має величезне значення для становлення особистості й подальшого розвитку дитини. Відомо декілька видів дитячої гри, і кожен вид виконує свої специфічні функції. **І всі види дитячих ігор необхідні для повноцінного та всебічного розвитку дитини, для успішного її навчання в школі.**

Наприклад, через **керовану гру** (керівництво грою відбувається таким чином: дорослий під час гри, ініціатором якої виступає дитина, ставить дитині відкриті запитання, які розвивають її творчу уяву, увагу, мислення. Якщо гра є для дитини занадто легкою, дорослий за допомогою запитань може ускладнити її, зробити цікавішою або, навпаки, зробити більш легкою, якщо гра виявилася для дитини складною). Під час керованої гри відбувається пізнавальний, інтелектуальний, мовленнєвий, фізичний, емоційний та соціальний розвиток дитини, розвиток дрібної та великої моторики. Якщо дитина грає разом із дорослою людиною, яку любить, з якою почувається в безпеці, якій довіряє, а доросла людина також любить дитину, розуміє її індивідуальні особливості, уміє тактовно підтримати дитину та її гру, то дитина поступово навчається слухати пояснення, виконувати інструкції, у неї виникає впевненість у собі – «я все зможу», оскільки дорослий завжди її підтримує, вона любить навчатися та відкривати нове, тому що дорослий завжди допоможе [13; 14].

Вітчизняні й зарубіжні вчені виокремлюють особливий вид дитячої гри – **«вільну самодіяльну гру»**, тобто за власною ініціативою дітей, без втручання дорослих. Фахівці зазначають, якщо дитина грає самотійно або з іншими дітьми без участі та втручання дорослої людини, то в неї розвиваються відповідальність, саморегуляція, самотійність, творча уява, фантазія, дисциплінованість, мислення, мовлення, здійснюється емоційний, фізичний, пізнавальний та соціальний розвиток, формується вміння уникати конфлікти, долати ризики, заохочується незалежність, що допомагає дітям практикувати [20].

Як ми зазначили вище, за нашими спостереженнями й за дослідженнями зарубіжних науковців, у дітей, які через війну стали вимушеними переселенцями, а особливо в дітей, які проживають поблизу зон бойових дій, постійно чують звуки сирени, яка сповіщає про повітряну тривогу, чують звуки «шахедів», бачать зруйновані ними будинки, поранених і загиблих людей, ще й обмежена можливість грати самостійно та разом із друзями в ігри – сюжетно-рольові, рухливі, в ігри на природі тощо. **Обмежена можливість грати в ігри негативно позначається на соціальному й емоційному розвитку дитини.** Це матиме серйозні негативні наслідки для дитини та вже для дорослої людини на все життя.

За роки війни в дітей загальмувався пізнавальний розвиток. Наприклад, до війни найбільш знайомими для учнів/учениць були тексти про ліс, лісових тварин, рослини. На матеріалах текстів цієї тематики побудовано вправи з української мови; у підручниках із літературного читання теж було багато віршів і оповідань про зимовий ліс, осінні дерева, весняні квіти. Школярі, які протягом останніх років навчаються дистанційно, «через екран», звикли до читання цифрових текстів. Також, імовірно, учні/учениці, які постійно проживають поруч із зонами бойових дій, менше читають, ніж діти, які проживають у західних районах України. І в умовах війни, за нашими спостереженнями та за офіційними даними, школярі стали менше читати друкованих книжок.

Отже, для того щоб надолужити освітні втрати учнів і учениць початкових класів, які проживають у Харкові й Харківській області, окрім реалізації рекомендованих МОН України заходів, на нашу думку, важливо:
учителям/учителькам

- знати індивідуальні життєві та психічні особливості учнів свого класу;
- бути з дітьми привітними й усміхненими, контролювати свої емоції;
- пам'ятати, що дитину можна образити поглядом або словом;
- не перевантажувати учнів/учениць додатковими завданнями для домашньої роботи й домашнього читання;
- підтримувати й викликати в дітей позитивні емоції, створювати добрі веселі ситуації під час уроків, читати веселі книжки й грати у веселі ігри – щоб діти посміхалися та сміялися, бо добрий сміх і гумор відновлює від стресу, сприяє активізації гормонів щастя – ендорфінів;
- спрямувати власні зусилля та професійний досвід психологів на розвиток у здобувачів освіти пам'яті, уваги, уяви, спостережливості, мислення та мовлення (перед тим як намагатися оптимізувати, наприклад, формування навички читання, необхідно розвинути психічні процеси, що відповідають за її формування);
- здійснювати пізнавальний розвиток учнів – важливо, щоб у дітей розвинувся життєвий кругозір, збагатилася лексика;
- створювати умови для розвитку в дітей відповідальності, саморегуляції, стійкості, навичок доброзичливої та результативної комунікації;
- здійснювати просвітницьку роботу серед батьків учнів щодо необхідності позитивного доброзичливого спілкування в родині, важливості дитячої гри та читання, психоемоційної підтримки своєї дитини;

батькам дітей молодшого шкільного віку:

- дотримуватися правил доброзичливого спілкування з дитиною, з розумінням ставитися до її поганого настрою, навчальних і поведінкових викликів у школі; не допускати насильства над дитиною;
- не примушувати свою дитину додатково читати й перечитувати твір або книжку, розв'язувати приклади та задачі, списувати, якщо дитина не хоче;
- намагатися уникати в присутності дитини розмов з іншими членами родини та знайомими на травматичні для дитини теми;
- зменшити кількість переглядів дитиною медіапродукції травматичного змісту.

Звертаємо увагу: якщо відповідально, виважено й систематично

- включати в дистанційні уроки й уроки офлайн вправи та завдання для відновлення й розвитку пам'яті, мислення, уваги, уяви, мовлення та емоцій;
- додавати в уроки веселі ігрові прийоми навчання та добрий гумор;
- читати веселі книжки, які викликають добрий сміх;
- створювати ситуації для соціально-емоційного розвитку, виконувати з учнями/ученицями вправи для зняття напруження, тривоги й страху;

+

здійснити необхідну результативну психоло-педагогічну просвітницьку роботу серед батьків, це допоможе адаптувати методики й технології навчання до життєвих обставин дітей 6 – 10 років, які тривалий час проживають і навчаються в Харкові та Харківській області.

Разом із тим переконані, що і зміст навчання, і самі методики та технології формування ключових компетентностей здобувачів освіти, і навчальні матеріали теж мають бути адаптовані до психологічних особливостей дівчаток і хлопчиків, які живуть і навчаються поблизу зон активних бойових дій.

Використані та рекомендовані джерела

1. Де і як навчаються українські діти в часи війни: проблеми, пропозиції, рекомендації (2022, 16 листопада) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eo.gov.ua/de-i-iak-navchajutsia-ukrainski-dity-v-chasy-viyny-problemy-propozytzii-rekomendatsii/2022/11/16/>
2. Державний стандарт початкової освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688) – 49 с. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Вакуленко Т. Освітні втрати – як снігова куля: прогалини на початковому рівні зумовлюють поглиблення провалля в наступних класах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/2023/02/08/tetyana-vakulenko-osvitni-vtraty-yak-snigova-kulya-progalyny-na-pochatkovomu-rivni-zumovlyuyut-poglyblennya-provallya-v-nastupnyh-klasah/>
4. Максименко С.Д. Кондратенко Л.О. Навчальні та поведінкові проблеми учнів початкової школи : короткий психологічний довідник-порадник педагога. Х.: Вид-во «Ранок», 2019. 48 с.
5. Мельничук Л.В. Посттравматичні стресові розлади у дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/posttravmatychni-stresovi-rozlady-u-ditej/>
6. ПТСР у дітей – чим це небезпечно та як виявити [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/ptsr-u-ditej-cim-ce-nebezpecno-ta-ak-viaviti-8856>
7. Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат. МОН України, ЮНІСЕФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/news/mon-razom-z->

- [yunisef-rozrobili-rekomendatsii-shchodo-organizatsii-program-iz-nadoluzhennya-osvitnikh-utrat](#)
8. Що треба знати батькам про посттравматичний стресовий розлад у дитини?: U6NICEF: корисна інформація для батьків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://spilnoinpl.org/article/shcho-treba-znaty-batkam-pro-posttravmatychnyi-stresovyi-rozlad-u-dytyny>
 9. Соловей О. Ознаки ПТСР у дітей та особливості кризових інтервенцій дітей, що пережили психотравмуючі події [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inforum.in.ua/conferences/16/29/201>
 10. Як освітні втрати вплинуть на економіку країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eo.gov.ua/yak-osvitni-vtraty-vplynut-na-ekonomiku-ukrainy/2022/06/10/>
 11. Differences in functional brain network connectivity during stories presented in audio, illustrated, and animated format in preschool-age children (*Відмінності у функціональній зв'язності мережі мозку під час прослуховування історій, представлених в аудіо, ілюстрованому та анімованому форматі, у дітей дошкільного віку*) JS Hutton, J Dudley, T Horowitz-Kraus, T DeWitt, SK Holland. 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=YKWQzWMAAAAJ&citation_for_view=YKWQzWMAAAAJ:WF5omc3nYNoC
 12. John S Hutton, Jonathan Dudley, Tzipi Horowitz-Kraus, Tom DeWitt, Scott K Holland. Associations between screen-based media use and brain white matter integrity in preschool-aged children (*Зв'язок між використанням екранних медіа та цілісністю білої речовини мозку в дітей дошкільного віку*). 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=YKWQzWMAAAAJ&citation_for_view=YKWQzWMAAAAJ:5nxA0vEk-isC
 13. Kayleigh Skene, Christine M. O'Farrelly, Elizabeth M. Byrne, Natalie Kirby, Eloise C. Stevens, Paul G. Ramchandani Can guidance during play enhance children's learning and development in educational contexts? A systematic review and meta-analysis (*Чи може керівництво під час гри покращити навчання та розвиток дітей в освітніх контекстах? Систематичний огляд та метааналіз*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cdev.13730>
 14. Learning Through Guided Play [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mybrightwheel.com/blog/guided-play>
 15. T Horowitz-Kraus, JS Hutton. Brain. Connectivity in children is increased by the time they spend reading books and decreased by the length of exposure to screen-based media (*Зв'язки в мозку в дітей збільшуються з часом, який вони проводять за читанням книг, і зменшуються з тривалістю перегляду екранних медіаконтенту*). 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1111/apa.14176>
 16. The Lifelong Effects of Early Childhood Adversity and Toxic Stress (*Довічні наслідки негараздів раннього дитинства та токсичного стресу*) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publications.aap.org/pediatrics/article/129/1/e232/31628/The-Lifelong-Effects-of-Early-Childhood-Adversity?autologincheck=redirected>
 17. The Power of Play: A Pediatric Role in Enhancing Development in Young Children (*Сила гри: роль педіатричної допомоги в покращенні розвитку дітей раннього віку*) From the American Academy of Pediatrics| Clinical Report| <https://publications.aap.org/pediatrics/article/142/3/e20182058/38649/The-Power-of-Play-A-Pediatric-Role-in-Enhancing?autologincheck=redirected>
 18. This is your child's brain on books: Scans show benefit of reading vs. screen time (*Ось як працює мозок вашої дитини під час читання книг: Сканування показує перевагу читання порівняно з часом, проведеним перед екраном*) by Sandee LaMotte, CNN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://edition.cnn.com/2020/01/16/health/child-brain-reading-books-wellness/index.html?fbclid=IwAR2dvqjyDyYkNB5rpGppZxq-QzYuRiw5fgWMuctwMX5ydvhdP1FMqAZgcNY>
 19. Toxic Stress [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://developingchild.harvard.edu/key-concept/toxic-stress/>
 20. What is free play and why should you encourage it at home? (Що таке вільна гра і чому варто заохочувати її вдома?) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unicef.org/parenting/child-care/what-is-free-play>

Академічна доброчесність як складова іміджу закладу освіти

*Вікторія ТАРАСОВА,
старший викладач кафедри методики дошкільної
та початкової освіти Харківської академії неперервної освіти,
доктор філософії
marsetka2025@gmail.com*

У статті акцентовано увагу на важливості запровадження та дотримання учасниками освітнього процесу принципів академічної доброчесності в закладах освіти України. З метою формування ціннісного ставлення, визначення сутності феномену академічної доброчесності та інструментів її забезпечення проаналізовано широкий спектр вітчизняних і зарубіжних досліджень, розкрито історію становлення академічної доброчесності. Авторкою проаналізовано досвід різних країн, що окреслюють підходи до боротьби з академічною недоброчесністю та підкреслюють роль міжнародних ініціатив у формуванні фундаментальних цінностей, що стали основою для розбудови політики академічної доброчесності в багатьох країнах, включно з Україною. Запропоновано **практичні аспекти формування академічної доброчесності в закладах освіти** та розбудови освітнього середовища, вільного від порушень академічної доброчесності. Вагома увага приділена розробленню внутрішньої документації, створенню колегіальних органів, використанню сервісного забезпечення для перевірки текстів на плагіат, що сприятимуть якості з надання освітніх послуг у закладі освіти.

Ключові слова: академічна доброчесність, академічна культура, принципи академічної доброчесності, якість освітнього процесу, академічна спільнота.

Розвиток інформаційних технологій, можливість швидкісного обміну інформацією сприяли активному використанню цифрових технологій в освітньому процесі, актуалізували питання запровадження та дотримання принципів академічної доброчесності учасниками освітнього процесу.

Використання інформаційного середовища, збільшення частки освітнього контенту у форматі онлайн у закладах освіти актуалізувало питання дослідження шляхів запровадження принципів академічної доброчесності різних рівнів освіти, що впливає на забезпечення якості та академічного успіху закладу освіти в цілому. Увага науково-педагогічної спільноти до забезпечення принципів академічної доброчесності у сфері науки та освіти України розпочалася з прийняттям Національною академією наук Етичного кодексу вченого України (2009 р.). Метою документа було формування загальних етичних принципів, ціннісного ставлення науковців і викладачів до академічної культури. Означене питання актуалізувало низку досліджень та розвідок серед іноземних і вітчизняних науковців.

Питання формування ціннісного ставлення академічної спільноти щодо дотримання принципів академічної доброчесності вивчали М. Гриньова, А. Мельниченко, В. Турчиновський, Т. Фініков та ін.; сутність феномену «академічна доброчесність» в освітньому середовищі досліджували Д. Загірняк, О. Траверсе, Т. Ярошенко та ін.; питання пошуку шляхів, методів та інструментарію з питань обізнаності стейкхолдерів (stakeholders) з принципами академічної доброчесності розглядали А. Артюхова, Д. Гребенюк, А. Кузьменко, Є. Недогібченко, Г. Ульянова та інші.

Серед публікацій зарубіжної літератури відмічаємо наукові розвідки та напрацювання М. Roig, «Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable writing practices: A guide to ethical writing», Т. Fishman «Academic integrity as an

educational concept, concern, and movement in US institutions of higher learning», Z.W. Taylor, I. Bick «Academic honesty, linguistic dishonesty: Analyzing the readability and translation of academic integrity and honesty policies at US postsecondary institutions», L.R. Jones «Academic integrity & academic dishonesty: A handbook about cheating & plagiarism» та інші, які засвідчують інтерес академічної спільноти до визначеної проблематики.

У книзі Дж. Ланга «Уроки шахраювання» (2002 р.) автор зауважує на відповідальності за порушення академічної доброчесності в США за часів президентства Дж. Буша. Актом було введено річні іспити для здобувачів освіти та визначено відповідальність для освітян за їх низькі результати. Педагогічних працівників могли звільнити з роботи за недотримання принципів академічної доброчесності здобувачами освіти [1].

У статті L. Tauginiene «General guidelines for academic integrity» розкрито ключові підходи до боротьби з деякими видами академічного порушення та нечесності у вищій освіті й запропоновано заходи для розбудови загальноінституційної стратегії запровадження принципів академічної доброчесності. З метою сприяння та поширення академічної культури в інституції, система управління навчальним процесом має забезпечити прийняття цінностей (чесність, справедливість, довіра, відповідальність, повага, мужність (ICAI, 2014) усією академічною спільнотою, що пов'язані з академічною доброчесністю, а також сприяти запровадженню наставництва, відповідальності, розбудові наукової політики закладу освіти на засадах визначених принципів [10].

У посібнику Т. Гребенюк «Академічна доброчесність» (2021 р.) питання недоброчесності Китаю згадується з 1852 року, авторка наводить приклад складання іспиту претендентами на посаду держслужбовців, які використовували різні види шахраювання, такі як шпаргалки, купівлю екзаменаційних творів, заготовку відповідей на екзаменаційні білети тощо [1]. На жаль, ці види недоброчесності є актуальними й сьогодні в сучасному світі.

У США ініціативи запобігання академічній нечесності розпочалися із заснування Центру академічної доброчесності (CAI) у 1992 році. До складу комісії CAI увійшли представники різних країн світу, результатом роботи стало розроблення та оприлюднення фундаментальних цінностей з академічної доброчесності: справедливість, чесність, повага, відповідальність, довіра і мужність [6]. Згодом CAI перейменовано на Міжнародний центр академічної доброчесності (2010 р.), а редакцію «Фундаментальних цінностей з академічної доброчесності». Визначені цінності стали основою для подальшого діалогу та процесу розбудови політики академічної доброчесності в багатьох країнах світу, зокрема в Україні.

Актуальним для запровадження принципів академічної доброчесності стало питання затвердження відповідної нормативно-правової бази, розроблення механізмів організації та пропагування академічної доброчесності тощо. Розробленню нормативної бази та стандартів на міжнародному рівні опікувалися організації ЮНІСЕФ, Рада Європи та інші установи. Міжнародні стандарти передбачали низку затверджених нормативно-правових актів, які окреслювали загальні принципи академічної доброчесності та наголошували на важливості створення освітнього середовища, сприятливого для навчання та наукових досліджень на основі чесності, поваги й відповідальності. Важливо відмітити, що поняття «академічна доброчесність» («academic integrity») в різних країнах світу

має свою реалізацію та рубрикацію, визначається науково-дослідницькими й освітніми установами різних країн світу автономно, на основі власних кодексів з академічної доброчесності. В університеті Північної Кароліни дефініцію «академічна доброчесність» визначено як «зобов'язання спільноти до чесного й морального поводження в академічному середовищі й демонстрації такої поведінки та визнання внеску інших людей, а відсутність такого визнання розглядається як плагіат» [10]. У Стенфордському університеті «академічна недоброчесність» розглядається як «використання без надання обґрунтованого та належного цитування або визнання автором чи джерелом оригінальної роботи іншої людини незалежно від того, чи є ця робота кодом, формулою, ідеєю, мовою, дослідженням, стратегією, текстом тощо» [11]. Єльський університет «академічну недоброчесність» окреслює як «використання чужої роботи, слів або ідей без посилань» [11]. Кембриджський університет «академічну недоброчесність» визначає як «подання як власної праці незалежно від наявності наміру обманювати, роботи, яка частково чи цілком запозичена з чужої праці без належного посилання» [12].

В Україні наприкінці 90-х років загальна криза суспільства призвела до толерантності щодо дотримання принципів академічної доброчесності в різних галузях, зокрема в системі освіти. Серед чинників, що призвели до такого явища, відмічаємо відсутність нормативної бази з питань академічної доброчесності та програмного забезпечення для перевірки текстів на плагіат, не внормована відповідальність академічної спільноти за порушення принципів академічної доброчесності, наявність випадків корупційної складової тощо.

Розгляд питань щодо виконання вимог на законодавчому рівні в Україні про запровадження принципів академічної доброчесності, створення середовища, спроможного забезпечити прозорість і якість освітнього процесу, розпочали з прийняттям низки нормативно-законодавчих документів. Законом України «Про вищу освіту» (2014) визначено тлумачення поняття «академічна доброчесність» як «сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту» та цим Законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3]. Законом України «Про освіту» (2017) розкрито питання дотримання академічної доброчесності у сфері освіти і науки, що спираються на загальноприйняті світовою спільнотою принципи відповідальності, прозорості, публічності, законності, справедливості, академічної свободи, розумності, чесності, об'єктивності, взаємної поваги і довіри, а також нульової толерантності до будь-яких проявів порушення академічної доброчесності. У ст.43 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) передбачено популяризацію та прищеплення культури дотримання принципів академічної доброчесності учасниками освітнього процесу. Питання академічної культури визначено однією зі складових забезпечення якості освітнього процесу та окреслено основні принципи дотримання академічної доброчесності педагогічною спільнотою. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти корелюється ст.6 Закону України «Про освіту», відповідно до якої заклади освіти є академічно автономними установами і мають право суб'єкта освітньої діяльності на формування власних цінностей та компетентностей, що регламентовано в порядку, визначеному законодавством України. Наступним кроком стало

впровадження нового стандарту менеджменту якості відповідно до ДСТУ ISO 9001: 2015 [2], дія якого поширюється на різні галузі, зокрема й у системі освіти.

У 2022 році Міністерство освіти і науки України стало учасником міжнародного проєкту «Strengthening academic integrity in Ukraine project», заснованого Посольством США. Означений проєкт містить три компоненти: підтримка академічної доброчесності на суспільному рівні (брендинг); створення університетської бази та розвиток навичок з академічної доброчесності із застосуванням міжнародних практик (освіта); розроблення та виконання норм на рівні закладу вищої освіти на рівні Міністерства освіти [1].

Останні роки, в умовах непереборної сили в Україні (Covid-19, воєнний стан), освітній процес у закладах освіти побудовано переважно на засадах дистанційного навчання. Педагогічні працівники стали активно й широко використовувати в професійній діяльності різноманітне програмне забезпечення, розробляти навчальний контент, онлайн курси, семінари, вебінари, що стало підґрунтям запровадження принципів академічної доброчесності з метою забезпечення якості освітніх послуг академічною спільнотою.

Якість освітнього процесу корелюється Законом України «Про освіту», де визначено, що «система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) може включати: систему та механізми забезпечення академічної доброчесності», сприятиме формуванню довіри суспільства, постійному та послідовному підвищенню якості освіти. Одним із ключових завдань розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти є розроблення механізмів забезпечення принципів академічної доброчесності в закладі освіти, з метою формування академічної культури та доброчесності учасників освітнього процесу, що спрямовано на недопущення негативних явищ, таких як плагіат, обман, фальсифікація, списування, несправедливе оцінювання тощо [5]. Основні положення щодо формування академічної чесності у складовій професійного розвитку педагогічного працівника визначено ст.58 Закону України «Про освіту» та постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». Нормативні документи передбачають щорічне вдосконалення професійної компетентності педагога на засадах академічної культури та доброчесності.

Тлумачення поняття «академічної доброчесності» в Україні, на відміну від інших країн, визначено на законодавчому рівні. Розглянемо деякі підходи тлумачення зазначеного поняття вітчизняними науковцями та дослідниками, серед яких О. Семеног, Г. Хоружа, Т. Ярошенко та Т. Гребенюк [1]. Поняття «академічна культура» Г. Хоружа характеризує як інтегрованої якості спільноти, яка реалізується в способах і методах колективної діяльності та розкриває рівень розвитку закладу освіти; Т. Ярошенко пропонує розглядати «академічну культуру» через соціальний підхід, який лежить в основі визначення академічної чесності; О. Семеног інтерпретує феномен академічної культури через інтраособистісне розуміння та визначає його як інтегративне явище, реалізоване в системі розвитку особистості; дослідниця Т. Гребенюк академічну культуру розглядає через систему цінностей, традицій і морально-етичних норм поведінки, які функціонують у закладі освіти.

У визначенні понять «академічна доброчесність» і «академічна культура» науковці простежують тотожність і універсальність, адже в їх основі лежить чесність, довіра, відповідальність, підзвітність і повага до інтелектуальної праці.

Незважаючи на суттєву увагу дослідників до проблематики академічної культури, ураховуючи розвідки науковців-дослідників, означене питання не можна вважати вичерпним через його складність і специфічність запровадження на різних рівнях освіти, зокрема потребує уваги питання розбудови освітнього середовища, вільного від порушень академічної доброчесності в системі загальної середньої освіти.

Створення дієвої системи дотримання академічною спільнотою принципів академічної доброчесності передбачає здійснення низки заходів – розроблення внутрішньої документації закладу освіти з питань академічної доброчесності, створення колегіального органу / комісії, наявність сервісного забезпечення та інформаційної підтримки тощо. Слід зауважити, що до розроблення нормативної бази з питань академічної доброчесності важливо залучати не тільки педагогічних працівників, а й учнівське самоврядування, що сприятиме впровадженню та дотриманню учасниками освітнього процесу нормативних документів, розроблених закладом освіти (Положення з академічної доброчесності, Кодексу етики учасників освітнього процесу, Порядку виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності тощо). Перевагою в закладі загальної середньої освіти стане наявність колегіальних органів із питань пропагування та моніторингу запровадження принципів академічної доброчесності – структурний підрозділ, чи уповноважена комісія з питань популяризації академічної доброчесності, комісія з питань етики та управління конфліктами тощо. Значущою складовою запровадження принципів академічної доброчесності є наявна в закладі освіти програма сервісного забезпечення «Uncheck» для перевірки текстів на плагіат. Важливо, щоб програмне забезпечення було безкоштовним і доступним для використання здобувачами освіти та педагогами закладу освіти.

Імплементація принципів академічної доброчесності в закладах загальної середньої освіти має бути побудована на засадах довіри та відповідальності академічної спільноти.

Література

1. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навчальний посібник для студентів 1-го курсу всіх спеціальностей медичних та фармацевтичних факультетів. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. 108 с.
2. ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT) Системи управління якістю. Вимоги. Київ, 2016. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>
3. Закон України «Про вищу освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Ульянова Г. О., Бааджи Н. П., Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності (29.10.2019 року). URL : <file:///F:/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C/18.pdf>
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Сторченко І., Серебряков М. Аналітична записка. Академічна доброчесність аналітичний звіт та рекомендації. (за підтримки USAID в рамках проекту «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія!»). URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/Analichna-zapyska-akademichnadobrochesnist.pdf>

7. Назаров І. Законодавчі ініціативи Національного агентства у сфері формування простору академічної доброчесності. 15 вересня 2021 р. URL: https://knute.edu.ua/file/MjkwMjQ=/c9c8c2d09e05e7d36652614_03a811560.pdf
8. Наказ МОН від 30.11.2020 № 1480 «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text>
9. Недогібченко Є. Г. Академічна доброчесність: складові елементи. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 6. С. 13 – 21.
10. Tauginiene L., Ojstersek M., Foltynnek T., «General guidelines fo academic integrity»
11. Roig M. «Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable writing practices: A guide to ethical writing». URL : <https://ori.hhs.gov/sites/default/files/plagiarism.pdf>
12. Fishman T. «Academic integrity as an educational concept, concern, and movement in US institutions of higher learning». URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=T,+Fishman+%C2%ABAcademic+integrity+as+an+educational+concept%2C+concern%2C+and+movement+in+US+institutions+of+higher+learning&btnG

Ігровий майданчик – простір розвитку, безпеки та підтримки дітей

Аліна БОЛЬШУКІНА,
кандидат педагогічних наук,
завідувач Центру інноваційного розвитку освіти,
доцент кафедри методики дошкільної та початкової освіти
Харківської академії неперервної освіти
alinabolshukina@ukr.net

У статті розкрито питання доступності дитячого ігрового майданчика, який є простором розвитку, безпеки й підтримки дітей. Визначено переваги та ключові принципи створення доступності та інклюзивності дитячих ігрових майданчиків, окреслено їх типи й комплектування.

Ключові слова: дитячий ігровий майданчик, простір дитинства, атмосфера довіри, орієнтація на дитину, партнерська взаємодія.

Актуальність. У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти визначені цінності дошкільної освіти:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості;
- щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті;
- повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду;
- зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини;
- цінувати життя і благополуччя як уміння плекати, підтримувати та створювати сприятливі умови для себе та інших у безпечному середовищі в природному, предметному та соціальному оточенні;
- розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей;
- збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями [1].

Необхідність створення доступного ігрового дитячого простору визначено в чинних міжнародних і національних нормативно-правових документах.

Освітнє середовище має належати дітям!

У статті 31 Конвенції ООН про права дитини зазначено: «Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом [2].

Ігрові майданчики еволюціонували від свого походження як «ігрові сади» на початку ХХ століття до інклюзивних просторів, призначених для дітей будь-якого віку. Марія Монтессорі та Фрідріх Фребель визнавали глибокий вплив гри на всебічний розвиток дітей [3]. Сьогодні сучасні ігрові майданчики сприяють розвитку творчості, соціальних навичок і фізичного благополуччя, слугуючи центрами для зв'язків із громадою та особистого зростання.

Мета статті – висвітлити питання створення доступності дитячого ігрового майданчика як простору розвитку, безпеки й підтримки дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Доступний дитячий ігровий майданчик: що це означає?

Доступний дитячий майданчик – це ігровий простір, де створені комфортні розвивальні умови для дітей із різними здібностями й можливостями, і простір, де діти з інвалідністю та діти без інвалідності можуть гратися разом, пізнавати світ і знаходити друзів. Парки й елементи обладнання дитячих майданчиків не повинні обмежувати чи відокремлювати дітей. У цих місцях діти можуть об'єднуватися та вчитися одне в одного.

Доступні ігрові майданчики заохочують гру, що закладає основи взаєморозуміння, дружби та справжнього почуття згуртованості.

Доступний та інклюзивний дитячий майданчик – це не майданчик для дітей з інвалідністю! Створення окремих дитячих майданчиків «для дітей з інвалідністю» та «для дітей без інвалідності» – це не інклюзія, не допомога в залученні до суспільного життя, а навпаки, максимальне виключення дитини з життя громади та роз'єднання дітей замість їх згуртування [5].

Які є переваги для створення доступності та інклюзивності дитячих ігрових майданчиків?

Гра забезпечує умови для розвитку інтелектуальних, соціальних, фізичних і сенсорних здібностей. Дітям необхідно створити рівні можливості для навчання й розвитку під час пересування простором, маніпулювання предметами та взаємодії з іншими.

Коли діти граються, вони:

- зміцнюють власний організм, знижують рівень стресу та покращують загальний стан здоров'я;
- навчаються приймати рішення, експериментувати, генерувати ідеї, відпрацьовувати навички, рольові ігри, творити й винаходити;
- формують соціальні навички під час взаємодії зі своїми однолітками та дорослими;
- засвоюють цінні уроки про світ, зокрема про унікальність і різноманітність людей;
- формують навички, пов'язані з толерантністю та прийняттям.

Визначено чотири ключові принципи створення доступності та інклюзивності дитячих ігрових майданчиків (див. рисунок нижче):

Розглянемо їх.

1. Принцип безпеки. Питання безпеки мають бути найвищим пріоритетом у процесі планування та створення дитячого ігрового майданчика. Необхідно мінімізувати ризики травмування дітей. Елементи конструкцій слід спроектувати окремо задля уникнення «дрібного» травмування – подрапин, порізів та інших неприємностей [4].

Загальні поради щодо безпеки на ігрових майданчиках

- *Нагляд дорослих:* маленьким дітям особливо потрібна уважна доросла людина поруч, щоб стежити за ними та втрутитись у ситуацію, якщо потрібно.
- *Знаходження у визначених зонах:* дітям можна вільно досліджувати ігровий майданчик та його територію, але спостерігайте, щоб вони не заходили в заборонені зони або не вибігали на жваві вулиці.
- *Уважність до оточення:* стежте не лише за своєю дитиною, але й за іншими дітьми, а також за рухомих обладнанням і всіма потенційними небезпеками.
- *Використання спорядження належним чином:* дітям слід дотримуватися використання кожної конструкції за призначенням, уникати небезпечного лазіння, стрибків із висоти або висіння на турніках.
- *Повага особистого простору:* навчіть дитину тримати інших на комфортній відстані від себе під час гри та уникати штовхань або грубого поводження з іншими дітьми й дорослими. Не дозволяйте дітям кидати каміння, пісок або інші предмети, які можуть когось поранити чи спричинити дискомфорт.
- *Повідомляйте про будь-які проблеми:* якщо дитина бачить зламане обладнання або іншу потенційну небезпеку, вона повинна негайно повідомити про це дорослих, які у свою чергу мають усунути недоліки власноруч або звернутися за допомогою у відповідні структури.

Безпека на першому місці!

Як зробити дитячий майданчик безпечним? Розглянемо елементи та принципи, на які слід звернути увагу під час проєктування та облаштування сучасного ігрового простору:

- відсутність гострих кутів і виступаючих елементів;
- достатня відстань між елементами майданчика;
- належне покриття поверхні для пом'якшення падінь;
- установлення амортизуючих елементів на гойдалках і каруселях;
- обмеження висоти конструкцій відповідно до вікових груп;

- проєктування гірок із безпечним кутом нахилу та зоною гальмування.

2. Принцип відповідності віку.

Дошкільнята (2 – 5 років): потребують постійного нагляду дорослих через неповний розвиток у них усвідомлення та координації. Дошкільнятам варто використовувати обладнання, яке відповідає їхньому віку, та віддавати пріоритет легким розвагам, таким як гірки та пісочниці.

Діти шкільного віку (6 – 12 років): можуть досліджувати майданчик більш самостійно, але час від часу потребують нагляду дорослих. У такому віці дітей слід заохочувати до безпечних практик скелелазіння, відповідального користування гойдалками та манжетами й шанобливого спілкування з іншими.

3. Принцип утримання. Утримання в належному стані та постійне обслуговування необхідне впродовж усього часу експлуатації дитячих ігрових майданчиків.

4. Принцип доступності. Усі діти потребують ігор. Різноманітні ігрові можливості є запорукою якісного ігрового досвіду та інтеграції між дітьми. Доступний ігровий досвід забезпечує дитині різноманітність фізичного та соціального середовища, а також можливість робити вибір, приймати виклики, учитися й отримувати задоволення.

Доступний дитячий майданчик – це територія, де створено безперешкодний архітектурний доступ для користувачів із різними здібностями та можливостями.

Що має бути на сучасному дитячому майданчику? Сучасні ігрові майданчики відіграють важливу роль у розвитку та соціалізації дітей. Це має бути безпечне, інклюзивне й захоплююче середовище, де діти різного віку можуть грати та взаємодіяти один із одним.

Які переваги інклюзивних видів дитячих майданчиків? Діти мають грати і спілкуватися незалежно від своїх здібностей та обмежень. Тому інклюзивність і доступність ігрового майданчика є особливо важливими для всіх дітей.

Особливості інклюзивного ігрового майданчика:

- мають умови для дітей із різними потребами грати разом, навчатися співпраці та розвивати позитивне ставлення до різноманітності;
- наявність різних ігрових елементів допомагає дітям розвивати фізичні навички, координацію та моторику;
- взаємодія з різними стимулюючими елементами сприяє когнітивному розвитку, творчому мисленню та просторовій уяві;
- гра на інклюзивному майданчику стимулює розвиток емоційного інтелекту, сприйняття та регулювання власних почуттів і емоцій.

Інклюзивний ігровий дитячий майданчик дає змогу створити безпечний та цікавий простір для всіх дітей, незалежно від наявних обмежень [5].

Різноманітність ігрового обладнання та ігрових елементів допомагає дітям розвиватись у всіх напрямках – фізично, соціально, когнітивно.

Цього вдається досягти завдяки таким активностям:

- *гра на гірках:* розвиває моторику та координацію рухів у дітей (під час спуску по гірці вони опановують баланс і контроль над тілом);
- *гойдалки:* сприяють розвитку балансу та м'язів, а також допомагають у виробленні чутливості до руху;
- *гра на каруселі:* забезпечує активну взаємодію між дітьми (вони навчаються ділитися, чекати своєї черги та працювати разом);

- *лазалки*, де діти можуть лазити й пересуватися, сприяють розвитку спільної гри та командної роботи;
- *ігрові платформи*, які створюють атмосферу для уявних ігор, розвивають креативність і уяву, зокрема здатність до вигадкування власних сюжетів і ролей.

Кожен елемент майданчика має свою унікальну користь для дитячого розвитку, тому важливо, щоб майданчики були різноманітними та відповідали потребам дітей.

Дизайн має вирішальне значення для привабливості та функціональності майданчика. **Колірна гама** та тематичний підхід до виготовлення можуть значно поліпшити загальний вигляд і привернути увагу дітей. **Естетика** ігрового майданчика впливає на настрій дітей та їхнє бажання проводити на ньому час. **Яскраві кольори, цікавий дизайн і тематичні елементи ігрового майданчик здатні створити атмосферу радості й бадьорості для активного відпочинку та ігор.**

Основні типи дитячих ігрових майданчиків

1. **Класичні ігрові майданчики.** Це комплекси з традиційними елементами, такими як гірки, гойдалки, каруселі, лазалки та пісочниці.

2. **Ігрові майданчики для малюків.** Спеціально спроектовані для дітей до 3-х років, ці майданчики мають м'яке покриття та низькі конструкції, щоб забезпечити безпеку для маленьких дітей. Тут можуть бути пісочниці, мінігірки, м'які балансири.

3. **Спортивні майданчики** призначені для дітей старшого віку та включають спортивні тренажери, турніки для розвитку витривалості, сили й координації.

4. **Інклюзивні майданчики.** Це комплекси, які розроблені для дітей з обмеженими можливостями.

5. **Тематичні майданчики.** Такі майданчики можуть бути оформлені в різних стилях.

6. **Майданчики на природі.** Розташовані в парках або на дачах, такі майданчики мають елементи, що інтегруються з природою – дерев'яні конструкції, гірки, місточки через струмки та інші природні елементи, що дозволяють дітям насолоджуватись іграми на свіжому повітрі.

Комплектування дитячих майданчиків включає різні елементи для активних ігор: гойдалки, гірки, пісочниці, каруселі, лазалки, балансири, качалки на пружині та інші інтерактивні розвивальні елементи.

І педагогів, і батьків усе частіше турбують такі питання:

- Як змусити дитину гуляти на вулиці замість комп'ютерних ігор?
- Як їй довести, що ігри за комп'ютером не такі вже й цікаві, а головне, корисні, як ігри на свіжому повітрі?

Дійсно, на сьогодні діти зацікавлені більше у віртуальному житті, ніж у реальному. Якщо вони знайшли дещо цікаве та захоплююче у віртуальному світі, у комп'ютерних іграх, то тим більше знайдуть що-небудь цікаве і в іграх на вулиці з однолітками. **Саме тому спортивні майданчики повинні бути обов'язково в кожному дворі та в кожному закладі освіти.** Було б просто чудово, виходячи на подвір'я, займатися спортом, а не їздити кудись. Спортивні майданчики призначені, в основному, для занять фізичними вправами й розраховані для користування ними як дорослими, так і дітьми.

Спорт – це завжди актуально! Особливо, якщо дитину з раннього дитинства привчати до різних фізичних вправ. Спортивні майданчики дуже добре зближують. Займаючись разом із дитиною спортом, батьки стають для неї ближчими. Це дуже необхідний зв'язок із дитиною. Після декількох років дитина вам подякує за те, що ви не пропустили важливий час у її житті. Це ще раз підтверджує значення спортивних майданчиків для родини.

Спортивні майданчики ніколи не втратять свою значущість і завжди будуть популярними.. Якщо залучите дитину до спортивного способу життя, то вона буде вам безмежно вдячна. Навіть найпростіші, звичайні, на перший погляд, вправи позитивно вплинуть на майбутнє дитини та, безумовно, на її здоров'я.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що громадська спільнота повинна прагнути, щоб у селах, ОТГ, дворах районів великих міст з'явилися простори, де всі діти разом могли б гратися, спілкуватися, знаходити друзів, фантазувати, творити. Сучасний дитячий майданчик має бути не просто місцем для ігор, а комплексним простором, що сприяє фізичному, соціальному та розумовому розвитку дітей. Дитячі ігрові простори повинні бути комфортними та зручними для кожного користувача.

Визнаючи цінність і унікальність кожної дитини, заклади освіти мають сприяти забезпеченню рівних можливостей для всіх дітей.

Саме спільними зусиллями, у партнерській взаємодії, можна створити кожній дитині умови й можливості для щасливого дитинства.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. URL: [Pro novu redaktsiyu Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity.pdf](https://pro-novu-redaktsiyu-bazovoho-komponenta-doshkilnoyi-osvity.pdf)
2. Конвенція ООН про права дитини. URL: [Конвенція про права дитини | від 20.11.1989](https://www.un.org/ru/conventions/treaty/crpd/article24)
3. Педагогіка Марії Монтессорі : минуле і сучасність : навчальний посібник. Радул О. С., Прибора Т. О., Андросова Н. М., Завітренко Д. Ж. За заг. ред. О. С. Радул. Кропивницький : ФОП Піскова М. А., 2023. 226 с.
4. Правила безпеки на дитячих майданчиках. URL: [Правила безпеки на дитячих майданчиках: для дітей та батьків](#)
5. Рекомендації щодо впровадження доступності та інклюзивності дитячих ігрових майданчиків. URL: [18198.pdf](#)

Недискримінаційний підхід в освіті

Галина ВЛАСЕНКО,
методист Центру громадянського виховання
Харківської академії неперервної освіти»
gvlasenko.3007@gmail.com

У статті розглянуто питання недискримінаційного підходу в освіті. Акцентовано увагу на нормативно-правових документах, що забезпечують правову базу для боротьби з дискримінацією та створення рівних можливостей в освіті, а також на аспектах, які сприяють створенню недискримінаційного освітнього середовища. Зосереджено увагу на світовому досвіді, успішних практиках недискримінаційного підходу в освіті. Запропоновано ознайомитися з покроковою інструкцією для директора щодо створення недискримінаційного середовища в закладі освіти.

Ключові слова: дискримінація, утиск, недискримінація, рівність, інклюзія, права людини, освітнє середовище, гендерна рівність, булінг, стереотипи, антидискримінаційна експертиза.

У сучасних умовах дотримання прав людини, забезпечення рівного ставлення та недопущення дискримінації набувають особливого значення як засіб підтримання миру та рушійної сили позитивних змін у країні. Важливим чинником суспільного розвитку є сприяння взаєморозумінню, повага до культурного різноманіття й активна протидія будь-яким проявам нетерпимості та дискримінації. Саме тому одне з ключових завдань Нової української школи – створювати недискримінаційний освітній простір, культивувати серед учасників і учасниць освітнього процесу антидискримінаційні орієнтири.

Будь-яке право людини та свобода не можуть бути забезпечені, якщо їхнє дотримання заборонене або обмежене за ознакою етнічного походження людини, мови, кольору шкіри, релігії, політичних переконань, громадянства, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, віку, майнового стану, сімейного стану, місця проживання, стану здоров'я, інвалідності чи іншого статусу.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>) визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина.

Пропонуємо ознайомитися з визначенням термінів відповідно до **Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»:**

- **дискримінація** – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;
- **непряма дискримінація** – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;
- **підбурювання до дискримінації** – вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками;
- **пособництво у дискримінації** – будь-яка свідомо допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації;
- **пряма дискримінація** – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою

особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

- **утиск** – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Акцентуємо увагу на нормативно-правових документах, що забезпечують правову базу для боротьби з дискримінацією та створення рівних можливостей в освіті.

Міжнародні документи:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW або Жіноча конвенція) (1979 р.);
- Пекінська Декларація та Платформа дій (1995 р.);
- Цілі сталого розвитку (2015 р.);
- Конвенція про права дитини (1989 р.);
- Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (ЮНЕСКО, (1960 р.);
- Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018 – 2023 рр. (2018 р.).

Національні законодавчо-нормативні документи:

- Конституція України (1996 р.);
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005);
- Наказ МОН України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.);
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013 р.);
- Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини 2015 р.);
- Цілі сталого розвитку (2017 р.);
- Закон України «Про освіту» (2017 р.);
- Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: тендерний вимір – 2021» (2018 р.);
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014).

Законодавство про освіту:

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966);
- Закон України «Про освіту» (2017 р.).

Національне право:

Конституція України (статті 21 та 24) – загальна гарантія рівності прав та заборона обмежень через належність особи/осіб до однієї чи іншої групи: відкритий перелік захищених ознак;

Закони України, які визначають і забороняють дискримінацію за однією чи багатьма ознаками:

- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (заборона дискримінації за відкритим переліком ознак, визначення форм дискримінації та сфер застосування закону,

повноваження органів влади та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, механізм оскарження дискримінації);

- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (заборона дискримінації за ознакою статі, визначення сексуального домагання, механізм забезпечення рівних прав жінок і чоловіків);
- Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (заборона дискримінації людей з інвалідністю, визначення розумного пристосування, перелік повноважень органів влади тощо);
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (заборона дискримінації внутрішньо переміщених осіб на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами);
- Закон України «Про рекламу» (заборона публікувати оголошення, які дискримінують особу/групу осіб за такими ознаками: раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, членство у професійних спілках або інших об'єднаннях громадян, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мова або інші ознаки).

Розглянемо **світовий досвід і успішні практики недискримінаційного підходу в освіті.**

Фінська шкільна система роками посідає топові місця в рейтингу дослідження PISA, яке визначає рівень умінь підлітків застосовувати знання в життєвих ситуаціях. Система освіти Фінляндії посідає перше місце за показниками рівня знань, кількості дітей, які люблять читати, друге місце – у сфері природничих наук, п'яте – у галузі математики.

Один із семи ключових принципів фінської освіти, про які розповідає Наталія Кіреєва з Гельсінкі (<https://starylev.com.ua/blogs/7-pryncypiv-finskoji-osvity>), – це принцип **рівності**:

Рівність шкіл: освітня політика країни підтримує високий статус усіх загальноосвітніх шкіл. У Фінляндії немає спеціалізованих закладів освіти типу ліцеїв та гімназій, усі школи країни загальноосвітні, забезпечені однаково обладнанням, однаковою системою освіти та пропорційним фінансуванням.

Рівність навчальних дисциплін: негативне ставлення до класів із поглибленим вивченням тієї чи іншої дисципліни, усі предмети викладаються рівноцінно.

Рівність батьків: запитання про соціальний статус і професію батьків учителям дозволено ставити лише в крайніх випадках, анкетування та опитування подібного типу заборонені.

Рівність учнів: учнів не ділять на «хороших» і «поганих», немає поділу на класи за вподобаннями чи вміннями.

Рівність учителів: усі вчителі компетентні та висококваліфіковані кадри, мають ступінь магістрів.

Рівність дорослих і дітей: уже в першому класі дітей знайомлять з їхніми правами та пояснюють, у яких ситуаціях вони можуть поскаржитися соціальним працівникам. Батькам це дає можливість зрозуміти, що їхня дитина – особистість, яку вони повинні поважати. Учителі також не мають права ображати та принижувати школярів, і це правило підтверджується фінським законодавством.

З метою підтримки Нової української школи протягом п'яти років (2018 – 2023) між Україною та Фінляндією тривав спільний проєкт «Навчаємось разом».

Акцентуємо увагу на аспекти, які сприяють, і аспекти, які перешкоджають створенню **недискримінаційного освітнього середовища**.

Створення недискримінаційного освітнього середовища – це надзвичайно важливий та багатогранний процес, який вимагає злагоджених зусиль на різних рівнях освіти, комплексного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Аспекти, які сприяють процесу створення недискримінаційного освітнього середовища – освітня політика та законодавство, освітні програми та навчальні видання, підвищення обізнаності педагогів, професійний розвиток учителів, учнівське самоврядування, співпраця з батьками та громадою, моніторинг і оцінка.

Варто зазначити, що одним із ключових аспектів, які сприяють створенню недискримінаційного освітнього середовища в школі, є навчальна література.

Необхідність дотримання недискримінаційного підходу, зокрема у створенні навчальних видань, визначається відповідною державною політикою.

Вимоги недискримінаційного підходу до підручників (антидискримінаційна експертиза (<https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/instruktivno-metodichni-materiali-dlya-provedennya-ekspertami-ekspertiz-elektronnih-versij-pro%D1%94ktiv-pid-1.pdf>) спрямовані на попередження та протидію виникнення цькування, прямої чи прихованої дискримінації, чи упередженого ставлення через запобігання в їх текстовому (конкретних завданнях, вправах, коментарях, примітках, звертаннях тощо) та ілюстративному компонентах дискримінаційних (у т. ч. стереотипних) положень (зображень) за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками.

Оскільки підручник передбачає взаємопов'язаність усіх його структурних компонентів, то окреслені загальні рекомендації необхідно використовувати під час проведення всіх типів експертиз. Зображення, світлини, схеми мають бути доречними та не повинні транслювати неактуальні, двозначні чи хибні смисли, крім тих випадків, де це використовується з освітньою метою та супроводжується спеціальним коментарем, завданням тощо.

Ілюстрації підручника мають відображати реальний світ, у якому живуть діти, які його читатимуть: важливо дотримуватися представленості у візуальному контенті осіб різного віку, зовнішності, за можливості (з огляду на предмет і зміст підручника) – людей різної національності, віросповідання (релігійні свята тощо).

Важливою складовою відповідності підручника недискримінаційному підходу в освіті є наявність завдань, вправ, коментарів, ілюстрацій, спрямованих на формування:

- полікультурної спрямованості (толерантного ставлення до представників різних народів, національних і етнічних груп, культур, традицій і вірувань, здатності до міжнаціонального та міжконфесійного діалогу);
- умінь виявляти й поважати різні точки зору;
- розуміння потреб і можливостей інших людей.

Підручник також не може містити інформацію, що спотворює зміст прав людини чи дає хибне уявлення про них, уживання слів із негативними конотаціями. Наприклад, не можна людей з інвалідністю називати інвалідами, людьми з

обмеженими можливостями, людьми з особливими потребами (допускається вживання конструкції «дитина з особливими освітніми потребами»).

Варто використовувати фемінітиви, якщо вони є у словниках (наприклад, учениця, учителька, однокласниця, товаришка, авторка та інші). Коректною вважається паритетна представленість якомога ширшого діапазону персонажів / дійових осіб – чоловіків / жінок, а також обов'язкове представлення людей з різним місцем проживання, людей різних віросповідань.

Суттєвим зауваженням до сучасних підручників є недостатнє відображення у їх змісті внеску жінок у розвиток української та світової культури, історії, науки, інших суспільних сфер. При виявленні цього доцільним є надання конкретних прикладів щодо постатей жінок, чий досвід можна було б представити з огляду на контекст і навчальний предмет.

Водночас поряд з аспектами, що сприяють створенню недискримінаційного середовища у школі, слід визначити й чинники, які йому перешкоджають.

Розглянемо матеріали в межах ініціативи «Система забезпечення якості освіти», що запроваджувалася в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) (2020 – 2023 рр.). Вони містять інструкцію для директора щодо створення недискримінаційного середовища в закладі освіти (Як створити недискримінаційне середовище у школі: покрокова інструкція для директора <https://sqe.gov.ua/yak-stvoriti-nediskriminaciyne-sered/>), що визначає такі **перешкоди в забезпеченні недискримінаційного середовища в освітньому закладі:**

- Соціальні – стереотипи й упередження, відсутність даних або недостатня кількість даних про реальні потреби різних груп людей за статтю, віком, майновим становищем тощо. *Наприклад, менше заохочення дівчат до ІТ сфери через стереотип, що це чоловіча професія, або хлопців до гуманітарних наук, оскільки вони вважаються «жіночими».*

- Організаційні – розташування, розклад, логістика/транспорт, бюрократичні процедури. *Наприклад, відсутність пандуса може бути непомітна фізично здоровій людині, але буде перешкодою для людей на візках або батьків із дитячими колясками.*

- Особисті – економічні та фінансові можливості, стан здоров'я, релігійні переконання, національні традиції, велика кількість дітей у родині, кількість вільного часу поза школою тощо. *Наприклад, неврахування релігії при викладанні певних предметів, зокрема християнської етики, або неврахування різниці в релігійних святах.*

Забезпечення рівного доступу до освіти і неупередженого ставлення до всіх дітей – такі ж важливі завдання директора школи, як і забезпечення якості освітньої діяльності школи.

У 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (https://inee.org/sites/default/files/resources/GCPEA_Safe-Schools-Declaration_2015_UKRANIAN.pdf) та стала сотою країною, яка підтримала положення цього документа.

Відповідно до Декларації про безпеку шкіл «... освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм і експлуатації; пропонуючи чіткий розклад і стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг. Чутлива до конфлікту освіта дозволяє уникнути конфронтації та сприяє зміцненню

миру. Освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини ...».

В умовах війни в Україні тема недискримінаційної освіти набуває особливої гостроти: велика кількість внутрішньо переміщених осіб, дітей з особливостями психологічного стану та ін. Результати дослідження показали: незважаючи на те, що боротьба з булінгом у закладах освіти України розпочалася ще у 2019 році із запровадженням відповідного законодавства, ситуація й досі бажає кращого.

Серед проблем застосування антибулінгового законодавства можна виокремити такі:

- нерозуміння учасниками освітнього процесу різниці між конфліктом, булінгом і окремими проявами насильницької поведінки;
- небажання закладів освіти вирішувати ситуації, послуговуючись алгоритмами реагування на булінг, і залучати на ранніх етапах інших суб'єктів реагування на булінг;
- невідповідність антибулінгових політик закладів освіти вимогам нормативних актів, їх неактуальність або й відсутність на сайтах закладів освіти/сайтах громад;
- наявність усталених переконань, що в разі виявлення факту булінгу заклад освіти «автоматично потрапляє в чорний список»;
- неякісне документування булінгу;
- складності в доведенні факту систематичності цькування та інші.

Важливою передумовою для належної протидії булінгу в закладі освіти є підготовлений педагогічний колектив. Це означає, що колектив не тільки знає, як діяти, якщо булінг трапився, але й працює на випередження.

Висновок. Недискримінаційний підхід в освіті сприяє створенню гармонійного соціального середовища, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал, що позитивно позначається на всій країні.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 (редакція від 27.03.2025). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Декларація про безпеку шкіл. URL: https://inee.org/sites/default/files/resources/GCPEA_Safe-Schools-Declaration_2015_UKRANIAN.pdf
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
5. Конвенція з подолання дискримінації в освіті від 14.12.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text
6. Пирога І.С. Міжнародні стандарти та нормативно-правові аспекти права на освіту. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 5. С.171–175. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/31.pdf>

На шляху до нової якості освіти. Синергія вчительства

Наталія ГРОБОВА,
вчителька початкових класів, інформатики,
спеціаліст вищої категорії, старший учитель
Люботинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3
Люботинської міської ради Харківської області
888manfred@gmail.com
Ірина СОКОЛОВСЬКА,
вчителька початкових класів,
спеціаліст першої категорії,
Люботинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3
Люботинської міської ради Харківської області
sokolovskairina59@gmail.com

У світі швидких змін вчительство задає напрям, плекаючи знання, співчуття та новаторство. Ця наукова розвідка присвячена осмисленню нашого початкового шляху професійного зростання в період трансформації освітньої галузі, включаючи використання дистанційного формату навчання та втілення засад Нової української школи. У статті йдеться про головні труднощі та нестандартні способи набуття фахових знань і вмінь, що є запорукою успішного застосування оновленого Державного стандарту для початкової освіти.

Ключові слова: якість освіти, синергія вчительства, професійний розвиток, тьютор, візирець, фасилітатор, новатор, тренер, натхненник, професійна майстерність.

Вступ. Сьогодні вчительство стикається з різноманітними перешкодами, серед яких особливої ваги набуває потреба в налагодженні дієвого дистанційного навчання та безперервне самовдосконалення для опанування новітніх інструментів і способів навчання. Розуміння та втілення в життя професійних компетентностей охоплює як теоретичну базу, так і практичну здатність вчительства якісно виконувати свою роботу, визначаючи рівень своєї професійної майстерності, що є вирішальним фактором у подоланні згаданих труднощів і гарантуванні високого рівня освіти.

Актуальність теми. Особливої актуальності набуває тема «На шляху до нової якості освіти. Синергія вчительства», оскільки професійний розвиток освітян початкових класів, їхня готовність до роботи в нових реаліях, опанування інноваційних педагогічних технологій та формування ключових компетентностей є надзвичайно важливими. Успішна реалізація реформи НУШ безпосередньо залежить від рівня професійної майстерності освітян, їхньої здатності до самовдосконалення, творчого підходу до роботи та готовності брати на себе відповідальність за якість освітнього процесу.

Нотатки від авторів досвіду:

Синергія (грецьке слово *συνεργία* перекладається як «співробітництво» чи «спільна дія») – це явище, при якому взаємодія двох або більше елементів, сил або чинників дає сумарний ефект, що значно перевищує просту суму ефектів кожного з них окремо. Іншими словами, ціле стає більшим за суму своїх частин.

Як підтримувати в собі вогник педагогічної майстерності, щоб кожна іскра знання, запалена нами, розгорялася в серцях шкільної спільноти яскравим вогнем мудрості та нестримного прагнення до пізнання?

Яким має бути сучасне вчительство? Сучасний учитель має бути розумним, здатним до розуміння, сучасним і харизматичним. Важливо, щоб він виявляв любов до дітей, був ерудованим, вимогливим, професіоналом, патріотом і гуманістом. Крім того, не менш значущими є антидискримінаційний підхід і усвідомлення принципів гендерної рівності. Отже, яким постає ідеальний образ сучасного вчительства, озброєного таким широким спектром якостей, ключових професійних компетентностей та глибоким розумінням принципів інклюзії, антидискримінації та гендерної рівності? Учитель – це не просто передавач знань, а багатогранна особистість, здатна надихати, підтримувати й вести за собою молоде покоління, створюючи справедливе та рівноправне освітнє середовище для всіх.

Саме таке бачення сучасного вчительства знаходить своє відображення в різних аспектах нашої професійної діяльності, де окремі ролі та вміння гармонійно поєднуються, утворюючи справжню синергію. Розглянемо це детальніше на прикладі кількох ключових синергій.

Синергія «Я – ментор». Такий педагог вільно володіє мовою, вміло доносить свої думки, заохочує до діалогу та плекає культуру спілкування в класі, передаючи свій досвід і мудрість, однаково шанобливо ставлячись до кожного учасника/учасниці освітнього простору незалежно від їхнього походження, статі чи інших ознак. Глибоко розуміє свій предмет, володіє ефективними методиками його викладання, уміє зацікавити шкільну спільноту та зробити навчання змістовним і захопливим, ділячись секретами майстерності, ураховуючи різноманітні освітні потреби та життєвий досвід. Тому ми активно ділилися власними напрацюваннями з колегами, допомагаючи їм адаптуватися до шкільного життя в розрізі цифрових технологій:

1. [Як написати диктант дистанційно?](#)
2. [Як показати екран ноутбука на зустрічі MEET?](#)
3. [Як рослини зустрічають осінь?@bayraktar7911](#)
4. [Навчання грамоти \(1 клас\). Буквосполучення ДЖ. Звук \[дж\]. Джмелиний оркестр](#)

Синергія «Я – тренер». У сучасному світі вчитель упевнено оперує інформаційно-цифровими технологіями, використовуючи їх для збагачення освітнього процесу, організації дистанційного навчання та ефективної комунікації, сприяючи розкриттю потенціалу учня/учениці, допомагаючи їм усвідомити власні сильні сторони та долати стереотипи, у тому числі й гендерні; має глибокі психологічні знання, розуміє особливості розвитку дітей різного віку, уміє вибудовувати довірливі стосунки та підтримувати емоційний добробут шкільної спільноти, спрямовуючи на шлях самопізнання та зростання, формуючи повагу до різноманітності та інклюзивності.

Оскільки ми активно розробляли нові підходи, то охоче ділимося своїм досвідом, щоб полегшити адаптацію до використання цифрових технологій в освітньому просторі.

1. [Медіаресурси для дистанційного навчання. Як це зробити?](#)
2. [Закладка для книги](#)
3. [Вчимося переказувати текст](#)

Синергія «Я – новатор». Сміливість вчительства брати на себе відповідальність вчасно враховувати соціальні зміни та робити освітній простір цікавим. Еталоном є вчитель/-ка з розвиненим емоційним інтелектом та високими етичними стандартами, який/яка є прикладом толерантності, емпатії та

відповідальності, вміє адаптуватися до нових реалій та робити навчання актуальним, враховуючи питання антидискримінації та гендерної чутливості у навчальних матеріалах та методах. Він/вона вміє налагоджувати педагогічне партнерство зі шкільною спільнотою та колегами, створюючи атмосферу взаєморозуміння та співпраці, відкрито сприймаючи нові ідеї та забезпечуючи рівні можливості для всіх учасників освітнього простору.

1. [Zendoodling. Корисне малювання - YouTube](#)

2. [Квести](#)

3. [Урок з мінної безпеки](#)

Синергія «Я – фасилітатор». Сучасне вчительство є прихильником інклюзивної освіти, уміє працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, створюючи для них сприятливе середовище, заохочуючи активну участь кожного в освітньому процесі, незалежно від індивідуальних особливостей; дбає про здоров'я своєї шкільної спільноти, пропагує здоровий спосіб життя та створює безпечні умови навчання, сприяючи їх самостійності та ініціативності, а також формує критичне мислення щодо питань дискримінації та гендерних стереотипів.

У нашому педагогічному портфелі є чимало напрацювань: [Новорічне свято, Перший дзвоник – 2023 р., Казка «Епл Джобс та Заборонений ліс».](#)

Синергія «Я – тьютор». Креативність і далекоглядність проявляються у проєктувальній компетентності, здатності планувати освітній процес, розробляти інноваційні уроки та позакласні заходи, надаючи індивідуальну підтримку кожному, хто її потребує, враховуючи особистісні та гендерні особливості. Прогностична компетентність дозволяє спільноті освітян передбачати потенційні труднощі та можливості в навчанні, адаптуючи свої методи відповідно до потреб учасників освітнього простору, виступаючи в ролі порадики та помічника, сприяючи подоланню будь-яких форм нерівності. 1. [ІІІ - казка](#), 2. [День дітей](#), 3. [Для чого тобі?](#)

Синергія «Я – взірець». Намагаємося впливати на особистість через власний приклад, адже ефективне управління класом і організація навчальної діяльності є ознакою розвиненої організаційної компетентності. Учителю вміє об'єктивно здійснювати оцінювання навчальних досягнень своєї спільноти, аналізувати результати та використовувати їх для вдосконалення педагогічної практики, демонструючи високі моральні якості та професійну етику, а також власним прикладом утворюючи принципи антидискримінації та гендерної рівності у своїй поведінці, спілкуванні. ["Настане день..."](#), ["Коректна ода ворогам"](#) [Ліна Костенко @bayraktar7911](#)

Синергія «Я – натхненник». Прагнення до випробування нового, запровадження свіжих задумів і технологічних рішень є визначальною ознакою здатності педагогів до інноваційної діяльності, яка слугує потужним імпульсом для натхнення всієї шкільної спільноти до нових звершень. Не менш значущим є вміння самостійно аналізувати власну роботу, критично оцінювати її результати, зокрема розглядаючи особисті схильності та усталені думки стосовно різних категорій шкільної спільноти. А головною особливістю нинішніх освітян є здатність до постійного навчання, неперервне бажання вдосконалювати себе, опановувати нові знання та навички, що дозволяє не лише зберігати власну кваліфікацію, але й

запалювати в шкільній спільноті прагнення до розвитку та прогресу, особливо у сферах залучення всіх учасників освітнього простору до навчання, протидії упередженому ставленню та врахування гендерних аспектів, аби зберігати свою результативність у світі, що постійно змінюється, де повага до прав кожної людини та багатоманітності є непорушними цінностями.

✓ [Канал відеохостингу YouTube "На Уроці Онлайн" учасника освітнього простору Сазонова Дениса](#) або перейдіть за QR-кодом.

Висновки. Учителство, яке впроваджує принципи НУШ, – це динамічні особистості, які перебувають у процесі постійного професійного зростання, відзначаються відповідальністю та креативністю, глибоко шанують свою шкільну спільноту та є справжніми ентузіастами своєї професії майстерно поєднують ролі досвідченого радника, мотиватора розвитку, ініціатора нововведень, координатора навчального процесу, персонального помічника й рольової моделі для своєї шкільної спільноти, будуючи освітній простір на засадах рівноправності, поваги до розмаїття та категоричного засудження будь-яких форм дискримінації.

Список використаних джерел:

1. Оцінювання професійних компетентностей вчителя початкових класів під час сертифікації - Державна служба якості освіти України
2. Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти"
3. Синергія освіти та інновацій: як розвиватиметься ІТ-освіта в Україні
4. Опис досвіду Гробової Н.О.

Інноваційно-освітнє середовище у формуванні професійної успішності вчителя початкових класів

Валентина АНДРЕЄВА,
учитель історії;

Сергій АНДРЕЄВ,
учитель географії,

Комунальний заклад «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області

andreevgarage@gmail.com

vandreeva813@gmail.com

У статті актуалізовано виклики створення інноваційно-освітнього середовища в аспекті формування професійних компетентностей учителів. Виокремлено переваги володіння цифровими технологіями для професійного розвитку педагогів, розглянуто основні інноваційні технології та методики, що застосовуються в освіті.

Ключові слова: інноваційно-освітнє середовище, цифрові технології, професійна успішність, проєктне навчання, професійна спільнота, професійний розвиток.

Інноваційно-освітнє середовище відіграє ключову роль у формуванні професійної успішності вчителя початкових класів. Однак, на цьому шляху існують гострі проблеми, які потребують негайного вирішення [1].

1. *Недостатнє матеріально-технічне забезпечення*: не всі школи мають доступ до сучасних технологій, таких як інтерактивні дошки, комп'ютери, планшети та якісний інтернет; брак навчальних матеріалів, що відповідають вимогам Нової української школи.

2. *Низький рівень цифрової грамотності педагогів*: не всі вчителі володіють необхідними навичками для ефективного використання цифрових технологій у навчальному процесі; потреба в постійному підвищенні кваліфікації педагогів у сфері цифрових технологій.

3. *Відсутність ефективної системи підвищення кваліфікації*: не завжди програми підвищення кваліфікації відповідають реальним потребам учителів; недостатньо практичних занять і обміну досвідом між педагогами.

4. *Психологічне навантаження на вчителів*: високий рівень стресу через велику кількість обов'язків і відповідальність; недостатня підтримка з боку адміністрації школи та батьків.

5. *Недостатнє фінансування*: обмеженість бюджетних коштів на закупівлю необхідного обладнання та матеріалів; низька заробітна плата вчителів, що не стимулює їх до професійного розвитку.

6. *Вплив воєнного стану*: дистанційне навчання, що створює додаткові труднощі для вчителів і учнів; психологічна травма, яку переживають діти та вчителі; пошкодження та руйнування навчальних закладів.

Професійна успішність учителя початкових класів визначається не лише його знаннями та навичками, а й здатністю адаптуватися до швидко мінливого освітнього середовища. Інноваційно-освітнє середовище, що включає сучасні технології, методики та підходи, відіграє ключову роль у формуванні цієї успішності.

Сучасні освітні технології, такі як інтерактивні дошки, освітні платформи та мобільні програми, змінюють підходи до викладання та дозволяють учителям не тільки підвищити ефективність навчання, але й зробити його цікавішим. Учителі, які володіють цими технологіями, можуть:

- створювати більш цікаві та захоплюючі уроки, що спонукають учнів брати активну участь у навчальному процесі;
- використовувати мультимедійні ресурси для візуалізації матеріалу, що допомагає учням краще розуміти складні концепції та теми;
- персоналізувати навчання, адаптуючи завдання та ресурси під індивідуальні потреби й рівень кожної групи учнів.

Інноваційні педагогічні методи, зокрема активне навчання та проєктна діяльність, створюють основу для формування мотивації учнів. Учителі, які освоюють ці методики, формують у дітей не тільки знання, але й ключові компетенції, такі як критичне мислення та креативність. Розглянемо кілька основних інноваційних методів, які активно застосовуються в освіті.

1. ***Проєктне навчання*** – ґрунтується на виконанні учнями практичних проєктів, що вимагають дослідження, аналізу та створення. Цей метод дозволяє учням:

- розвивати навички критичного мислення та вирішення проблем;
- працювати в команді, розвиваючи навички співробітництва;
- застосовувати отримані знання практично, що сприяє більш глибокому розумінню предмета.

2. **Ігрове навчання** – включає використання ігрових елементів у процес навчання, що робить його більш захоплюючим. Це можуть бути:

- рольові ігри, де учні виступають у різних ролях для вивчення тем;
- освітні ігри, які направляють учнів до освітніх цілей;
- симуляції та кейси, які допомагають подивитися на ситуацію з різного боку.

3. **Кооперативне навчання** – передбачає роботу в малих групах, де учні допомагають один одному у навчанні. Переваги кооперативного навчання:

- сприяє формуванню соціальних навичок і вміння працювати в команді;
- допомагає учням осмислювати матеріал через обговорення та обмін думками;
- покращує результати навчання за рахунок взаємодопомоги та співробітництва.

4. **Перевернутий клас** – у цій моделі вивчають теоретичний матеріал удома, а час у класі використовується для практичних занять, обговорень і запитань. Переваги:

- гнучкість у навчанні, учні можуть навчатись у своєму темпі;
- більше залучення учнів на заняттях, оскільки вони присвячені практичним завданням;
- поглиблене розуміння матеріалу завдяки активному обговоренню.

5. **Музично-артистичне навчання** – метод, що передбачає використання музики та мистецтва. Учні можуть:

- вивчати теми через пісні, ритми чи театральні постановки;
- розвивати креативність і естетичне сприйняття;
- поглиблено брати участь у навчальному процесі, що допомагає запам'ятовувати матеріал.

Знання в галузі психології допомагають учителям глибше розуміти потреби своїх учнів.

1. **Розуміння мотивації:** знання різних теорій мотивації дозволяє вчителям розробляти стратегії, які допоможуть надихнути учнів на навчання.

2. **Облік індивідуальних відмінностей:** психологія допомагає вчителям розпізнавати відмінності у здібностях, стилях навчання та емоційному стані учнів, що дозволяє адаптувати підхід до кожної дитини.

3. **Емоційний інтелект:** розуміння емоцій своїх учнів і вміння керувати власними емоціями сприяє створенню позитивної навчальної атмосфери.

4. **Вирішення конфліктів:** психологічні знання допомагають учителям ефективно справлятися з конфліктами та напруженістю в класі.

5. **Підтримка психічного здоров'я:** навчання основ психології допомагає виявляти проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям, та вчасно надавати допомогу або направляти учнів до спеціалістів.

Це розуміння може значно підвищити ефективність викладання та покращити загальну атмосферу в класі, сприяючи більш успішному навчанню.

Постійний професійний розвиток учителів є необхідною умовою їхньої успішності. Освіта постійно змінюється, з'являються нові методики, технології та підходи [2]. Регулярне навчання допомагає вчителям залишатися в курсі сучасних трендів і адаптувати свої методи до нових умов. Відвідування курсів підвищення кваліфікації дозволяє вчителям покращувати свої педагогічні навички, опановувати нові техніки викладання та краще взаємодіяти з учнями. Участь у

майстер-класах сприяє обміну досвідом і впровадженню нових підходів в освітньому процесі. Здорова конкуренція та підтримка колег стимулюють професійне зростання, упровадження інновацій.

Формування професійної спільноти серед учителів початкових класів є важливим аспектом успішності. Створення середовищ для обміну досвідом, таких як семінари, конференції та онлайн-групи в соціальних мережах, дозволяють учителям ділитися кращими практиками та результатами впровадження інновацій у своїй роботі [3]. Учителі, які постійно підвищують свій професійний розвиток, стають більш упевненими у своїх здібностях, що позитивно позначається на їх взаємодії з учнями та колегами.

Висновок. Професійний розвиток є інвестиціями як у кар'єру самого вчителя, так і в успішність учнів, якість освітнього процесу загалом.

Інноваційно-освітнє середовище є потужним фактором, що сприяє формуванню професійної успішності вчителів початкових класів. Адаптація до нових методів, активна участь у професійному розвитку та соціальна взаємодія створюють основу для підвищення ефективності освітнього процесу та реалізації потенціалу кожної дитини. Важливо, щоб заклади освіти підтримували й розвивали такі інновації, щоб створити продуктивне та мотивуюче освітнє середовище для педагогів і учнів. Таким чином, інноваційно-освітнє середовище не тільки сприяє професійного розвитку вчителів початкових класів, а й створює сприятливі умови для навчання, що загалом підвищує якість освіти та робить його більш актуальним і ефективним.

Список використаної літератури:

1. Драпата В. Т. Інноваційні технології в освітньому процесі: можливості та перспективи. Серія «Нові технології в освіті». Львів: Ера, 2021. 254 с.
2. Криничанська С. П. Психологія та педагогіка: особливості взаємодії вчителя та учня. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні виклики української освіти». Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. 524 с.
3. Попсуйшапка О. А. Інноваційна діяльність вчителя початкових класів: підручник для вищих навчальних закладів спеціальності «Початкова освіта». Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 251 с.

Розділ II

Ефективні практики підготовки старших дошкільників до навчання в НУШ

Забезпечення розвитку дошкільників в умовах підготовки до навчання в НУШ

Наталія КАПУСТИНА,

методист Центру громадянського виховання
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

У статті висвітлено значення розвитку дошкільників в умовах підготовки до навчання в Новій українській школі, охарактеризовано особливості реалізації принципу наступності й перспективи розвитку дитини в закладах дошкільної та початкової освіти. Розкрито поняття «розвиток дитини», окреслено шляхи розвитку дошкільника в сучасних умовах. Представлено заходи для батьків і педагогів закладів дошкільної освіти з питань розвитку дитини.

Ключові слова: розвиток дитини, Державний стандарт дошкільної освіти, Нова українська школа, пролонговані методичні форми, професійний розвиток, педагогічні працівники ЗДО.

Розвиток дошкільників є важливим етапом формування особистості, адже він впливає на майбутнє життя дитини, її здатність адаптуватися до навколишнього світу. Саме в дошкільному віці закладаються основи майбутнього навчання, соціалізації та емоційного благополуччя. Діяльність закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) в умовах дистанційної освіти, порушення соціалізації, втрата відчуття безпеки, зміни в освітній парадигмі та соціально-економічні фактори вимагають нових підходів до забезпечення гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. Саме тому забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини стає ключовим завданням батьків, педагогів і суспільства в цілому.

На важливості розвитку особистості дитини наголошено в законодавчих і нормативно-правових документах нашої держави. Зокрема, у Законі України «Про освіту» зазначено, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави, а мета освіти полягає у всебічному розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [5].

Згідно зі ст. 15 Закону України «Про дошкільну освіту» освітній процес у ЗДО спрямовується на розвиток особистості, обдарувань кожної дитини, досягнення результатів, визначених державним стандартом [4].

У Державному стандарті дошкільної освіти (далі – БКДО) також значна увага приділяється розвитку дитини. Так, метою БКДО є збереження самоцінності

дошкільного дитинства, визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості дитини дошкільного віку (6 (7) років), забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. А серед цінностей дошкільної освіти виокремлено повагу до дитини, особливості її розвитку та розвиток творчих задатків, здібностей, талантів [10].

Аналіз сучасних досліджень у галузі дошкільного дитинства О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківської та Т. Піроженко свідчить, що дошкільний вік є початковим етапом формування суб'єкта діяльності, спілкування й пізнання. У цей період відбувається інтенсивний розвиток особистості дитини, її волі, становлення моральних уявлень та форм суспільної поведінки, формування ієрархії мотивів та потреб, загальної й диференційованої самооцінки, елементів вольової регуляції поведінки [12, с. 3].

Зазначені вище науковці стверджують, що формування особистості дитини відбувається від народження та має цілісний, системний характер. Саме дошкільне дитинство забезпечує загальний розвиток, який слугує фундаментом для набуття спеціальних знань і навичок із різних видів діяльності. Дошкільник набуває власного досвіду й засвоює доступний йому досвід інших, спілкуючись із дорослими, граючи в рольові ігри, виконуючи трудові доручення тощо, тобто він постійно розвивається. А тому надзвичайно важливим є створення атмосфери, сприятливої для психофізичного, емоційного, соціально-морального розвитку дитини. Крім того, у цьому віці розпочинається опанування форм освітньої діяльності.

Освітня діяльність – це спілкування з дорослими, які не тільки активізують, спрямовують, стимулюють дії, а й керують процесом їх формування. Діти засвоюють знання, вміння й навички, оскільки вивчають необхідні для цього дії та операції, оволодівають способами їх виконання. Роль освітньої діяльності в розумовому розвитку дитини дошкільного віку зростає, якщо має місце набуття не окремих знань, а певної їх системи, та формування потрібних для її засвоєння дій [12, с. 5].

Розвиток є формою буття особистості. Його розуміють як саморух, що визначається взаємодією внутрішніх і зовнішніх умов. А джерелом особистісного розвитку дитини старшого дошкільного віку стають внутрішні суперечності, які виникають у її житті. На думку Н. Гавриш, О. Рейпольської, розвиток особистості дитини дошкільного віку є процесом формування особистості як соціальної якості в результаті її соціалізації та виховання, яке здійснюється в процесі діяльності, що керується системою мотивів, наявної в певній конкретній особистості [3, с. 3].

У довідковій літературі розвиток особистості подається як складний біопсихосоціальний процес, зміни системних якостей особистості людини як результат її неперервної соціалізації та взаємодії з соціальним середовищем, а гармонійний розвиток особистості – як всебічний розвиток людини, що передбачає дотримання єдності та взаємодії п'яти складових виховання: розумового, фізичного, трудового, морального й естетичного [2].

Отже, розвиток дошкільника охоплює різні сфери життя дитини.

До основних аспектів розвитку дошкільника належить фізичний, пізнавальний та соціально-емоційний. Фізичний розвиток передбачає вдосконалення великої (загальної) моторики і дрібної моторики, зміцнення здоров'я, формування навичок здорового способу життя. Пізнавальний розвиток включає формування уявлень про навколишній світ, розвиток мовлення,

критичного мислення, уваги, пам'яті та творчих здібностей. *Соціально-емоційний розвиток характеризує* розуміння своїх і чужих емоцій, уміння керувати своїми емоціями, формування навичок комунікації, співпраці та взаємодопомоги, моральних принципів, поваги до інших, відповідальності та патріотизму.

Але сучасний світ стрімко змінюється, ставить перед нами нові виклики та можливості. ***У сучасних умовах забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини стає ключовим завданням батьків, педагогів і суспільства в цілому.***

Розглянемо фактори, що впливають на розвиток особистості дитини:

1. Освіта.

Сучасна освіта має бути спрямована не лише на отримання дитиною знань, але й на розвиток критичного мислення, творчості, комунікативних навичок і емоційного інтелекту.

2. Соціальне середовище.

Зміни в суспільстві, такі як зростання темпу життя, міграція та культурне різноманіття, впливають на формування цінностей та соціальних навичок дитини. А отже, необхідно створювати сприятливе та інклюзивне середовище, де кожна дитина відчуває себе прийнятою та цінною.

3. Технології.

Інтернет відкриває доступ до величезного обсягу інформації, але також несе ризики кібербулінгу, залежності та дезінформації. Тому важливо навчити дитину критично мислити, фільтрувати інформацію та використовувати технології з користю.

4. Сім'я.

Роль сім'ї залишається визначальною у формуванні особистості дитини. Батьки повинні створювати атмосферу любові, підтримки та довіри, а також бути прикладом позитивних цінностей та поведінки.

Становлення особистості дитини під час здобуття дошкільної освіти здійснюється шляхом формування компетентностей, визначених БКДО за різними освітніми напрямками. Освітні напрями визначають зміст роботи закладу дошкільної освіти через організацію педагогом базових (основних) видів діяльності, які збагачують досвід дитини та реалізуються як особистісне надбання дитини (результат розвитку) за підтримки батьків в умовах родинного виховання.

Компетентність як результат дошкільної освіти та особистісне надбання відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини: емоційно-ціннісного ставлення; сформованості знань; здатності та навичок до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності.

У БКДО також акцентується увага на важливості забезпечення наступності та перспектив розвитку дитини в закладах дошкільної та початкової освіти, що відбувається шляхом:

- узгодженості й цільової єдності в розвитку дитини на етапі дошкільної та початкової освіти;
- визначення спільних для дошкільної та початкової освіти принципів, підходів, намірів і адекватних віковим закономірностям дитини провідним видам діяльності, які спрямовують розвиток дитини;

- використання форм і методів педагогічної роботи, які відповідають віку дітей;
- послідовного збагачення результатів освіти, які висвітлено у формуванні компетентностей дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Збереження субкультури дошкільного дитинства передбачає активне використання провідної для дошкільного періоду ігрової діяльності та збагачення індивідуального досвіду, який здобула дитина в усіх специфічно дитячих видах діяльності.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (далі – ДСПО) розвиток дитини продовжується в закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Про це свідчить визначена в ДСПО мета початкової освіти, а саме: всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [11]. У Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» (далі – НУШ) серед найважливіших завдань сучасної школи визначено: розвиток індивідуальних сторін та пізнавальних здібностей кожного учня; виявлення сильних сторін дитини, їх розкриття та спонукання до використання; допомога особистості в пізнанні себе, самовизначенні та самореалізації [9].

Отже, Нова українська школа передбачає розвиток дитини як особистості, а не лише передачу знань. Вона базується на таких принципах, як:

- орієнтація на потреби дитини (урахування вікових особливостей, інтересів і здібностей кожного учня);
- організація навчання на основі практичних завдань (дидактичних ігор і проєктів, що робить його цікавим і захоплюючим);
- розвиток ключових компетентностей;
- фокусування на розвитку не лише предметних знань, але й таких важливих навичок, як критичне мислення, творчість, комунікація, співпраця та самостійність, що допомагає учням стати успішними в сучасному світі, де важливі не лише знання, а й уміння їх застосовувати;
- партнерство між учителем, учнем і батьками;
- створення безпечного та комфортного освітнього середовища.

До основних особливостей НУШ, що сприяють розвитку особистості дитини, належать:

- інтегроване навчання (предмети об'єднуються в інтегровані курси, що допомагає учням побачити зв'язок між різними галузями знань);
- формувальне оцінювання (оцінювання спрямоване не лише на перевірку знань, але й на відстеження прогресу учня та надання йому зворотного зв'язку);
- використання сучасних технологій (НУШ активно використовує сучасні технології в освітньому процесі, що робить його більш ефективним і цікавим);
- соціально-емоційний розвиток (у ЗЗСО приділяється велика увага соціально-емоційному розвитку учнів, що допомагає їм краще розуміти себе та інших) [1].

Представлені особливості НУШ характерні й для дошкільної освіти.

У закладі дошкільної освіти одним із шляхів розвитку особистості дитини є організація освітнього процесу як системи науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

З метою надання системної допомоги батькам майбутніх першокласників із питань розвитку їх дітей у сучасних складних умовах регіону Комунальним вищим навчальним закладом «Харківська академія неперервної освіти» із січня 2024 року організовано на сайті роботу Каналу зв'язку для батьків дітей старшого дошкільного віку «Ефективна комунікація» для батьків дітей майбутніх першокласників, педагогів ЗДО, у межах яких розкрито такі питання:

- важливі аспекти готовності дитини до НУШ;
- побудова спілкування з дитиною;
- роль літературних творів у розвитку дітей;
- створення вдома розвивального середовища;
- навчання дитини працювати за інструкцією та зразком;
- рухова активність як засіб повноцінного розвитку дітей;
- роль гри в розвитку дитини [6].

Для забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників ЗДО регіону, підвищення їх професійних компетентностей з питань розвитку дошкільників фахівцями Академії організовано та проведено пролонговані форми методичної роботи для вихователів-методистів, вихователів ЗДО: воркшоп «Забезпечення розвитку дітей старшого дошкільного віку відповідно до вимог Нової української школи в сучасних умовах» і методичний коворкінг «Забезпечення розвитку дітей дошкільного віку в умовах дистанційної освіти».

Метою пролонгованих заходів є вдосконалення організаційної, предметно-методичної професійних компетентностей вихователів-методистів, вихователів ЗДО щодо забезпечення розвитку дітей старшого дошкільного віку відповідно до вимог Нової української школи та в умовах дистанційної освіти. ***У межах заходів було вирішено такі завдання:***

- актуалізовано питання діяльності вихователів-методистів, вихователів ЗДО щодо організації та підтримки безпечного освітнього простору для забезпечення розвитку дітей дошкільного віку в умовах дистанційної освіти;
- поглиблено знання педагогів із питань організації освітньої діяльності з дошкільниками в сучасних умовах відповідно до засад Концепції Нової української школи;
- удосконалено навички педагогів щодо організації освітньої діяльності з дітьми дошкільного віку в партнерській взаємодії з батьками в умовах дистанційної освіти, забезпечення психолого-педагогічної підтримки учасників освітнього процесу в дистанційній формі;
- набуто педагогами практичні вміння щодо визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку в умовах дистанційної освіти.

Результатом пролонгованих заходів стало вдосконалення та розвиток таких професійних компетентностей його учасників:

- організаційної (здатності обирати ефективні методи, форми та засоби організації освітнього процесу відповідно до потреб дітей дошкільного віку в сучасних умовах);

- предметно-методичної (здатності формувати в дітей дошкільного віку компетентності відповідно до Базового компонента дошкільної освіти в сучасних умовах) [8].

Крім того, *за підсумками вивчення особливостей освітньої діяльності в ЗДО області в сучасних умовах, що здійснювалося Комунальним вищим навчальним закладом «Харківська академія неперервної освіти» з 09 по 30 вересня 2024 року, розроблено методичні рекомендації для керівників і педагогів* щодо забезпечення якісної освітньої діяльності, розвитку дітей у сучасних умовах за темою «Шляхи підвищення якості освітнього процесу в умовах дистанційної освіти за результатами опитування керівників і педагогів закладів дошкільної освіти». Зміст рекомендацій спрямований на надання допомоги педагогам ЗДО з питань планування та здійснення освітньої діяльності в дистанційній формі; налагодження ефективної комунікації з батьками вихованців; виявлення й подолання освітніх утрат у розвитку дітей в сучасних умовах [7].

Узагальнюючи, акцентуємо: забезпечення розвитку дошкільників в умовах підготовки до навчання в НУШ вимагає комплексного підходу, що включає інтелектуальний, фізичний, емоційний та соціальний аспекти. Співпраця між батьками, педагогами ЗДО та ЗЗСО загалом допоможе створити сприятливі умови для гармонійного зростання дітей та підготовки їх до подальшого навчання.

Список літератури

1. Вебресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2022/06/30/rozkryttya-indyvidualnosti-yak-rozvyvaty-sylni-storony-dytyny/> (дата звернення: 27.02.2025)
2. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 27.02.2025)
3. Гавриш Н., Рейпольська О. Проектування освітнього середовища ЗДО на засадах індивідуалізації та диференціації. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2019. Вип. 23(1). С. 53–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2019_23%281%29_7 (дата звернення: 26.02.2025)
4. Закон України «Про дошкільну освіту» № 3788-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20> (дата звернення: 26.02.2025).
5. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 26.02.2025)
6. Канал зв'язку для батьків дітей старшого дошкільного віку «Ефективна комунікація». URL: http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?page_id=77564 (дата звернення: 27.02.2025)
7. Капустіна Н. Методичні рекомендації «Шляхи підвищення якості освітнього процесу в умовах дистанційної освіти за результатами опитування керівників та педагогів закладів дошкільної освіти». URL: <http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news=%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96-%d1%80%d0%b5%d0%ba%d0%be%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97-%d0%b4%d0%bb%d1%8f-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba> (дата звернення: 27.02.2025)
8. Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти». URL: http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?page_id=5104 (дата звернення: 26.02.2025)
9. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
10. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: наказ МОН України від 12.01.2021 № 33. URL:

- <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 26.02.2025)
11. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова КМУ, наказ МОН України від 21.02.2018 № 87. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2025)
12. Шкляр Н. А. Психофізіологічні особливості розвитку дітей молодшого дошкільного віку. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 3. С. 42–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2016_3_10 (дата звернення: 26.02.2025)

Забезпечуємо наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах дистанційного формату освітньої діяльності закладу дошкільної освіти

Вікторія ЛЕУНОВА,
директор Дергачівської початкової
школи №1 Дергачівської міської ради
yktorialeunova@gmail.com
Світлана МАРТЯНОВА,
директор Дергачівського закладу
дошкільної освіти комбінованого типу №1
«Калинка» Дергачівської міської ради
Харківської області
svitlana19mart77@gmail.com
Василина ТОВКАН,
директор Дергачівського закладу
дошкільної освіти комбінованого типу №3
«Сонечко» Дергачівської міської ради
Харківської області
vasylinafyrd@gmail.com

У статті розглядається питання забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в дистанційному форматі. Висвітлено основні труднощі, що виникають під час переходу дітей з дошкільного закладу до школи за відсутності безпосередньої взаємодії з педагогами. Окреслено ефективні методи та інструменти для формування в дітей необхідних навичок, зокрема використання ігрових методів і співпраці між вихователями, учителями та батьками. Особливу увагу приділено адаптаційним механізмам, що допомагають мінімізувати стрес у дітей та сприяють їх успішній соціалізації в нових умовах.

Ключові слова: наступність освіти, дистанційний формат освітньої діяльності, дошкільна освіта, початкова освіта, адаптація дітей, освітні додатки, онлайн-ресурси.

Реформа Нової української школи (далі – НУШ) передбачає плавний і гармонійний перехід дітей із дошкільної до початкової освіти, урахування вікових особливостей розвитку. Однак воєнний стан створює нові виклики, які змушують адаптувати й механізми реалізації наступності також.

В організації освітнього процесу в дистанційному форматі дотримуємось основних принципів наступності дошкільної освіти та НУШ:

1. *Психологічний комфорт дитини* – мінімізація стресу під час переходу до школи.
2. *Збереження ігрової діяльності* – адаптація методів навчання під природні потреби дитини.

3. *Інтеграція освітнього процесу* – використання компетентнісного підходу в освіті.

4. *Формування ключових навичок (soft skills)* – розвиток критичного мислення, комунікації, самостійності.

5. *Співпраця між вихователями, учителями та батьками* – узгодження навчальних програм і методик.

Також урахуємо ключові аспекти забезпечення наступності між початковою та дошкільною ланками освіти. Це єдині підходи до розвитку дитини. У дошкільній освіті звертаємо більше уваги на гру, соціалізацію, розвиток емоційного інтелекту. У початковій школі здійснюємо м'який перехід до системного навчання через інтегровані уроки.

Важливою вважаємо взаємодію батьків, вихователів і вчителів, що реалізується через такі форми:

- онлайн-зустрічі для батьків із метою просвітницької роботи про особливості НУШ;
- спільні заходи для дітей (проекти, екскурсії, майстер-класи, інтегровані заняття).

Побудувати сучасний освітній процес у дистанційному форматі неможливо без використання сучасних онлайн-ресурсів. Тому цей напрям роботи реалізуємо через застосування:

- освітніх додатків для розвитку дитини, які можуть самостійно використовувати батьки (наприклад, «Вивчаю – не чекаю» [6] , платформа розвитку дошкільнят НУМО (онлайн-садок «Нумо») [9], «Mr.Leader» [15];
- доступних онлайн-ресурсів для вчителів і вихователів.

Серед перевірених і рекомендованих МОН України сервісів – безкоштовний навчальний застосунок «Вивчаю – не чекаю», який покликаний забезпечити українських учнів і учениць 1–4 класів ефективним інструментом для онлайн-навчання. Цей сервіс створений War Child Holland і ГС «Освіторія» у партнерстві з Міністерством освіти і науки України.

Додаток Duolingo допомагає дітям вивчати іноземні мови через ігрову діяльність і виконання вправ [13]. Це мовний додаток, який перетворює вивчення іноземної мови на захоплюючу гру. Він підтримує різні мови, що робить його універсальним інструментом для дошкільнят і молодших школярів. Duolingo пропонує ігровий інтерфейс у поєднанні з ефективною методологією навчання. Це платформа, де діти можуть відстежувати свій прогрес, отримувати винагороди та брати участь у дружніх змаганнях.

Завдяки додатку Khan Academy Kids дошкільники можуть вивчати математику, мову, мистецтво та інші предмети за допомогою цікавих відео та інтерактивних завдань [14]. Це веселий, комплексний і відзначений нагородами освітній додаток, розроблений для дітей і учнів віком від 2 до 8 років. Наповнений тисячами навчальних ігор, книг і завдань, він перетворює освітню діяльність на захоплюючу та приємну подорож, а також сприяє розвитку важливих навичок: від соціально-емоційного розвитку до читання та звукової мови. Додаток також включає математичні ігри, орфографічні вправи та цифрові книги. Під час роботи з дітьми пропонуються цікаві музичні руханки.

Також у роботі з дошкільниками використовуємо ігрові онлайн-взаємодії для дошкільнят «The LEGO Foundation», розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України [7].

Воєнні реалії змінили підходи до освіти в Україні – підготовка старших дошкільників до школи через дистанційний формат стала викликом для педагогів, батьків і самих дітей. Однак навіть через екран наші педагоги змогли організувати ефективний розвиток дошкільників, що допоможе їм адаптуватися до шкільного середовища та розвинути ключові навички.

Під час організації освітньої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку в дистанційному форматі з метою забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою **враховуємо такі основні принципи:**

- *ігровий підхід* – робота з дітьми має бути невимушеною, схожою на гру, а не на традиційні уроки;
- *комплексний розвиток* – урахування фізичного, емоційного, когнітивного, мовленнєвого та соціального розвитку;
- *розвиток самостійності* – формування навички виконання завдань без безпосереднього втручання дорослого;
- *скорочена тривалість заняття* відповідно до нормативних вимог в умовах дистанційної освіти (тривалість онлайн-занять для дошкільнят не більше 10-15 хвилин, для молодших школярів – від 15 до 30 хвилин залежно від віку [10, 11];
- *технічна простота* – використання платформ, які легкі для сприйняття дитиною (Zoom, Google Meet, Viber, YouTube);
- *емоційний комфорт* – педагог має бути доброзичливим, підтримувати дітей, залучати їх до взаємодії, мотивувати на позитив і успіх.

Звичайно, робота з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку в дистанційному форматі має певні **виклики:**

1. **Обмежена увага дитини перед екраном.** Діти швидко втомлюються, відволікаються, їм важко утримувати увагу.

Тому важливо:

- чергувати активні й пасивні види діяльності (фізкультхвилинки, руханки, пальчикові ігри);
- використовувати візуальні матеріали (анімовані презентації, відео, картки);
- проводити інтерактивні завдання (онлайн-вікторини, загадки, квести);

2. **Відсутність живого спілкування з однолітками.** Діти потребують соціалізації, але дистанційне навчання обмежує можливості комунікації.

Із метою ресоціалізації дошкільнят і молодших школярів організовуємо такі форми взаємодії:

- групові онлайн-зустрічі, де діти можуть спілкуватися, розповідати про свої враження (наприклад, «ранкове коло» онлайн);
- педагогічне партнерство – спільні заняття з батьками;
- спільні творчі проєкти (створення спільних казок, виготовлення виробів тощо).

3. Труднощі з контролем виконання завдань. Вихователь не може безпосередньо перевіряти виконання завдань в умовах дистанційної роботи, що ускладнює оцінку прогресу дитини. З цією метою використовуємо такі прийоми:

- відео- або фотофіксацію виконаних завдань;

- залучення батьків до оцінювання та зворотного зв'язку;
- проведення індивідуальних консультацій для корекції знань, навичок.

За час роботи в дистанційній формі ми напрацьовали практичні прийоми роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які показали свою ефективність.

1. Онлайн-казки та літературні хвилини.

Педагог читає казку, показує ілюстрації або відео, ставить запитання. Цей вид роботи розвиває пам'ять, мовлення, увагу, уяву. Можна працювати також у зворотному напрямі – за ілюстраціями, короткими відео, мнемотаблицями, символами створювати власні казки, вірші, короткі розповіді.

Інструменти: Zoom, Google Meet, Story Jumper (створення власних книжок).

2. Інтерактивні заняття, що містять завдання математичного змісту та підготовки руки до письма.

Планування таких занять здійснюється з використанням інтерактивних дошок, мультимедіа, дидактичних матеріалів та ігор, які розвивають логічне мислення, дрібну моторику, математичні навички.

Інструменти: Jamboard, LearningApps, Wordwall.

3. Театралізовані ігри

Діти разом з вихователем розігрують сценки, казки, створюють театральні постановки. Це розвиває уміння висловлювати думки, формує соціальні навички, креативність.

Інструменти: Zoom , різні види лялькових театрів (пальчиковий, ляльковий, тіньовий тощо).

4. Онлайн-майстерні (малювання, аплікація, ліплення).

Діти виконують завдання разом із педагогом, демонструють свої роботи. Такі заняття розвивають дрібну моторику, творче мислення, естетичний смак.

5. Руханки, фізкультхвилини, гімнастика для очей

Спільне виконання вправ, танцювальних пауз, йога для дітей, фізкультхвилини, руханки, гімнастика для очей не тільки сприяють розвитку координації рухів, концентрації уваги, витривалості, але і створюють відчуття колективу, спільної діяльності.

Інструменти: YouTube (канали «Освіта дитини XXI століття», «Весело з нами танцюй») [8, 16].

Але успішність будь-якої взаємодії «через екран» із дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку неможлива без взаємодії з батьками учнів і вихованців. Адже через вікові особливості не завжди діти можуть користуватися різними гаджетами самостійно.

Як же залучити батьків до спільної роботи? З метою забезпечення партнерської взаємодії з батьками в закладах освіти Дергачівської громади напрацьований досвід, що передбачає:

- надсилання коротких відеоінструкцій і пам'яток щодо роботи з дітьми вдома;
- проведення онлайн-зустрічей з поясненнями про особливості розвитку дитини старшого дошкільного віку, адаптації до навчання в першому класі, відомості про причини й способи попередження та подолання дезадаптації школярів;
- використання спільних чатів у Viber, Whats App для комунікації.

Висновок. Попри всі виклики, розвиток дітей старшого віку в умовах дистанційної освіти напередодні їх вступу до НУШ може бути ефективним, якщо використовувати правильні методики та інструменти. Головне – створити емоційно комфортне, цікаве та інтерактивне середовище для дошкільників, щоб вони активно взаємодіяли, розвивалися та готувалися до нового етапу в житті.

Література

1. Авдеева О. Дистанційне навчання в умовах техногенних небезпек. Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 23 червня 2022 р. / ред. кол.: Л.П. Пуховська, О. В. Просіна. Київ : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти», 2022. С. 11–18.
2. Богуш А. М., Варяниця Л. О., Гавриш Н. В. та ін. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія; за заг. ред. Гавриш Н.В. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Бойко С. П. Формування соціальної компетентності дошкільників у процесі ігрової діяльності. Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи : матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27-28 квітня 2017 р.). За заг. ред. Л. О. Савченко. Кривий Ріг, 2017. С. 141–142.
4. Бондаренко Н. Г. Організація дистанційного навчання через проєктну діяльність в закладі дошкільної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/organizaciya-distanciynogo-navchannya-cherez-pro-ktnu-diyalnist-v-zakladi-doshkilno-osviti-345775.html>
5. Вахняк Н. В. Технологічні аспекти реалізації освітнього процесу в ЗДО у взаємодії з батьками в умовах дистанційного формату навчання. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новачії, досвід та перспективи: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (20 квітня 2023 року, м. Запоріжжя): Запорізький національний університет, 2023. С. 42–44.
6. Вивчаю – не чекаю. URL: https://primary.org.ua/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwvr--BhB5EiwAd5YbXs1CWE-Vj6KDUQDv-NHtxm5-pSnR5Cx12W46THIqp12-Cq-gvjlpURoCNwUQAyD_BwE
7. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu/pedagogam-zakladiv-doshkilnoyi-osviti/lego-igrovi-onlajn-vzayemodiyi-dlya-doshkilnyat>
10. Освіта дитини XXI століття. Мультики про здоров'я. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLshJpmmXcDiRCBf3grquj08YDV0nUt-Eq>
8. Платформа розвитку дошкільнят НУМО. URL: <https://numo.mon.gov.ua/baby-garden-online>
9. Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів (зі змінами), затверджений наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 234.
11. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затверджений наказом МОЗ України від 25.09.2020 № 2205 (зі змінами).
12. Ситник Л. О. Наступність дошкільної і початкової освіти в умовах Нової української школи. Харків, 2024. 80 с.
13. Duolingo. URL: <https://uk.duolingo.com/>
14. Khan Academy Kids. URL: <https://uk.khanacademy.org/kids>
15. Mr.Leader. URL: <https://mr-leader.com/ua>
16. YouTube-канал «Весело з нами танцюй». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5DpL0Wn4DHk>

Наступність у дії: інтеграція дошкільної та початкової освіти в умовах викликів сьогодення

Ольга БІГУН,
директор комунальної установи
«Центр професійного розвитку педагогічних
працівників Златопільської міської ради
Харківської області»,
oobigun@gmail.com
Аліна МАРЧЕНКО,
консультант комунальної установи
«Центр професійного розвитку педагогічних
працівників Златопільської міської ради
Харківської області»,
adeline.marchenko@gmail.com
Любов ПОГРЕЦЬКА,
практичний психолог комунальної установи
«Центр професійного розвитку педагогічних
працівників Златопільської міської ради
Харківської області»
profped.mpervm@ukr.net

У статті висвітлено досвід педагогів Златопільської громади із забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою, спільної праці над упровадженням інноваційних методик, створенням комфортного освітнього середовища та залученням батьків до освітнього процесу. Розглянуто конкретні приклади щодо наступності з використанням різних форм і методів їх проведення, зокрема воркшопів, семінарів, що підтверджують ефективність співпраці.

Ключові слова: наступність, модель співпраці, компетентності, інтеграція, психологічний інтенсив.

Освіта завжди була серцем розвитку суспільства, фундаментом, на якому будується майбутнє нації. Проте сучасні реалії значно змінили освітній ландшафт: реформа Нової української школи, цифровізація освітнього простору, а також умови воєнного стану внесли свої корективи в методи й підходи до навчання. Перед педагогами постало нове завдання – забезпечити гармонійний і ефективний перехід дітей з дошкільного закладу до школи, ураховуючи їхні емоційні, когнітивні та соціальні особливості.

Для його реалізації фахівці комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Златопільської міської ради Харківської області» об'єднали свої зусилля з вихователями та вчителями початкових класів. Вирішальним кроком було створення тимчасового творчого колективу вихователів старших груп ЗДО та вчителів початкових класів за темою: «Реалізація інноваційних ідей Нової української школи в умовах наступності щодо забезпечення цілісного розвитку особистості». Упевнені, що тільки зацікавленість обох сторін зробить перехід із закладу дошкільної освіти до початкової школи безболісним і успішним для дитини.

Мета цього об'єднання – упровадження інноваційних методик Нової української школи в умовах наступності, забезпечення цілісного розвитку особистості дитини та адаптація освітнього процесу до реалій воєнного стану.

Плідну працю педагогів Златопільської громади було відзначено на високому рівні. На XII обласній онлайн-виставці ефективного педагогічного досвіду «Освіта Харківщини ХХІ століття» у 2022 році наш творчий колектив здобув перше місце в номінації «Модернізація підходів до організації методичної роботи з педагогічними працівниками в умовах реалізації наступності між дошкільною та початковою освітою». Ця перемога стала результатом відданості своїй справі, творчого підходу та прагнення до інновацій. Наші педагоги представили унікальний досвід, що базувався на ефективних моделях співпраці між дошкільними закладами та школами, використанні сучасних технологій та методик. Ми продовжуємо розвивати процес наступності, упроваджуючи сучасні підходи та методики, щоб зробити нашу роботу ще більш ефективною. У 2023/2024 роках ключовими напрямками діяльності було визначено: посилення співпраці між закладами дошкільної освіти (далі – ЗДО) та ліцеями громади; інтеграція новітніх технологій і гнучке реагування на виклики сучасності. Цей досвід став цінним внеском у створення якісного освітнього середовища.

За результатами засідань творчих колективів можна зробити висновок, що така співпраця дає змогу згуртувати колектив, стимулювати його до обміну професійним досвідом та ідеями, сприяє впровадженню інноваційних методик у роботу з дітьми, створює сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу педагогів, покращення комунікації між ними та вдосконалення професійної майстерності. Завдяки спільному вирішенню актуальних завдань відбувається підвищення якості освітнього процесу й забезпечується гармонійний розвиток дітей. Такі зустрічі стають платформою для натхнення, закладають міцний фундамент для подальшої співпраці та професійного зростання педагогів як закладу дошкільної освіти, так і закладу загальної середньої освіти, дозволяють створити сприятливий психологічний клімат, утворити команду одностайних; удосконалити систему мотивації, створити умови для реалізації творчого потенціалу кожного педагога, підвищити педагогічну майстерність педагогів [1].

А для вихованців така співпраця створює сприятливі умови для розвитку необхідних навичок і компетентностей, що дозволяють їм успішно адаптуватися до освітнього середовища початкової школи. Завдяки інтеграції ігрових форм діяльності, формуванню комунікативних, пізнавальних, логіко-математичних, мовленнєвих і природничих навичок діти краще підготовлені до нових викликів у навчанні.

Спільні заходи між ЗДО та початковою школою, такі як воркшопи, заняття, екскурсії до школи та участь у спільних проєктах, сприяють зниженню стресу, формують позитивне ставлення до навчання, забезпечують плавний перехід між освітніми ланками.

Досвід такої роботи засвідчує, що діти старшого дошкільного віку стають більш упевненими, відкритими до спілкування з учителями й однолітками, що в підсумку значно полегшує їхній період адаптації. Про це свідчать позитивні результати досліджень адаптації учнів 1-х класів до освітнього процесу, що підтверджують важливість і ефективність взаємодії між закладами освіти.

Колективом Центру професійного розвитку педагогічних працівників розроблено модель методичної роботи з педагогічними працівниками щодо організації наступності між закладами освіти та сплановано роботу тимчасового творчого колективу вихователів старших груп і вчителів початкових класів.

Модель взаємодії комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Златопільської міської ради Харківської області» (далі – КУ «ЦПРПП») з педагогічними працівниками щодо організації наступності між закладами освіти представлено на рисунку 1.

Рис.1. Модель взаємодії КУ «ЦПРПП» з педагогічними працівниками закладів освіти

У 2023 році творчий колектив працював за темою «Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників закладів освіти відповідно до вимог Нової української школи в умовах сьогодення». Робота тимчасового творчого колективу організована протягом календарного року: навесні вчителі 4-х класів початкової школи співпрацюють із вихователями старших груп закладів дошкільної освіти, а взимку естафету переймають учителі 1-х класів початкової школи разом із вихователями старших груп ЗДО. Такий підхід забезпечує наступність, узгодженість і ефективність освітнього процесу. Партнерство між дошкільною освітою та початковою школою стає запорукою успішного розвитку дитини.

Відповідно до програми роботи тимчасового творчого колективу вихователів старших груп і вчителів початкових класів протягом 2023 року було організовано та проведено низку методичних заходів. Так, під час засідання нетворкінгу з метою розвитку професійних компетентностей педагогів і обміну досвідом щодо створення безпечного освітнього середовища, презентовано досвід співпраці ЗДО № 16 і ліцею № 7. А в рамках методичного марафону були представлені рекомендації щодо впровадження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» [2], практичні поради щодо безпеки дітей та інноваційні підходи до навчання правил безпеки. Інновація заходу – перегляд мультфільму про інтернет-безпеку, який став основою для активного обговорення питань цифрової безпеки. Традиційна «Психологічна майстерня» сприяла опануванню учасниками техніки емоційної релаксації та саморегуляції, їхній професійній стійкості, отриманню знань про методичні інструменти та ідеї для впровадження сучасних підходів у роботі з дітьми й

батьками. А також під час практичного семінару, мета якого полягала в забезпеченні наступності між дошкільною та початковою освітою, обговорення сучасних методів розвитку дитини, особливу увагу було приділено темам інтерактивних підходів до формування ціннісних орієнтирів у дітей та використанню практичних методик розвитку дошкільнят під час освітньої діяльності в дистанційному форматі. Панорама творчості дозволила педагогам узяти участь у відкритих заняттях, які демонстрували інноваційні підходи до інтеграції знань. Ключовим елементом семінару став психологічний інтенсив, під час якого учасники опанували ефективні техніки щодо подолання стресу та підтримки емоційної рівноваги. Інтерактивна діяльність із використанням цифрових платформ створила новий рівень співпраці між педагогами.

У 2024 році тимчасовий творчий колектив продовжив активну роботу над темою «Забезпечення розвитку дітей старшого дошкільного віку відповідно до вимог Нової української школи в сучасних умовах», яка об'єднала педагогів у спільних зусиллях, спрямованих на створення комфортного, безпечного та розвивального середовища для кожної дитини, ураховуючи актуальні виклики сьогодення, забезпечення наступності між дошкільною освітою та початковою школою, надаючи цьому процесу нового динамізму й осмислення.

Усвідомлюючи, що саме гармонійний перехід від дошкільного до шкільного навчання є ключем до успішного розвитку дитини, педагоги різних освітніх ланок невпинно шукали ефективні шляхи співпраці та вдосконалення. Протягом 2024 року організовано низку заходів, спрямованих на реалізацію визначеної теми, серед яких засідання творчого колективу, на якому було представлено досвід роботи ЗДО № 5 і ліцею № 2. А також визначено актуальні аспекти наступності, приділяючи особливу увагу питанням психологічної адаптації дітей до навчання в школі та ефективної взаємодії з батьками, що є ключовим чинником успіху. Напрацьовані стратегії співпраці стали основою для організації та проведення воркшопу «Партнерська взаємодія педагогів із батьками як важлива умова гармонійного розвитку та підготовки дошкільника до навчання в школі», під час якого учасники отримали нові знання щодо організації партнерства з родинами вихованців, підвищення довіри та спільного створення виховного простору. Крім того, у 2024 році провели практичний семінар «Забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості дитини шляхом якісної організації партнерської взаємодії учасників освітнього процесу», що сприяв поглибленню знань педагогів із питань ефективного залучення батьків до освітнього процесу. Учасники обмінялися практичними кейсами, обговорювали успішні приклади співпраці. Семінар став важливим кроком для закріплення партнерських відносин між освітніми ланками. Проведені заходи допомогли педагогам здобути нові знання, удосконалити професійні навички, налагодити ефективну комунікацію з батьками та створити умови для успішної адаптації дітей до навчання у школі. Підсумки роботи 2024 року стали основою для підвищення якості освітнього процесу та підтримки гармонійного розвитку дітей.

За результатними вивчення адаптації учнів 1-х класів до навчання в умовах Нової української школи представлено моніторинг за навчальні роки 2022/2023 (229 учнів), 2023/2024 (217 учнів), 2024/2025 (164 учні), який засвідчує, що діти, які відвідують дошкільний заклад освіти, краще адаптуються до шкільного життя. Цей

показник є позитивним маркером і свідчить про плідну співпрацю учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи (рисунк 2).

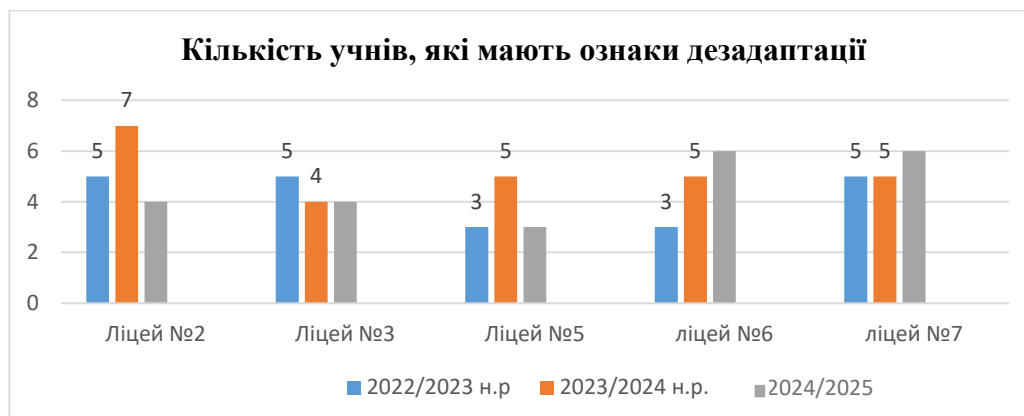

Рис. 2. Моніторингове дослідження щодо вивчення адаптації учнів 1-х класів до навчання в умовах Нової української школи (за 2022/2023, 2023/2024 та 2024/2025 навчальні роки)

За результатами дослідження можна зробити висновок, що діти, які відвідують ЗДО, краще адаптуються до шкільного життя, оскільки в кількість дезадаптованих учнів потрапили тільки дві дитини, які не відвідували заклад дошкільної освіти.

Не зупиняючись на досягнутому, педагогічна спільнота Златопільської громади вже спланувала нові заходи на 2025 рік. Співпраця між ЗДО № 10 «Ромашка» та ліцеєм № 5 обіцяє бути не менше продуктивною. Плануються семінари, тренінги, обмін досвідом і залучення батьків до активної участі в освітньому процесі.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок: забезпечення всебічного гармонійного розвитку дитини можливе лише за умови ефективної співпраці всіх учасників освітнього процесу – педагогів, батьків і психологів. Златопільська громада демонструє чудовий приклад того, як спільні зусилля сприяють високим результатам.

Ми віримо, що кожна дитина заслуговує на якісну освіту, підтримку й увагу. І тільки разом ми зможемо створити освітнє середовище, у якому діти зростатимуть щасливими, здоровими й успішними.

Попереду – нові проєкти, нові виклики та нові досягнення. Ми готові до них, сповнені енергії та натхнення. Нехай кожен день приносить нам нові знання, досвід і радість від спільної праці заради нашого майбутнього – наших дітей.

Список літератури

1. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». URL <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
2. Творчий мобільний колектив наступності. URL: <https://surl.li/conyai>

Забезпечуємо наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах дистанційного формату освітньої діяльності закладу дошкільної освіти

Людмила БОЛБЕК,
вихователь старшої дошкільної групи
Пісочинського закладу дошкільної освіти:
дитячий садок №1 Пісочинської селищної ради
pesochin.dnz1@ukr.net

Перехід від дошкільного до шкільного етапу – важливий момент у житті кожної дитини. Забезпечення плавного й ефективного переходу є ключовим завданням педагогів. В умовах освітньої діяльності в дистанційному форматі воно стає ще більш актуальним і важливим. Це пов'язано з тим, що освітня діяльність у дистанційному форматі створює додаткові виклики для всіх учасників освітнього процесу. У статті висвітлено шляхи подолання цих викликів у ЗДО в контексті означеної теми.

Ключові слова: наступність, перспективність, освітня діяльність, дистанційний формат, інтерактивні платформи, віртуальне середовище, ігрові технології.

Школа не повинна вносити різкого перелому в життя дитини. Нехай, ставши учнем, дитина продовжує робити сьогодні те, що робила вчора. Нехай нове з'являється в її житті поступово і не збентежує лавиною переживань.

В. О. Сухомлинський

Наступність між дошкільною та початковою освітою – це забезпечення неперервності здобуття дитиною освіти. Наступність в освіті необхідна для створення єдиного освітнього процесу, що логічно продовжується від закладу дошкільної освіти (далі –ЗДО) до закладу загальної середньої освіти (далі ЗЗСО). Цей процес допомагає досягти цілісного розвитку особистості.

Поняття наступності трактується широко – як безперервний процес розвитку особистості, що має загальні та специфічні цілі для кожного вікового періоду, суть якого полягає в збереженні тих чи інших елементів цілої або окремих характеристик при переході до нового етапу життя.

А. Богуш вважає, що наступність – це обізнаність педагогів із програмами та методиками розвитку дітей у закладі дошкільної освіти, результатами розвиненості, навченості й вихованості дітей за всіма розділами програми та врахування їх у подальшій роботі початкової школи.

Перспективність – це обізнаність педагогів дошкільної ланки освіти з програмами і технологіями навчання та виховання учнів початкової школи, це той показник, який дає змогу визначити адекватні віку орієнтовні показники засвоєння дошкільниками знань, умінь і навичок, рівень розвиненості та вихованості дитини [1, с. 58].

В умовах освітньої діяльності в дистанційному форматі важливість наступності між дошкільною та шкільною освітою зростає. Це пов'язано з тим, що сьогодення створює додаткові виклики для дітей, батьків і педагогів.

Під час розвитку в дітей формуються базові компетентності – уміння, знання та навички, які необхідні для подальшого навчання й життя загалом. Володіння українською та іншими мовами, математичні навички, знання в галузі природничих наук, техніки або культури – цього дитина навчається в початковій школі завдяки тим компетентностям, що сформувались у неї в закладі дошкільної освіти.

У дошкільному віці діти починають розвивати допитливість, ініціативність, відповідальність, креативність, навички комунікації. Початкова освіта базується на цих навичках і поглиблює їх.

Перехід між закладом дошкільної освіти та закладом загальної середньої освіти має бути поступовим, оскільки діти мають пройти період адаптації. Адаптація дитини буде значно легшою, якщо в перші роки навчання в школі будуть продовжувати й підіймати на інший рівень ту діяльність, яка була в закладі дошкільної освіти. ***Наступність в освіті означає збереження основних видів діяльності дітей дошкільного віку в початковій школі, зокрема:***

- спілкування;
- ігри;
- рухова активність;
- пізнавальна діяльність;
- засвоєння господарсько-побутових навичок;
- ліплення, малювання, аплікація, конструювання, слухання музики, спів, хореографія, театральна діяльність.

Педагоги дошкільної освіти мають бути ознайомлені з програмою початкової школи та вводити у свої заняття з дошкільниками старшої групи навчальні елементи, які підготують дітей до 1-го класу. Учителі початкових класів також мають знати дошкільну освітню програму, щоб використовувати її складові в адаптаційний період [4].

Наступність і перспективи розвитку дитини в закладах дошкільної та початкової освіти забезпечуються шляхом:

- узгодженості та цільовій єдності в розвитку дитини на етапі дошкільної та початкової освіти;
- визначення спільних для дошкільної та початкової освіти принципів, підходів, намірів і адекватних віковим закономірностям дитини провідним видам діяльності, які спрямовують розвиток дитини;
- використання форм і методів педагогічної роботи, які відповідають віку дітей;
- послідовного збагачення результатів освіти, які висвітлено у формуванні компетентностей дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Збереження субкультури дошкільного дитинства передбачає активне використання провідної для дошкільного періоду ігрової діяльності та збагачення індивідуального досвіду, який здобула дитина в усіх специфічно дитячих видах діяльності, зокрема в комунікативній, мовленнєвій, здоров'язбережувальній, господарчо-побутовій, мистецько-творчій, пізнавально-дослідницькій.

Дошкільний вік є фундаментом розвитку базових компетентностей і навичок, необхідних людині протягом життя. Він передбачає взаємодоповнювальний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових якостей та процесів, досягнення відповідної до цього віку психофізіологічної, тілесної та психологічної зрілості. Це надає дитині можливість опанувати нову соціальну ситуацію розвитку — перехід

до систематичного шкільного навчання, оволодіння новою соціальною роллю учня та відповідними функціями й діями, які сприяють формуванню навчальної діяльності.

Саме зрілість особистісних якостей та психічних процесів забезпечує успішність розвитку навчальних навичок на наступних етапах шкільного життя. У молодшому шкільному віці розгортається навчальна діяльність, яка спирається на вікові надбання дитини дошкільного віку та потребує належних педагогічних форм і методів роботи [6, с. 34-35].

Принцип наступності передбачає встановлення тісних зв'язків між ланками в системі неперервної освіти, а саме «узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один з одним: дошкілля – початкова школа» [9, с. 360].

Для забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти педагогами Пісочинського закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 1 Пісочинської селищної ради та Комунального закладу Пісочинського ліцею «Джерело» Пісочинської селищної ради кожного року в серпні проводиться педагогічна рада та складається єдиний спільний план, метою якого і є конкретизація роботи за трьома основними напрямками:

- робота з дітьми;
- взаємодія педагогів;
- співпраця з батьками.

Робота з дошкільниками Пісочинського закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 1 Пісочинської селищної ради передбачає :

- екскурсію в Комунальному закладі Пісочинського ліцею «Джерело» Пісочинської селищної ради (ознайомлення з фізичним середовищем, класною кімнатою, ігровим майданчиком і шкільним обладнанням);
- конструювання школи майбутнього, художньо-продуктивна діяльність за результатами відвідування школи;
- відвідування шкільного музею, бібліотеки;
- знайомство та взаємодія дошкільнят з учителями й учнями початкової школи;
- участь у спільній освітньої діяльності;
- виставки малюнків і виробів;
- зустрічі та бесіди з випускниками закладу дошкільної освіти (учнями початкової та середньої школи);
- спільні свята (День знань, випускний у закладі дошкільної освіти) та спортивні змагання дошкільнят і першокласників;
- участь у театралізованій діяльності;
- відвідування дошкільнятами адаптаційного курсу занять, організованих при школі (заняття з практичним психологом, учителем-логопедом).

Взаємодія педагогів Пісочинського закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 1 Пісочинської селищної ради та Комунального закладу Пісочинського ліцею «Джерело» Пісочинської селищної ради здійснюється шляхом організації та проведення:

- спільних педагогічних рад із залученням медичних працівників, практичних психологів закладів освіти;

- круглих столів педагогів ЗДО та вчителів ЗЗСО за темами: «Як працювати зараз, щоб у дітей не зникло бажання вчитися», «Психологічна готовність до школи – важлива умова успішного навчання», «Здоров'язбережувальні технології в роботі з особливими дітьми»;
- психологічних і комунікативних тренінгів для вихователів і вчителів;
- діагностики щодо визначення готовності дітей до школи (моніторингове дослідження розвитку дітей вихователями старших груп);
- відкритих показів освітньої діяльності в ЗДО та відкритих уроків у ЗЗСО (відвідування вчителями 4-х класів ЗЗСО занять із мовленнєвого розвитку, логіко-математичного змісту з дошкільниками старшої групи ЗДО в дистанційному форматі з навчання грамоти, а вихователі - онлайн-уроки).
- педагогічних і психологічних спостережень щодо розвитку вихованців старших груп і оформлення довідки для реалізації принципу наступності;
- семінарів, майстер-класів із питань обміну думками щодо взаємодії, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

Зазначені форми роботи забезпечують комунікацію та співпрацю між педагогами Пісочинського закладу дошкільної освіти (дитячий садок) № 1 Пісочинської селищної ради та Комунального закладу Пісочинського ліцею «Джерело» Пісочинської селищної ради, обмін інформацією та поглядами щодо прогресу, сильних сторін і можливостей для поліпшення розвитку кожної дитини.

Співпраця з батьками дітей старшого дошкільного віку (майбутніми першокланиками):

- проведення круглих столів, дискусійних зустрічей, педагогічних «віталень» відповідно до угоди та плану про співпрацю між ЗДО та ЗЗСО);
- запрошення батьків на спільні батьківські збори з педагогами ЗДО та вчителями молодших класів ЗЗСО;
- організація в кінці тижня вечорів запитань і відповідей у форматі ZOOM-конференції;
- консультації батькам педагогами ЗДО і ЗЗСО (батьківські групи Viber, Telegram);
- дні відкритих дверей КЗ Пісочинського ліцею «Джерело» (під час такого візиту до школи батьки спілкуються з учителями початкових класів, які знайомлять із навчальними програмами, методами навчання та оцінювання);
- анкетування, тестування батьків для вивчення самопочуття сім'ї напередодні шкільного життя дитини й у період адаптації до школи здійснюється педагогами Пісочинського ЗДО №1.

Професійним обов'язком адміністрацій та педагогів закладів освіти є організація освіти дітей у період воєнного часу.

Воєнний стан зумовив пошук нових і трансформацію вже наявних методів, форм і засобів дистанційного навчання здобувачів дошкільної освіти України. Територіальна віддаленість дошкільника та його батьків від ЗДО не позбавила його

права на отримання освітніх послуг, педагогічної підтримки, консультувань вихователів, продовження партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Розглянемо особливості дистанційної дошкільної освіти на засадах партнерської педагогіки в період воєнного стану [3].

В умовах воєнного стану освіта дошкільників не повинна перериватися, педагоги, діти, їхні батьки повинні взаємодіяти як суб'єкти освітнього процесу. Дистанційна освіта, маючи у своєму арсеналі сукупність інформаційних технологій та методик викладання, в умовах воєнного стану може надавати освітні послуги без присутності здобувачів у закладі освіти в дистанційному форматі. Співпраця з батьками дошкільників в умовах освітньої діяльності в дистанційному форматі під час переходу до шкільного навчання набуває особливого значення. Це пов'язано з тим, що батьки стають ключовими партнерами педагогів у забезпеченні успішного розвитку й адаптації дитини. Родина, заклад дошкільної освіти та заклад загальної середньої освіти закладають фундамент майбутнього дитини.

Створюючи умови для постійного обговорення прогресу або труднощів, що потребують додаткової підтримки дитини, слід регулярно комунікувати та співпрацювати з батьками.

Для розв'язання будь-яких проблем, що можуть виникнути, створюємо механізми зворотного зв'язку для батьків, щоб вони могли ділитися своїми спостереженнями, занепокоєннями та пропозиціями.

Освітня діяльність у дистанційному форматі відбувається по-різному, стандартизований підхід до всіх тут не спрацює, ця форма здобуття дошкільної освіти організована шляхом взаємодії учасників освітнього процесу в умовах віддаленості один від одного, їх безпосередньої та опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі з використанням сучасних освітніх інформаційно-комунікаційних технологій. У дошкільних закладах взаємодія з родинами в умовах упровадження дистанційної освіти можлива у форматі «педагог – батьки – дитина» та включає в себе не лише проведення освітньої онлайн роботи в синхронному режимі з дітьми дошкільного віку (з дотриманням вимог Санітарного регламенту для закладів дошкільної освіти) [10], а саме проведення занять у форматі відеоконференцій за допомогою платформи Zoom, з викладом матеріалів до платформи Classroom і застосунку Viber, Telegram, а й в асинхронному режимі – проведення просвітницької активності за допомогою платформ, які зручні у використанні та рекомендовані Міністерством освіти і науки України під час дистанційного навчання.

Платформа розвитку дошкільнят НУМО [5]. Платформа дуже цікава, матеріал зрозумілий і доступний для всіх вікових категорій, допомагає розвивати й навчати дітей за будь-яких умов. Тут зібрані прості та ефективні інструменти для батьків, опікунів і вихователів, до розроблення яких долучилися експерти ЮНІСЕФ та Міністерства освіти і науки України.

Рубрика «Сучасне дошкілля під крилами захисту» стала перш за все для мене освітнім матеріалом. В умовах дистанційної освіти матеріали рубрики стали моєю настільною інтернет-книгою [8].

Інтернет сервіс LearningApps – сервіс, який є заміником дидактичних вправ та ігор. Ця програма підходить не тільки дітям шкільного віку. У ній передбачені розвивальні ігри і для дітей дошкільного віку для закріплення матеріалу з будь-якого виду діяльності. Уся навчальна діяльність дошкільника побудована на грі. Під час гри дитина краще засвоює матеріал. LearningApps – чудова програма.

Кольорові картинки приваблюють і зацікавлюють дітей, вони із задоволенням виконують вправи. Ігри розраховані на пару хвилин і не шкодять..., дитина не встигає втомлюватись [2].

Пташеня. Дитячий простір. Програма поділена за віковими особливостями розвитку та включає в себе фізичну, інтелектуальну, емоційну й соціальну складові, діти навчаються через гру та роботу над різноманітними проєктами, отримують досвід через мистецтво, розвиток мовлення, математику, музику, науку (щотижневі експерименти) та соціальну взаємодію (зовнішню: екскурсії, прогулянки та внутрішню: куховарення, спільна трапеза, спільне добре діло (толока, встановлення годівничок, вирощування рослин), етикет, уміння ділитись тощо. Також діти вивчають англійську мову та займаються спортом. Заняття насичені груповою та індивідуальною роботою, інтерактивними іграми, піснями, пізнавальними відео. Вивчений матеріал повторюється протягом дня в різній формі: майстерки, прогулянки, забавлянки [7].

Отже, можемо підсумувати, що забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в умовах освітньої діяльності в дистанційному форматі – це складний, але важливий процес. Завдяки використанню ефективних практик і тісній співпраці між педагогами, батьками та дітьми забезпечується успішний перехід до шкільного етапу.

Список літератури

1. Богуш А. Наступність дошкільної і початкової ланок освіти як педагогічна проблема. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2006. № 2. С. 58–61.
2. Використання інтернет-сервісу LearningApps. URL: <https://learningapps.org/4310320>
3. Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/10837/1/264557-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-610564-1-10-20220919.pdf>
4. Наступність між дошкільною та початковою освітою. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoyu> (дата звернення: 15.03.2025)
5. Платформа розвитку дошкільнят НУМО. URL: <https://numo.mon.gov.ua/>
6. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: наказ МОН України від 12.01.2021 № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 15.03.2025)
7. Пташеня. Дитячий простір. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCARYpMN6E9Rgb8tT9v-s5kA/about11>
8. Рубрика «Сучасне дошкілля під крилами захисту». URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/suchasne-doshkillya-pid-krilami-zakhistu>
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для вузів. Київ : Генеза, 2002. 368 с.
10. Санітарний регламент для закладів дошкільної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text> (дата звернення: 14.03.2025)

Навігація початкової освіти в реаліях сьогодення

Компетентнісно зорієнтовані завдання з української мови як спосіб формування ключових компетентностей молодших школярів

Надія СОСНИЦЬКА,

старший викладач секції розвивального навчання

Харківської академії неперервної освіти

roznav@ukr.net

У статті розкрито потенціал компетентнісно зорієнтованих завдань з української мови для формування вільного володіння державною мовою та інших ключових компетентностей молодших школярів; визначено механізми подолання освітніх утрат і розривів за допомогою компетентнісно зорієнтованих завдань; запропоновано низку авторських завдань для ефективного формування фонетичних, морфемних, лексичних, графічних та орфографічних умінь.

Ключові слова: ключові компетентності; вільне володіння державною мовою; освітні втрати та розриви; компетентнісно зорієнтовані завдання; фонетичні, морфемні, лексичні, графічні, орфографічні вміння.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості, що зафіксовано в Державному стандарті початкової освіти [1].

Зміст початкової освіти ґрунтується на компетентнісному підході, що передбачає формування одинадцяти ключових компетентностей: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність.

Для формування ключових компетентностей здобувач має набути загальних умінь: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

Пандемія та війна завдали великої шкоди українській системі освіти. Особливо негативного впливу зазнала початкова школа, тому що більшість учнів ще не опанувала навички самоорганізації, для молодших школярів дистанційний формат виявився проблемним. Гостро постало питання подолання освітніх утрат і розривів. Тривають пошуки ефективних шляхів розв'язання цієї проблеми. Який

плях більш продуктивний – екстенсивний чи інтенсивний? Репродуктивна чи продуктивна діяльність має вищий потенціал? Як стимулювати учнів до навчальної діяльності?

На нашу думку, широкі можливості для досягнення мети початкової освіти мають компетентнісно зорієнтовані завдання.

«Компетентнісно зорієнтоване завдання – це спеціально створена дидактична конструкція, яка використовується з метою формування або перевірки ключових компетентностей» [2].

Компетентнісно зорієнтовані завдання мають особливий зміст і структуру, побудовані на актуальну для учнів тему, моделюють певну життєву ситуацію, вимагають нестандартних підходів до виконання, зацікавлюють учнів. І найголовніше, передбачають застосування загального способу дії в змінених умовах, що гарантує формування ключових компетентностей.

Катерина Пономарьова пропонує алгоритм конструювання компетентнісно зорієнтованих завдань: 1) визначення мети завдання; 2) обґрунтування мотивації виконання; 3) формулювання змісту завдання; 4) добір дидактичного матеріалу; 5) передбачення очікуваного результату; 6) визначення підходу до оцінювання [2]. Авторка вважає, що функціями компетентнісно зорієнтованих завдань є: мотиваційна, розвивальна, організаційна, формувальна, психологічна, світоглядна, особистісна, оцінювальна [2].

Ми пропонуємо низку компетентнісно зорієнтованих завдань з української мови, які сприятимуть формуванню не лише ключової компетентності «вільне володіння державною мовою», а й інших.

За нашими дослідженнями, особливої уваги потребують фонетичні знання молодших школярів та визначення будови слова. Учасники обласного етапу Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, учні третіх і четвертих класів, демонструють відсутність системних знань, не володіють загальними способами дій. Простежується стереотипний підхід до виконання завдань: переважає орієнтація на зовнішні чинники, відсутність дотримання алгоритмів дій.

Конкурсанти не справляються з утворенням ланцюжків слів, у яких кожне слово починається таким звуком, яким закінчується попереднє. Учні не усвідомлюють уподібнення приголосних звуків за дзвінкістю-глухістю, за твердістю-м'якістю. Так, 59% четвертокласників не знають, що в слові *молотьба* всі приголосні звуки дзвінкі; 70% конкурсанти не знають, що третій звук у слові *лічба* дзвінкий; 48% не справилися зі словом *вокзал*. Різна кількість учнів в аналогічних прикладах доводить несистемність знань, незнання орфоепічних норм, несформованість фонетичного слуху. Ще гіршими виявилися результати щодо асиміляції за м'якістю. Третьокласники не відчують м'якості приголосних звуків перед м'якими в словах *щастя* (62% неправильних варіантів), *радість* (77% помилкових відповідей), *сніг* (77% неправильних відповідей). Буквений фетишизм («поклоніння» букві) перешкоджає чути звуки, виявляти їхні характеристики.

Кожен третій конкурсант вважає, що в слові *кіно* є закінчення, дехто думає, що закінчення має й слово *ківі*. 74% четвертокласників неправильно визначили будову слова *січень*, 59% – *ложка*, 48% – *півень*, 37% – *замок* (будівля). Учні «впізнають» відомі їм значущі частини (-ень_, -к-, -ок-) й виокремлюють їх без аналізу, не дотримуючись алгоритму, що призводить до численних помилок.

Учні виявляють стереотипні дії у виконанні нетипових для них завдань. Так, якщо з десяти поданих мовних одиниць необхідно утворити певні пари, то, як правило, утворюють саме п'ять пар, незважаючи навіть на очевидні факти, що не всі ці поєднання утворюють пропоновані пари.

Беручи до уваги контингент учнів (переможці районного етапу конкурсу), очевидним є факт наявності низки викликів, які потребують своєчасного пошуку ефективних шляхів їх подолання.

Пропонуємо низку компетентнісно зорієнтованих завдань з української мови, які сприятимуть формуванню фонетичних знань.

Завдання 1. «Ланцюжок»

Додайте п'ять слів, утворюючи ланцюжок, у якому кожне наступне слово починається таким звуком, яким закінчується попереднє. Почніть ланцюжок зі слова *надія*. Запишіть.

Доречно пропонувати перші слова, що закінчуються літерами *я, ю, є*, які позначають як два звуки, так і один та м'якість попереднього приголосного. Також актуальними є й слова, що закінчуються м'якими приголосними. Якщо перше слово педагог озвучує усно, то й мають цінність слова, що закінчуються парним дзвінким приголосним. Це завдання сприятиме вдосконаленню фонетичного слуху школярів, орфоепічного мовлення, умінь звукового аналізу.

Обґрунтуємо актуальність таких перших слів: *сад, земля, лось, зима, сир, іній, синє, любов, гедзь, хлопець, дощ*.

Сад – останній звук [д]. Розв'язується проблема збереження дзвінкості останніх звуків (вплив російської мови). Наступні слова: *дах, дитина* тощо.

Земля – останній звук [а]. Розв'язується проблема «буквеного фетишизму». Наступні слова: *агрус, автобус* тощо.

Лось – останній звук [с']. Проблема нехтування м'якості. За частотністю вживання твердих приголосних звуків більше, ніж м'яких. Наступні слова: *сйаво, сім'я* тощо.

Зима – останній звук [а]. Проблема може полягати хіба що в невеликому словниковому запасі слів дітей (в українській мові мало слів на букву *а*). Початок такого завдання матиме сенс, якщо обмежити добір других слів (крім тих, які використовували, тощо).

Сир – останній звук [р]. Актуальним може бути для дітей, які не вимовляють цей звук.

Іній – останній звук [і] («[і] короткий» = «[і] нескладовий» = «[і] нескладотвірний»). Зважаючи на те, що він близький у вимові до [й] ([j]) та відхилень від орфоепічної норми не спостерігається, можна з молодшими школярами розглядати цей звук як [й]. Наступні слова: *ялинка, Єва, Юра, Йосип, їжак* тощо.

Синє – останній звук [є]. Розв'язується проблема «буквеного фетишизму». Наступні слова: *електрика, ему* тощо. Слід узяти до уваги, що на початку й у кінці слова в ненаголошеній позиції фонема <е> виявляє себе звуком [є].

Любов – останній звук [ў] («[у] короткий» = «[у] нескладовий» = «[у] нескладотвірний»). Зважаючи на те, що його вимова суттєво відрізняється від [в], тому в жодному разі не слід ним нехтувати. Діти повинні його правильно вимовляти: після голосного утворюється дифтонг, звучання якого триває приблизно 150% від звучання голосного звука, тобто [ў] триває приблизно 50%

звучає [у]. Фонема <в> виявляє себе звуком [ў] і на початку слова перед приголосним звуком. Наступні слова: *в'юн, вдих, вдача, в'їзд* тощо.

Гедзь - останній звук [дз']. Розв'язується проблема «буквеного фетишизму». Як навчити учнів вимовляти цю африкату? «Вимов так, як [ц'], але з додаванням голосу». Звук [ц'] ніхто не вимовляє як два звуки [т'с'], то й недоречно замість [дз'] вимовляти [д'з'] чи [д з']. Наступні слова: *дзьоб, дзюдо, дзюдоїст, дзюрчати* тощо.

Слів, що починаються звуком [дз'], мало. Чи можна використовувати й слова, у яких відбувається уподібнення звуків? У цьому випадку – за м'якістю, наприклад, *дзвякнути*. Якщо діти самі називають, то так. А як запише учень це слово? Якщо не розглядали уподібнення за м'якістю та позначення на письмі, то дитина може записати з м'яким знаком. Звертаємося до словника та з'ясовуємо, що не завжди м'якість приголосних позначається на письмі. І в жодному разі не «коригуємо» вимову, спонукаючи до орфоепічної помилки!

Хлопець – останній звук [ц']. Розв'язується проблема нехтування м'якості. Для деяких дітей, які в родині спілкуються російською мовою, м'який [ц'] є проблемним, тому що в російській мові він відсутній. Важливо вправлятися в його вимові, формувати вміння чути його та добирати слова. Наступні слова: *ціна, цін, цямриння, цькувати, цятка, цяцька* тощо. Слів, які починаються звуком [ц'], мало.

Доц – останній звук [ч]. Розв'язується проблема «буквеного фетишизму». Для деяких дітей, які в родині спілкуються російською мовою, твердий [ч] є проблемним, тому що в російській мові він відсутній. Важливо вправлятися в його вимові, формувати вміння чути його та добирати слова. Наступні слова: *чайка, чебрець, число, чоло, чубчик*.

Завдання можна доповнювати елементами зовнішньої мотивації (ігрові моменти). Наприклад:

1. Собачка Бровко не помітив відкритого люка й упав. Допоможіть йому вибратися завдяки ланцюжку. Утворіть ланцюжок із шести слів, у якому кожне наступне слово починається таким звуком, яким закінчується попереднє. Почніть ланцюжок зі слова *криниця*. Запишіть.

2. Через негоду зруйнувався міст через річку. Виготуйте його з послідовних блоків, які являють собою окремі слова. Кожне наступне слово починається таким звуком, яким закінчується попереднє. Почніть ланцюжок зі слова *князь*. Запишіть.

Завдання 2. «Допоможіть Мурчику придбати смачний продукт «за два кліки». Мурчик помилково придбав рис.

Діти запропонують розв'язати проблему, помінявши місцями перший та останній звуки. Завдання можна розв'язувати як під час добукарного, так і букварного періоду. Воно може бути актуальним не лише в першому класі. Доречно використовувати зображення пачки рису. Під час виконання завдання необхідно створити звукову модель або записати слова в транскрипції та відобразити перетворення. Такого типу завдання стимулюватимуть певним чином формування дії контролю та запобігатимуть поширеній метатезі на письмі – переставляння як окремих букв, так і цілих складів.

Не лише місце звука потребує особливої уваги. Актуальним є виділення й аналіз відношень між звуковою структурою слова та його значенням – усвідомлення змісторозрізняювальної ролі звуків. Усі якості звуків аналізуються на зіставленні слів, у яких демонструється змісторозрізнявальна роль характеристик

звуків: твердості-м'якості (*лук – люк, син – синь, галка – галька*), дзвінкості-глухості (*коза – коса, гуля – куля, тава – кава*).

Для закріплення знань про парні приголосні звуки пропонуємо цікаве дітям завдання.

Завдання 3. «Не те! Не те!»

У Школярика біда: Лиходій перекрутив йому всі слова. Ще й замінив картинками, щоб зовсім їх не впізнати. Стань чарівником і поверни Школярикові кожне слово «одним кліком».

Можна використати предметні картинки: *люк, галька, гриб, кава, коса, рись, куля*. Учні розшифрують: *лук, галка, грип, тава, коза, рис, гуля*.

Завдання 4. «Лабіринт»

«О! Нарешті, – подумав ти, – я знайшов маршрутний лист, як вибратися з лабіринту». Але...

«Знайди слова з двома м'якими звуками. Утвори з перших літер цих слів слово та запиши його.

Іній, ляна, лійка, яблуна, няня, історія, чайник, м'яч.

Виходь, орієнтуючись на літери цього слова у зворотному порядку».

По два м'які звуки мають слова: *іній, лійка, яблуна, няня, історія*. Утворене слово: *лінія*. Вихід із лабіринту: *я-і-н-і-л*.

Завдання сприятиме формуванню фонетичного слуху, дії контролю, закріпленню знань про м'які приголосні звуки.

Завдання 5. «Ха-ха-ха!»

Злюка не випускав із темної кімнати, поки четвертокласники не виконають ще одного його завдання.

«Випишіть слова, у яких чотири або більше дзвінких звуків. Ха-ха-ха!

Боротьба, вокзал, яблуна, вольєр, айсберг».

Якщо учні правильно виконають завдання, то зрозуміють, чому реготав Злюка. Він підготував для школярів пастку: в усіх словах по чотири або більше дзвінких звуків.

Завдання сприятиме формуванню фонетичного слуху, дії контролю, закріпленню знань про уподібнення за дзвінкістю приголосних звуків.

Ефективно вдосконалювати морфемні вміння молодших школярів можна за допомогою цікавих компетентнісно зорієнтованих завдань. Особливо результативними є так звані «завуальовані» завдання, що потребують концентрації уваги та суворого дотримання відповідного алгоритму, а не вгадування.

Пропонуємо низку компетентнісно зорієнтованих завдань з української мови, які сприятимуть формуванню морфемних умінь.

Завдання 1. «Квиток на мультфільм»

Друзі аж підстрибували від нетерплячості – так хотілося якомога скоріше потрапити до кінозали, але потрібно було пред'явити особливий квиток – залишити слова, які не мають закінчення, а інші закреслити. Ось ці слова: *Петро, метро, пальто, кенгуру*.

Учні повинні скористатися алгоритмом визначення будови слова, а саме першими трьома його пунктами:

1. Вимовити слово орфографічно (так, як написано), розтягуючи.
2. Так само слід вимовити мінімум дві словоформи.

3. Знайти в аналізованій словоформі частину, яка змінилася. Це і є закінчення. Його слід вимовити орфографічно. Позначити в буквеному записі закінчення та основу.

У разі помилки «допоможе придбати квиток» словник: Словники України online. Словозміна. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

Важливо, щоб учні мали закладки актуальних для них словників якомога раніше. Зазначений словник містить повні парадигми кожного слова, тому будь-яка форма є очевидною. Щодо переліку поданих вище слів, то кожен матиме змогу переконатися, що слова *метро* та *кенгуру* незмінні, а мають закінчення слова *Петро* та *пальто*.

Завдання 2. «Тоненька кладочка»

Усім відомо, що в казковій країні свої правила, закони. Мандрівники в казковій країні «Літнє диво» побачили чарівне протилежне узбережжя річки. Перейти можна було через тоненьку кладочку по одному. Але правило переходу вимагало, щоб кожен узяв одне слово, записане на табличці, але не будь-яке, а лише те, що складається з двох значущих частин. Допоможіть маленьким мандрівникам перебратися на протилежний берег річки. Постарайтеся, щоб усі діти мали таку змогу. Якщо ви правильно виберете слова, то розкриєте й секрет, скільки мандрівників подорожувало казковою країною. Ось ці слова: *пісок, третій, ліс, огірок, водій, виделка, грудень*.

Крім перших трьох пунктів алгоритму визначення будови слова, учні повинні скористатися й останніми двома:

4. Пояснити значення слова за принципом тлумачного словника, намагаючись використати слово, що має дещо спільну звукову будову з пояснюваним. Якщо вдалося використати таке слово, зафіксувати (записати чи запам'ятати). Пробувати і його таким чином пояснити. Якщо не вдається, то порівняти два слова. Визначити спільну частину – корінь. Позначити. Якщо отримали ще два слова, то порівняти відповідно три слова та визначити корінь.

5. Визначити та позначити префікс (префікси), суфікс (суфікси).

У результаті правильних дій «через річку» перейдуть мандрівники зі словами: *пісок, ліс, огірок, виделка, грудень*.

Завдання 3. «Повернення додому»

Діти гралися й незчулися, як потрапили в казкову країну. А як повернутися додому? Такі дивні ціни на квитки! Ось які.

«Закресліть слова, у яких немає префікса.

Природа, президент, передати, перепілка, предобрий, присісти, простір, проміння, промова, загадка, заєць, закон, долина, добігти, відмінник, віднести, подушка, подружка, пожежник, подвиг, виховний, вишиваний, вигідний».

Допоможіть дітям повернутися додому.

Дотримуючись повного алгоритму визначення будови слова, учні виконають завдання – закреслять саме ці слова: *природа, президент, перепілка, простір, проміння, заєць, закон, долина, відмінник, подушка, пожежник, подвиг, виховний, вигідний*.

Цікавими для дітей є завдання «Прибери зайве». Щодо будови слова, то доречно добирати слова, які візуально мають ніби однакову будову. Наприклад:

- задача, закон, зайча;
- красень, березень, липень;
- казка, черешенька, ложка;

- городина, малина, ожина.

Якщо учні дотримуються алгоритму визначення будови слова, то закреслять саме ці слова: *задача, красень, ложка, городина*.

- за-да-ч-а, закон-□, зай-ч-а (наявність-відсутність префікса);
- крас-ень-□, березень-□, липень-□ (наявність-відсутність суфікса);
- каз-к-а, черешень-к-а, ложк-а (наявність-відсутність суфікса);
- город-ин-а, малин-а, ожин-а (наявність-відсутність суфікса).

Для формування лексичних умінь і розвитку критичного мислення доречно пропонувати учням завдання з утворення пар, за умови зайвих одиниць.

Завдання 1. «Знайди пари»

Діти в казковій країні почули тихеньке скиглення. Це фразеологізми не могли вийти на прогулянку. Зла фея висунула вимогу, що потрапити на подвір'я вони можуть лише парами. Допоможи фразеологізмам вийти на прогулянку.

На короткій нозі, стріляний горобець, як за гріш маку, під носом, як кіт наплакав, як на ножках, напустити пухи, на сьомому небі, скакати на задніх лапах, як водою облитий, як на долоні волосся виросте, як Пилип з конопель.

Якщо учні правильно оцінять сталі вислови, то здогадаються, що можливо утворити пари з протилежним значенням, а саме:

*на короткій нозі – як на ножках;
як за гріш маку – як кіт наплакав;
напустити пухи – скакати на задніх лапах;
на сьомому небі – як водою облитий.*

На жаль, «залишаться в кімнаті» такі фразеологізми: *стріляний горобець, під носом, як на долоні волосся виросте, як Пилип з конопель*. Добре було б запропонувати дітям «придумати, як допомогти й іншим фразеологізмам», наприклад, дібрати до них самостійно сталі вислови з протилежним чи синонімічним значенням.

Для подібних завдань можна використати такі набори:

- 1) *продавати зуби, байдики бити, давати горобцям дулі, продавати дулі, вибілювати зуби, сушити зуби, чистити зуби, рвати зуби, кишки рвати, вбити собі в голову, клеїти дурня, тинятися з кутка в куток, шкірити зуби, торгувати зубами, лежні справляти, викинути з голови, скалити зуби, смішки справляти, справляти весілля, справляти хихи (знайти синонімічні фразеологізми);*
- 2) *з'їсти собаку, як за гріш маку, поперед батька в пекло, у свинячий голос, на заячий скік, як на долоні волосся виросте, жовтороте пташеня, як Пилип з конопель (знайти антонімічні фразеологізми).*

Для формування графічних і орфографічних умінь у молодших школярів педагоги можуть конструювати численні цікаві завдання.

Пропонуємо завдання для четвертокласників.

Завдання 1. «Допоможи Софійці»

Першокласниця Софійка написала бабусі повідомлення у вайбер. У її гаджеті не активовано орфографічного коригування. Вона усвідомлює, що не все ще вміє писати правильно, але прагне якомога швидше цього навчитися. Просить у вас допомоги, тому що вже переконалася, що таким чином вона краще запам'ятовує правильне написання. І бабусі буде приємно знати, що Софійка так прагне вдосконалюватися.

Добрий день бабусю. У мене все гаразд. Сьогодні я з Маряною гралася мячем. До нас приєдналася Васелина. Потім ми прямо на майданчеку читали по черзі казку. Увечері тобі розкажу по тилифону. До побачиння.

Важливо здійснити глибокий аналіз завдання:

- Зробити висновок, коли саме Софійка писала повідомлення (навесні, до вивчення апострофа, і, звісно, удень).
- Обґрунтувати, що вона бездоганно опанувала грамоту. На це вказує:
 - 1) відсутність переплутування літер, пропусків букв, переставляння, недописування слів;
 - 2) правильність визначення меж слів;
 - 3) правильність уживання великих літер.
- Чого ще не знає Софійка? (Написання літер *е, и* в ненаголошених складах, правопис префікса *роз-*, уживання коми перед звертанням, знака оклику).

У якому класі вивчається кожна з цих тем?

Безперечно, цей аналіз здійснюють учні, а не робить його вчителька / вчитель.

Педагогиня / педагог лише допомагає дітям – у межах необхідного мінімуму.

Наприклад, перед виконанням завдання можна актуалізувати знання щодо етапів формування графічних і орфографічних умінь. Що опанували в першому класі? Чого навчилися в другому? Третьому?

Доречно зупинити особливу увагу на сформованості дії контролю в Софійки: вона уважно читає, що написала, та своєчасно виправляє помилки.

Можна створювати численні цікаві компетентнісно зорієнтовані завдання – самому педагогові та разом з учнями.

Крім виправлення помилок, актуальними є, наприклад, дописування орфограм, фрагментів слів з орфограмами та проблемними графемами.

Завдання 2. «Віднови табличку»

Біля ставка діти побачили табличку. Частини деяких слів були стерті. Діти вирішили відновити запис. Як вони це зробили? Чи не припустилися помилок? Розгляньте можливий варіант.

У воді можна перебувати не більше п'ятнадцяти хвилин. Після купання не рекомендується приймати сонячні ванни, краще відпочити в тіні. Не рекомендується купатися поодиноці біля крутих, стрімчастих і зарослих густою рослинністю берегів. Перед тим, як стрибати у воду, переконайтесь у безпеці дна і достатній глибині водоймища.

Актуальні графеми та орфограми слід «стерти».

Для створення текстів можна пропонувати такі завдання.

Завдання 1. «Допоможи знайти кішку»

У літньої сусідки загубилася кішка. Фотографії немає. Допоможи пані написати оголошення.

Завдання 2. «Цікава поїздка»

Опиши свої враження від поїздки. Якщо поїдеш ще раз цим маршрутом, де б ти хотів / хотіла вийти, щоб більш детально ознайомитися з місцевістю, яка тебе зацікавила?

Отже, компетентнісно зорієнтовані завдання з української мови сприяють формуванню ключової компетентності «вільне володіння державною мовою», а

саме – удосконаленню фонетичних, морфемних, лексичних, графічних, орфографічних, монологічних та інших умінь.

У процесі розв'язання тих чи інших компетентнісно зорієнтованих завдань паралельно можуть розвиватися й інші компетентності, зокрема математична, компетентності в галузі природничих наук, інноваційність, екологічна компетентність, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність.

Також компетентнісно зорієнтовані завдання мають високий потенціал щодо формування наскрізних умінь, розвитку емпатії та інших цінностей, а також стимулюють в учнів розвиток пізнавальних інтересів, формують потребу до постійного самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
2. Пономарьова К. Компетентнісно орієнтовані завдання з української мови: особливості конструювання та застосування. URL: <http://surl.li/fwsqv>.

Методичні особливості навчання молодших школярів розв'язувати задачі алгебраїчним методом

Ольга ГЕЗЕЙ,
старший викладач кафедри
методики дошкільної та початкової освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
olgagezey@ukr.net

У статті проаналізовано теоретичні надбання учених-педагогів і психологів із проблеми формування свідомих умінь розв'язувати текстові задачі, а також труднощі, які мають місце під час розв'язування задач. Окреслено питання формування в молодших школярів умінь розв'язувати текстові задачі алгебраїчним методом, запропоновано методичні прийоми, етапи розв'язування задач алгебраїчним методом. Надано поради щодо організації роботи над складанням рівнянь до деяких текстових задач.

Ключові слова: математична компетентність, змістова лінія «Математичні задачі і дослідження», загальнодержавний моніторинг якості початкової освіти, алгебраїчний метод розв'язування задач, перекодування.

*Хороший учитель повинен розуміти, що
жодну задачу не можна вичерпати до
кінця.*

Д. Поля

Програма з математики для 1-4 класів укладена відповідно до математичної освітньої галузі, спрямована на реалізацію її мети й завдань, визначених у Державному стандарті початкової освіти, ґрунтується на відповідному змісті Базового компонента дошкільної освіти, спрямована на підвищення якості початкової освіти.

Основним завданням навчання математики є опанування учнями *предметної математичної компетентності* – особистісного утворення, що характеризує здатність учня створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв’язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих задач.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: формування розуміння ролі математики в пізнанні явищ і закономірностей навколишнього світу; формування досвіду використання математичних знань і способів дій для розв’язування навчальних і практичних задач; розвиток математичного мовлення, необхідного для опису математичних фактів, відношень і закономірностей; формування здатності міркувати логічно, оцінювати коректність і достатність даних для розв’язування навчальних і практичних задач.

Одним із завдань математики є формування вмінь розв’язувати задачі, розпізнавати практичні проблеми, які можна вирішити із застосуванням математичних методів. У зв’язку з цим особливо значуща роль відведена *змістовій лінії* «Математичні задачі і дослідження», метою якої є: формування в учнів здатності розпізнавати практичні проблеми, що розв’язуються із застосуванням математичних методів, на матеріалі сюжетних, геометричних і практичних задач, а також у процесі виконання найпростіших навчальних досліджень [6, с. 52].

Уміння розв’язувати задачі учені, зокрема М. Богданович, С. Скворцова, Н. Листопад, О. Гісь, Л. Фрідман трактують як формування загального уміння та окремих умінь розв’язувати задачі певних видів.

Як же правильно організувати роботу над задачею? Пропонуємо вам уривок з оповідання «Репетитор»: «Учитель бере задачник і диктує: «Купець купив 138 аршинів чорного і синього сукна за 540 гривень. Скільки він купив синього і чорного сукна окремо, якщо синє коштувало 5 грн за аршин, чорне 3 грн за аршин?»».

- Повторіть задачу.

Петро повторює задачу й одразу, не говорячи ні слова, починає ділити 540 на 138.

- Для чого ж ви ділите? Остача виходить? Тут не може бути остачі.

- Додати 5 і 3, а потім поділити 540 на 8? Може так?».

Чи не нагадує вам цей уривок епізод уроку математики, коли діти починають угадувати, якою дією будемо розв’язувати задачу? Дуже часто спостерігаємо формальний підхід під час роботи над задачею. З чотирьох арифметичних дій обов’язково хтось вгадає потрібну дію...

Чому в дітей виникають труднощі під час роботи над задачею?

Як організувати роботу, щоб діти навчилися розв’язувати задачі?

Досліджуючи теоретичні надбання педагогів-класиків, учених-педагогів ХХ століття (В. Краєвський, І. Лернер О. Савченко, В. Данилов, О. Онопрієнко, С. Скворцова), а також роботи психологів (П. Гальперін, З. Калмикова, І. Якиманська, Ж. Піаже, В. Львовський) із проблеми формування усвідомлених знань учнів, ми виокремили основні шляхи формування свідомих умінь розв’язування сюжетних задач: установлення зв’язків між знаннями, утворення системи знань, оволодіння мислительними операціями (порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, індукція, дедукція), перетворення інформації шляхом її кодування та декодування. До показників свідомого розв’язання сюжетних задач відносимо вміння учнів переходити від конкретного змісту задачі до абстрактного та навпаки,

мислити згорнутими структурами (записувати за допомогою числового, алгебраїчного виразу залежності, представлені в задачі), розкласти числовий чи алгебраїчний вираз на послідовні етапи та співвіднести їх із текстом.

Ситуація в Україні обумовила значні навчальні втрати, особливо зі сформованості вміння розв'язувати задачі.

Результати загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» (2018, 2021, 2024 рр.) актуалізували давню проблему початкової школи – несформоване в учнів загальне уміння розв'язувати математичні задачі. Під час аналізу результатів помічено, що на успішність роботи над задачею значною мірою вплинуло вміння аналізувати текст задачі й будувати на основі аналізу допоміжну модель задачі. За дослідженням, що було проведено кафедрою методики дошкільної та початкової освіти спільно з кафедрою природничо-математичних дисциплін, якість підготовки молодших школярів щодо умінь розв'язувати сюжетні задачі вчителі початкових класів оцінюють у 4 бали, а вчителі п'ятих класів – у 3 бали (за 5-бальною шкалою) [2, с. 58 – 68].

Серед труднощів, які мають місце при розв'язуванні задач, респонденти називають такі: невміння осмислено прочитати текст задачі, виділити її логічні частини, опорні змістові елементи; установлювати зв'язки між даними та шуканими величинами; самостійно скласти план розв'язування; зробити схематичну модель, працювати з готовими моделями; використовувати набуті знання для розв'язання практичних потреб. Також педагоги вказують на слабкі обчислювальні навички, несформованість загальних умінь розв'язувати задачі (часто учні діють нераціонально, методом спроб і помилок).

Проаналізувавши відповіді слухачів, чинні підручники з математики, ми дійшли висновку: під час навчання математики недостатньо використовується задачний матеріал, хоча саме у віці 7 – 12 років є найбільше можливостей для формування гнучкості мислення. Крім того, недоліками навчання математики є ізольованість, розрізненість навчального матеріалу, відсутність системи в конструюванні задач, формалізм у роботі вчителя, що не сприяє належному формуванню міцних знань. У підручниках із математики зроблено спробу урізноманітнити роботу над задачею. С. Скворцова, О. Онопрієнко, М. Богданович, Г. Лищенко, О. Гісь та інші пропонують різні види роботи над задачею, а саме: складання задач за схемами, малюнками, доповнення умови задачі, зміна умови задачі, запитання, порівняння задач та їх розв'язування, розв'язування задач різними способами, розв'язування задач алгебраїчним способом тощо.

Одним із методів розв'язання задач є алгебраїчний метод. Розв'язування задач алгебраїчним методом у Типовій освітній програмі (3 – 4 класи), розробленій під керівництвом О. Савченко, винесено в додаткові теми [6, с. 56, 59].

Виникає питання: чи можуть усі молодші школярі розв'язувати задачі алгебраїчним способом. Шукаючи відповідь на це питання ми звернулися до психолого-педагогічних досліджень про єдність знань і дій у процесі формування в дітей узагальнень. Узагальнення відносяться як до ознак, що визначають зміст і структуру задач, так і до дій, які виконуються під час їх розв'язання. Виділення істотних ознак умови задачі, їх порівняння й узагальнення здійснюється шляхом мислительних дій, а узагальнення цих дій спирається на виділення спільних ознак у структурі математичної задачі. Ще І. Ньютон говорив, що для розв'язання задач

необхідно лише перекодувати її зі звичайної мови на мову символічних виразів – мову алгебри. Це перекодування означає складання рівняння, корені якого дають відповідь на запитання задачі. З іншого боку, дослідження психологів, зокрема В. Давидова, доводять, що молодші школярі можуть повноцінно засвоїти опис значень величин і чисел засобами буквеної символіки. С. Скворцова також наголошує, що з метою забезпечення перспективності в навчанні математики пропедевтична робота з цього питання обов'язково повинна проводитися в початковій школі [5, с. 269].

Розв'язати задачу алгебраїчним методом – значить знайти відповідь на запитання задачі шляхом складання та розв'язання рівняння. Текстові задачі алгебраїчним методом розв'язують за такою схемою:

1. Виділяють величини, про які йдеться в задачі, і встановлюють залежності між ними.

2. Уводять змінну (позначають буквами невідомі величини).

3. За допомогою уведених змінних і даних задачі складають рівняння;

4. Розв'язують одержане рівняння.

5. Перевіряють знайдений корінь рівняння та записують відповідь.

Формування в молодших школярів узагальнених способів розв'язання текстових задач необхідно проводити поетапно. **Ми виділили такі етапи навчання розв'язувати задачі алгебраїчним способом:**

1. Запис числових рівностей за пропонуваним текстом.

2. Запис рівнянь за пропонуваним текстом і розв'язання їх.

3. Складання алгебраїчних виразів із двома компонентами з подібними математичними відношеннями, які представляють частини умови задачі.

4. Складання алгебраїчних виразів із двома компонентами з різними математичними відношеннями, які представляють частини умови задачі.

5. Складання алгебраїчних виразів із трьома компонентами з різними математичними відношеннями, які представляють частини умови задачі.

6. Вибір невідомого для позначення невідомого в умовах задач із декількома невідомими.

7. Об'єднання окремих алгебраїчних виразів у рівняння.

На підготовчому етапі до розв'язування задач алгебраїчним способом доцільно пропонувати дітям завдання на вміння записати рівності, рівняння, розв'язати рівняння. Наприклад:

1. *Записати рівності:*

Сума чисел 5 і 3 дорівнює 8;

Число 9 більше від числа 3 на 6;

Число 4 менше від числа 8 на 4;

Різниця чисел 9 і 5 дорівнює 4;

Різницю чисел 12 і 7 збільшити у 3 рази тощо.

2. *Записати рівняння та розв'язати їх:*

Сума числа 5 і x дорівнює 12;

x більше 9 на 4;

x менше 14 на 6;

Число 9 більше ніж x у 5 разів тощо.

На третьому етапі дітям пропонується висловлення виду: «У Тетянки декілька цукерок, а в Іринки на 2 більше», а потім таке речення: «У Тетянки декілька цукерок, а в Іринки на 4 більше». У першому висловленні виділяються елементи: ?

– кількість цукерок у Тетянки; $? + 2$ – кількість цукерок в Іринки. Потім учитель наголошує, що замість $?$ зручно ставити літери латинського алфавіту: x, y, a, b . Робляться записи: $x, x + 2; x, x + 4$.

У ході складання алгебраїчних виразів у дітей виникають деякі труднощі під час перекодування конкретних ситуацій у символічну математичну форму. Ці утруднення долаються по мірі усвідомлення спільного в різному конкретному матеріалі. Для цього розглядається ще низка висловлень із різним конкретним змістом, але однаковими математичними відношеннями: «На першій полиці стоїть декілька книг, а на другій – на 10 книг більше...», «У перший день посадили декілька дерев, а на другий день – на 12 дерев більше...», «У перший день відремонтували декілька стільців, а другого дня – на 15 стільців більше...».

Після порівняння всіх проаналізованих висловлень учні роблять висновок, що в усіх висловленнях є спільне: у першій частині вказується на невідоме число, яке можна позначити буквою x , а в другій частині – друге число, яке можна одержати додаванням до x числа, указанного в реченні (див. табл. 1).

Таблиця 1

Умова задачі	Перше число	Друге число
У ставку плавало декілька качок, а гусей – 8	x	8
Уранці біля причалу було декілька човнів, а ввечері їх стало на 6 човнів більше	x	$x + 6$
Майстер до обіду виготовив декілька деталей, а до кінця зміни на 10 деталей більше	x	$x + 10$
Для оздоблення театрального костюма купили декілька метрів стрічки, а мережива на 3 м більше, ніж стрічки.	x	$x + 3$
У пеналі лежало декілька простих олівців, а кольорових олівців у 4 рази більше	x	$x \cdot 4$

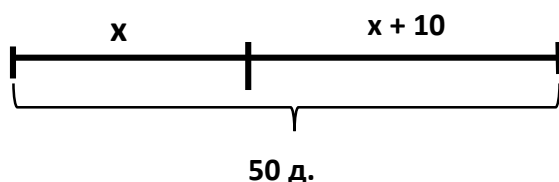
На наступному етапі здійснюється перехід до речень із різними математичними відношеннями. Порівнюючи їх із реченнями, проаналізованими раніше, виділяється спільне в реченнях із різними математичними відношеннями (див. табл. 2).

Таблиця 2

Умова задачі	Перше число	Друге число	Третє число
У ставку плавало декілька качок, а гусей на 8 більше, ніж качок, а лебедів у 2 рази менше, ніж качок	x	$x + 8$	$x : 2$
У магазині було декілька ящиків із яблуками. Ящиків із грушами було на 4 менше, ніж із яблуками, а зі сливами на 5 більше, ніж із яблуками	y	$y - 4$	$y + 5$
У перший день робітник виготовив декілька деталей, другого дня – на 10 деталей більше, ніж у перший день, а третього дня – на 7 менше, ніж у перший.	x	$x + 10$	$x - 7$
Для оздоблення театрального костюма купили декілька метрів стрічки, а мережива у 3 рази більше, ніж стрічки, а намистинок на 2 менше, ніж стрічки.	x	$x \cdot 3$	$x - 2$
Платон заготовив деяку кількість каштанів. Нестор – у 2 рази менше, ніж Платон, а Іванко – у 4 рази більше, ніж Платон.	x	$x : 2$	$x \cdot 4$

Логічним продовженням цього етапу є складання виразів із декількома невідомими, де доводиться вибирати, яке з них зручніше позначити буквою (наприклад, кількість крісел чи кількість рядів, кількість книг на першій полиці чи кількість книг на другій полиці тощо). *Учнів потрібно підвести до висновку, що краще позначати через x те невідоме, яке менше; це менше число можна одразу визначити з умови задачі.*

На сформованому початковому вмінні складати окремі алгебраїчні вирази за умовою задачі базується робота з об'єднання цих виразів у рівняння. Заключний етап будується спочатку на подібних, а потім на різних за змістом і математичних відношеннях задачах. Розпочинати можна з повного тексту задачі, із частин якого уже були складені окремі вирази. «Робітник до обіду виготовив декілька деталей, а після обіду на 10 деталей більше. Усього за зміну робітник виготовив 50 деталей. Скільки деталей робітник виготовив після обіду?». Задача перефразується таким чином: «Робітник до обіду виготовив x деталей, а після обіду – $(x + 10)$ деталей. Усього за зміну він виготовив 50 деталей». Складання рівняння до цієї задачі може викликати в дітей деяке нерозуміння, оскільки відразу два невідомих, суму яких потрібно знайти. Допомогти дітям зрозуміти цю ситуацію допоможе графічна модель.

Далі роботу доцільно проводити за схемою:

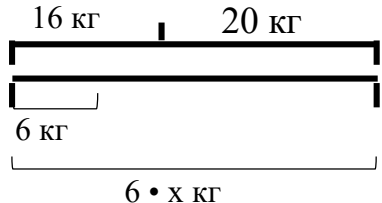
До обіду	i	Після обіду	За зміну	50 д.
Перше число	+	Друге число	=	50 д.
x	+	$x + 10$	=	50 д.

Пропонуємо організацію роботи над складанням рівнянь до деяких задач із математики.

Задача. Учні 3-го класу збирали макулатуру. Дівчатка принесли 16 кг, а хлопчики – 20 кг. Усю макулатуру розклали в коробки, по 6 кг у кожную. Скільки коробок із макулатурою одержали?

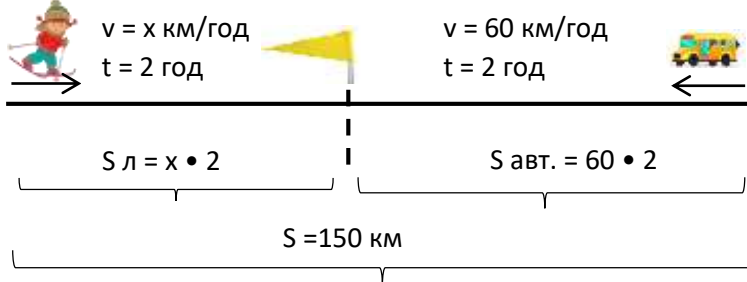
Після вивчення умови задачі, доцільно перекодувати текст мовою алгебри (табл. 3).

Таблиця 3

№ з/п	Запис тексту задачі звичайною мовою	Запис алгебраїчною мовою
1	Одержали коробок	x
2	У всі коробки помістилося кілограмів макулатури	$6 \cdot x$
3	Усього учні 3-го класу принесли кілограмів макулатури	$16 + 20$
4	Складемо та розв'яжемо рівняння, скориставшись графічною моделлю 	$6 \cdot x = 16 + 20$ $6 \cdot x = 36$ $x = 36 : 6$ $x = 6$ Значить, одержали 6 коробок із макулатурою. Відповідь: 6 коробок/

Задача. Із міста до села, відстань між якими 150 км, виїхав автобус зі швидкістю 60 км/год. Одночасно з автобусом із села в місто вийшов лижник і зустрів автобус через 2 год. Знайдіть швидкість лижника (див. табл. 4).

Таблиця 4

№ з/п	Запис тексту задачі звичайною мовою	Запис алгебраїчною мовою
1	За одну годину лижник проходить декілька кілометрів	x
2	За 2 години він пройде у 2 рази більше	$x \cdot 2$
3	Автобус за 2 години проїде по 60 км 2 рази	$60 \cdot 2$
4	Скільки кілометрів лижник і автобус проїхали за 2 год?	$x \cdot 2 + 60 \cdot 2$
5	За 2 години вони разом проїхали 150 км	150
6	Складемо та розв'яжемо рівняння, скориставшись рисунком 	$x \cdot 2 + 60 \cdot 2 = 150$ $x \cdot 2 + 120 = 150$ $x \cdot 2 = 150 - 120$ $x \cdot 2 = 30$ $x = 30 : 2$ $x = 15$, Значить, швидкість лижника 15 км/год Відповідь: 15 км/год швидкість лижника

Задача 467 [3, с. 99]. Сад має форму прямокутника зі сторонами 80 км і 24 км. Половину всієї площі саду засаджено яблунями. Для кожної яблуні відводиться ділянка площею 12 кв. м. Скільки яблунь росте в саду? (див. табл. 5).

Таблиця 5

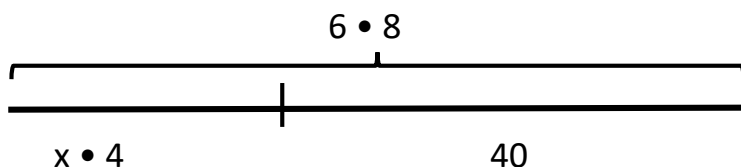
№ з/п	Запис тексту задачі звичайною мовою	Запис алгебраїчною мовою
1	Кількість яблунь у саду	x
2	Площа саду	$80 \cdot 24$
3	Площа, яку займають яблуні (половина площі саду)	$12 \cdot x$

4	Половина площі саду (площа, яку займають яблуні)	$(80 \cdot 24) : 2$
5	Складемо та розв'яжемо рівняння	$12 \cdot x = (80 \cdot 24) : 2$ $12 \cdot x = 960$ $x = 960 : 12$ $x = 480$ Значить, у саду росте 480 яблунь. Відповідь: 480 яблунь

Задача. Майстер працював 8 год, виготовляючи 6 деталей за годину. Учень працював 4 год і виготовив на 40 деталей менше, ніж майстер. Скільки деталей за годину роботи виготовляв учень?

	Продуктивність праці	Час роботи	Загальний виробіток
Майстер	6 деталей	8 год	$6 \cdot 8$ ←
Учень	x деталей	4 год	$x \cdot 4$, на 40 деталей менше, ніж

Для кращого розуміння змісту задачі доцільно зробити графічну модель.

За умовою задачі та її графічною моделлю можна скласти різні рівняння.

I спосіб
 $6 \cdot 8 - x \cdot 4 = 40$

II спосіб
 $x \cdot 4 = 6 \cdot 8 - 40$

III спосіб
 $x \cdot 4 + 40 = 6 \cdot 8$

У підручниках із математики різних авторських колективів пропонуються задачі, які потрібно розв'язати алгебраїчним способом [1, с. 91, 101; 3, с. 105; 4, с. 40 – 44]. Наприклад (див. рис. 1).

Рисунок 1

А. Заїка. Математика, 4 клас 427. Склади і розв'яжи рівняння. а) Сума числа x і різниці чисел 29 104 і 21 705 дорівнює 50 000. б) Якщо від 10 000 відняти задумане число, то отримаємо частку чисел 8800 і 4. 470. Першого дня велосипедист проїхав 30 км за 2 год. Скільки кілометрів проїде велосипедист другого дня за 3 год, якщо їхатиме з такою самою швидкістю? Поясни, як складено вираз для розв'язання задачі. $(30 : 2) \cdot 3$ А чи можна розв'язати задачу, складаючи такі рівняння? Що позначили в рівняннях буквою x? $x : 3 = 30 : 2$ $30 : 2 = x : 3$	С.Скворцова, О. Онопрієнко. Математика, 4 кл. 2) Катаючи однакову кількість туристів щодня, кінний екіпаж за 3 дні перевіз 96 осіб. Скільки туристів покатає кінний екіпаж за 9 днів, якщо щодня перевозитиме на 2 туриста менше? Тарас розв'язав задачу 1 алгебраїчним методом. Чи можна погодитись із хлопчиком? <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Продуктивність праці (т.)</th> <th>Час роботи (дн.)</th> <th>Загальний виробіток (т.)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>I</td> <td>$96 : 3$</td> <td>3</td> <td>96</td> </tr> <tr> <td>II</td> <td>$x : 9$</td> <td>9</td> <td>x</td> </tr> </tbody> </table> $x : 9 = 96 : 3$ $x : 9 = 32$ $x = 32 \cdot 9$ $x = 288$ 5 Прокоментуй розв'язання задач. 1) 5 волоських горіхів важать 100 г. Скільки волоських горіхів у пакеті масою 280 г?		Продуктивність праці (т.)	Час роботи (дн.)	Загальний виробіток (т.)	I	$96 : 3$	3	96	II	$x : 9$	9	x
	Продуктивність праці (т.)	Час роботи (дн.)	Загальний виробіток (т.)										
I	$96 : 3$	3	96										
II	$x : 9$	9	x										

Н. Листопад. Математика, 4 кл.

495. За даними таблиці склади задачі. Розв'яжи їх за допомогою рівняння.

Довжина	Ширина	Площа
?	9 м	117 м ²
13 м	?	117 м ²

Маса 1 горіха (г)	Кількість горіхів (шт.)	Загальна маса (г)
100:5	5	100
$280:x$	x	280

$280:x = 100:5$
 $280:x = 20$
 $x = 280:20$
 $x = 14$

2) Маса 45 мигдалевих горіхів становить 50 г. Скільки мигдалевих горіхів у пакеті масою 200 г?

Стільки ж
 $x:45 = 50:200$
 $x:45 = 200:50$
 $x:45 = 4$
 $x = 4 \cdot 45$
 $x = 180$

Зазвичай алгебраїчний метод розв'язування задач у початкових класах вводить з метою ознайомлення. Цілеспрямовану роботу з навчання розв'язувати задачі алгебраїчним способом доцільно розпочинати з другого півріччя третього класу. До цього часу в дітей сформується достатній математичний досвід з осмислення суті арифметичних дій, розуміння зв'язку між компонентами та результатом арифметичних дій, уміння розв'язувати рівняння тощо.

Під час складання рівнянь до різних за змістом, структурою, типом задач виділяються подібні дії (часткові узагальнення), а саме:

- виокремити невідоме в умові задачі, позначити його буквою латинською алфавіту;
- установити зв'язок між відомою і невідомою величиною;
- знайти величину, яка виражається через невідому і відому величини;
- поставити знак рівності між новими величинами.

Поступово в дітей виробляються узагальнені способи розв'язування задач за допомогою складання рівнянь з одним невідомим. Цей процес буде більш успішним, якщо під час складання рівнянь поступово переходити від подібних задач до задач різних типів. У процесі такої цілеспрямованої роботи учні зможуть усвідомити, що до задач із різними умовами можуть бути складені однакові рівняння.

Висновок. Усе зазначене вище підтверджує думку, що навчання молодших школярів розв'язувати текстові задачі способом складання рівнянь позбавить від необхідності запам'ятовувати багато різних арифметичних способів розв'язування задач, які не використовуватимуться в подальшому ні в навчанні, ні в житті, сприятиме розвитку математичного мислення.

Використання запропонованих прийомів роботи *забезпечить* досягнення обов'язкових результатів навчання, формування загальних умінь розв'язувати задачі, *сприятиме* особистісно компетентісному підходу в навчанні молодших школярів, *зумовить* підвищення якості початкової математичної освіти; *допоможе* підвищити математичну культуру педагога та подолати навчальні втрати молодших школярів із математики.

Література

1. Заїка А. Математика: підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Частина 2 / А. Заїка, С.Тарнавська. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. – С. 91, 101.
2. Звіт про результати другого циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти. Що знають і вміють випускники початкової школи із читання та математики та як змінилася ситуація за три роки. – URL: <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Velykyj-zvit-chastyna-I.pdf> – С. 58-68

3. Листопад Н. Математика: підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Частина 2 / Н. Листопад. – Київ: ОУВЦ Оріон, 2021. – 128 с.
4. Скворцова С. Математика: підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Частина 1 / С.О. Скворцова, О.В. Онопрієнко. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. – С. 40 – 44
5. Скворцова С. О. Нова українська школа: методика навчання математики у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів: навч.-метод. посіб. / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Харків : Вид-во «Ранок», 2020. – 320 с.
6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3 – 4 клас. – URL: <https://mon.gov.ua/> – С. 52 – 59.

Формування ключових компетентностей учнів початкових класів на уроках читання під час дистанційного навчання

Світлана ЛОГВИНЕНКО,
учитель початкових класів,
комунального закладу «Харківська гімназія № 145
Харківської міської ради», учитель II категорії
sveta21226@gmail.com

У статті підкреслено ключову роль літератури у формуванні національної свідомості та духовності українського народу. Автор акцентує увагу на необхідності розвитку навичок усвідомленого читання у школярів/школярок, що є одним із найважливіших завдань сучасної освіти. Особлива увага приділяється формуванню читацької компетентності молодших школярів/школярок як основи їхнього мовленнєвого та інтелектуального розвитку, а також здатності емоційно сприймати твори, аналізувати їх та застосовувати знання на практиці. У зв'язку з викликами дистанційного навчання, зумовленими війною, представлені практичні методи та вправи для розвитку читацької компетентності, зокрема артикуляційна зарядка, робота з пропущеними та «прихованими» словами, а також використання інтернет-ресурсів. Наголошено на важливості врахування індивідуальних особливостей дітей та необхідності адаптації навчального процесу до потреб нового покоління.

Ключові слова: література, читання, читацька компетентність, Нова українська школа (НУШ), компетентнісний підхід, усвідомлене читання, розвиток мовлення, дистанційне навчання, методи навчання, вправи з читання.

*Книги — морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перла виносить.*
І. Я. Франко

Література відіграє вирішальну роль у формуванні національної свідомості українського народу та збагаченні його духовності. Проте, щоб вона ефективно виконувала свою виховну функцію, необхідно розвивати навички осмисленого читання художніх творів, сприяти правильному сприйняттю дійсності та заохочувати наслідування позитивних героїв.

Одним із найважливіших завдань школи є навчити учнів майстерно читати. Як писав В. Сухомлинський, «читання – це вікно, через яке діти відкривають для себе світ і пізнають себе».

Основою для розбудови Нової української школи, особливо мовної освіти, є ідеї діяльнісного, особистісно спрямованого та компетентісного навчання. Це викликано необхідністю реагувати на сьогодення, коли неможливо дати учням знання на все життя, а найважливішим є вміння та бажання діяти залежно від обставин і постійно вчитися.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392) дається тлумачення понять «компетентність», «ключова компетентність», «компетентнісний підхід»:

- **компетентність** – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;
- **ключова компетентність** – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;
- **компетентнісний підхід** – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності.

У документі також визначено ключові компетентності, які мають бути сформовані в процесі освітньої діяльності в навчальному закладі. До кожної компетентності розписано три компоненти: уміння, ставлення, навчальні ресурси. Єдине, сьогодні ми їх маємо використовувати свідомо, формуючи ключові компетентності. Сучасний освітній процес спрямований на виховання учня – суб'єкта культури і власної життєтворчості. Велику роль у цьому процесі відіграє книга. Тому читання, виховання читацької культури, формування в учнів читацької компетентності — пріоритетні напрями спільної діяльності педагогів і батьків.

Формування в дітей читацької компетентності є важливим для їхнього мовленнєвого та інтелектуального розвитку, оскільки передбачає не тільки розширення словникового запасу та вдосконалення мовлення, але й розвиток таких навичок, як швидко, усвідомлене та правильне читання, а також виразне читання. Крім того, читацька компетентність стимулює розвиток творчих здібностей, мислення та самостійності.

В узагальненому вигляді розвиток читацької компетентності можемо представити на схемі (див. *рис. 1*).

Усі складові читацької компетентності тісно взаємопов'язані. Результатом їхньої взаємодії є сформована читацька компетентність молодшого школяра, яка характеризується стійким інтересом до читання, знанням літератури як виду мистецтва та науки, сформованими вміннями сприймати, розуміти зміст творів різних жанрів і обґрунтовано оцінювати їх, здатністю застосовувати набуті знання та вміння у власній літературній діяльності, розвинутими творчими здібностями та системою цінностей, емоційно-ціннісним ставленням до світу, інших людей і себе.

Читання завжди відігравало ключову роль у розвитку людства. У сучасному світі воно є необхідним для успіху в освіті, пізнанні, отриманні інформації та професійній діяльності.

Рис.1. Розвиток читацької компетентності

Сучасні технології вимагають від людини значно вищого рівня читацької компетентності, ніж будь-коли раніше. Стрімке зростання обсягу інформації, необхідної для успішного життя та якісного розуміння, робить читання основою освіти та провідною навичкою самоосвіти протягом усього життя.

І як побачили на практиці вчителі Харківщини та інших регіонів, де запровадили дистанційну освіту, під час дистанційного навчання важко утримати інтерес до читання, особливо в початкових класах. Тому вчителі, не зволікаючи, розробляли різноманітні, цікаві, інтегровані та сучасні завдання з читання, щоб не знизився в учнів рівень читацької компетентності.

Щоб виробити достатній рівень темпу читання, а також усвідомлення учнями прочитаного, починаючи з першого класу, працюю над розвитком читацької компетентності молодших школярів, використовуючи цікаві вправи на розвиток читацької компетентності.

На початку кожного уроку читання я приділяю увагу розвитку артикуляції та дихання учнів. Для цього використовую комплекс вправ, який називаємо "артикуляційною зарядкою". Вона включає в себе роботу зі скоромовками, вправи для язика та губ, спрямовані на розвиток мовлення та корекцію звуковимови, складання та промовляння чистомовок, а також вправи на читання складів і слів різними способами (пошепки, губами, голосно, змінюючи темп і ритм). Вправи добираються відповідно до теми уроку. Ці вправи дають змогу налагодити ритмічність дихання дітей, у результаті чого вони навчаються вільно регулювати його при читанні. А це своєю чергою сприяє розвитку навичок читання.

Використовую **завдання на встановлення пропущених слів у реченні**. Дається текст або окремі речення з пропущеними в них словами. Пропуски повинні бути двох видів: а) такі, заповнення яких можливе на основі сформованих мовних штампів; б) заповнення яких можливе лише з урахуванням більш-менш широкого значеннєвого контексту. Ця вправа розвиває здатність одночасно з технікою

читання здійснювати значеннєвий аналіз тексту та постійно залучати розуміння тексту для прочитання окремих фрагментів речення, а також формує вміння висувати контекстно обумовлені гіпотези про значення окремих слів і швидко їх перевіряти на основі одночасного схоплювання цілого речення.

Читання «прихованих» слів. Дитині пропонують картки зі словами, прочитання яких ускладнене різними лініями, штрихами та простими малюнками, які перетинають літери. Ступінь утруднення, обумовлений кількістю ліній і складністю малюнків, добирається індивідуально для кожної дитини.

Можна сказати дитині, що це злий чарівник навмисно замаскував від неї слова, але він, усупереч цій перешкоді, усе-таки повинен прочитати їх, тому що вони, будучи прочитаними, позбавляють злого чарівника сили. Ця вправа (як і три останніх) закріплює в пам'яті дитини зорові цілісні образи літер і їх сполучень, розвиває та вдосконалює вторинну зону потиличної кори лівої півкулі (18-те і 19-те поля Бродмана), нормальне функціонування якої є нейропсихологічною основою сприйняття вербального матеріалу.

Читання пунктирно написаних слів. Пропонуються картки зі словами, літери в яких написані не повністю, а без деяких їхніх частин, однак так, щоб зберігалася однозначність їхнього прочитання. Дитині говорять, що тут були написані важливі для всіх відомості, однак згодом папірус застарів і написані слова частково зруйнувалися; необхідно вилучили з них зміст. Ступінь руйнування літер із кожним разом поступово збільшується.

Читання накладених одне на одне слів. Слова на картках написані так, що одне «слово» «накладається» на інше, перетинається з ним. Повідомляють, що сильний ураган перемішав усі слова, тому дитині (казковому героєві) треба навести порядок і розставити все по місцях. Для цього треба назвати всі змішані слова. Кількість слів, що змішуються, і щільність їхнього накладання одне на одне поступово зростають.

Читання рядків із прикритою нижньою половиною. Чистий аркуш паперу накладають на рядок так, щоб верхні частини літер було добре видно, а нижні не видно (щоб вони знаходилися під аркушем). Після прочитання першого рядка аркуш зсувається так, щоб була прикрита нижня частина другого рядка, потім третього й т. д. Можна також розрізати стару книгу або газету на смужки, а потім у кожному рядку відрізати його нижню частину. Дитині пропонують, незважаючи на таку деформацію, все-таки спробувати прочитати текст. Починати можна з прикриття лише нижньої чверті рядка, поступово збільшуючи прикрите до половини й навіть більше. Зауважимо, що на початкових етапах тренування ця вправа виконується легше та з великим інтересом, якщо для цього використовується текст, із яким дитина вже трохи знайома, а на наступних етапах варто використовувати тексти незнайомі.

Дитина під час своїх власних дій починає чітко усвідомлювати один з основних змістів читання – одержання інформації для регуляції своїх дій.

Одним із ключових аспектів розвитку читацьких навичок у молодших школярів є збагачення словникового запасу. Діти повинні розуміти значення слів, щоб мати можливість усвідомити зміст тексту. Тому я практикую запис нових слів на дошці або ж використання індивідуальних карток для кожного учня, щоб допомогти їм з'ясувати значення незнайомих слів.

Для формування достатнього рівня швидкості та усвідомлення прочитаного в дітей використовую систему ігрових методів із першого класу. Ці методи

заохочують дітей читати більше та частіше як на уроках, так і поза ними. Крім того, на уроках читання використовую різноманітні вебсайти із завданнями для розвитку читацьких навичок (рис.2).

Рис.2. Інтернет-ресурси для розвитку читацької компетентності

У початковій школі читацька компетентність є фундаментом для подальшого навчання. Вона включає в себе не тільки знання про літературу та вміння читати, але й здатність емоційно сприймати твори, аналізувати їх та застосовувати отримані знання на практиці. Розвинена читацька компетентність дозволяє учням не тільки розуміти зміст літературних творів, але й формувати власні цінності та переконання. Саме тому розвиток її є одним із найважливіших завдань початкової школи.

Безумовно, для успішного розвитку дитини необхідно правильно розуміти сутність цього процесу, а насамперед, його залежність від індивідуальних особливостей особистості, швидкості реакції, якості зору, уважності, зосередженості та темпераменту.

Слід пам'ятати, що сучасні діти – це діти нового покоління, які вирости в іншому інформаційному й соціокультурному просторі. Тому традиційні моральні цінності можуть бути для них не завжди зрозумілими та близькими. Їхнє життя має бути наповнене актуальними сенсами, цікавими завданнями та багатими емоційними переживаннями.

Список літератури

1. Жиганова О. Навчання правильного, свідомого, виразного читання. *Початкова освіта*. 2004. № 4. С. 7–9.
2. Карнаух Г. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання. *Початкова школа*. 2008. № 11. С. 5–8.
3. Науменко В. О. Формування навичок читання. *Початкова школа*. 1991. № 4. С. 34–38.
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: Магістр. – S, 1997. – 256 с.
5. Шелехова Г. Формування вмінь читати на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 6. С.4–8.
6. Капська А. І. Як навчити учнів виразно читати. К., 1978. 191 с.
7. Богатир В. Формування навички швидкого читання. *Початкова освіта*. 2005. № 8. С.14–16.

Система ефективних вправ для вдосконалення навичок читання молодших школярів

Ольга ПРОСЯНИК,
учителька початкових класів
комунального закладу «Харківська гімназія №129
Харківської міської ради»
prosianyk0401@gmail.com

Актуалізовано стан читання «цифрових» дітей. Виокремлено важливість створення системи роботи, спрямованої на покращення навички читання здобувачів освіти в умовах війни та дистанційного навчання. Розглядаються вправи, що спрямовані на покращення техніки читання, кута зору, на розвиток уваги.

Ключові слова: навичка читання, когнітивний розвиток, дислексія, «цифрові» діти, нейроправи.

Пріоритетними положеннями чинного Державного стандарту початкової освіти, а також Типових освітніх програм з української мови та літературного читання є володіння технікою та основами смислового читання, як необхідних передумов успішного засвоєння змісту всіх шкільних предметів, становлення компетентної особистості, навчання впродовж життя [1; 5]. У початковій школі учні мають оволодіти повноцінною навичкою читання вголос і мовчки, умінням самостійно працювати з різними видами текстів, знаходити та критично оцінювати інформацію, висловлювати власні думки щодо прочитаного.

Читання – це складний інтегративний когнітивний процес, що об'єднує в єдину структуру пізнавальні функції, які складають основу діяльності під час читання. Це різні властивості уваги, смислове сприймання, вербально-логічне мислення, мовлення, зорові пам'ять і контроль, довільна організація та регулювання діяльності, координація та регуляція артикуляційних рухів тощо. Науковці виділяють дві взаємопов'язані сторони процесу читання: смислову та технічну, що охоплює зоровий, звуко-слухо-мовленнєво-руховий механізми. Технічна сторона включає такі якісні компоненти: спосіб читання, правильність, темп читання та виразність. А розуміння змісту тексту, згідно з дослідженнями, значною мірою залежить від рівня розвитку в молодших школярів техніки читання, мислення, мотивації [3, с. 5; 8; 15].

Але дослідження науковців і спостереження педагогів-практиків свідчать про зростання кількості дітей, які мають проблеми з читанням. Відповідно до останніх наукових даних від 7 до 12 відсотків людей у сучасному світі мають дислексію. Саме дислексія (стан, що характеризується проблемами з читанням, попри нормальний інтелект і за відсутності порушень слуху і зору) на сьогодні є однією з найпоширеніших проблем під час навчання у школі [2, с. 5].

На думку фахівців, причина труднощів оволодіння читанням виникає через активне використання дітьми електронних ресурсів, що негативно впливає на когнітивний розвиток молодших школярів. У «цифрових» дітей знижений об'єм слухової пам'яті, уповільнений розвиток децентрації, знижений рівень уваги, аналітико-синтетичного мислення, відсутні інтерес і здатність до сприймання значних за обсягом текстів тощо [4, с. 45–47].

Отже, перед сучасними педагогами стоїть непросте завдання – в умовах війни та дистанційного навчання створити системну роботу, направлену на покращення

навичок читання учнів. Повноцінний процес формування техніки читання в початковій школі буде ефективнішим тоді, коли він ґрунтується на системі спеціально підібраних вправ, що сприяють усвідомленому сприйняттю тексту, а також за умови їх систематичного та послідовного використання на уроках читання.

Вправи, що направлені на покращення техніки читання:

- вправи для дихання,
- артикуляційні вправи,
- вправи на чіткість, темп і ритм промовляння,
- вправи на розширення кута зору,
- нейробіка,
- вправи на увагу тощо.

Дихальні вправи доцільно проводити на початку уроку, вони сприяють правильному ритму вимови. Найпростіша з них – вдихнути носиком і зробити холодний або теплий видих ротиком (3-5 повторів). Вправа «Задуй свічки». *Інструкція:* Уявіть, що у вас торт зі свічками, які слід задуги переривчато. Вдих носиком і видих кількома короткими порціями повітря (фу-фу-фу). Вправа «Промовляю на видиху». *Інструкція:* Зробити глибокий вдих носиком і на видиху назвати пори року, дні тижня, порахувати до 10.

Далі слід виконати артикуляційні вправи, що сприятимуть чіткій та правильній вимові звуків. Це можуть бути вправи «Годинник», «Гойдалка», «Маляр», «Конячка», «Індик», що корисні не лише дітям, які мають недоліки звуковимови.

Вправи на чіткість, темп і ритм промовляння проводяться на етапі розчитування. До них слід віднести вправи на звуконаслідування, читання складових таблиць і складових доріжок (рис.1), пірамід слів (рис.2), роботу зі скоромовками та чистомовками.

Рис.1. Складові таблиця та доріжки

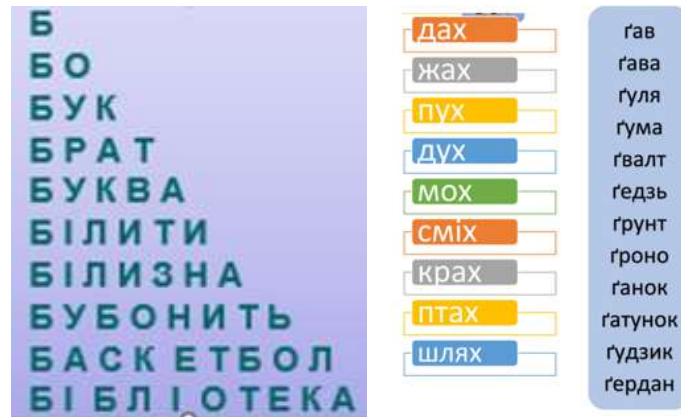

Рис.2. Піраміди слів

Дуже корисними також є вправи для розширення кута зору. *Інструкція:* прочитай слова згори вниз і навпаки, кожного разу прискорюючи темп. Намагайся дивитись на точки, а краєм ока бачити й читати все слово одразу (рис. 3).

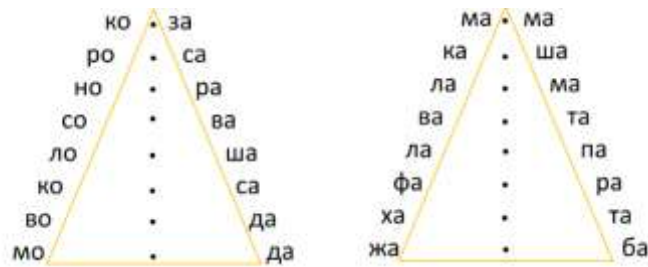

Рис.3. Вправа для розширення кута зору

Дуже корисною та ефективною для покращення читання є нейробіка – комплекс вправ, спрямованих на стимуляцію мозку та міжпівкульну взаємодію. Міжпівкульна взаємодія – це синхронізація роботи лівої та правої півкуль головного мозку, що є основою не тільки для функціонування вищих психічних функцій людини, а й повноцінного інтелектуального розвитку в цілому. Таким чином, розвиток міжпівкульних зв'язків та їх синхронізація позитивно впливають на розумову діяльність, пам'ять і увагу, на процес читання та письма. Несформованість міжпівкульної взаємодії призводить до неправильної обробки інформації, викликає труднощі у навчанні, а саме: низька успішність у цілому та проблеми з читанням і письмом зокрема, неуважність, швидка стомлюваність, емоційна нестійкість, погана пам'ять, проблеми з усним мовленням тощо. *Для координації роботи мозку доцільно розвивати міжпівкульові зв'язки засобами нейровправ. Приклади деяких із них:*

- «Пальчикова гімнастика» – ритмічні вправи з пальцями, які залучають до роботи обидві півкулі;
- «Малювання двома руками одночасно» – стимулює одночасну роботу обох півкуль;
- «Вправи на перехресне координування». *Інструкція:* киньте м'яч однією рукою, а впіймайте другою;
- Вправа «Вухо – ніс». *Інструкція:* лівою рукою візьміться за кінчик

носа, а правою рукою – за протилежне вухо. Одночасно відпустіть вухо і ніс, плесніть у долоні, змініть положення рук «з точністю до навпаки»;

- Вправа «Швидкі долоньки». *Інструкція:* Розташуйте пальці так, як на картинці (рис.4). За командою змініть положення пальців «з точністю до навпаки»;

Рис. 4. Нейровправа «Швидкі долоньки»

- Вправа «Читання-торкання» (рис.5). *Інструкція:* Промовте склади й одночасно торкніться частини тіла так, як на картинці.

Рис. 5. Нейровправа «Читання-торкання»

Корисними для учнів початкових класів також є вправи на увагу (завдання, що розвивають концентрацію та спостережливість), наприклад:

- Знайди 10 відмінностей на картинках;
- Вправа «Фокус на слові» (рис. 6). *Інструкція:* прочитайте швидко слова, знайдіть зайве.

рік	жук	сік	дім	рис	кіт	бак
рік	жук	рік	дім	рис	кіт	бук
рік	бук	сік	дім	лис	кіт	бук
рак	жук	сік	сім	рис	кут	бук

Рис. 6. Вправа «Фокус на слові»

- Вправа «Число в розкид» (рис.7) *Інструкція:* знайдіть і назвіть числа від 1 до 20. Зафіксуйте час виконання вправи.

Рис. 7. Вправа «Фокус на слові»

- Вправа «Словникова блискавка». *Інструкція*: прочитайте лише букви червоного кольору й утворіть слова та словосполучення.
- Вправа «Світлофор» (рис. 8). *Інструкція*: прочитайте слова про себе, а вголос назвіть не слова, а кольори, якими вони написані.

Рис. 8. Вправа «Світлофор»

Також корисно пропонувати дітям читання текстів, надрукованих різними шрифтами, текстів із картинками замість слів, текстів із перешкодами (витертими окремими буквами, закресленими рядками, зайвими буквами чи словами, написаними справа наліво тощо). Така робота подобається учням, активізує інтерес до читання.

Висновок. Для досягнення позитивних результатів з удосконалення навичок читання роботу необхідно проводити систематично на кожному уроці, починаючи з першого класу. Використання таких вправ стимулює в дітей інтерес до читання, мотивацію читати краще, сприяє створенню ситуації успіху, такої важливої для ефективного навчання кожної дитини.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. Ільяна В. М. Дислексія: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. Київ, 2023. С. 5.
3. Мартиненко В. О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. С. 5 – 15 .
4. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства: монографія. За ред. С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко. К. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
5. Типова освітня програма для учнів 1-2 класів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.

Сприяння розвитку соціально-емоційних навичок дітей через початкову освіту

Олена КОВАЛЬ,
старший викладач кафедри методики
дошкільної та початкової освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
kovalolena367@gmail.com

У статті висвітлено зростаючу важливість соціально-емоційних навичок у сучасному глобалізованому світі, особливо в контексті викликів, спричинених війною в Україні. Зазначено, що соціально-емоційне навчання (СЕН) є невід'ємною частиною освітнього процесу, формуючи фундамент для засвоєння академічних знань і подолання освітніх втрат. Особливу увагу приділено принципу співпереживання, усвідомленості та залученості як ключовим компонентам СЕН. Автор аргументує, що розвиток соціально-емоційних навичок сприяє покращенню академічної успішності, позитивному ставленню до школи, психічному благополуччю та здатності долати життєві труднощі.

Ключові слова: соціально-емоційні навички, соціально-емоційне навчання (СЕН), освітні втрати, психологічне благополуччя, емпатія, усвідомленість, співпереживання, Нова українська школа, програма «Зерна», початкова освіта.

У сучасному глобалізованому світі особливо важливою є потреба в людях, які володіють розвиненими соціально-емоційними навичками.

Державна служба якості освіти України впродовж 2023/2024 навчального року провела дослідження щодо якості організації освітнього процесу в умовах війни. Результати дослідження оприлюднено. В опитуванні взяли участь директори, учителі, учні/учениці та батьки зі 118 шкіл, розташованих у всіх регіонах нашої країни [1]. Мета дослідження – не лише вивчення змін в освітньому процесі, кадровому складі та матеріально-технічному забезпеченні, але й аналіз освітніх втрат, визначення категорій учнів, які найбільше потребують допомоги, а також з'ясування характеру цієї допомоги.

Одне з ключових запитань, яке ставили учням/ученицям: «Як ти почувався(-лася) у цьому навчальному році?». Відповіді свідчать про високий рівень тривожності та напруги серед дітей, хоча самі вони часто цього не усвідомлювали. Виявилось, що в дітей недостатньо розвинені вміння регулювати, розпізнавати й озвучувати власні емоції, звертатися по допомогу до дорослих, уміння справлятися зі стресом і напругою.

Ці виклики безпосередньо пов'язані з потребою в розвитку соціально-емоційних навичок серед усіх учасників освітнього процесу. Саме тому освітні політики та практики мають оперативно реагувати – упроваджувати дієві програми, навчальні курси, а також інтегрувати соціально-емоційне навчання в усі рівні освіти: від дошкільної до вищої та післядипломної.

Це питання на сьогодні є в центрі уваги не лише науковців і дослідників, а й усієї педагогічної спільноти, адже розвиток соціально-емоційних навичок є фундаментом для засвоєння академічних знань і формування ключових компетентностей. А це сприяє не лише покращенню навчальних результатів учнів/учениць, а й подоланню освітніх утрат.

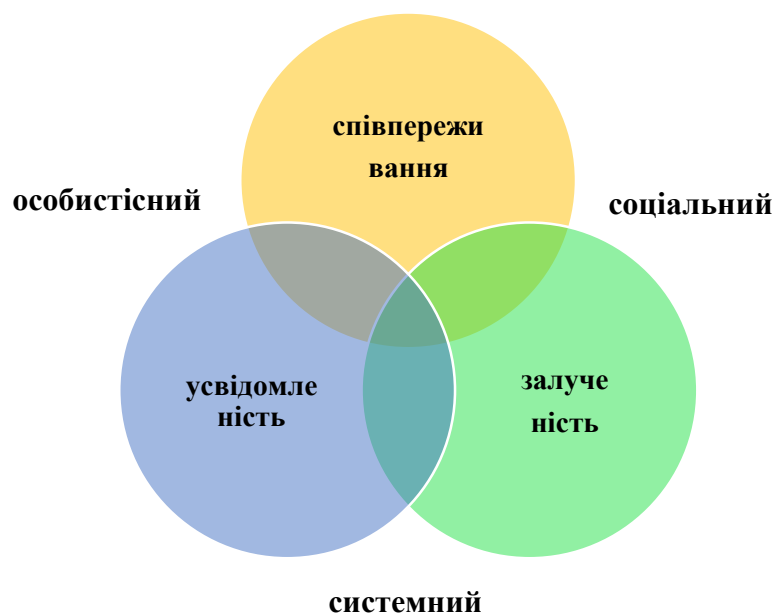
Соціально-емоційне навчання стає невід'ємною частиною освітнього процесу. Виникають питання: чому важливо розвивати соціально-емоційні навички, чи усвідомлюють педагоги значення «соціально-емоційного навчання»?

Незважаючи на різноманітні підходи до трактування цього терміна в психолого-педагогічній науці, соціально-емоційне навчання визнається однією з ключових складових особистісного розвитку. Це тривалий і багатоетапний процес, що розпочинається ще в дитинстві та відбувається впродовж усього життя.

Соціально-емоційне навчання (СЕН) – це знання, навички, переконання, підходи, поведінка та компетентності, що допомагають дітям бути ефективними під час освітнього процесу й упродовж усього життя.

Соціально-емоційне навчання (СЕН) спрямоване на формування широкого спектра навичок, таких як: емпатія, здатність розуміти погляди інших, розпізнавати й усвідомлювати емоції, ефективно взаємодіяти з людьми, критично мислити, долати стресові ситуації, креативно вирішувати проблеми, ставити цілі та досягати їх. Ці навички є фундаментальними як для дітей, так і для дорослих – вони сприяють успішному навчанню та гармонійному розвитку в усіх сферах життя.

СЕН побудовано на трьох вимірах, які відповідають типам знань і компетенцій, що їх СЕН прагне передати учнівству:

Перший рівень СЕН, *особистісний*, стосується турботи про себе.

Другий рівень, *соціальний*, розширює цю турботу також на інших – стимулює розвиток емпатії та співпереживання, а також ефективних навичок міжособистісних взаємин і спілкування.

Третій рівень – *системний*, орієнтований на те, щоб допомагати учнівству розвивати усвідомленість, цінності та навички, скеровані на ширші громади, завдяки чому вони виростають відповідальними та ефективними громадянами й громадянками світу.

Соціально-емоційне та етичне навчання (СЕЕН) побудоване на принципі *співпереживання*, який пронизує всі три ключові виміри цього підходу. **Співпереживання** означає здатність ставитися з добротою, емпатією та уважністю до емоцій – як позитивних, так і пов'язаних із хвилюванням.

У СЕЕН цінності не нав'язуються, а формуються через особисте усвідомлення, тому навчити доброти та співчуття неможливо через прості вказівки – це процес внутрішнього зростання. У цьому контексті критичне мислення відіграє ключову роль, але йдеться не про будь-яке його застосування, а про такий його тип, що сприяє глибшому розумінню власних потреб, прагнень і життєвих орієнтирів, а також потреб і благополуччя інших людей [2, с. 30].

Усвідомленість – це процес формування глибокого особистісного розуміння власних думок, емоцій та почуттів. Вона полягає у здатності тонко відчувати як внутрішні переживання, так і зовнішні події, зокрема розуміти себе, бути присутніми «тут і тепер», виявляти співчуття до потреб інших людей, а також усвідомлювати взаємозв'язки між собою, оточенням і ширшими соціальними чи природними системами.

Щоб розвинути цю якість, необхідна регулярна практика та концентрація уваги, адже це вміння, яке можливо розвивати й удосконалювати. Опанувавши здатність прислухатися до себе, відчувати інших і помічати ширші контексти, людина може сформулювати те, що психолог Деніел Гоулмен описує як *«три фокуси уваги»*: на собі, на інших і на зовнішньому світі [2, с. 46].

Третій вимір соціально-емоційного й етичного навчання – це *залученість*. **Залученість** означає здатність утілювати на практиці те, що було усвідомлено й відчуте через співпереживання. Мова йде про формування поведінки, звичок, ставлень і навичок, які підтримують як особисте, так і колективне благополуччя – у родині, громаді та суспільстві загалом.

Освітній процес згідно з реаліями сьогодення повинен відповідати на запит суспільства щодо розвитку соціально-емоційних навичок, оскільки саме цей напрям є ключовим для подолання освітніх втрат і викликів, з якими стикається українська система освіти.

Соціальний та емоційний розвиток передбачає набуття набору ключових навичок, серед яких є здатність:

- розпізнавати й розуміти власні почуття,
- точно читати й розуміти емоційні стани інших,
- керувати сильними емоціями та їх проявами конструктивним способом,
- регулювати власну поведінку,
- розвивати емпатію до інших,
- установлювати та підтримувати стосунки.

Кожна з цих навичок розвивається за власною траєкторією, але навички будуються одна на одній.

У 2025-2026 навчальному році відбувається реалізація Програми СЕН «Зерна» в Україні, яка стала можливою завдяки партнерству між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation.

Програма соціально-емоційного навчання «Зерна», створена Лабораторією екологічних підходів до соціально-емоційного навчання (EASEL Lab) Гарвардської вищої школи освіти, пропонує *практичні активності*, які легко адаптувати та інтегрувати в освітній процес початкової школи.

Під час тренінгів педагоги ознайомлюються з ключовими аспектами соціально-емоційного навчання, опановують практичні інструменти для розвитку соціально-емоційних навичок учнів/ учениць і створення позитивного клімату в

класі. *Особлива увага приділяється методам підтримки психологічного благополуччя як дітей, так і самих педагогів.*

Учасники тренінгів мають можливість усвідомити важливість упровадження програми СЕН «Зерна» в освітній процес, оскільки вона сприяє формуванню в учнів навичок ефективної комунікації, емпатії та стресостійкості. Отримані знання та навички допомагають краще розуміти емоційні потреби учнів і створювати сприятливе середовище для їхнього всебічного розвитку.

На цьому вебсайті педагоги знайдуть ресурси Програми СЕН «Зерна», що спрямовані на роботу з дітьми, а також активності та поради для підтримки емоційного благополуччя педагогів і дорослих, дотичних до дітей.

Чому ж розвиток соціальних і емоційних навичок має важливе значення, особливо в реаліях сьогодення?

Діти, у яких розвинені соціально-емоційні навички, як правило, щасливіші, виявляють більшу мотивацію до навчання, мають більш позитивне ставлення до школи, з більшим бажанням беруть участь у класних заходах і демонструють вищу академічну успішність, ніж їх однолітки [3, с. 28]. Учні/учениці, у яких є соціальні та емоційні труднощі, як правило, мають проблеми з виконанням указівок педагога та мотивацією до навчання. Таким чином, соціальний та емоційний розвиток дітей є таким же важливим, як і їхнє фізичне здоров'я, і впливає на здатність розвиватися та потенціал в успішному дорослому житті.

Ключовий акцент у формуванні соціально-емоційних навичок сьогодні робиться на сприянні позитивному розвитку через залучення соціальних і емоційних навичок, які формують основу психічного благополуччя та успіху в житті: розуміння та управління емоціями й поведінкою, вирішення особистих і міжособистісних проблем, побудова дієвих стратегій подолання освітніх утрат, а також розвиток самооцінки та впевненості учнів/ учениць. Розвинені соціально-емоційні навички допомагають дітям долати труднощі, будувати позитивні стосунки з оточуючими та підвищувати свою стійкість, щоб упоратися з життєвими труднощами.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що співчуття, повага й підтримка цінуються та очікуються в безпечному й турботливому середовищі, яке сприяє благополуччю всіх учасників освітнього процесу. Таким чином, інтеграція соціально-емоційних навичок у практику початкової школи не лише покращить соціальні й емоційні навички кожної окремої дитини, але й допоможе створити безпечне та сприятливе середовище, у якому всі діти відчують свою приналежність, заохотить звертатися по допомогу, коли діти її потребують, сприятиме психічному благополуччю всіх учасників освітнього процесу.

Використана література

1. Державна служба якості освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit_Osvita_pid_chas_viyni_2023_SQE-22.05.2024/ (дата звернення: 13.04.2025). – Назва з екрана.
2. СЕЕН-путівник. Соціально-емоційне та етичне навчання: освітня програма для навчання серця й розуму. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1VLCDwJVKimaOcyAHryP5NeYKitxKqq1G/view> (дата звернення: 18.04.2025). – Назва з екрана.
3. Сприяння соціальному та емоційному здоров'ю дітей молодшого віку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/mar2018/promoting-social-and-emotional-health> (дата звернення: 10.04.2025). – Назва з екрана.

Діяльнісний та проєктний підхід у навчанні учнів

Віталія ШУЛЬГА,
учитель початкових класів
Гонтарівського ліцею
Старосалтівської ТГ
Чугуївського району

У статті авторка висвітлює активне впровадження в початковій школі діяльнісного та проєктного підходів, їх ефективність у формуванні в дітей здатності до самостійного навчання, критичного мислення, творчої та практичної діяльності.

Ключові слова: діяльнісний підхід, проєктний підхід, дослідницькі завдання, експерименти, мініпроєкти, презентація результатів.

У сучасній освітній практиці важливим аспектом є розвиток учнів через активні методи навчання, які сприяють не тільки засвоєнню знань, а й розвитку різних компетенцій, необхідних для їхнього особистісного та соціального зростання. Зокрема, діяльнісний та проєктний підхід активно впроваджуються в початковій школі. У моїй практиці як учителя початкових класів ці методи довели свою ефективність у формуванні в дітей здатності до самостійного навчання, критичного мислення, а також творчої та практичної діяльності.

Діяльнісний підхід передбачає, що учні стають активними учасниками навчального процесу, а не просто спостерігачами. Вони виконують різноманітні завдання, досліджують, аналізують, взаємодіють з іншими учнями, що допомагає краще засвоїти знання та навички. Наприклад, під час проведення уроку з предмета «Я досліджую світ» часто використовую різні дослідницькі завдання, де діти самі визначають, які явища природи вони хочуть вивчити, проводять експерименти та роблять висновки. Цей підхід розвиває в учнів не тільки знання, а й уміння працювати з інформацією, здатність до самоосвіти та розв'язання проблем.

Проєктний підхід, у свою чергу, дозволяє учням працювати над конкретними завданнями або проєктами, де вони можуть проявити свою креативність, організаторські здібності та вміння працювати в команді. У моїй практиці це зазвичай виглядає так: учні

Об'єднуються в групи, вибирають тему для дослідження чи створення певного продукту (наприклад, створення інформаційного плаката або проєкту на тему «Як зберігати природу») і працюють над виконанням цього завдання, використовуючи різні ресурси та інструменти. Таким чином, вони не лише отримують теоретичні знання, а й застосовують їх на практиці, що значно покращує якість навчання.

Діяльнісний та проєктний підходи допомагають дітям зрозуміти важливість навчання не лише через теоретичні знання, а й через досвід, через те, що вони самі роблять, експериментують і вчаться на своїх помилках. Такі методи сприяють розвитку ініціативи, відповідальності, а також навичок для вирішення реальних завдань. Ці підходи також активно допомагають учням розвивати важливі соціальні навички, такі як співпраця, комунікація та вміння працювати в команді. Вони сприяють тому, щоб учні відчували свою значущість у колективі, розвивали свої таланти та проявляли активну позицію в навчанні.

1. Діяльнісний підхід у навчанні

Діяльнісний підхід орієнтується на активну участь учнів у навчальному процесі, на практичну діяльність, через яку вони здобувають знання. Це означає, що учні не просто отримують інформацію – вони активно займаються її аналізом і переробленням, застосовують на практиці. Важливо, що цей підхід передбачає, що учні стають не лише спостерігачами, а й учасниками навчального процесу.

Для учнів 3 класу діяльнісний підхід проявляється через різні види діяльності:

- **Лабораторні та практичні роботи.** Це допомагає дітям краще зрозуміти матеріал і застосувати його в реальних ситуаціях.
- **Ігри та вправи.** Різноманітні ігрові ситуації дозволяють учням краще засвоювати навчальний матеріал у вигляді практичних завдань.
- **Задачі на вирішення проблем.** Вони допомагають розвивати критичне мислення та здатність до самостійної роботи.

2. Проектний підхід у навчанні

Проектний підхід передбачає організацію навчальної діяльності учнів у формі розв'язування конкретних завдань або проектів. Це дозволяє дітям не лише здобувати нові знання, а й навчатися працювати в команді, розвивати креативність і навички організації роботи.

У 3 класі проектний підхід виглядає так:

- **Створення колективних проектів.** Учні об'єднуються в групи для виконання завдань, що передбачають дослідження конкретних тем, таких як створення інформаційних плакатів, виконання досліджень із природничих дисциплін або читання.
- **Індивідуальні проекти.** Учень самостійно працює над темою, яку вибрав, збирає інформацію, створює презентації або навіть проводить маленькі експерименти.
- **Проекти в різних предметних галузях.** Наприклад, створення екологічного плаката на уроках предмета «Я досліджую світ» або виготовлення моделей на уроках технології.

3. Переваги діялісного та проектного підходу

1. **Розвиток критичного мислення.** Учні вчать самостійно мислити, аналізувати й оцінювати різні ситуації.
2. **Активне навчання.** Учні більше працюють, досліджують і взаємодіють із матеріалом.
3. **Залучення творчих здібностей.** Через проектну діяльність учні мають можливість проявити свою креативність.
4. **Удосконалення навичок співпраці.** Під час виконання колективних проектів діти навчаються працювати в команді.
5. **Розвиток практичних навичок.** Учні не лише отримують теоретичні знання, а й застосовують їх на практиці.

4. Приклад діялісного та проектного підходу в 3 класі

Діяльнісний та проектний підхід у 3 класі я реалізую на уроці предмета «Я досліджую світ», де учні, працюючи в групах, створюють мініпроекти на тему «Як зберігати природу». Ця тема є надзвичайно важливою для формування в дітей

екологічної свідомості та відповідальності за навколишнє середовище. Кожна група вибирає певне завдання, яке дає можливість заглибитися в певну проблему, дослідити її та знайти практичні способи її вирішення.

Перша група працює над створенням екологічного плаката, на якому учні мають зобразити основні принципи збереження природи, наприклад, охорону лісів, збереження біорізноманіття, важливість зменшення споживання природних ресурсів. Діти вивчають інформацію про різні екологічні проблеми та пропонують можливі шляхи їх вирішення, використовують яскраві зображення, графіки та короткі інформаційні текстові блоки. Цей плакат стане наочним засобом для інших учнів і допоможе підвищити їхню обізнаність щодо екологічних проблем.

Інша група зосереджується на зборі інформації про важливість збереження водних ресурсів. Вони досліджують: як забруднення води впливає на екосистеми, які наслідки має нестача води для живих організмів, а також що може зробити кожен із нас для збереження води. Учні не лише збирають матеріали з книг чи Інтернету, але й запрошують експертів і організовують дискусії з іншими учнями на тему охорони водних ресурсів. За результатами роботи група готує презентацію та представляє всім учням класу.

Третя група розробляє ідеї для організації шкільної акції зі збору сміття. Учні обговорюють, як можна залучити інших учнів до сортування сміття, чому важливо розділяти відходи, а також розроблять план проведення акції: створення плакатів, поширення інформації серед учнів, установлення спеціальних контейнерів для сортування сміття. Пропонують цікаві методи мотивації, наприклад, змагання між класами за кількість зібраного сміття чи організацію виставки з екологічними проєктами.

Крім того, усі учасники цих груп активно співпрацюють, обмінюються ідеями, навчаються працювати в команді, ділитися ролями та відповідальністю. Під час роботи вони не тільки знаходять нову інформацію, а й застосовують її на практиці. Наприклад, під час створення екологічного плаката чи презентації учні використовують різні інструменти, такі як комп'ютерні програми для створення графіки, діаграм або презентацій, що розвиває їхні навички роботи з технологіями.

Також важливою складовою проєктної діяльності є презентація результатів. Після завершення роботи над своїми проєктами кожна група презентує свої результати іншим учням класу. Це дає змогу учням не тільки поділитися своїми знаннями, а й набути навичок виступати публічно, аргументувати свої ідеї та слухати думки інших. Залучення всіх учнів до обговорення та надання зворотного зв'язку сприяє розвитку критичного мислення, уміння працювати з різними точками зору та формує навички колективної роботи.

Такий проєктний підхід дозволяє дітям не лише здобувати знання з екології, а й розвивати практичні навички, необхідні для вирішення реальних проблем. У групах учні вчать співпрацювати, а також бачать конкретні результати своєї діяльності, що мотивує їх до подальшої роботи та прагнення змінити світ на краще. Крім того, це сприяє формуванню у дітей активної громадянської позиції та відповідальності за навколишнє середовище, що є важливими аспектами виховання в сучасному світі.

Діяльнісний та проєктний підхід у навчанні є надзвичайно ефективними методами, які значно змінюють традиційний процес навчання, роблячи його більш інтерактивним, цікавим і спрямованим на розвиток практичних навичок. Для учнів 3 класу ці підходи є особливо корисними, оскільки вони дозволяють дітям не лише

отримувати теоретичні знання, а й активно застосовувати їх у практичній діяльності. У результаті учні набувають досвіду самостійної роботи, дослідження та вирішення конкретних проблем, що робить навчання більш значущим і корисним для їхнього розвитку.

Діяльнісний підхід сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні самостійно аналізують, порівнюють, досліджують явища навколишнього світу та роблять висновки на основі отриманих результатів. Це допомагає їм не просто запам'ятовувати факти, а й глибше розуміти їх, ставити запитання та знаходити відповіді, що є основою для формування вміння мислити логічно й самостійно.

Проектний підхід дає учням можливість працювати в команді, що важливо для розвитку соціальних навичок і вміння взаємодіяти з іншими людьми. Колективна робота в групах дозволяє дітям навчатися взаємопідтримці, розподілу ролей та відповідальності за спільний результат. Таке співробітництво розвиває вміння слухати інших, аргументувати свою точку зору та працювати над досягненням спільної мети.

Крім того, ці методи допомагають учням розвивати творчі здібності, оскільки завдяки проектній діяльності вони мають можливість проявити свою креативність, вирішувати нестандартні завдання, розробляти нові ідеї та реалізовувати їх у конкретних продуктах, таких як плакати, презентації, дослідження або організація заходів. Це дозволяє дітям не тільки здобувати знання, а й на практиці перевіряти їх, що робить процес навчання значно більш захоплюючим і мотивуючим.

Завдяки діяльнісному та проектному підходам учні стають більш самостійними, ініціативними, здатними до самовираження, до активної участі в навчальному процесі. Вони набувають навичок, які необхідні для успішного життя в сучасному суспільстві: від здатності до роботи в команді до вміння вирішувати складні завдання, бути відповідальними за свої дії. У підсумку використання цих підходів робить навчання більш цікавим, ефективним і сприяє розвитку учнів як активних, творчих особистостей, готових до нових викликів.

Ось приклади цікавих проектів на інших уроках у 3 класі.

Приклади цікавих проектів на уроках у 3 класі.

Я досліджую світ. Закладка нових дослідів.
Наш клас - маленька лабораторія.

Благодійна акція в підтримку дітей з обмеженими можливостями. Третьокласники на уроці мистецтва напекли смачного печива та роздали всім бажаним. Робота з тістом принесла багато позитиву та задоволення.

Проект "Рослини на підвіконні". Вчимося проводити довготривалі спостереження, робити висновки, аналізувати, занотувати виконану роботу та зміни які відбуваються з рослинами.

Я досліджую світ, тема: Сім'я. Історія роду. Дуже цікаво розповіли діти про походження свого прізвища.

Юні миловари дочекалися результату своєї роботи. Перші зразки мила подарували директору ліцею, кухарям та медичній сестрі. Вони будуть першими, хто випробує наше мило.

Список літератури:

1. Бондаренко Л. В. Інноваційні технології в освіті: діяльнісні підходи. К.: Видавництво «Нова школа», 2022. С. 92–104.
2. Васильєва О. І. Методика навчання в початковій школі: діяльнісні та проєктні підходи. К.: Видавництво «Педагогічна думка», 2020. С. 45–78.
3. Гудзь Л. М. Теорія і практика діяльнісного навчання в початковій школі. Львів: Видавництво «Світ», 2018. С. 33–47.
4. Ковальчук Н. І. Сучасні методи навчання у початковій школі. Х.: Видавництво «Основа», 2019. С. 112–125.
5. Михайловська Л. А. Підготовка учнів до проєктної діяльності в початковій школі. Чернівці: Видавництво «Буковина», 2019. С. 18–30.
6. Петренко В. Ю. Впровадження проєктного підходу в освітній процес. К.: Видавництво «Освітня преса», 2020. С. 55–68.
7. Шиян Т. О. Проєктний підхід у навчанні: теорія та практика. Одеса: Одеське видавництво, 2021. С. 58–70.

Гейміфікація та диференціація – дієві важелі компенсації освітніх утрат у початковій школі

Лілія КОБЗЄВА,

учитель початкових класів комунального закладу
«Харківська гімназія № 148 Харківської міської ради»,
спеціаліст вищої категорії, старший учитель;
Liliya221070@gmail.com

Наталія СКЛЯРЕНКО,

учитель початкових класів комунального закладу
«Харківська гімназія № 148 Харківської міської ради»,
спеціаліст вищої категорії
Sklyarnat115@gmail.com

У статті розглянуто освітні втрати в сучасній початковій освіті України, що виникли внаслідок повномасштабної війни, і шляхи їх подолання в контексті Концепції Нової української школи (НУШ) та Державного стандарту початкової освіти. Автори наголошують на важливості ігрових методик як природного способу пізнання світу й засобу формування компетентного, творчого учня. Детально описано етапи роботи з компенсації освітніх утрат: від якісної діагностики рівня успішності за допомогою діагностичних робіт Інституту педагогіки НАПН України до планування та практичного етапу компенсації. Особливу увагу приділено застосуванню гейміфікації, проєктної діяльності та мобільного навчання як ефективних стратегій подолання прогалин у знаннях. Наведено приклади використання онлайн-ресурсів та інструментів (Zoom, ВШО «Вивчаю – не чекаю», Wordwall, Padlet тощо) для організації диференційованого навчання, самостійної роботи та створення позитивного психоемоційного середовища. Підкреслена роль батьків як ключових партнерів в освітньому процесі та важливість постійного зворотного зв'язку. Стаття демонструє, як інтеграція інноваційних підходів і цифрових технологій може сприяти підвищенню мотивації учнів, подоланню освітніх втрат і гармонійному розвитку особистості в умовах воєнного часу.

Ключові слова: Нова українська школа (НУШ), освітні втрати, діагностика, компенсація навчальних втрат, гейміфікація, проєктна діяльність, диференційоване навчання, мобільне навчання, онлайн-навчання, психоемоційний стан, батьківський клуб.

Сучасна початкова освіта України значно змінилася з упровадженням Концепції Нової української школи (НУШ) та Державного стандарту початкової освіти. Ці документи визначають нові підходи до навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку, серед яких ключову роль відіграє гра як природний спосіб пізнання світу. Нова українська школа ґрунтується на особистісно орієнтованому підході до навчання. Основною метою є формування компетентного, творчого й щасливого учня, який здатний до критичного мислення та саморозвитку. НУШ пропонує активне залучення дітей до освітнього процесу й використання ігрових методик як основного засобу навчання в початковій школі.

Четвертий рік триває повномасштабна війна російського агресора проти України. Окрім болісних утрат, які ми бачимо й відчуваємо просто зараз, ця війна несе із собою втрати відтерміновані, і тому менш помітні сьогодні. Серед них освітні втрати, яких зазнали українські діти. Ці втрати можуть мати серйозний вплив як на майбутню долю самих дітей, так і на подальший розвиток країни в цілому. Проживання в зоні активних бойових дій, повітряні тривоги, нестабільні умови навчання, обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності, зміна місця проживання навіть у межах країни, нестабільний

психоемоційний стан учнів, довготривалий дистанційний формат навчання призводять до зниження мотивації та прогалин у навчанні. Під освітніми втратами, зазвичай, розуміють недосягнення окремих результатів через обмеження доступу до навчання порівняно зі стандартами освіти й очікуваними результатами навчальних здобутків. Їхнє подолання має стати одним із пріоритетів української системи освіти.

Перш ніж упроваджувати той чи інший захід, обов'язково потрібно здійснити якісну діагностику рівня успішності здобувачів освіти, адже неможливо вирішити проблему, не розуміючи її глибини й складності. І лише після цього, спираючись на об'єктивні дані, варто забезпечити розроблення комплексної програми подолання навчальних утрат, яка буде враховувати специфіку навчання на прифронтових територіях, умови дистанційного навчання, окреслюватиме механізми координації зусиль і технології корегування процесів із надолуження навчальних прогалин. Для якісної діагностики підібрано діагностичний інструментарій. Було використано діагностичні роботи, розміщені в методичних рекомендаціях «Діагностика та механізми подолання втрат у навчанні молодших школярів» Інституту педагогіки НАПН України ім. О. Я. Савченко, де розміщені діагностичні роботи з кожної навчальної галузі. Радимо надавати не велику за обсягом роботу, а поступово вводити самостійне виконання здобувачами освіти окремих завдань на уроці, щоб з'ясувати рівень сформованості певної компетентності. Це може зайняти більше часу, але виявить більш об'єктивну картину, і допоможе уникнути стресу в дітей. Після перевірки робіт надано зворотний зв'язок і узагальнено результати щодо успішності виконання діагностичних робіт, утворено групи учнів зі схожими навчальними втратами. Наступний крок – планування роботи щодо компенсації навчальних втрат. На цьому етапі було переглянуто й адаптовано календарні плани з навчальних предметів, розроблено додатковий контент із ключових навчальних тем, акцентований на матеріалі, що потребує надолуження, обрано стратегії компенсації навчальних утрат.

Далі було розпочато практичний етап компенсації навчальних прогалин з опорою на обрані стратегії: надання додаткових завдань для самостійного опрацювання, адаптація календарно-тематичного планування з навчальних предметів (ущільнення, перерозподіл навчального часу для додаткового вивчення незасвоєних тем), застосування технології диференційованого навчання, створення різнорівневих груп учнів у класі. Зрозуміло, що поступово потрібно привчати здобувачів освіти до самостійного опрацювання матеріалу. Визначено теми, які разом з учнями потрібно повторно опрацювати. Наприклад, п'ять тем за попередній навчальний рік. Для трьох тем виділено час у календарному плануванні. А для двох підготовлено детально продумані матеріали для опрацювання учнями самостійно. Указано, де теоретичний матеріал можна знайти, підібрано коротке відео з поясненням цього матеріалу. Для практичного застосування самостійно отриманих знань було використано чудовий застосунок ВШО «Вивчаю – не чекаю» <https://lms.e-school.net.ua/primary>, з яким навчатися весело і цікаво. Для організації самостійної роботи здобувачів освіти, що знаходяться за кордоном, з надолуження прогалин із читання та розвитку мовлення використано електронні художні книжки, казки та вірші, розміщені на сайті *Читанка*. Для продуктивної роботи в цьому напрямі змінено формат уроків, застосовано інструменти, що допомагають

учителю оптимізувати матеріал, а учням легше його засвоїти. У цьому питанні на допомогу прийшли сучасні цифрові можливості в освіті.

- **Гейміфікація** – сприяє активній участі та співпраці, підвищує мотивацію, покращує утримання уваги здобувачів освіти, формує практичні вміння та навички роботи в групах із закріплення навчального матеріалу.
- **Проектна діяльність** – диференціація навчання враховує потреби кожного учня.
- **Мобільне навчання** – мобільні додатки, зручні платформи забезпечують гнучкість і мобільність навчання.

Гейміфікація – це використання ігрових елементів як системи мотивування учнів до освітнього процесу, у якій закладені певні мета, завдання та результати. *Принципи гейміфікації*: кожен учень є учасником; завдання мають бути доступні; навчання – це практика, щось потрібно довести в ігровій формі; миттєвий зворотний зв'язок; усе – гра, грають і вдосконалюють свої навички; помилки – це найкращий спосіб навчитися. Здобувачам освіти дуже цікава форма гри *вебквести*. Для організації цього виду роботи було використано такі ресурси: https://vseosvita.ua/webquest?s=%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%202%20%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81&type=&cat=&is_pay=&page=&class=&title_only=&=.

З метою повторення та закріплення навчального матеріалу, наприклад, частини мови, використано вебквести: <https://vseosvita.ua/webquest/start/s/18937/439470-5de90206>, ігрові онлайн тренажери, наприклад, із закріплення таблиці множення: <https://novatika.org/uk/tablyczya-mnozheniya/zakriplennya-tablyczy/onlajn-trenazher-tabliczya-mnozheniya/>, онлайн вікторини для надолуження освітніх прогалин із математики, української мови та читання: <https://wordwall.net/uk-ua/community/2-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81>.

Для подолання освітніх утрат адаптовано онлайн інструменти з метою надання якісних освітніх послуг. Доцільно використано проектну діяльність для диференційованого підходу до навчання з урахуванням потреб кожного учня. Для цього на освітній платформі Zoom, яка використовується для організації навчального процесу, відкрито сесійні зали. Їх створено для організації парної та групової роботи. Розподіляти здобувачів освіти по залах краще вручну, щоб у кожній групі були учні, які мають прогалини із запропонованої теми, та учні, які їх не мають. Можна розподілити роль кожного учня в групі. Наприклад, учні, які не мають прогалин у темі, відіграють роль експертів. Далі було описано завдання, кроки та правила взаємодії між учнями. Актуальною була робота в сесійних залах зі створення проєктів. Експерти отримали посилання на завдання та розійшлися по залах для групового виконання. Після повернення до спільної конференції презентували результати роботи. Учитель може заходити до кожної зали, аналізувати роботу кожного учасника в групі, допомагати за потреби. До прикладу – групова робота над проєктом: «У чому потреба в людині оперувати трицифровими числами? Мій бюджет» <https://docs.google.com/presentation/d/1BHPJRXRv4A3TX3J06zoVyV2NDWRBpgPM/edit?usp=sharing&oid=103561099119297840989&rtpof=true&sd=true>. Також у сесійних залах організована робота учнів зі схожими навчальними втратами, з наданням кожній групі посилання на завдання з опорною схемою:

https://drive.google.com/file/d/1oruBoZ5uvMLpakTFXEdKXUqvOQ1wRAPb/view?usp=drive_link . Під час організації індивідуальної роботи на уроках використано дошку повідомлень у Zoom. Вона має багато сторінок, на яких учні можуть виконувати різнорівневі завдання.

Оскільки освітній процес на прифронтових територіях відбувається в онлайн-форматі, приділено увагу безпеці дітей в інтернеті. Для актуалізації знань із цієї теми використано онлайн-квести: https://beinternetawesome.withgoogle.com/uk_ua/interland.

Не слід забувати про психоемоційні втрати, які впливають на освітній процес. На кожному навчальному занятті створено позитивне навчальне середовище, використано хвилинки релаксації для психологічного розвантаження, наприклад, геоборд – пісочна анімація <https://thisissand.com/> на сайті <https://padlet.com/marinakisel3177/padlet-n1jiz4rjig7n41hc>, наведено прийоми управління емоціями. Доцільною була додаткова підтримка спеціалістів із цього питання, наприклад, шкільного психолога. Організовано та проведено психологічний кольоровий тиждень, що сприяє психологічному розвантаженню здобувачів освіти й позитивно впливає на освітній процес: <https://uk.padlet.com/lika822008/padlet-tply432yvvfbxiby> <https://uk.padlet.com/lika822008/padlet-6g2mnlhqgtsfhj1>.

Необхідно пам'ятати, що батьки є ключовими партнерами в подоланні освітніх утрат, сприяти взаємодії між ними та дітьми. Налагоджено постійний зворотний зв'язок, активна комунікація між учителями та батьками. Організовано регулярні онлайн зустрічі з батьками в режимі батьківського клубу, які націлені на розв'язання питань щодо забезпечення ефективної методичної допомоги.

Спостерігаючи за динамікою роботи з подолання освітніх утрат, варто запропонувати здобувачам освіти діагностичну роботу, аналогічну до тієї, що була на вході. Так можна оцінити ефективність цього напрямку роботи, проаналізувати динаміку результатів. Щоб зробити навчання більш інтенсивним, запропоновано учням поза уроками навчатися самостійно у формі гри на онлайн-платформах. Наприклад, ВШО «Вивчаю – не чекаю».

Така позаурочна взаємодія позитивно впливає на мотивацію здобувачів освіти до навчання та подолання освітніх утрат.

Концепція НУШ та Державний стандарт початкової освіти підкреслюють важливість дитячої гри як ключового елемента навчального процесу. Використання ігрових технологій сприяє гармонійному розвитку особистості, допомагає формувати необхідні життєві компетентності та робить навчання цікавим і ефективним. Учителю початкової школи доцільно використовувати гру не тільки як засіб навчання, але й важливий інструмент для підтримки психологічного комфорту здобувачів освіти.

Можемо підсумувати, що застосування гейміфікації та диференціації в навчальному процесі дає змогу компенсувати освітні втрати, сприяти розвитку ключових компетентностей та формувати позитивне ставлення до навчання. Це робить початкову освіту доступною, ефективною, такою, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бичко Ганна (2023). Навчальні втрати: причини, наслідки й шляхи подолання. Освіта.UA: Український центр оцінювання якості освіти. <https://osvita.ua/school/88921/>

2. Онопрієнко О. В. (2023). Діагностика та механізм подолання втрат у навчанні молодших школярів. Методичні рекомендації. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/09/Diagnostyka-ta-mekhanizmy-podolannia-vtrat-u-navchanni-3.pdf>

3. Державна служба якості освіти України (SURGe) (2023). Навчальні втрати в умовах війни: як учителю їх діагностувати та компенсувати.

Вебінар «Гейміфікація в освіті. Ігрові рішення як засіб розвитку учасників освітнього процесу» https://www.youtube.com/watch?v=-XEWq-pAw-0&ab_channel=%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0

4. Державний стандарт початкової освіти. URL:

<https://man.osv.org.ua/derzhavni-standarti-14-17-43-22-12-2023/>

5. Концепція Нової української школи. URL:

<https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Новий досвід організації навчання в 1-4 класах

Наталія ЧЕКАНОВА,

учитель початкових класів, вища категорія,
комунальний заклад «Харківська гімназія № 35
Харківської міської ради»

У статті висвітлено новий педагогічний досвід організації навчального процесу в 1-4 класах в умовах воєнного стану, коли учні позбавлені можливості навчатися офлайн. Авторка ділиться ефективними практиками, спрямованими на підтримку навчальної мотивації молодших школярів під час дистанційного навчання, зокрема застосовує робочі аркуші з інноваційними вправами, інтерактивні презентації до тематичних днів, онлайн-математичні тренажери, вправи на платформі «Wordwall», а також аудіоказки, що сприяють розвитку уяви та креативного мислення. Запропоновані методи доводять, що за умови системного використання інтерактивних засобів навчання онлайн-уроки можуть стати емоційно привабливими й ефективними для учнів початкової школи.

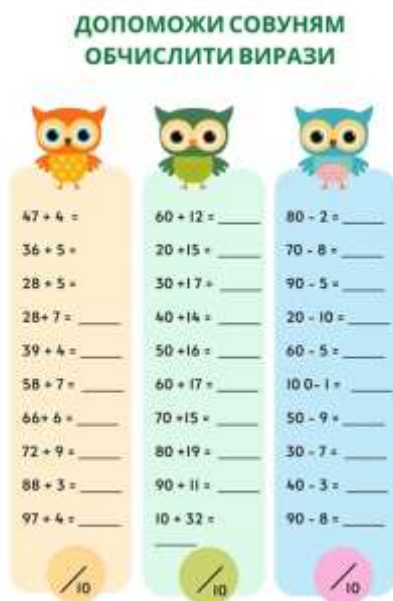
Ключові слова: навчальна мотивація, ефективні практики, робочі аркуші, онлайн-математичні тренажери, читацькі навички, аудіоказки, інтерактивні вправи «Wordwall».

В умовах воєнного стану діти не мають можливості відвідувати школу, спілкуватися та навчатися офлайн. Учні втратили цікавість до навчання. Чи реально взагалі мотивувати учнів навчатися онлайн? Так! Насправді, навчання може стати чудовим часом: цікавим і захопливим, сповненим позитивних емоцій. Тому під час уроків важливо застосовувати різні цікаві інтерактивні завдання. Якщо це робити постійно, то діти до цього звикають і очікують нового уроку.

У своїй роботі я використовую:

обочі аркуші з цікавими та інноваційними вправами, які можуть значно підвищити мотивацію учнів до виконання завдань (Додаток 1);
презентації до тематичних днів, завдяки яким учні усвідомлюють, що читання є складовою нашого розвитку, тому розвивають читацькі навички та формулюють власні уподобання у світі дитячої літератури (Презентації опубліковані на порталі «На Урок») (Додаток 2);
математичні тренажери, які допомагають у надолуженні освітніх утрат, розвивають усні навички додавання та віднімання, множення та ділення. (Математичні тренажери опубліковані на порталі «На Урок») (Додаток 3);

Інтерактивні вправи «Wordwall», що допомагають перевірити вивчений матеріал, мотивують дітей до навчання. (Інтерактивні вправи розміщені на онлайн-платформі «Wordwall») (Додаток 4);
 аудіоказки, які дослівно повторюють оригінал твору, за необхідності доповнюють його фоновими звуками, в уяві дітей з'являється чітке зображення подій, що відбуваються. Це гарна можливість розвинути креативне, нестандартне мислення та швидко вибудовувати асоціації. Аудіоказки можна прослухати на ютуб-каналі (Додаток 5).

Додаток 1
 Робочі аркуші

Додаток 2

Розробка презентацій до уроків літературного читання «Міжнародний День рідної мови»

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-den-ridno-movi-starovinna-legenda-pro-u>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-den-ridno-movi-kazka-pro-ukra-nsku-movu-4>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-den-ridno-movi-kazka-pro-movu-viktoriya-4>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-den-ridno-movi-kazka-pro-movu-viktoriya-4>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-dnya-bezpechnogo-internetu-supergeroi-proti-virtualnykh-monstriv>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-dnya-bezpechnogo-internetu-supergeroi-proti-virtualnykh-monstriv>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-dnya-bezpechnogo-internetu-supergeroi-proti-virtualnykh-monstriv>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-shevchenkivski-chitannya-virshi>

Додаток 3

Математичні тренажери

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-dodavannya-i>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-parasolka>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

HYPERLINK "<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematichniy-trenazher-matematichna>

Додаток 4

Інтерактивні вправи «Wordwall»

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK "<https://wordwall.net/uk/resource/87726289/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0>

HYPERLINK

"https://wordwall.net/uk/resource/76291162/%d0%b5%d0%bc%d0%be%d1%86%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b5-%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d1%88%d1%82%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%

d

1

%

Аудіоказки « 24 ЧАРІВНІ ІСТОРІЇ САНТА-КЛАУСА»

Додаток 5

HYPERLINK

f

h

%

e

0

%

Організація дистанційного навчання здобувачів освіти Початкової школи

%

d

d

%

b

0

o

%

e

1

%

o

%

b

d

%

0

%

o

%

o

%

o

%

o

%

o

%

o

%

o

%

o

%

o

%

o

У статті висвітлено сучасні підходи в освітньому процесі початкової школи в умовах дистанційної освіти. Запропоновано практико-орієнтовані підходи до використання різноманітних освітніх платформ та інструментів, які сприятимуть реалізації освітнього контенту й ефективній комунікації учасників освітнього процесу онлайн. Акцентовано на застосуванні ігрових технологій для створення інтерактивних вправ, що трансформують процес пізнання в захоплюючу пригоду, підвищують інтерес учнів до навчання.

Ключові слова: практико-орієнтовані підходи, ігрові технології, компетентності, інтерактивні вправи, дистанційне навчання, освітні платформи.

У 2018 році стартувала Нова українська школа. І вчителі почали вибудовувати новий стиль взаємодії з учнями для реалізації принципів, які декларує НУШ.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її здібностей, талантів, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, творчості та допитливості.

Сучасний світ змінюється з кожним днем, стає все більш прогресивнішим і цивілізованішим, удосконалюються сучасні технології. Тому ми, вчителі, повинні змінювати підходи до застосування форм і методів навчання в початкових класах. Маємо не тільки встигати за сучасною ерою «комп'ютеризації та механізації», а в деякій мірі й випереджувати.

Сучасний учень початкових класів, на мою думку, повинен:

- звикати до більш самостійного здобуття знань;
- знаходити шляхи оволодіння необхідною інформацією;
- прагнути до пізнавальної діяльності;
- уміти ставити й вирішувати нові та складні проблеми,
- володіти комп'ютером і користуватись інтернетом.

Кожна дитина повинна «себе знайти» в сучасній школі.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її здібностей, талантів, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей, творчості та допитливості.

Найбільш цікавим для дітей стало використання цеглинок LEGO, танграма, магнітного конструктора, інтерактивної дошки. Під час освітнього процесу щоденно на уроках, перервах діти із захопленням працювали з цеглинками LEGO.

Використання цеглинок LEGO на уроках і під час перерв

Велике значення вчителі приділяють всебічному розвитку дитини, її талантам.

У позаурочний час намагаємося зацікавити дітей, малюємо, робимо аплікації, організовуємо цікаві зустрічі.

Така робота значно підвищила всебічний розвиток дітей, їх талантів, а також розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Але введення воєнного стану в Україні змусило освітян і здобувачів освіти перелаштуватись і адаптуватись до роботи в дистанційному форматі. І це стало новим викликом для всіх педагогів. Звичайно, що найбільш безпечна й оптимальна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану – дистанційна. Вибір платформи, розклад прямих трансляцій, формат завдань – це система, яка буде добре працювати, якщо продумана наперед, з урахуванням можливостей здобувачів освіти, їх емоційного стану та здатності засвоювати матеріал. Стрес, у якому перебувають наші діти, впливає на пам'ять, увагу.

Тому саме зараз перед учителями постали нові виклики: знайти нові форми комунікації в онлайн-режимі, які зацікавлять учнів. Дистанційне навчання матиме результати лише тоді, коли буде посиленням для учасників освітнього процесу.

Для роботи в онлайн-режимі створено безліч освітніх платформ, які вчитель може використовувати у своїй роботі. У таких ресурсах можна і створювати, і

використовувати вже готовий інтерактивний матеріал (тести, вікторини, навчальні ігри), що спрощує роботу вчителя.

Освітні програми, ігри та доданки вже з перших класів трансформують процес пізнання в захоплюючу пригоду. Майже кожен учитель має своїх фаворитів серед онлайн-інструментів. Зупинюся на найуживаніших у початкових класах.

Для проведення уроків у режимі онлайн-конференції використовую платформи Zoom, Meet, які дозволяють ефективно проводити демонстрацію презентацій, використовувати віртуальну дошку, демонструвати аудіо та відеофайли. Ці платформи дозволяють поділ класу на групи, створення сесійних залів для обговорення. Така функція допомагає організувати роботу в парах і групах.

Крім Zoom і Meet, використовую багато цікавих платформ, які подобаються учням і вдало поєднуються в освітній діяльності.

Платформа [WORDWALL](#) допомагає легко створити власні навчальні ресурси (вікторини, ігри зі словами, вправи на співставлення та ін.). Вправи можна відтворювати на телефоні, комп'ютері, інтерактивній дошці. Усе це створюється за допомогою шаблонів. Вміст готової вправи можна відредагувати відповідно до своїх уроків і стилю навчання. Ігрові вправи Wordwall можна застосовувати як домашнє завдання чи тренажер для повторення.

[VCHY.COM.UA](#) – це платформа, яка дає змогу в інтерактивному форматі вивчати математику. Усі завдання розроблені у стилі забавок, що викликає додаткову цікавість до вивчення дисципліни. Виконуючи завдання правильно, учень отримує похвалу й переходить до наступного. Коли трапляються труднощі, дітям пропонується знайти відповіді на навідні питання, які допомагають правильно розв'язати приклади/задачі.

Також хочу зупинитися на цікавій платформі [KAHOOT](#), яка є дієвою при роботі онлайн, дозволяє як провести актуалізацію знань учнів перед вивченням нової теми, так і перевірити рівень засвоєння знань учнями нового матеріалу, підвести підсумок після її вивчення. Крім того, ця платформа дозволяє учням оцінити рівень своїх знань самостійно. Зареєструвавшись на платформі, учитель може створювати власні вікторини, ігри – «кахути», а може обрати потрібний з переліку запропонованих за різними тематиками: математика, історія, загальні знання, природа, географія тощо. Для використання Kahoot у роботі дітям потрібен лише їх власний гаджет, з вільним доступом до інтернету. Програма дозволяє виконувати тест без завантаження застосунку на телефон, достатньо просто в пошуковому вікні Google набрати Kahoot it, потім увести код вікторини, яку надає вчитель, увести своє ім'я та дочекатися початку проведення тестування.

Платформа дозволяє проводити тестування двома способами:

- віртуальний клас (virtual classroom) – тестування можна пройти разом із учнями в аудиторії або під час онлайн – уроку: у цьому випадку питання та варіанти відповідей з'являються на екрані проектора або комп'ютера викладача, а відповідають учні зі своїх мобільних телефонів або комп'ютерів;
- самостійне навчання (for self placed lerning) – учні проходять тестування самостійно, питання та варіанти відповідей з'являються на екрані їхніх комп'ютерів чи смартфонів. Обравши цей спосіб, викладач має можливість установити дату та період часу, протягом якого тестування буде відкритим.

Kahoot! – онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань. Дозволяє створювати тести, опитування, вікторини. Платформу можна використовувати під час роботи з будь-якими віковими категоріями. Добре підійде як для молодшої школи, так і для дорослих людей.

Практичне застосування онлайн сервісу Kahoot! безмежне. Наприклад, для аудіювання можна підготувати завдання на основі відео чи прослуховування запису. А запитання до прослуханого оформити у вигляді тесту.

До речі, Kahoot! дозволяє використовувати математичні символи при створенні запитань, тому такий формат підійде і для точних наук.

Квізи (запитання вікторини) учні можуть проходити індивідуально, а можна створити змагання, де за швидкість та правильність відповідей учасники отримують бали.

Освітня платформа для учнів 1 – 4 класів [ВИВЧАЮ – НЕ ЧЕКАЮ](#).

Це навчальна гра, котра допомагає дітям вивчити математику. У планах авторів є доповнення гри матеріалами з читання, української мови, Я досліджую світ. Є мобільний застосунок, він уже завантажується в Google Play. Застосунок створено у відповідь на освітні виклики воєнного часу. Він допоможе українським учням початкової школи вивчати математику за українською навчальною програмою в будь-якій точці світу. Гра створена громадською спільнотою «Освіторія» та міжнародною організацією War Child Holland у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, відповідає чинній програмі. Застосунок новий, він ще доопрацьовується, але в ньому є вже одна перевага – працює навіть тоді, коли немає доступу до якісного інтернету. Достатньо завантажити гру в телефон дитини.

Часто у своїй роботі використовую матеріали освітньої платформи «На урок». Дітям подобаються тестування з різних навчальних дисциплін. Такі тести використовую і під час проведення діагностики після вивчення теми, і після ознайомлення з новим твором, з метою з'ясування розуміння прочитаного. Дуже дієвим є використання під час проведення Аудіювання.

Широко використовую додатки Google. презентації, матеріали для уроку розміщую на цій платформі за допомогою Google Classroom.

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні створено безліч інструментів, використовуючи які, учителі можуть зробити освітній процес цікавим, ефективним, динамічним і сучасним.

НУШ – це безмежний світ для творчого вчителя.

Новий досвід організації навчання в 1-4-х класах

Василина ПЕТРЕНКО,

*учитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії,
учитель-методист Комунального закладу*

У статті розглядається новий досвід організації навчання в 1-4-х класах з урахуванням сучасних освітніх змін і викликів. Узагальнено кращі педагогічні практики, спрямовані на розвиток компетентнісного навчання, використання інтерактивних методів, диференційованого підходу, цифрових технологій та емоційно-комфортного середовища. Особливу увагу приділено ролі вчителя в забезпеченні ефективної взаємодії з учнями, розвитку критичного мислення, творчих здібностей та соціальних навичок молодших школярів. Наведено практичні приклади успішного застосування сучасних методик, що сприяють підвищенню мотивації до навчання та формуванню ключових компетентностей учнів початкової школи. Стаття буде корисною для вчителів початкових класів, методистів і всіх, хто зацікавлений у вдосконаленні освітнього процесу.

Ключові слова: *початкова освіта, інтерактивні методи, компетентнісне навчання, цифрові технології, емоційний комфорт, формувальне оцінювання.*

Початкова школа – це особливий етап у житті кожної дитини, адже саме тут закладаються основи не лише знань, а й світогляду, особистісного розвитку, вміння взаємодіяти з однолітками та дорослими. У цей період формується ставлення до навчання, яке значною мірою вплине на подальшу освітню траєкторію. Саме тому початкова школа повинна бути не просто місцем здобуття знань, а комфортним, безпечним і натхненним простором для пізнання світу, розвитку здібностей і творчого потенціалу дитини.

Однак, сучасний світ стрімко змінюється, і разом із ним трансформуються підходи до освіти. Нові реалії висувають перед учителями початкових класів дедалі більше вимог: необхідність у провадженні сучасних педагогічних технологій, гнучке реагування на виклики часу, інтеграція цифрових інструментів у навчальний процес, урахування емоційного стану дітей, що особливо актуально в умовах нестабільності. Традиційна модель викладання, яка була ефективною ще кілька десятиліть тому, вже не відповідає потребам нового покоління учнів, які зростають у динамічному світі, насиченому інформацією та технологіями.

За понад 45 років педагогічної діяльності я була свідком численних змін в освіті. Від суворой дисципліни, одноманітних завдань і переважно пасивного засвоєння знань до активного, інтерактивного, творчого навчання, яке стимулює дитину бути дослідником, творцем, аналітиком [6, с.17]. Колись уроки будувалися за жорсткими схемами, з переважним акцентом на запам'ятовування та репродуктивне відтворення матеріалу, а сьогодні на перший план виходять діяльнісний підхід, інтеграція предметів, навчання через гру, проєктна робота, розвиток критичного мислення та самостійності.

Сучасний учитель початкових класів – це не просто викладач, а наставник, координатор, мотиватор, психолог, який допомагає дитині знайти власний шлях у навчанні, підтримує її допитливість і віру у власні сили. Важливо не лише передати знання, а й створити умови, у яких дитина навчиться думати, аналізувати, вирішувати проблеми, працювати в команді, висловлювати свої ідеї та вчитися на помилках [5, с.79].

Які ж інноваційні методи та прийоми стали найбільш ефективними у навчанні учнів 1-4 класів? Як змінилася роль учителя в сучасному освітньому процесі? Як зробити навчання цікавим, результативним і водночас комфортним для кожної дитини? Як створити середовище, у якому діти не просто засвоюють інформацію, а набувають компетентностей, необхідних для успіху в майбутньому?

Ця стаття – узагальнення мого власного досвіду, а також аналіз найкращих педагогічних практик, які довели свою ефективність у сучасних умовах. Вона стане у нагоді як досвідченим учителям, так і тим, хто лише починає свій шлях у педагогіці, адже освіта – це постійний процес змін, і лише відкритість до нового дає змогу розвиватися та вдосконалюватися в професії.

Сучасна освіта змінюється надзвичайно швидкими темпами, і кожен учитель початкових класів, який працює з дітьми, постійно стикається з викликами, що вимагають гнучкості, креативності та готовності застосовувати нові підходи. Зміни в суспільстві, розвиток цифрових технологій, реформа Нової української школи, виклики дистанційного навчання, воєнні події в країні – все це впливає на процес навчання та змушує нас, педагогів, адаптувати свої методи роботи [4, с. 92].

З власного досвіду можу сказати, що за понад 45 років роботи вчителем початкових класів я пройшла шлях від класичної методики викладання, яка базувалася переважно на авторитарному підході, до зовсім іншої концепції – коли дитина стає активним учасником освітнього процесу, а не просто слухачем, який повинен відтворити матеріал під диктовку вчителя. І ці зміни є справді значними, бо ми більше не просто передаємо знання, ми допомагаємо дітям навчитися мислити, аналізувати, співпрацювати, висловлювати власну думку, критично оцінювати інформацію та, що найважливіше, не боятися помилок.

Пам'ятаю свої перші уроки в початковій школі ще у 80-х роках. Діти сиділи рівними рядами, руки складені, підручник перед очима, тиша, абсолютна дисципліна. Головною метою було дати знання та проконтролювати їх засвоєння, тобто перевірити, чи вивчений параграф, чи правильно написані слова, чи засвоєні таблиці множення. Навчання було жорстко структурованим, і творчості було небагато. Натомість зараз я можу з упевненістю сказати, що новий досвід організації навчання в початковій школі дає дітям можливість не просто запам'ятати інформацію, а й пережити її, застосувати на практиці, зробити висновки, пов'язати з власним життям.

Однією з найбільш ефективних змін стала поява ранкових зустрічей. Якщо раніше уроки починалися одразу з перевірки домашнього завдання та пояснення нової теми, то тепер день у молодших класах розпочинається зі спілкування. Ми сідаємо в коло, вітаємо одне одного, обговорюємо, як хто почувається, які події відбулися за день, а іноді навіть ділимося маленькими життєвими історіями. Це зближує дітей, створює довірливу атмосферу [3, с. 9]. Наприклад, одного разу, коли ми говорили про емоції, один хлопчик зізнався, що засмучений, бо загубив улюблену іграшку. Інші діти підтримали його, а одна дівчинка сказала: «Я можу принести тобі свою машинку, щоб ти не сумував». Саме такі моменти вчать співчуття, емпатії, вміння підтримувати.

Іншою важливою зміною стало впровадження інтегрованого навчання. Якщо раніше кожен предмет був чітко розмежований, то тепер ми часто поєднуємо кілька дисциплін в одному уроці. Наприклад, коли ми вивчали осінь у другому класі, то не просто читали про неї в підручнику. Ми малювали осінні пейзажі, складали вірші, аналізували, як змінюється природа, проводили дослід із листям, спостерігали за погодою, а потім ще й створили маленькі книжечки з осінніми історіями [5, с. 94]. Це дозволило дітям побачити зв'язок між предметами, зрозуміти, що знання – це не просто окремі шматки інформації, а єдина система, що працює в житті.

Особливу увагу потрібно приділяти оцінюванню. Раніше ми керувалися традиційною системою балів і помилка вважалася чимось негативним. Тепер підхід змінився – оцінювання стало формувальним, а це означає, що головне не бал, а прогрес дитини. У нашому класі ми запровадили щоденник досягнень, куди кожна дитина записує свої маленькі перемоги: «Я сьогодні правильно розв'язав задачу», «Я вперше написав речення без помилок», «Я допоміг другу». Це формує позитивне ставлення до навчання, діти починають бачити свої успіхи, навіть якщо вони невеликі.

Цифрові технології є ще одним невід'ємним елементом сучасного навчання. Під час карантину, коли довелося проводити уроки онлайн, ми використовували Google Classroom, Zoom, інтерактивні вправи на платформі LearningApps. Діти швидко адаптувалися, і навіть першокласники вчилися виконувати завдання у Wordwall, проходити тести в Kahoot. Навіть зараз, коли навчання повернулося в класи, ми продовжуємо використовувати ці платформи. Наприклад, якщо дитина захворіла та пропустила урок, вона може переглянути завдання онлайн і залишатися в курсі подій [2, с. 39].

Дуже важливою частиною роботи стало створення безпечного, емоційно комфортного середовища. У початковій школі діти особливо чутливі до атмосфери в класі. Тому ми запровадили практику компліментів: кожного тижня діти пишуть одне одному приємні слова на маленьких картках, і це допомагає зміцнювати дружні стосунки. Також ми використовуємо методику «Крісло автора», коли діти читають власні твори перед класом, а однокласники підтримують їх. Це допомагає розвивати впевненість у собі.

За десятки років роботи я переконалася, що найголовніше – вчити не лише навчального предмета, а й уміння спілкуватися, бути доброзичливими, підтримувати одне одного, розуміти свої емоції, вирішувати конфлікти [6, с. 50]. *Початкова школа є основою всього майбутнього навчання, і якщо діти навчаються в цьому віці мислити, аналізувати, учитися із задоволенням, вони збережуть цю навичку на все життя.*

Я пишаюся тим, що маю змогу працювати з дітьми, і вважаю, що сучасна освіта стала не просто передачею знань, а живим процесом, у якому кожен учень відчуває себе частиною великої дружної команди. І хоча виклики з'являються щодня, педагог завжди знайде спосіб зробити навчання цікавим, корисним і таким, що залишить у дітей найкращі спогади про шкільні роки [1, с. 66].

Сучасне навчання в початковій школі вже давно вийшло за межі традиційного викладання. Воно стало більш інтегрованим, гнучким, орієнтованим на особистість дитини. У сучасних реаліях уже неможливо навчати дітей так, як це робили десятиліття тому. Підходи до навчання еволюціонували, і сьогодні вони базуються на активній участі учнів у навчальному процесі, співпраці, розвитку самостійності, творчості та критичного мислення. Нові освітні методи, такі як ранкові зустрічі, інтегровані уроки, формувальне оцінювання, проєктна діяльність, застосування технологій та ігрових методик, сприяють створенню комфортного, мотивуючого середовища, де кожна дитина відчувається важливою, прийнятою, здатною досягати успіху.

Завдяки новітнім педагогічним підходам діти більше не пасивні слухачі, а дослідники, співтворці знань, активні учасники освітнього процесу. Вони не просто запам'ятовують матеріал, а навчаються його аналізувати, використовувати в повсякденному житті, розвивати власні ідеї, експериментувати, робити висновки

[7, с. 55]. *Таке навчання дає змогу сформувати не лише предметні компетентності, а й життєві навички, які стануть основою для подальшого розвитку дитини як особистості.*

Особливо важливим є емоційний аспект навчання. У сучасному світі, де діти можуть стикатися зі стресами, нестабільністю, високими інформаційними навантаженнями, саме школа має бути місцем підтримки, безпеки та натхнення. Атмосфера довіри між учителем і учнями допомагає кожній дитині відчувати себе впевнено, не боятися помилок, пробувати нове, відкривати свої сильні сторони. Саме через цю призму змінюється і роль учителя: він уже не лише носій знань, а й наставник, мотиватор, партнер, який допомагає кожному учневі розкрити потенціал і повірити у власні сили.

Маючи багаторічний педагогічний досвід, я можу впевнено сказати, що успіх сучасного навчання залежить від готовності вчителя змінюватися разом зі світом, шукати нові підходи, упроваджувати інновації, але при цьому залишатися щирим, чуйним і уважним до потреб дітей. Діти відчують, коли їх люблять, коли в них вірять, коли їх підтримують, і саме це допомагає їм ставати впевненішими, сміливішими, відкритими до знань.

Освіта сьогодні – це не просто передавання інформації, а створення освітнього середовища, яке сприяє гармонійному розвитку кожної дитини. І хоча виклики освіти з кожним роком стають складнішими, у наших руках – можливість зробити навчання не лише корисним, а й захопливим, цікавим, незабутнім, таким, що залишить теплі спогади на все життя. Адже саме в початковій школі формується любов до навчання, і від того, як ми організуємо цей процес, залежить не лише академічний успіх дітей, а також і їхнє майбутнє.

Список використаних джерел і літератури

1. Гапон С. В. Інноваційні напрями розвитку сучасних методик до навчання української мови в початковій школі. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 240 с.
2. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2019. 208 с.
3. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2020. 160 с.
4. Онищенко І. В. Сучасні розробки виховних заходів у 1–4-х класах. Харків: Основа, 2021. 128 с.
5. Суховірський О. В. Нова українська школа: методика навчання інформатики у 1–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Генеза, 2021. 160 с.
6. Сучасні підходи до організації ефективного освітнього процесу в Новій українській школі із врахуванням закономірностей навчання. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 180 с.
7. Сучасні розробки виховних заходів у 1–4-х класах. Київ: Видавництво «Літера», 2021. 150 с.

Новий досвід організації навчання в 1-4 класах

Пивоварова З. М., учитель початкових класів

У статті представлено авторський досвід організації навчання в початкових класах; розкрито шляхи ефективного використання інтерактивних методів, проєктного підходу, сучасних технологій та диференційованого навчання. Подано зразки окремих форм організації автором інтегрованої, ігрової, практико-орієнтованої освітньої діяльності молодших школярів; запропоновано застосування низки цифрових сервісів.

Ключові слова: інтерактивні методи, інтерактивні цифрові платформи, «Ранкове коло», інтегроване навчання, метод проєктів, STEM-уроки, гейміфікація, дослідницька діяльність, «Перевернутий клас», рольові ігри, флешмоби, челенджі.

Сучасні діти живуть у світі, де технології змінюють усе, а інформація доступна за секунду. Це кидає виклик традиційній освіті: просте заучування вже не працює. Натомість важливо вчити аналізувати, критично мислити й працювати в команді. Як зробити навчання в 1-4 класах цікавим і практичним?

Основна мета – зробити навчальний процес не лише результативним, а й захопливим, аби діти з легкістю застосовували здобуті знання у повсякденному житті. Важливу роль у цьому відіграє взаємодія між учителями, батьками й учнями, адже саме вона формує сприятливе середовище для розвитку та навчання [1]. За даними міжнародних досліджень [3], інтерактивні та проєктні методи не лише допомагають краще засвоювати матеріал, а й розвивають критичне мислення, творчі здібності та соціальні навички. Це особливо актуально для молодших школярів, яким важливо навчатися в цікавий, різноманітний спосіб, що відповідає їхнім віковим потребам. Згідно з ідеями Джона Дьюї [5], навчання має бути орієнтованим на досвід учня та стимулювати активне мислення. Це означає, що школярі повинні брати участь у процесі пізнання, а не просто засвоювати готові знання. Використання інтерактивних методів сприяє підвищенню мотивації та активному залученню учнів у навчальний процес [4]. Це означає, що школярі повинні брати участь у процесі пізнання, а не просто засвоювати готові знання.

Які ж основні виклики сучасної початкової школи? Перш за все, це зміна поколінь. Сучасні діти народились у цифрову епоху й мають інший стиль сприйняття інформації. Вони краще засвоюють матеріал через відео, інтерактивні вправи та гру. Пояснення граматичних правил може бути ефективнішим через використання інтерактивних платформ, таких як LearningApps, де учні можуть виконувати вправи у форматі ігор, вікторин і завдань на відповідність. Це сприяє глибшому розумінню матеріалу та закріпленню знань у цікавій формі. Змінюється і роль учителя: він не є більше єдиним джерелом знань, а виступає наставником і фасилітатором, який допомагає дітям самостійно шукати інформацію, аналізувати її та застосовувати на практиці. Під час проведення дослідницьких мініпроєктів діти працюють у групах і шукають відповіді на запитання, замість того, щоб

о
т
р
и
м
у
а
т
и

Одним із викликів сучасності є диджиталізація освіти. Використання технологій є необхідним, адже вони роблять навчання більш захопливим і

г
о
т

ефективним. Однак важливо зберігати баланс між цифровими інструментами та традиційними методами. На мою думку, інтерактивна дошка й навчальні платформи можуть покращувати засвоєння матеріалу, але водночас необхідно приділяти увагу рукописним завданням, читанню з паперових носіїв і живому спілкуванню, щоб розвивати різносторонні навички учнів. Уміння розуміти й керувати своїми емоціями є важливим для успішного навчання та соціальної взаємодії. Діти вчать розпізнавати власні емоції та емоції інших, висловлювати їх конструктивно й вирішувати конфлікти мирним шляхом. Ефективними є рольові ігри, коли діти програють ситуації, що допомагають зрозуміти почуття інших (наприклад, «Як підтримати друга у скрутній ситуації»). Здобувачі освіти краще запам'ятовують навчальний матеріал, якщо бачать його застосування в реальному житті. Замість звичайного вивчення одиниць вимірювання довжини пропоную учням виміряти предмети у класі, у своїй кімнаті. Це сприяє практичному застосуванню знань для реальних вимірювань.

На основі власного досвіду виокремлю декілька ефективних методів навчання, які успішно реалізую у своїй роботі. Кожен із них сприяє розвитку ключових компетентностей та допомагає зробити навчання більш цікавим і ефективним.

1. «Ранкове коло»

Тема: «Мої почуття». Кожна дитина по черзі називає настрій, з яким прийшла в школу. Учитель підтримує відвертість і створює доброзичливу атмосферу.

Гра «Компліменти»: кожен говорить добрі слова своєму сусідові, розвиваючи вміння помічати позитивні риси в людей.

«Новини дня» – діти діляться цікавими подіями, які сталися з ними напередодні, тренуючи вміння розповідати, висловлювати свої емоції, ставити запитання однокласникам.

2. Навчання через рух

Читання: «Живі літери». Діти стають у формі літер, а інші відгадують слово чи відтворюють слова рухами тіла.

Математика: гра «Жива лінійка» – учні по черзі займають місце в рядку, вибудовуючи себе по зростанню, номеру в журналі, даті народження.

Орієнтування у просторі: гра «Жива карта» – діти позначають своїм розташуванням сторони світу, уявляють себе елементами природи (наприклад, як вода рухається по організму, як працюють суглоби, як їжа проходить через травну систему).

3. Креативні домашні завдання

Читання: намалювати комікс за прочитаною казкою або створити альтернативне закінчення відомої історії.

Математика: завдання «Детективний квест» – вигадати та розв'язати загадкову історію, що містить математичні задачі (наприклад, знайти загублений скарб за допомогою обчислень).

ЯДС: провести вдома власний експеримент: дослідити, як рослини п'ють воду (використовуючи фарбовану воду та квітку з білими пелюстками).

4. Інтегроване навчання

Українська мова - ЯДС - образотворче мистецтво.

Тема «Організм людини: органи чуття». Діти читають казку про органи чуття, проводять експерименти, щоб зрозуміти їхню функцію (наприклад,

визначають предмети на дотик із заплющеними очима), а потім створюють «карту відчуттів», малюючи відповідні органи й асоціації до них.

Математика - ЯДС.

Тема «Будова тіла людини». Учні вимірюють довжину своєї стопи, руки, зросту, порівнюють пропорції тіла, а також обговорюють, як воно змінюється з віком. Виконують вправи на визначення серцебиття до і після бігу, аналізуючи зміни.

Математика - фізкультура.

Тема «Рух і здоров'я». Виконуючи фізичні вправи, діти рахують кількість стрибків, обчислюють середнє значення, порівнюють результати у групах, вимірюють пульс до та після навантаження.

5. Спільні активності з батьками

Проект «Сімейний герб» – створення герба сім'ї та його презентація в класі.

Готування разом: попросити дітей приготувати вдома здоровий сніданок із батьками, а потім розповісти про процес та інгредієнти.

Мінідослідження «Рецепти моєї родини» – зібрати та описати сімейний рецепт, записати відео про приготування страви.

Сучасна початкова школа має бути не лише місцем здобуття знань, а й простором для всебічного розвитку дитини. Тут учні навчаються комунікації, критичного мислення, емоційного інтелекту та творчого підходу до вирішення завдань [4]. Важливим аспектом є розвиток навичок самостійного навчання, адаптації до змін і вміння працювати в команді. Для цього в освітньому процесі використовують такі підходи, що сприяють ефективному засвоєнню матеріалу та формуванню навичок ХХІ століття, роблять уроки ЯДС цікавими, практичними й ефективними.

Метод проєктів

Тема: «Як працюють наші органи?»

Проект «Лист від органів» – діти пишуть від імені певного органу (наприклад, «Я – серце!») і розповідають, як він працює, що любить і що йому шкодить.

Розвиває: креативність, уміння узагальнювати інформацію.

Проект «Мій здоровий день» – діти складають розпорядок дня з корисними звичками (режим харчування, спорт, сон).

Розвиває: навички планування, відповідальність.

STEM-уроки

Тема: «Як працює кровообіг?»

Експеримент: «Модель кровоносної системи» – учні з трубочок і червоної води роблять спрощену систему судин і спостерігають, як рухається «кров».

Розвиває: розуміння анатомії, практичні навички.

Тема: «Як працюють м'язи?»

Експеримент: Діти пробують тримати предмет різної ваги та порівнюють, як працюють м'язи.

Розвиває: дослідницькі навички, спостережливість.

Гейміфікація

Тема: «Будова тіла людини»

Гра «Збери людину» – діти отримують розрізані частини тіла (органи, кістки, м'язи) та складають у правильному порядку.

Розвиває: логіку, уважність.

Дослідницька діяльність

Тема: «Чому нам потрібний сон?»

Завдання: учні кілька днів записують свій час сну та спостерігають, як він впливає на самопочуття.

Розвиває: критичне мислення, самоспостереження.

Тема: «Чому ми дихаємо?»

Експеримент: діти дмуть на дзеркальце й спостерігають, як утворюється конденсат — доказ видиху вологи.

Розвиває: наукове мислення.

Перевернутий клас

Тема: «Як правильно харчуватися?»

Домашнє завдання: подивитися відео про корисні та шкідливі продукти.

На уроці: діти працюють у групах – сортують продукти за категоріями «корисне» / «шкідливе».

Розвиває: самостійність, відповідальність.

Рольові ігри

Тема: «Лікарі різних спеціальностей»

Гра «Ми – лікарі» – учні «лікують» пацієнтів (інших дітей), ставлять діагнози, дають поради.

Розвиває: комунікацію, увагу.

Тема: «Чисті руки – здоров'я»

Сценка: один учень – «мікроб», інший – «мило», інші – діти, які «вчаться» правильно мити руки.

Розвиває: соціальні навички, знання про гігієну.

Флешмоби та челенджі

Тема: «Будь здоровим!»

Челендж «Фруктовий день» – учні приносять фрукти, фотографують свої корисні перекуси.

Флешмоб «Зарядка разом» – учні разом виконують руханку під музику.

Розвиває: здорові звички, колективну взаємодію.

Висновок. Сучасна початкова школа — це не лише передача знань, а й формування ключових компетентностей ХХІ століття: комунікації, критичного мислення, емоційного інтелекту й творчості. Використання інтерактивних методів, проектного підходу, сучасних технологій та диференційованого навчання забезпечує всебічний розвиток дитини й готує її до майбутніх викликів. **Моя мета** – створити безпечне, комфортне та надихаюче освітнє середовище, у якому кожна дитина відчуває себе впевненою, зацікавленою, вмотивованою до навчання. Інтегроване, ігрове та практико-орієнтоване навчання сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку навичок, необхідних для успішного життя. Адже головне завдання початкової школи — допомогти дітям стати самостійними, допитливими та впевненими у власних силах особистостями, готовими до навчання впродовж усього життя.

Список використаних джерел:

1. Концепція нової української школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України : Нова українська школа. URL: : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>

2. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Ч. 2). 2017. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhodychastyna-2/>
3. Інтерактивне навчання та розвиток критичного мислення: дослідження впливу методів навчання. Париж: ЮНЕСКО, 2022. 230 с. (С. 112–130).
4. Нова українська школа: поради для вчителя. Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Дьюї Дж. Як ми мислимо. Київ: Основи, 2000. 280 с. (С. 45–78).
6. Шумілова І. Ф. Новітні технології викладання освітніх галузей у початковій школі. Олді+, 2023. 248 с.

Новий досвід організації навчання першокласників

Світлана АРТЮХОВА,

учитель початкових класів

комунального закладу «Харківська гімназія № 71

Харківської міської ради Харківської області»

artjuhova864@gmail.com

У статті висвітлено авторський досвід організації освітньої діяльності першокласників в умовах дистанційного навчання; розкрито можливості різних цифрових сервісів для організації навчання першокласників в онлайн-форматі, що робить його ефективним і цікавим для молодших школярів.

Ключові слова: дистанційне навчання, онлайн-урок, Zoom, «кімнати для групової роботи», робота в парах, презентації, Google Classroom, Google Forms, анімація, онлайн-ігри, онлайн-вправи, YouTube, Kahoot, JustClass.

Війна в Україні кардинально змінила освітній процес, змусивши педагогів швидко адаптуватися до нових реалій і перейти на дистанційне навчання. Організація освітнього процесу у воєнний час стала складним викликом, що потребує не лише технічної підготовки, а й психологічної гнучкості. У нинішніх умовах саме дистанційна форма навчання є найбільш безпечною та доцільною.

Продумана система навчання, що полягає у виборі платформи та розкладу онлайн-уроків, забезпечує ефективність освітнього процесу. Водночас варто пам'ятати, що війна впливає на емоційний стан дітей, а також на їхню здатність зосереджуватися та засвоювати матеріал. Постійний стрес, у якому живуть українці, особливо позначається на наймолодших, роблячи їх більш вразливими.

У цій ситуації важлива роль педагога – не лише навчати, а й підтримувати учнів та їхніх батьків, допомагаючи їм упоратися з труднощами, зберегти мотивацію, адаптуватися до нових умов навчання.

Тому сьогодні перед учителями нові виклики – зацікавити дітей, знайти нові дієві форми комунікацій в онлайн-форматі. Дистанційне навчання буде результативним, якщо воно посилене для всіх учасників освітнього процесу.

Для забезпечення якісного навчання в онлайн-форматі є широкий вибір освітніх платформ, які надають інструменти для організації уроків, спільної роботи, тестування та зворотного зв'язку. Учителі можуть використовувати ці ресурси для проведення відеозаписів, створення інтерактивних завдань, автоматизованого оцінювання та персоналізованого навчання, що значно підвищує ефективність дистанційного навчального процесу.

Для проведення уроків у режимі онлайн-конференції використовую платформу Zoom. Платформа Zoom надає зручні можливості для дистанційного навчання першокласників. Вона дозволяє вчителю проводити відеоуроки в реальному часі, демонструвати навчальні матеріали через спільний екран, використовувати віртуальну дошку для малювання та пояснення, а також інтерактивні елементи, такі як реакції та опитування, щоб привернути увагу дітей. Функція «кімнати для групової роботи» дозволяє організувати навчальні ігри та роботу в парах. Завдяки можливості запису діти можуть переглядати матеріал разом із батьками, що сприяє кращому засвоєнню знань.

Широко використовую додатки Google. Презентації, матеріали уроків розміщую на цій платформі за допомогою Google Classroom. Google Forms дозволяє створювати тести різної форми.

Дистанційне навчання в початковій школі, зокрема в першому класі, вимагає особливого підходу, адже маленькі учні потребують активної участі, наочності та постійної підтримки. Тому уроки намагаюся зробити яскравими, з використанням анімації, ілюстрацій та інтерактивних елементів. Постійно застосовую інтерактивні онлайн-ігри та вправи. У нагоді стають безкоштовні інтерактивні платформи WordWall, Learningapps.org тощо.

Рис. 1. Використання інтерактивних платформ на уроці

Щоб навчити дітей читати та перетворити процес читання на динамічну, захопливу гру, використовую тренажери для читання на YouTube, користуюсь картками із сайту «На урок» та робочими аркушами з платформи «Розвиток дитини». **Вважаю, що постійна зміна формату та інтерактивного наповнення уроку зацікавлює сучасних дітей.** Учні, граючись, навчаються, а формування читацької компетентності є динамічним, цікавим і захопливим процесом.

Рис. 2. Використання онлайн-тренажерів для «розчитування»

Також акцентую увагу на цікавій платформі Kahoot, яка є дуже дієвою в умовах роботи онлайн, дозволяє як провести актуалізацію знань учнів перед вивченням нової теми, так і перевірити рівень засвоєння ними нового матеріалу, підвести підсумок після її вивчення тощо. Kahoot – це сучасний інструмент, який

здатен перетворити навчання на захопливу гру. У початковій школі він допомагає формувати позитивне ставлення до навчання, розвивати навички критичного мислення та взаємодії, а також полегшує вчителю роботу завдяки зручній системі аналізу результатів. Використання Kahoot – це крок до інноваційного освітнього процесу, який відповідає вимогам часу та потребам сучасного учня.

Зареєструвавшись на платформі, учитель може створювати власні вікторини, ігри – «кахути», а може обрати потрібний із переліку запропонованих за різними тематиками: математика, історія, загальні знання, природа, географія тощо. Для використання Kahoot у роботі дітям потрібен лише їх власний гаджет, з вільним доступом до інтернету. **Використовую Kahoot на різних етапах уроку, з різною метою:**

- для закріплення матеріалу: після пояснення нової теми створюю вікторину, яка допоможе закріпити отримані знання, наприклад, на уроці математики можна запропонувати учням розв'язати кілька задач у форматі гри;
- для перевірки знань – учні відповідають на запитання й відразу стає зрозумілим, хто потребує додаткової уваги, повторенню якого матеріалу слід приділити більше уваги;
- під час мотиваційних хвилин – інколи достатньо короткої вікторини на початку або в кінці уроку, щоб зацікавити учнів і підвищити концентрацію їхньої уваги;
- під час позакласної роботи – організовую тематичні вікторини, які учні можуть проходити навіть самостійно вдома разом із батьками.

Майбутнє освіти нерозривно пов'язане з інтеграцією технологій, і саме Kahoot є одним із тих інструментів, що дозволяють зробити навчання не лише ефективним, але й захопливим для кожної дитини.

Рис.3. Використання Kahoot на уроках у початкових класах

Важливою складовою дистанційного навчання є використання цифрових дошок для спільної роботи. Привчаю дітей працювати на онлайн-дошці в Zoom, а також використовую додаток Canva. Цифрові дошки допомагають учням і вчителю взаємодіяти в режимі реального часу, малювати, писати, додавати зображення та схеми, що сприяє кращому розумінню матеріалу. Такі інструменти роблять уроки більш наочними, інтерактивними та цікавими, особливо для першокласників, які легше засвоюють інформацію через візуалізацію та активну взаємодію, адже можуть малювати, додавати текст, зображення, наклеювати стікери або виділяти.

Використовую у своїй роботі також матеріали Всеукраїнської школи онлайн. Дітям подобаються демонстрації дослідів, а руханки із зірковими гостями проходять завжди весело та завзято.

Ефективним сьогодні є використання освітньої платформи JustClass. Платформа пропонує яскраві анімації, інтерактивні завдання, ігрові методики, які роблять навчання цікавим і ефективним для першокласників. Завдяки цьому діти легше засвоюють матеріал і залишаються мотивованими. Особливо ця платформа допомагає у навчанні дітей, які суміщають навчання за кордоном і в українській школі. Діти мають можливість виконувати завдання в зручний для них час, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Також платформа сумісна з різними пристроями (комп'ютерами, планшетами, смартфонами), що забезпечує максимальну доступність. Учитель відразу може спостерігати прогрес дитини, батьки можуть контролювати виконання завдань, а в учнів розвивається самостійність і відповідальність.

Безперечно, використання різноманітних онлайн-платформ є ключовим фактором успішного дистанційного навчання. Пропоную переглянути демонстрацію власного досвіду використання різноманітних онлайн-платформ для організації дистанційного навчання першокласників за посиланням https://drive.google.com/file/d/1AkuMUGO6X-3M2MH6ZZQ9KB4jDWdQ_gCC/view?usp=sharing

Висновок. Сьогодні є велика кількість онлайн – ресурсів, які відкривають перед сучасними вчителями безліч можливостей для створення цікавих, динамічних уроків, які можуть зацікавити учнів, зробити процес оволодіння знаннями динамічним, змістовним і ефективним. А вміння вчителя користуватися цими інструментами та ресурсами зробить дистанційне навчання ефективною формою освіти, яка відкриє нові можливості для отримання знань і навичок.

Ефективні практики в роботі вчителів початкових класів

Трипольська О. О., заступник директора з навчально-виховної роботи,
Обуховська О. І., заступник директора з виховної роботи, учитель початкових класів,
Лебідь О. Г., Єрмоленко С. В., Дем'янко Г.В., Овчаренко І. М., Вяліна Л. М., Ключко Я.П. –
учителі початкових класів Люботинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4
Люботинської міської ради Харківської області
mlubotadm@gmail.com

У статті представлено системний досвід організації ефективного освітнього процесу в початкових класах сучасної Нової української школи на прикладі Люботинської ЗОШ № 4 Харківської області. Авторки – команда педагогів на чолі з Трипольською О.О. (заступником директора з навчально-виховної роботи) – демонструють успішну інтеграцію новітніх освітніх підходів: діяльнісного та компетентнісного навчання, педагогіки партнерства, особистісно орієнтованого підходу, а також широкого впровадження інтерактивних технологій.

У центрі уваги практичне використання онлайн-платформ і сервісів: LearningApps, Wordwall, Kahoot, Quizizz, Padlet, Linoit, Canva, ментальних карт, вебквестів, створення коміксів і власних YouTube-каналів. Детально описані кейси реалізації проєктів: «Славетні українці», «Водойми рідного краю», «Шкільна газета» тощо. Особливу увагу приділено дистанційному та змішаному навчанню в умовах воєнного стану: застосування онлайн-тестів, технологій

гейміфікації, методики «Шість цеглинок» для самоконтролю, а також системної психоемоційної підтримки школярів. Показано, що активний вплив інтерактивних онлайн-сервісів не лише зберігає рівень освітніх досягнень, а й сприяє розвитку ключових і м'яких навичок, підвищенню мотивації та залученості учнів. Напрацьовані педагогічні стратегії активно поширюються на рівні громади, області та України, зокрема через видання методичного посібника «Нова українська школа: організація дистанційного і змішаного навчання в початковій школі» (2021).

Ключові слова: онлайн-урок, діяльнісний підхід, проєктна та групова роботи, онлайн-дошка, дошка Canva, онлайн-ресурс «Pixton», освітній портал, м'які навички, особистісно орієнтоване навчання.

Розбудова Нової української школи передбачає використання сучасних підходів до навчання, що сприяють всебічному розвитку дитини, формуванню ключових компетентностей та розвитку м'яких навичок. Нові освітні практики суттєво змінюють підходи до навчання в початкових класах. Саме тому ми активно впроваджуємо діяльнісний підхід, компетентнісне навчання, педагогіку партнерства, особистісно орієнтоване навчання, використовуємо сучасні інтерактивні технології.

Упроваджуючи діяльнісний підхід на практиці, учителі початкових класів використовують різноманітні онлайн-сервіси й комп'ютерні програми для створення та відтворення навчального контенту, наприклад: LearningApps, Wordwall, Kahoot, сервіси для створення ментальних карт, фотоколажів ([додаток 1](#)), коміксів, вебквестів, MyStorybook, WriteReader, Quizizz, інтерактивні дошки Padlet, Linoit, Canva (для візуалізації).

Також потужним інструментом для покращення освітнього процесу є використання вчителем початкових класів власного **YouTube-каналу**. Це надає можливість для розширеної взаємодії з учнями та батьками. (<https://surli.cc/fzzkue>, <https://surli.li/zydmyd>, <https://surli.cc/wgdbpb>, <https://surli.li/mncrxе>, <https://surli.li/aexljn>, <https://surli.li/kkzedw>).

Серед переваг використання власного YouTube-каналу можна назвати такі:

- **Доступність і гнучкість.** Відеоуроки можна переглядати в будь-який зручний час, що особливо важливо для учнів, які пропустили заняття або потребують додаткового пояснення. Також можливість повторного перегляду матеріалу сприяє кращому засвоєнню знань.
- **Візуалізація та інтерактивність.** Відеоформат дозволяє використовувати наочні матеріали, анімацію, інтерактивні елементи, що робить навчання більш цікавим і ефективним. Використання навчального відео дає можливість демонструвати різноманітні досліди, експерименти, практичні завдання.
- **Створення освітнього контенту.** Учителі, створюючи власні відеоуроки, пояснюють ті теми, які виявилися складними саме для їх учнів.
- **Взаємодія з батьками.** YouTube-канал – зручна платформа для спілкування з батьками, на якій можна розміщувати різноманітний контент. Батьки можуть працювати з інформацією в зручний час.

Такий канал може стати не лише ефективним інструментом навчання, а й способом зробити освітній процес більш сучасним і цікавим для дітей ([додаток 2](#)).

Одним із головних чинників ефективного засвоєння навчального матеріалу є візуальне подання інформації. Саме тому вважаємо дієвою технологію застосування віртуальних інтерактивних дошок, зокрема Padlet, Linoit, Canva, Whiteboard Fox.

Padlet – це універсальна онлайн-дошка (онлайн-стіна) для розміщення різноманітної інформації, яку нескладно опанувати, легко та зручно застосовувати в освітньому процесі. Дошка Padlet схожа на звичайну класну дошку, на яку можна прикріплювати записи, фотографії, відео, різні посилання; має уже готові шаблони, які, за бажанням, можна використовувати в роботі. Також за допомогою дошки Padlet можна на уроці організувати спільну роботу учнів і редагування матеріалу в реальному часі. Потрібно лише надати дітям посилання.

Оскільки навіть у початковій школі діти повинні вміти самостійно знаходити інформацію, узагальнювати її, створювати проекти та захищати їх, вважаємо, що використання дошки Padlet дає змогу створювати й презентувати спільні та індивідуальні проекти, проводити мозковий штурм, інтерактивні заняття.

Наприклад, можна запропонувати здобувачам освіти ознайомитися з інформацією щодо життя та діяльності видатних людей минулого й сучасності, із їх внеском у розвиток суспільства та створити проект «Славетні українці» (<http://surl.li/rtctq>). Також цікавим для дітей є проект «Водойми рідного краю» (<http://surl.li/nhjha>), який має на меті ознайомити дітей з тими водоймами, які розташовані в рідному місті, з історією їх виникнення, а також особливостями флори та фауни. Доцільним є використання цієї форми роботи під час вивчення теми «Природа материків» (4 клас). Учні самостійно знаходять інформацію про географічне положення материків, їх тваринний та рослинний світ. Пропонуємо посилання на створені проекти: Євразія (<http://surl.li/lhnaey>), Африка (<http://surl.li/yofvwm>), Північна Америка (<http://surl.li/qugjru>), Південна Америка (<http://surl.li/uhlwe>), Австралія (<http://surl.li/olcjim>), Антарктида (<http://surl.li/bhawog>).

Надаємо посилання на фрагменти створених дошок (<http://surl.li/samer>), а також на фото онлайн-уроків, під час яких діти презентували матеріали, які самостійно знаходили й розміщували на Padlet (<http://surl.li/samex>).

Цікавою є проектна робота з використанням онлайн-дошки Linoit. Це безкоштовний сервіс, який працює в режимі віртуальної онлайн-дошки спільного використання. Він дозволяє розміщувати стікери з необхідними записами, зображення (світлина), відео, посилання на файли різних форматів. Усі об'єкти, розміщені на цій дошці, можна редагувати. За необхідності можна надати доступ до дошки та працювати колективно (<http://surl.li/nfsew>).

Дієвим інструментом для проектної та групової роботи є дошка Canva. Можливості використання цієї онлайн-дошки, наприклад, дозволяють проводити мозковий штурм. Таку онлайн-дошку можна використовувати для збору ідей всіх учасників групи. Здобувачі освіти можуть працювати на окремих частинах дошки, виконуючи послідовно етапи проекту або вивчаючи різні складові теми.

За допомогою онлайн-дошок учні популяризують набуті знання та навички. Наприклад, «Город на підвіконні» (<http://surl.li/ngoth>), «Мої домашні улюбленці» (<http://surl.li/ngosz>), «Адвент-календар "В очікуванні Нового року"» (<http://surl.li/talgtw>), «Кольоровий тиждень» (<http://surl.li/ddsjzb>), медіапроект «Шкільна газета» (<http://surl.li/dlgywh>), «7 грудня – Всесвітній день української хустки» (<http://surl.li/rdnrqz>), «30 листопада – Всесвітній день домашніх тварин» (<http://surl.li/ysvhjs>), «Ми – громадяни України» (<http://surl.li/nuwrco>) тощо.

Таким чином, використання інтерактивних онлайн-дошок має позитивний вплив на мотивацію учнів початкових класів до навчання, підвищує інтерес і зацікавленість до освітнього процесу, навчає самостійно опрацьовувати матеріал, узагальнювати його. Учитель має змогу стежити за виконанням завдань, робити

нотатки чи зауваження. Тому освітній процес стає більш різноманітним і цікавим для дітей.

Вимушений перехід на дистанційну форму навчання призвів до змін у підходах і формах організації освітнього процесу. Сьогодні ставить пріоритетним завданням безпеку та психоемоційне здоров'я дитини як найуразливішої частини суспільства. Проте, незважаючи на складні умови, необхідно не забувати про важливість отримання якісних знань усіма здобувачами освіти. Безумовно, що при дистанційному навчанні найважче працювати в першому класі, коли вчитель має бути поруч. Виникає необхідність оптимізації освітнього процесу так, щоб за невеликий проміжок часу подати матеріал у такій формі, яка буде і цікавою, і ефективною. Сучасний світ мобільний та динамічний, тому учні початкової школи краще реагують на нове та сучасне в навчанні.

Завдяки доступу до інтернет-зв'язку онлайн-тестування є одним із кращих засобів не лише перевірки знань, а й має потужний навчальний потенціал. У тесті гарантовано є правильна відповідь, що дозволяє оволодіти навичкою самоконтролю (самоперевірки); відповіді даються з урахуванням можливих помилок, також у тесті можна закласти як практичні, так і теоретичні завдання. (Зокрема, тести на перевірку розуміння прочитаного можуть містити літературознавчі терміни, наприклад, тест «Читаємо та пізнаємо таємниці рідної мови» (<https://surl.li/aiyfop>).

Створення тестів для учнів початкових класів на сайтах освітнього проєкту «На Урок» і Національної освітньої платформи «Всеосвіта» (<https://surl.cc/sfynhe>, <https://surl.gd/slomee>) має свої особливості. Вони мають бути цікавими, яскравими та адаптованими до вікових можливостей дітей. Ось кілька ключових моментів, заснованих на досвіді створення таких тестів:

- **Урахування вікових особливостей учнів** (короткі формулювання – питання повинні бути чіткими, без зайвих деталей; простота мови – уникаємо складних термінів, якщо їх не вивчали в темі; візуальна підтримка – ілюстрації допомагають краще зрозуміти завдання).
- **Гейміфікація та залучення учнів** (додавання цікавих сюжетів – формулювання у вигляді загадок, казкових історій; мотивуючі елементи – похвала за правильні відповіді («Супер!», «Молодець!», «Ти справжній знавець!»); рівні складності – учні можуть поступово переходити до складніших завдань).
- **Доступність і зворотний зв'язок** (зрозумілі пояснення після проходження тесту: якщо відповідь неправильна, учень повинен бачити пояснення; можливість проходити кілька разів: тест можна використовувати для самоперевірки (створення ситуації успіху!); індивідуальні рекомендації: учитель може налаштувати тест під потреби класу).
- **Різнорманітність форм тестових завдань** – онлайн-сервіси дозволяють використовувати різні типи питань, що важливо для підтримки інтересу учнів (*вибір правильної відповіді* – одна або кілька правильних; *упорядкування* – розташування подій, слів у правильному порядку; *відповідність* – з'єднання слів, зображень, понять; *заповнення пропусків* (короткі відповіді, наприклад, число або слово; *на встановлення послідовності*; *пошук на зображенні*; *вікторина* правда / неправда).

- **Використання мультимедійних елементів** (зображення, аудіо, відеофрагменти – корисні для інтерактивного навчання (перегляд, а потім питання).

Наприклад, додавання до завдань зображень, що в умовах дистанційного навчання є досить ефективним при вивченні предмета ЯДС, допомагає дитині опанувати такий складний для учнів початкової школи вид діяльності, як робота з картою. Пропонуємо покликання на тест «Україна на карті», який має саме навчальну мету. Робота із зображеннями полегшує роботу та привчає до роботи з картами (<https://surl.lu/nrzxrg>).

А ось тестові завдання, що мають на меті саме контролюючу функцію, дозволяють за короткий час перевірити великий об'єм вивченого матеріалу, швидко діагностувати оволодіння здобувачами освіти основного рівня підготовки з окремих тем і матеріалу в цілому. Наявність у тестах завдань, що органічно пов'язують теоретичний матеріал і різноманітні практичні завдання з різних сфер життя, формують уявлення про цілісність і гармонійність світу. Також у процесі роботи з тестами заохочуємо учнів опрацьовувати додаткові джерела інформації. Так, під час проведення підсумкового тесту з теми «Людина в суспільстві» (ЯДС) дітям довелося звернутися до інтернет-ресурсу для знаходження відповідей на запитання тесту (<https://surl.li/jpomdi>).

Зручність і доцільність тестових завдань ще й у тому, що їх можна використовувати як мотивацію до самоперевірки (що знаю добре, а над чим ще необхідно попрацювати), для усвідомлення попереднього досвіду, визначення готовності до вивчення нової теми. (На початку уроку проводимо тест на з'ясування, що саме із запланованого матеріалу вже відомо учням? У якому обсязі? Що зацікавило з того, з чим ще не знайомі?), для урізноманітнення форм роботи на уроці та самостійної роботи.

Оскільки не в кожній дитині є можливість систематично виходити на онлайн-уроки (відсутність електроенергії, нестійкий інтернет, безпекова ситуація), то використання тестів допомагає учням, які самостійно опрацьовують матеріал уроку, поданий учителем у вигляді презентації або відео, перевірити рівень засвоєння вивченого матеріалу самостійно.

Також часто використовуємо тести при таких видах роботи, як аудіювання, читання тренажерів із «рухливою стрічкою», читання мовчки (наприклад, робота з тренажером «Як зайчики зимували» <https://surl.li/jsnxwo>).

Тестування через глобальну мережу є досить зручним у користуванні, адже учні мають можливість проходити оцінювання, не відриваючись від навчання. А вчитель має доступ до згенерованого аналізу результатів як окремого учня, так і класу в цілому, що сприяє подальшому плануванню роботи з надолуження прогалин у навчанні.

Наразі є багато сервісів і платформ, уміле та доцільне використання яких залежить від рівня володіння комп'ютером учнями та вмотивованості вчителя. Використовуючи освітні сервіси та онлайн-платформи, залучаємо учнів до участі в онлайн-олімпіадах та інтерактивних конкурсах. Завдання в них також, зазвичай, надаються у вигляді тестів.

Одним із пріоритетних завдань початкової школи, безумовно, є розвиток навичок самоконтролю учнів. Діти мають навчитися усвідомлювати правильність своїх дій та виявляти допущені помилки, аби уникати їх у майбутньому. Як мотивувати здобувачів освіти до самоконтролю? І тут у пригоді є завдання з використанням методики «Шість цеглинок» (<http://surl.li/rfntxz>). Під час уроків необхідно ознайомити дітей з правилами роботи з конструктором, щоб вони легко

виконували завдання, використовуючи методику «Шість цеглинок» для самоперевірки: знайди зайве; обери правильну відповідь; установи порядок подій; перевір, чи уважно ти читав / читала (робота з текстом); перевір за зразком; розподіли на групи за кольором; віднови слово, текст, приклад, ланцюжок; обери схему до задачі. Доцільність таких вправ відчувається безпосередньо під час виконання. Навіть якщо дитина неправильно виконала завдання, під час самоперевірки вона знаходить правильний варіант, що сприяє практичному засвоєнню навчального матеріалу. З прикладами таких завдань можете ознайомитися за покликанням ([додаток 3](#)). Зазначимо, що в більшості дітей є конструктори Лего, цеглинками з яких вони можуть скористатися. А за відсутності конструктора цеглинка можна замінити олівцями чи фломастерами. Виконання завдань за допомогою конструктора Лего легко перетворити на цікаву гру, яка є провідним видом діяльності молодших школярів.

Оскільки сучасна освіта невпинно інтегрує новітні технології в освітній процес, що дозволяє зробити уроки більш інтерактивними та захоплюючими, учителі початкових класів прагнуть знаходити нові способи активізації роботи учнів. Так, учителі нашого закладу активно використовують можливості онлайн-платформи **Kahoot**. Звертаючи увагу на переваги використання цього інструменту взаємодії з учнями, надаємо практичні приклади застосування його на уроках і акцентуємо на результатах, які ми спостерігаємо.

Перевагами використання онлайн-платформи Kahoot є:

- гейміфікація навчання;
- миттєвий зворотний зв'язок;
- легкість використання;
- підвищення мотивації;
- практичне застосування на уроках ([додаток 4](#)).

Також пропонуємо інструкцію щодо створення завдань за допомогою онлайн-платформи **Kahoot** ([додаток 5](#)).

Зазначаємо, що доцільно використовувати можливості цього онлайн-сервісу під час повторення та закріплення навчального матеріалу (наприклад, після завершення теми з математики <https://surli.cc/nqmzmg> або «Я досліджую світ» <https://surli.li/cfpadk> для проведення повторних опитувань). Учні охоче відповідають на запитання, що дозволяє оцінити, наскільки добре вони засвоїли новий матеріал.

Також платформа **Kahoot** допомагає проводити регулярні короткі тести без стресу, адже кожен раунд – це лише частина гри. Такий підхід зменшує тривожність перед традиційними письмовими контрольними роботами, створюючи більш дружню атмосферу.

Таким чином, можна стверджувати, що використання Kahoot принесло низку позитивних змін:

- **Активізація діяльності учнів** (діти стають більш залученими до уроку, активно беруть участь у вікторинах і ставлять запитання).
- **Покращення якості засвоєння матеріалу** (миттєвий зворотний зв'язок дозволяє оперативно коригувати помилки та повторювати важкий для засвоєння матеріал).
- **Зростання командного духу** (групові завдання у форматі гри сприяють розвитку співпраці та взаємоповаги серед учнів).
- **Зменшення стресу** (формат навчання у грі допомагає створити невимушену атмосферу, що позитивно впливає на психологічний стан учнів).

Досвід роботи з онлайн-платформою Kahoot показав, що інтерактивні інструменти можуть суттєво покращити освітній процес, зробити його більш сучасним і привабливим для молодших школярів. Рекомендуємо всім учителям початкових класів спробувати інтегрувати Kahoot у свої уроки. Це не лише допоможе учням краще засвоювати матеріал, але й зробить процес навчання цікавим і динамічним.

Інноваційні технології – це майбутнє освіти, а використання платформ на кшталт Kahoot дозволяє створювати навчальне середовище, яке відповідає сучасним потребам і стимулює розвиток дітей у цифровому світі.

Наприклад, з метою формування ключових компетентностей здобувачів освіти доцільним є активне залучення їх до колективної або індивідуальної практичної роботи, наприклад, створення коміксів. Наші вчителі надають перевагу онлайн-ресурсу «**Pixton**», який дозволяє створити яскравий комікс, використовуючи широкий функціонал налаштувань ([додаток 6](#)).

Під час організації освітнього процесу кожен учитель обирає зручні для нього та учнів інструменти взаємодії. Досвід свідчить, що найбільш ефективно використовувати ті сервіси, програми та технології, з якими добре ознайомлені учні. Потужним інструментом, який можна ефективно використовувати в початкових класах для розвитку мислення, систематизації інформації, розвитку критичного мислення та підвищення зацікавленості учнів є **створення ментальних карт** ([додаток 7](#)). У закладі досить дієво використовується технологія створення ментальних карт (<http://surl.li/dwwfq5>). Як показує практика, ментальні карти краще створювати не для учнів, а разом з учнями під час уроку або запропонувати їм створити інтелект-карту самостійно. Така практика розвиває пам'ять, стійкість уваги, викликає зацікавленість. Після складання ментальних карт учні коментують свої дії, намагаються за допомогою карти розкрити сутність матеріалу теми. Відома досить велика кількість програм і онлайн-сервісів, за допомогою яких можна створювати ментальні карти ([додаток 8](#)).

Досвід учителів нашого закладу доводить, що використання інтелект-карт дає можливість підвищувати мотивацію, якість знань, конкурентоспроможність учнів; розвивати їхні предметні та комунікативні компетенції, творчі здібності; активізувати розумову діяльність ([додаток 9](#)).

Також акцентуємо увагу на психоемоційну підтримку учнів. Концепція Нової української школи акцентує увагу на вербальному оцінюванні учнів у першому-другому класі та рівневному оцінюванні у третьому-четвертому класах. Як же оцінити не тільки навчальні досягнення здобувачів освіти, а ще і їхні характерні риси й таланти? Вважаємо, що кожную сильну сторону дитини потрібно помічати та розвивати. Саме тому активно заохочуємо учнів до участі в різних конкурсах, олімпіадах, творчих виступах, виховних заходах тощо. І це не тільки задля отримання нагороди, а й для того, щоб випробувати свої сили, продемонструвати таланти, стати більш упевненими в собі. А різноманітні нагороди тільки служать приємним бонусом і підтвердженням успішності в спільноті. Проводити такі заходи необхідно в різних напрямках, щоб кожна дитина змогла показати свої сильні сторони. Для цього потрібно проводити виховні заходи з творчими завданнями, використовувати проєктну діяльність, а також заохочувати батьків до співпраці.

На освітніх порталах «Всеосвіта» та «На урок» із легкістю можна зареєструвати своїх учнів для участі з безкоштовним доступом. Після проходження олімпіад і конкурсів діти можуть отримати дипломи та сертифікати одразу після

проходження або пізніше. Зручним нововведенням стала функція генерування сертифіката після проходження тесту на порталі «Всеосвіта». Таким чином учні можуть проходити тести з різних предметів: це можуть бути як підсумкові тести з розділів підручника, так і окремі тематичні. Наприклад, тест до Дня безпеки в інтернеті. Учні проходять онлайн-тестування. У разі успішного проходження можуть одразу завантажити іменний сертифікат із присвоєнням звання «Знавець кібербезпеки». Для демонстрації цієї функції пропонуємо переглянути інструкцію створення сертифіката та додавання його до тесту ([додаток 10](#)).

Також можна порадувати дітей дипломами з такими званнями: «Майстер каліграфії», «Володар унікального інтелекту», «Лідер із читання», «Кращий знавець математики», «Міс старанність», «Знавець частин мови», «Розумник з англійської мови» та інші. Ще стануть у пригоді дипломи за успіхи в навчанні в цілому або з окремих освітніх галузей. Якщо брати до уваги виховні та творчі заходи, то тут акцент треба робити не тільки на інтелектуальні здібності, а й на характерні риси дитини та творчість. Для прикладу пропонуємо теку з різними нагородами для заходів. Нагороди можна завантажити, роздрукувати й порадувати своїх учнів ([додаток 11](#)).

Педагоги нашого закладу не лише постійно опановують нові цифрові технології, методики, працюють над удосконаленням організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання, а й поширюють досвід роботи серед освітян не лише на рівні громади, області, а й на всеукраїнському рівні. Так, у 2021 році вийшов друком (47161 примірник) навчально-методичний посібник «Нова українська школа: організація дистанційного і змішаного навчання в початковій школі» (Харків, видавництво «Ранок»). Посібник рішенням експертної комісії з педагогіки та методики початкової освіти Міністерства освіти і науки України від 07.10.2021 (протокол № 8) схвалено для використання в освітньому процесі (<http://surl.li/ekqoj>). У ньому представлено досвід учителів-практиків із використання різноманітних онлайн-сервісів і комп'ютерних програм для організації освітнього процесу онлайн, лайфхаки на допомогу вчителям, учням і батькам.

Висновок. Досвід роботи вчителів початкових класів нашої школи показує, що інтеграція освітніх технологій суттєво змінює підходи до навчання, сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, покращує взаємодію з дітьми.

Список використаних джерел

1. Розвиток професіоналізму вчителів початкових класів щодо формування читацької компетентності молодших школярів: виклики, досягнення, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2023). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2023. 284 с.
2. Спілкуємося на відстані: віртуальний освітній простір закладу загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Автори-укладачі: М. Є. Смирнова, М. С. Астахова, О. О. Байназарова, Г. Л. Вороніна, Т. С. Китиченко, О. В. Колісник; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2023. 128 с.

Мотивація учнів початкової школи під час дистанційного навчання на прикладі уроків української мови

Інна МИХАЙЛЕНКО,
учитель початкових класів
комунального закладу «Харківський ліцей № 149
Харківської міської ради»
inna149m@gmail.com

Актуалізовано навчальні втрати в аспекті зникнення інтересу та мотивації учнів початкових класів до навчання. Розглянуто можливості гри та ігрової діяльності для формування позитивної мотивації навчання. Виокремлено ефективні прийоми мотивації. Запропоновано ігрові вправи для формування та підтримки інтересу до навчальної діяльності на уроках у початковій школі.

Ключові слова: навчальна мотивація, ігрові вправи, дистанційна освіта, освітні втрати.

Дистанційна освіта активно увійшла в наше життя, на сьогодні вона вже перестала бути викликом для всіх учасників освітнього процесу. Проте організовувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихати й мотивувати учнів, давати раду технічним проблемам дуже непросто. Тим більше, що зміна формату уроків, перехід на дистанційне навчання, нестабільні умови організації освітнього процесу позначилися на якості освіти та результатах навчання учнів. При цьому найбільших освітніх утрат зазнали учні початкової школи.

Як показало дослідження особливостей дистанційного навчання в початковій школі, припинення відвідування школи молодшими дітьми не тільки негативно вплинуло на рівень їх навчальних досягнень, але значною мірою знизило їх інтерес до навчання. Відбулося це з різних причин: «не цікаво», «складна програма», «фізична чи психоемоційна втома від війни», «неефективна комунікація», «не може опанувати матеріал», «недостатнє розуміння навчального матеріалу», «завелике навантаження на дитину». І цей перелік можна продовжувати й продовжувати.

Насправді, на думку вчених, інтерес до навчання в дітей зник через втрату мотивації. Тому перед учителями в цілому та вчителями початкової школи зокрема постало питання: як під час дистанційного навчання організувати освітній процес так, щоб стимулювати мотивацію школярів до учіння?

Я вважаю, що почати треба з найголовнішого: змінити сам процес навчання, зробити його цікавим і різноманітним, дати дітям можливість самостійно досліджувати та пізнавати нове, спонукати до виконання завдань, які дадуть можливість відчувати успіх, а як наслідок – викличуть бажання вчитися.

Прийшовши до такого висновку, пригадала слова Василя Сухомлинського: «Усі наші помисли, пошуки і побудови перетворюються на порох, якщо немає дитячого бажання вчитися». Великий педагог і вчений закликає нас, учителів, «розбудити» в дитині бажання вчитися, зробити так, щоб «серйозне навчання для дитини стало цікавим».

Однією з форм роботи, яка допоможе зробити процес навчання цікавим, мотивуватиме дітей до навчання, підвищить інтерес до отримання нових знань, стане гра – «джерело радості», «величезне світле вікно», «королева дитинства», «восьме чудо світу». Адже саме за допомогою ігрової діяльності можна створити умови для формування позитивної мотивації учіння школярів. Саме гра дає можливість здійснювати диференційований підхід до учнів із різним рівнем навчальних досягнень: підвищить результативність навчання; розвине прагнення

до знань, увагу, спостережливість, пам'ять, мислення, творчі здібності, позитивні емоції, пізнавальну ініціативу, що є дуже важливим під час навчання. Переконана, що ігрова діяльність, використана як та ж вправа, але в цікавій формі, стане важливим засобом навчання. У процесі гри дитина «добудує» в уяві все, що недоступно їй у навколишній діяльності, у захопленні не помітить, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює раніше добутий досвід, порівнює запас уявлень, понять, розвиває фантазію.

Тому, готуючись до уроків у часи, коли звичайне шкільне життя перемістилось у віртуальний світ, а вчитель перетворився в далекий інтернет-ресурс, я все більше замислююсь над тим, як зробити «серйозне заняття для дитини» цікавим. ***Шукаючи відповідь на це питання, дійшла висновку, що серед великої кількості різноманітних прийомів мотивації треба вибрати для себе найголовніші й упроваджувати їх у свою роботу. І я зупинилась на таких:***

- *умотивованість учнів до виконання завдань* (показую дітям, у чому полягає актуальність теми, пояснюю, чому виконання завдання є неодмінною складовою успішного навчання; підбираю такі завдання, які спонукають учнів творити, генерувати власні ідеї та способи їхньої реалізації, викликають позитивні емоції);
- *зміна форми роботи на уроці* (не зациклююся на одній схемі проведення уроку, адже буденність й одноманітність навчальних занять призводить до втрати мотивації);
- *дозування рівня складності завдань* (чергую завдання залежно від етапу уроку та рівня засвоєння певної теми);
- *урахування інтересів учнів при відборі навчального матеріалу* (чим більше враховую їхні інтереси, тим з більшою охотою діти навчаються);
- *чітке формулювання цілі навчання* (показую учням, як набуті знання допоможуть їм досягти успіху в майбутньому).

У пригоді мені часто стають слова педагога Артура Шнобеля: «Роль учителя полягає в тому, щоб відчиняти двері, а не в тому, щоб проштовхувати в них дітей». Згадуючи їх, замислююсь над тим, а чи правильно я «відчиняю двері», чи вдається мені формувати учнівський інтерес до навчання, чи все я роблю для того, щоб процес навчання був захопливим і цікавим?

І прийшла до висновку, що я, принаймні, прагну формувати активне, позитивне ставлення учнів до навчання, роблю на уроках усе для того, щоб вони отримували насолоду від розумової праці. З цією метою я використовую у своїй навчальній діяльності різні прийоми мотивації, але в пріоритет ставлю ігрову форму навчання. Пропоную досвід роботи з організації гри на уроках української мови при повторенні та вивченні теми «Іменник».

До вашої уваги приклади досить складних для виконання вправ, які з бажанням і задоволенням виконують учні за умови правильної їх мотивації.

Вправи на переставляння букв, складів

Мотивація учнів. Доведіть, що один склад або навіть одна буква можуть чарівним чином вплинути на іменник і змінити не тільки його «зовнішній вигляд», а й значення.

«Чарівні перетворення» (розраховано на декілька уроків)

1. Переставте букви так, щоб утворилося нове слово (село – осел, лісок – сокіл, автор – товар, атлас – салат, ручка – курча, кабан – банка, сир – рис, касир –

рисак). Підкресліть іменники, які називають істот. З одним із них складіть розповідне речення, підкресліть головні члени. Розберіть слово *лісок* за будовою.

2. Поміняйте склади місцями так, щоб утворилося нове слово (наказ – казна, банка – кабан, сосна – насос, нора – рано, рама – мара). Підкресліть іменники жіночого роду, з одним із них складіть питальне речення, Розшифруйте анаграму «Дні тижня»: лнеопідок (понеділок), дняіел ? ововіктр ?

3. Доберіть до даного іменника якнайбільше нових слів, змінивши тільки одну букву. *Миша* – тиша – туша – суша – Саша – Сара – жара – рама – рана – Нюра – юрба – бюро. Визначте рід іменників, три іменники розбийте на склади. Підберіть антоніми до слів *тиша, жара*.

Вправи на пошук слів, які відповідають певній умові

Мотивація учнів. Сьогодні ви – шукачі мовних скарбів. Ваше завдання – знайти якомога більше слів на задану тематику та створити хмаринку слів.

«Зимові (осінні, весняні) слова» За три хвилини запишіть іменники про зиму (сніг, снігопад, сніжинки, ожеледь, Новий рік, ялинка, мороз, ковзани, лижі, бурулька). Підберіть синоніми до іменника *снігопад* (пороша, хуртовина, метелиця, хурделиця, завірюха, заметіль, віхола...). Складіть з одним із слів речення зі звертанням, розбийте для переносу слова *ожеледь, бурулька, ялинка*.

«Іменник на одну букву» Запишіть слова, що починаються на букву *м* і відповідають на питання хто? (Марія, моряк, Мурка, миша, молодь, Миколаїв, митник...), на питання що? (мило, метро, місто, мотор, мрія, машина, мука...). Складіть окличне речення з власним іменником. Відшукайте «цікаві» слова-іменники для прикметника *колючий* (їжак, троянда, кактус, голка, чагарник...)

Вправи на розгадування ребусів, головоломок

Мотивація учнів. Допоможіть іменникам повернутися до свого звичайного вигляду, « вигнавши числівники-цифри з їхніх будинків».

«Хованка» Відтворіть іменники, у яких заховалися числівники. 40а, 7я, пі2л, ті100, чи100та, 100лиця, за3мка, піс100лет, ві3на, 100рона, пер6, 100янка, 100ляр, 3буна, візло, мі100, 3зуб, 3вога, г1а, ак3са. Підкресліть іменники жіночого роду, з двома складіть словосполучення. Поясніть, про кого кажуть «собаку з'їв», «стріляний горобець».

Вправи, що підвищують інтерес до знань

Мотивація учнів. Запрошую вас у цікаву подорож до країни слів, де живуть ноти.

«Музичні слова» Запишіть іменники, до складу яких входить назва ноти. (сіль, міністр, дочка, дошка, ребус, місто, фанера, речення, намір, дорога, фабрика, парасолька...), а дві ноти (доміно, доля, переляк, ремінь Напишіть твір-мініатюру (2-3 речення) про важливість нот. Розберіть за будовою слово *переляк*.

Відгадайте загадку-жарт: З чого починається нотний стан? (Зі скрипкового ключа.)

Вправи на поповнення словникового запасу

Мотивація учнів. Сьогодні вам знадобиться кмітливість, увага, швидка реакція, вміння спостерігати, адже в нас змагання на винахідливість.

«Відшукай слова в словах» Відшукайте в слові (іменнику) *активність* якнайбільше іменників із тих букв, з яких він складається (ніс, сік, тік, вік, кіт, акт, такт, син, тінь, танк, тиск, актив, санки, тин, нива, кант, кит...). Підкресліть іменники, що називають неістот. Які з них не можна розбити на склади? Відгадайте загадку-жарт: Коли хлопчика називають жіночим ім'ям? (Коли він - соня.)

Вправи на розвиток орфографічної пильності

Мотивація учнів. Проведемо дослідження: як могло вийти так, що одні й ті ж самі слова пишуться по-різному. Чим це можна пояснити?

«**Велика? Маленька!**» Від власних іменників Віра, Надія, Пушок утворіть загальні (віра, надія, пушок). Визначте рід іменників, підкресліть у них основу. Знайдіть іменник, у якому звуків більше, ніж букв. Додайте слова-назви тварин, яких не вистачає: голодний як (вовк),..., німий як..., вірний як....

Вправи на розвиток уважності

Мотивація учнів. Чи знаєте ви, що фокуси бувають не тільки в цирку, а й на уроках мови? Не вірите? Тоді переконайтеся, виконавши вправи.

Пропонується два завдання.

1. З перших складів наданих слів утворіть по одному новому слову. Вишня+разок=(вираз); приказка+класи+диня=(приклади); заєць+даремно+чари=(задача).

2. Виконайте завдання за зразком. пара+перо+він+мама+канал=(пенал); звір+лось+шишка+липи+корито=(зошит); лава+лин+бамбук+молодий+бетон=(лимон). Випишіть іменники середнього роду, розберіть за будовою іменник **приказка**. Відгадайте загадку-жарт: Із якого посуду не можна нічого їсти? (Із пустого.)

Переконана, що завдання подібного роду мотивують учнів, пробуджують їхнє бажання вчитися, рухатися вперед, а ігрова діяльність дійсно стає важливим засобом навчання. Мовні ігри сприяють розвитку мови й мовлення дітей, дають можливість розширити словниковий запас, привчають проводити аналітико-синтетичну роботу над словом і реченням, розвивають правописну зіркість, прищеплюють інтерес і любов до мови.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що основою мотивації є інтерес дітей до навчання. Освітній процес у цілому буде ефективний лише тоді, коли розпочнеться з позитивної мотивації. Змушувати учнів навчатися не можна, краще заохотити їх, зацікавити, стимулювати бажання, що й буде мотивацією навчальної діяльності. Якщо послідовно та систематично працювати над підвищенням навчальної мотивації дітей, то неодмінно отримаємо бажаний результат.

Використання інтерактивних технологій навчання у початкових класах

Наталія ПЕРЕРВА,
вчителька початкових класів
«Комунального закладу № 118 Харківської міської ради»

У статті розглядається значення інтерактивних технологій у початковій освіті, їх вплив на формування ключових компетентностей учнів. Аналізуються основні методи інтерактивного навчання, їх ефективність і особливості застосування в початкових класах.

Ключові слова: інтерактивні технології, ключові компетентності, комунікативні навички, методи, цифрові технології.

Актуальність. Сучасна освіта орієнтована на формування активного, самостійного та критично мислячого учня. У цьому контексті інтерактивні технології навчання відіграють важливу роль, оскільки сприяють залученню дітей

до навчального процесу, розвивають комунікативні навички та підвищують мотивацію до навчання.

Основна частина

1. Сутність інтерактивного навчання

Інтерактивне навчання – це форма організації навчального процесу, яка базується на постійній взаємодії між учасниками освітнього процесу. Основна мета інтерактивного навчання – створення умов, за яких учні активно залучаються до процесу здобуття знань, спільно розв’язують проблеми та приймають рішення.

Основні принципи інтерактивного навчання:

- суб’єкт-суб’єктна взаємодія;
- активність учнів у навчальному процесі;
- розвиток критичного та креативного мислення;
- співпраця та колективна діяльність.

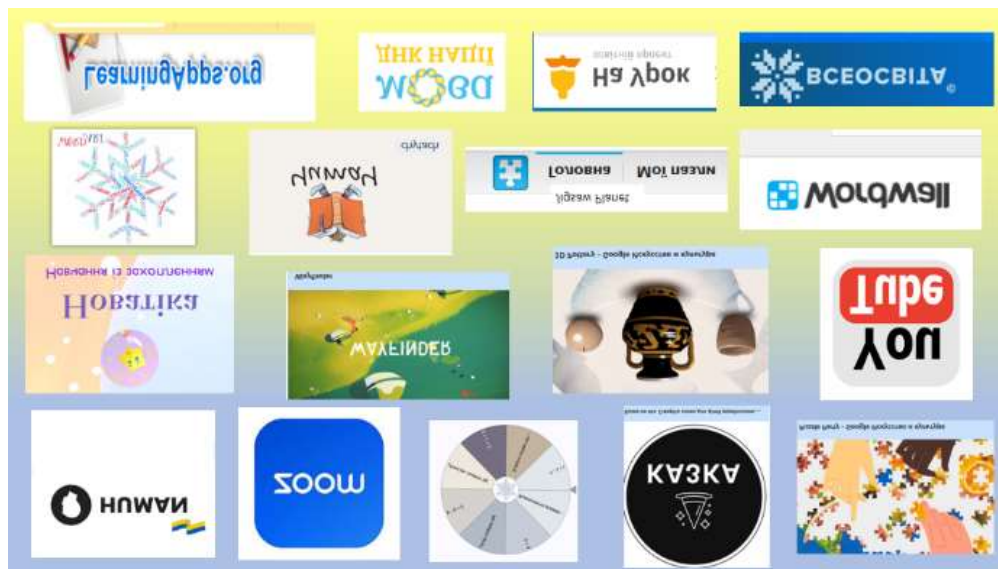
2. Методи інтерактивного навчання в початкових класах. У початковій школі інтерактивні методи допомагають учням легше засвоювати новий матеріал, формують уміння працювати в команді та сприяють розвитку самостійності. До найпоширеніших методів належать:

- **Метод «Мікрофон»** – кожен учень має можливість висловити свою думку щодо питання, яке розглядається.
- **«Мозковий штурм»** – стимулює креативність і сприяє виробленню нестандартних рішень.
- **Робота в парах і малих групах** – формує навички співпраці та відповідальності.

-
- ВПРАВА «ДОЛОНЬКА»**
- Було цікаво...
- Було складно...
- Тепер я зможу...
- Урок дав мені для життя.
- Сьогодні я дізнався (лася)...

- 3. Використання цифрових технологій.** Цифрові інтерактивні технології мають важливе місце в освітньому процесі. Використання мультимедійних презентацій, інтерактивних дошок, онлайн-платформ (наприклад, LearningApps, Kahoot, Padlet) сприяє залученню учнів до навчального процесу та робить уроки більш цікавими й ефективними.

4. Переваги інтерактивного навчання

- **Підвищення мотивації** – учні активно залучені до навчального процесу, що стимулює їхню зацікавленість.
- **Розвиток критичного мислення** – інтерактивні методи сприяють формуванню вміння аналізувати інформацію.
- **Формування комунікативних навичок** – діти вчаться ефективно висловлювати свої думки та співпрацювати з іншими.
- **Засвоєння матеріалу через досвід** – навчання стає більш наближеним до реального життя.

Висновки. Інтерактивні технології є потужним інструментом підвищення ефективності навчального процесу в початковій школі: сприяють активній участі учнів у навчанні, розвитку їхньої самостійності, критичного мислення та соціальних навичок. Використання інтерактивних методів і цифрових технологій дає змогу зробити освітній процес сучасним, цікавим і продуктивним.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Є. Інтерактивні технології – шлях до створення ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра / Є. Бондарчук // Початкова школа.– 2017. – № 11. – С. 1–3.
2. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / за ред. Н. С. Побірченко, Н.С. Баліцька, О.А. Біда. – К. : Наук, світ, 2003. – 284 с.
3. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / І. І. Дівакова. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 180 с.
4. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
5. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Н. М. Бібік. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плетяди», 2017. – 206 с.

Значення виступів на шкільних науково-практичних конференціях для розвитку учнів молодших класів

Лаврова О. В.,
учитель вищої кваліфікаційної категорії
комунального закладу «Харківський ліцей № 89
Харківської міської ради»

У статті висвітлено досвід роботи комунального закладу «Харківський ліцей № 89 Харківської міської ради» з формування наукового світогляду молодших школярів. Розглянуто значення виступів на науково-практичних конференціях для розвитку учнів молодших класів, описано шляхи організації таких заходів на прикладі наукової спільноти «Острів знань» кафедри початкових класів Харківського ліцею № 89.

Ключові слова: науковий світогляд, молодші школярі, комунікативні навички, дослідницькі навички, публічні виступи, мотивація до навчання.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти [1] метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Одними з головних ціннісних орієнтирів, які сприяють реалізації цієї мети, є радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності й розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі.

Одне з основних завдань сучасної середньої школи полягає у формуванні та зміцненні цілісного наукового світогляду, пізнавальної, культурної, технологічної, комунікативної та соціальної компетенцій особистості. Науковий світогляд, невід'ємною частиною якого є потреба у засвоєнні нових знань та наявність відповідних умінь і навичок, нині виступає однією з важливих передумов економічної та соціальної успішності [2].

Звичайно, кожен навчальний предмет у закладі загальної середньої освіти має достатні потенційні можливості для формування світоглядних уявлень учнів. Про це зазначав Василь Сухомлинський: «Найдальші, здавалося б, від науково-матеріального світогляду істини й закономірності, наприклад математичні узагальнення, відіграють важливу роль у формуванні наукових переконань, пізнаючи ці істини й закономірності, перевіряючи їх правдивість практикою, людина самоутверджується, відчує себе активною силою» [3].

Науково-практичні конференції стали важливою частиною освітнього процесу на всіх рівнях освіти. Однак участь молодших школярів у таких заходах є особливою: сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і заохочує до глибшого пізнання світу навколо. У комунальному закладі «Харківський ліцей № 89 Харківської міської ради» (далі – ХЛ № 89) налагоджена ефективна та дієва система роботи з формування наукового світогляду учнів. Починаючи з першого класу, учні ХЛ № 89 мають змогу досліджувати та творити, презентуючи свої роботи під час виступів на ліцейських науково-практичних конференціях. Щорічно до Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку в ХЛ

№ 89 проводиться ліцейська наукова конференція для учнів 1-4-х класів «Про все на світі».

Основна мета таких конференцій у початковій школі – сприяння самореалізації та розвитку обдарованої дитини, допомога молодшим школярам у реалізації їх творчих задумів, підвищення мотивації до навчання та заохочення до подальшої науково-дослідницької діяльності, підтримка перших кроків юних науковців.

Участь у таких конференціях дозволяє учням:

Розвивати публічні навички. Виступаючи перед аудиторією, учні навчаються чітко, логічно та зрозуміло висловлювати свої думки, що є важливим елементом у процесі формування комунікативних навичок.

Підвищувати впевненість у собі. Публічні виступи допомагають долати страх перед виступами, розвивають внутрішню впевненість і самодисципліну.

Формувати критичне мислення. Підготовка до виступу передбачає не лише збір і аналіз матеріалу, а й здатність формулювати висновки та пропонувати рішення. Це стимулює учнів до розвитку аналітичних здібностей.

Залучати до наукових досліджень. Виступи на конференціях дозволяють учням знайомитися з різними аспектами науки, що може підвищити інтерес до певних предметів або напрямів.

Виступи часто стають засобами формування творчих здібностей. Науково-практичні конференції дають дітям можливість не лише представити вже готові ідеї, але й реалізувати власні творчі проекти. Це можуть бути: **моделювання різних природних або технічних процесів; дослідження культурних, історичних або екологічних проблем; практичні роботи:** створення моделей, макетів, презентацій. Це сприяє розвитку в учнів творчого підходу до вирішення задач, уміння бачити нові можливості в класичних проблемах, уміння працювати в команді, коли йдеться про спільні проекти.

Участь у науково-практичній конференції – результат не лише безпосереднього виступу, але й попередньої підготовки. Щоб учні змогли успішно презентувати свою роботу, важливо враховувати кілька важливих аспектів.

Тематика виступу. Потрібно вибирати тему, яка цікава саме дитині, відповідає її рівню знань.

Структура доповіді. Доповідь має бути логічно побудованою, чіткою та зрозумілою для слухачів. Це передбачає наявність вступу, основної частини й висновків. Звичайно, що дотримати всіх норм науковості до роботи неможливо, і не потрібно! вимагати від дитини. Це, перш за все, пов'язано з віковими особливостями дітей молодшого шкільного віку.

Візуальні матеріали. Використання наочних матеріалів (слайдів, малюнків, графіків) допомагає краще донести інформацію та робить виступ більш захоплюючим.

Репетиції. Одна з важливих частин підготовки – це репетиції перед дзеркалом або з родичами, щоб дитина відчувала себе впевнено й не боялася виступати перед великою аудиторією.

Комфортна атмосфера. Потрібно підготувати доброзичливу аудиторію, готову вислухати й підтримати учнів. Залучення батьків дітей до активної співпраці в цьому процесі є важливою складовою.

Переваги участі учнів молодших класів у науково-практичних конференціях

Підвищення мотивації до навчання. Участь у конференціях мотивує учнів глибше вивчати шкільні предмети.

Залучення до науково-дослідної діяльності. Це не тільки знайомить із наукою, але й дозволяє дітям самостійно проводити дослідження, що є важливим етапом для розвитку наукових інтересів.

Розвиток соціальних навичок. Участь у групових роботах або спільних проєктах розвиває вміння працювати в команді, знаходити компроміси та слухати думку інших.

Удосконалення навичок самоосвіти. Діти отримують навички з пошуку, обробки й систематизування інформації, які мають важливе значення для навчання та майбутнього життя.

Висновок. Науково-практичні конференції є чудовою можливістю для учнів молодших класів не лише поділитися своїми знаннями, а й отримати нові навички, які знадобляться їм у навчанні та в житті. Вони сприяють розвитку таких важливих якостей, як креативність, самостійність, відповідальність, комунікабельність. Завдяки участі в таких заходах діти починають розуміти важливість наукового пізнання та набувають досвіду, який стане основою для подальших досягнень на їхньому навчальному шляху.

Тому організація науково-практичних конференцій для учнів молодшої школи має велике значення в освітньому процесі, оскільки сприяє розвитку не тільки інтелектуальних, а й соціальних навичок учнів.

Література

- Рієнко А. Ю. Формування наукового світогляду та популяризація наукових знань: проблеми, ризики, перспективи. *Аналітична записка. Національний інститут стратегічних а в*
3. Сухомлинський В. О. Розумове виховання й освіта підлітка. *Народження громадянина. Вибрані твори.* У 5 т. Т. 3. К., 1976. С. 283 – 582.

Ціннісний компонент у процесі формування особистості молодшого школяра

Тетяна ГОРБЕНКО,

завідувач Центру громадянського виховання
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
gorbenkotatyana81@gmail.com

Актуалізовано специфіку виховного процесу в надскладних умовах реформування українського суспільства. Розглянуто генезис проблеми виховання особистості на цінностях. Виокремлено формування національних цінностей у здобувачів освіти. Наголошено на найхарактерніших властивостях дітей дошкільного та молодшого шкільного віку – розриві між знаннями моральних принципів і відповідною поведінкою. Запропоновано створення освітнього середовища, яке сприятиме набуттю мобільності, культури спілкування, ерудованості, підвищенню результативності навчання, розвитку навичок спілкування та взаємодії учнів, що зберігаються протягом усього життя.

Ключові слова: ціннісний компонент, система цінностей, ціннісні орієнтири, національні цінності, ціннісні ставлення та судження.

Сьогодні в надскладних умовах відбувається реформа українського суспільства, яка передбачає ціннісну трансформацію кожного конкретного українця.

Основою такої трансформації є формування та реалізація цінностей, які допомагають людині зрозуміти, що відбувається в її житті, навіщо вона живе, хто вона, який сенс її життя. Збереження цінностей та людських якостей особистості – ось першочерговий виклик в умовах війни. Адже саме людяність, у першу чергу, є під прицілом насильства та жорстокості, горя, втрат, розчарувань.

Найдорожчий скарб у кожного народу – його діти, його молодь. За словами видатної реформаторки української педагогіки Софії Русової, чим свідоміше суспільство, тим із більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм кращих умов життя.

Виховний процес є невід’ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти та має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту», а єдність навчання, виховання та розвитку учнів мають забезпечувати всі учасники освітнього процесу спільними зусиллями й на партнерських засадах.

Одним із ключових компонентів НУШ є наскрізний процес виховання, який формує цінності. Жодну цінність не можна сформувати відповідно до розкладу занять або завдяки окремим навчальним планам. На відміну від передавання знань із будь-якої навчальної дисципліни, певна цінність може успішно впроваджуватись у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення та особистий приклад.

Проблему виховання особистості на цінностях широко досліджують науковці та практики. Так, О. Вишневський головним завданням сучасної української освіти визначає ціннісний підхід та виховання на цінностях [4], О. Савченко окреслює виховний потенціал початкової освіти [11], О. Сухомлинська розкриває загальні тенденції, індивідуальний пошук духовно-морального виховання на основі християнських і моральних цінностей [13], А. Гжегорчик пропонує змістовний опис світу цінностей людини та його вплив на етичну складову [5]. І. Бех, К. Журба. С. Кириленко, Л. Корецька, І. Шкільна розробили концепцію ціннісно-сміслового змісту виховання в Україні [10].

У педагогічній науці цінності пов’язують з утвердженням особистістю своєї ролі в соціумі, вони сприяють створенню індивідуального комунікативного простору, орієнтують на самоактуалізацію та саморозвиток у контексті основних педагогічних категорій – освіти, навчання, виховання, розвитку [7]. Для педагогічної науки важливо, що система цінностей особистості створюється під час освітньої діяльності, коли дитина вибудовує задум, ідею, план, осмислює кінцеву мету. Таким чином створюється ціннісне підґрунтя діяльності особистості.

Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання та соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві й цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення та навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. ***Досягненню освітньої мети сприяють ціннісні орієнтири, за якими вибудовується освітній процес, а саме:***

- визнання унікальності й талановитості кожної особистості та заборона будь-яких форм дискримінації;
- розвиток вільної особистості через підтримку самостійності, підприємливості й ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;
- формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку дитини;
- утвердження людської гідності та доброчесності, зокрема академічної, через виховання чесності, відваги, наполегливості, милосердя, доброти, справедливості, поваги до прав людини;
- плекання любові до рідного краю, української культури, дбайливе ставлення до довкілля;
- формування активної громадянської позиції, відповідального ставлення до Української держави, історії українського народу, державної мови.

Значна увага в нинішній час приділяється формуванню у здобувачів освіти національних цінностей. І. Бех розглядає національні цінності як національну ідею та наголошує на тому, що взірць досконалості, національний ідеал – це образ українця з певним способом мислення, сукупністю якостей, що слугують засобом для поліпшення власного життя та суспільства в цілому [3].

Даючи всебічну характеристику громадянину як патріоту своєї держави, І.Д. Бех, серед найважливіших громадянських якостей називає такі: громадянська свідомість, почуття громадянської гідності, почуття громадянської відповідальності та обов'язку, громадянська мужність, прихильність до державних інтересів, готовність захищати Батьківщину, правосвідомість, громадянська активність, повага до національних традицій, державний оптимізм. ***Завдання педагогів – сформуванню у здобувачів освіти ціннісну систему таким чином, щоб громадянський обов'язок проявлявся перш за все в активному, зацікавленому засвоєнні знань.***

Результатом освітньої діяльності та орієнтиром Нової української школи є цінності, а організація освітнього процесу на основі цінностей є ефективним шляхом виховання активних, відповідальних, миролюбних, мужніх, чесних, співчутливих і дбайливих громадян. Цінності виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. ***Ціннісні орієнтації*** – результат виховання та соціалізації підростаючого покоління, і саме вони впливають на те, які перспективи подальшого розвитку особистості й держави ми будемо мати.

Ключова ідея Концепції нової української школи – виховання на цінностях, формування ціннісних ставлень і суджень, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії із суспільством.

На переході старшого дошкільного – молодшого шкільного віку дитина засвоює основи систематичних знань, формується фундамент її характеру, волі, світогляду, ідеалів, моральних цінностей, поглядів і переконань. Інтенсивно формується ціннісна система світосприйняття дитини. Саме в цей період життя діти мають незначний соціальний та моральний досвід, їм характерна підвищена емоційність і вразливість; у молодшому шкільному віці діти пластичні до морально-етичних впливів, водночас імпульсивні та безпосередні, зі стійким бажанням постійно розширювати коло спілкування.

Розрив між знаннями моральних принципів і відповідною поведінкою – найхарактерніша властивість дитини цього віку. Важливо, щоб у цей сенситивний період розвитку задовольнялись основні потреби дитини молодшого шкільного віку: необхідність у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, оцінці своїх дій та вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, світу, у дружбі, товариській, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань і вмінь для пізнання довкілля.

Виховання має передбачати перехід від споживацького ставлення людини до творчого, адже цінність як ідеал не може мати споживчого виміру. Становлення гармонійно розвиненої, щасливої особистості є першочерговим виховним завданням в умовах надбання моральних цінностей, духовного зростання, що полягає в необхідності загальмувати моральну деградацію в суспільстві, поновити соціальні механізми, які підтримують гідність пізнання, повагу старості, добродіяння щодо знедолених.

Цінності Нової української школи, що визначені освітніми реформами, ґрунтуються на принципах педагогіки партнерства, ціннісних засадах, філософії дитиноцентризму, ураховують індивідуальний досвід кожної дитини, забезпечують її гармонійний розвиток, сприяють збереженню психологічного здоров'я та радості пізнання, надають можливості самоактуалізації кожного учасника освітнього процесу.

Висновок. Саме тому важливо створити освітнє середовище, яке сприятиме набуттю мобільності, культури спілкування, ерудованості, тобто вибудовування процесу навчання через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує результативність навчання, розвиває навички спілкування та взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Відтак, цінності набувають особливого значення як на рівні окремої особистості, так і суспільства та нації в цілому, а освітній процес стає основою для формування світосприйняття особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови / Білодід І. К. та ін. : В 11 т. – Т. 10. – К. : Наукова думка, 1980. – 918 с.
2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124–129.
3. Бех І. Д. Особистість у сьайві духовності: монографія / І. Д. Бех. – Київ – Чернівці : «Букрек», 2021. – 244 с.
4. Вишневський О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання. Вибрані науково-публіцистичні праці / О. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2005. – 176 с.
5. Гжегорчик А. Спроба змістового опису світу цінностей та її етичні наслідки / А. Гжегорчик // Філософія освіти. – 2017. – № 2. – С. 115–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2017_2_9 (дата звернення: 18.04.2022).
6. Крошка О. І. Сучасна психологічна наука про життєво-ціннісні орієнтації молоді / О.І. Крошка // Дев'ята міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kroshka-oi-suchasna-psihologichna-nauka-pro-zhittevo-tsinnisni-orientatsiyimolodi/>.
7. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів : навчально-методичний посібник / К. В. Левківська. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. – 136 с.
8. Легун О. М. Роль цінностей і ціннісних орієнтацій у розвитку особистості / О. М. Легун // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII, ч. 4. – К., 2010. – С. 241–248.

9. Назаренко Л. М., Антюшина О. М. Ціннісні орієнтири «нової школи»: у вимірі наукової позиції Є. П. Голобородько / Назаренко Л. М., Антюшина О. М. // Таврійський вісник освіти. 2017. – № 1 (57). – С. 30-33.
10. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
11. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: [посіб. для вчителів і методистів почат. навч.] / О. Я. Савченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видав. Богданова А. М., 2009. – 225 с.
12. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати / В. В. Сидоренко // Методист. – 2018. – № 5 (травень). – С. 4-21.
13. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. – Київ, 2006. – 43 с.

Читання книги – це ніби розмова з освіченою людиною Огляд українських і зарубіжних дитячих книг-ювілярів 2025 року

Зоя ЖЕРЕБКИНА, завідувач бібліотеки,
Ганна ПАВЛОВА, бібліотекар,
Тетяна ПИСАРЕНКО, методист
Харківської академії неперервної освіти,
відмінник освіти України

У статті акцентовано на значенні усвідомленого читання в Новій українській початковій школі, а також на підвищенні рівня компетентності педагогічного партнерства бібліотечних працівників, учителів, здобувачів освіти та їх батьків. У цьому контексті запропоновано огляд низки українських і зарубіжних дитячих книг-ювілярів 2025 року.

Ключові слова: усвідомлене читання, компетентність педагогічного партнерства, дитячі книги-ювіляри, радість спілкування.

Libri amici, libri magistri (Caesar)
Книжки – друзі, книжки – учителі.
Гай Юлій Цезар

*Читання книги – це ніби розмова
з найкращими людьми минулих століть.*
Рене Декарт

Актуальність теми. Крилаті вислови епіграфів є визнанням глибокого впливу книги на життя людини видатними особистостями різних епох: Гай Юлій Цезар – державний діяч, полководець, письменник і оратор Давнього Риму (100 – 44 до н. е.), а Рене Декарт – справжній геній XVII століття, французький математик, філософ, фізик, механік і фізіолог.

Так, книги мають здатність навчати, надихати, збагачувати й навіть трансформувати нас, пропонуючи вікно в інші світи та перспективи. Про це писав ще видатний римський поет Публій Овідій Назон (43 до н. е. – 18 н. е.): *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo – Sic homo fit sapiens non vi, sed saepe legendo*. Капля довбає камінь не силою, а частим падінням – так людина стає вченою не силою, а частим читанням [35, с. 67].

Особливо важливу роль у житті дітей початкової школи відіграє наразі усвідомлене читання. Чому книги, які прочитані саме в дитинстві, залишаються в пам'яті майже на все життя? Очевидно тому, що книга впливає на емоційний стан дитини, формує певне світосприйняття, норми поведінки в суспільстві.

Дитячі книги, які є зразком високого художнього слова, виховують почуття прекрасного. Чесність, готовність боротися за правду, повага до людей і до себе, почуття обов'язку, відповідальність, патріотизм ненав'язливо входять у свідомість дитини через спілкування з книгою [11].

Діти мають знати, що в книг, як і в людей, є дні народження: або дата написання автором, або дата виходу з друку. Про це говорить і крилатий латинський вислів *«Habent sua fata libelli»* (*Книги мають свою долю*) Теренціана Мавра, римського граматика кінця III ст. до н. е. [35, с. 67]. *Будь-яке свято дитячої книги* – це чудовий день, що *поєднує* здобувачів освіти, їх батьків, бібліотекарів і вчителів почуттям пошани й любові до друкованого слова, яке *дарує всім радість спілкування. А в умовах воєнного стану сьогодення таке спілкування для дітей надзвичайно необхідне.*

Із метою підвищення рівня компетентності педагогічного партнерства бібліотечних працівників, учителів, здобувачів освіти та їх батьків у межах реалізації регіонального проєкту «Освітній технопарк Харківщини – 2030» за напрямом «Моя країна – Україна» пропонуємо *огляд низки українських і зарубіжних дитячих книг-ювілярів 2025 року.*

- **340 років (1685) з часу виходу збірки Жана де Лафонтена «Казки та оповідання у віршах».**

Віршовані новели стали улюбленим жанром Лафонтена. Він працював над написанням новел упродовж двадцяти років. Своєрідності «Казкам» надає створена в них особлива атмосфера веселощів, дотепності, фривольності, що поєднуються з грацією, витонченістю та почуттям міри.

Сюжети «Казок» були запозичені Лафонтеном в Апулея, Петронія та інших античних письменників, а також у письменників епохи Відродження – від Джованні Боккаччо до Франсуа Рабле. Водночас поет обстоював своє право творчої переробляти їх відповідно до особливостей свого обдарування.

- **200 років (1825) із часу написання Вільгельмом Гауфом казки «Маленький Мук»**

Казка, написана Вільгельмом Гауфом, була опублікована в 1826 році у збірці казок. У ній розповідається історія карлика на ім'я Маленький Мук.

Твір Гауса навчає бути добрими, милосердними, справедливими у ставленні до людей незалежно від їхньої зовнішності та становища. Казка показує, що добро перемагає зло, за гроші не можна купити дружби.

- **Ганс Крістіан Андерсен. 190 років (1835) із часу публікації казки «Дюймовочка», 180 років (1845) із часу написання «Дівчинка із сірниками»**

Тема казки «Дюймовочка» – роль долі, випадковості в житті людини. Андерсен піддає героїню безлічі випробувань, у яких вона набуває безцінного життєвого досвіду, а її зовнішність, характер і душевні якості залишаються незмінними.

Багато ідей для своєї творчості Андерсен черпав із народних мотивів, які запам'ятав ще з дитинства, коли казки йому розповідала бабуса. Вони перші

розбудили уяву майбутнього письменника, тому образ мудрої доброї бабусі часто з'являється в його казках, зокрема в казці «Дівчинка із сірниками».

- **160 років (1865) із часу публікації повісті-казки Льюїса Керрола «Пригоди Аліси в Країні Чудес»**

Дитяча казка англійського професора математики Чарльза Лютвіджа Доджсона (він же Льюїс Керрол) «Пригоди Аліси в Країні Чудес» мала значний вплив на жанр художньої фантастики. Хоча Льюїс Керрол дуже скромно написав про власний твір у сатиричному журналі «Punch», він надихнув митців на велику кількість фільмів, картин, хореографічних постановок тощо.

- **135 років (1890) із часу публікації казки Івана Яковича Франка «Лис Микита», 130 років (1895) – поеми-казки «Абу Касимові капці», 125 років (1900) – поеми «Коваль Бассім»**

Прочитавши казку «*Лис Микита*», ми переконуємося, що обман ніколи не закінчується добром. Ця казка змушує кожного з нас поглянути на себе через призму героя твору.

«*Абу-Касимові капці*» – поетична казка, в основі якої східний (арабський) сюжет, відразу привернула увагу видатного українського вченого-сходознавця Агатангела Кримського, який написав на неї рецензію, де висловив своє захоплення чудовим твором і водночас деякі критичні зауваги щодо казки, зокрема щодо власних назв і деяких інших лексем, а також запозиченого сюжету.

Казка-поема «Коваль Бассім» практично відразу стала відомою серед читацької публіки та вже через рік із деякими редакторськими виправленнями була видана автором окремою книжечкою у Львові.

Іван Франко не лише створив прекрасну східну казку, але й інтегрував у тканину її сюжету багато загальнолюдських ідей. Зокрема, він виступив проти поневолення простого люду й абсолютної влади монарха, а також проти класової нерівності в суспільстві. **У поемі є дидактичний мотив** – повчання про важливість праці задля отримання результату, про перемогу добра над злом, про те, що треба дбати про себе самим, а не чекати ласки згори, від царя чи влади. Не менш важливою також є тема прав і свобод людини, які потрібно виборювати.

- **130 років (1895) із часу публікації Редьярдом Кіплінгом збірки оповідань «Друга книга джунглів» (із циклу про Мауглі)**

Продовження «Книги джунглів» Редьярда Кіплінга містить п'ять історій про Мауглі та три історії, що не пов'язані між собою. Усі, крім однієї, відбуваються в Індії. Більшість з історій цієї книги Кіплінг написав у Вермонті. Кожна оповідь закінчується віршем-поемою. Тварини навчають морального уроку. Вірші встановлюють правила безпеки.

- **125 років (1900) із часу публікації повісті-казки Лімана Френка Баума «Дивовижний чарівник країни Оз», 115 років (1910) – повісті-казки «Смарагдове місто країни Оз» (із серії книг про країну Оз)**

У казково-фентезійних повістях американського письменника Лімана-Френка Баума розповідається про пригоди дівчинки Дороті та її песика Тото. Опинившись через ураган у казковій Країні Оз, вони прямують до Чарівника Країни Оз, аби повернутися додому. Дорогою їм зустрічаються незвичайні друзі, які допомагають здолати перешкоди.

- **120 років (1905)** із часу написання **Френсис Бернетт роману для дітей «Маленька принцеса»**

Роман класика англійської дитячої літератури – це історія про семирічну Сару Кру, яка потрапляє до пансіону, яким керує лиха на вдачу міс Мінчин. Вона відразу не злюбила нову вихованку. Не впасти у відчай дівчинці допомагає гра в принцесу. Свою убогу комірчину Сара подумки перетворює на замок. І в ньому незабаром починають відбуватися справжнісінькі чудеса.

- **100 років (1925)** із часу публікації **повісті Г. Лофтінга «Зоопарк доктора Дуліттла»** (із серії книг про доктора)

Книга британського дитячого письменника Г'ю Лофтінга видана з його власними ілюстраціями про Джона Дуліттла, доктора медицини, який дуже любить тварин, розуміє їх мову. Він успішно розгортає ветеринарну практику, популярність його серед тварин поширюється по всьому світу. *Українською мовою вийшло два переклади цих творів у 2020 році.*

- **90 років (1935)** із часу публікації **повісті Сірої сови «Саджо та її бобри»**

Дитяча пригодницька повість написана та проілюстрована канадським письменником Сірою совою, який вивчав природу, був мисливцем, спостерігав за життям бобрів, захоплювався їх інтелектом. Твір, пройнятий глибокою любов'ю до Дикої Природи, перекладено багатьма європейськими мовами. Українською переклала С. Павличко.

- **90 років (1935)** із часу публікації **повісті-казки Памели Треверс «Мері Поппінс повертається»**

Персонаж казкових повістей дитячої письменниці Памели Треверс няня-чарівниця виховує дітей в одній із лондонських сімей. Книги про Мері Поппінс, перша з яких вийшла в 1934 році, отримали величезну популярність у багатьох країнах світу.

- **80 років (1945)** із часу публікації **повісті-казки Астрід Ліндгрен «Пеппі Довгапанчоха»**

Повість шведської письменниці Астрід Ліндгрен про пригоди чудернацької дівчинки, яка мешкає в маленькому містечку Швеції в невеличкому будинку з садочком поряд із домівкою Томмі та Аніки.

- **75 років (1950)** із часу публікації **роману Клайва Стейплз Льюїса «Лев, чаклунка і шафа», 70 років (1955) – роману «Небіж чаклуна»** (із серії книг «Хроніки Нарнії»)

Фентезійні романи для дітей серії «Хроніки Нарнії» Клайва Стейплз Льюїса входять до 100 найкращих романів англійською мовою за рейтингом журналу Time.

- **70 років (1955)** із часу написання **повісті-казки Мері Нортон «Роздобудьки в полі»** (із серії книг «Роздобудьки»)

Повісті-казки для дітей всесвітньо відомої британської письменниці Мері Нортон.

- **70 років (1955)** із часу публікації **повісті-казки Астрід Ліндгрен «Малий та Карлсон, що живе на даху»**

Повість шведської письменниці Астрід Ліндгрєн, перша частина трилогії про Карлсона.

- **65 років (1960)** із часу публікації **повісті-казки Майкла Бонда «Паддінгтон-помічник»; 55 років (1970) – «Паддінгтон на свіжому повітрі»; 50 років (1970) – «Паддінгтон на вежі»; 45 років (1970) – «Паддінгтон на екрані»; 40 років (1985) – «Паддінгтон-художник»** (із серії книг про ведмежа Паддінгтона)

Книги про ведмежа Паддінгтона англійського письменника Майкла Бонда вважаються класикою дитячої літератури. Сьогодні у світі видано понад 25 мільйонів книг, перекладених 31 мовою.

- **65 років (1960)** із часу публікації **повісті-казки Міхаеля Енде «Джим Гудзик і машиніст Лукас»**

Фантастичний твір німецького автора Міхаеля Енде став одним із найбільш успішних дитячих книг німецькою мовою післявоєнного періоду. Успіх книги зумовив її переклад на тридцять три мови й отримав нагороду як найкращий німецький літературний твір для дітей (Deutscher Jugend literaturpreis).

- **60 років (1965)** із часу написання **Дмитром Павличком поеми-казки «Золоторогий олень»**

Пречудова казка Дмитра Павличка про вірну дружбу хлопчика й оленя написана в дусі карпатських народних казок. Ідея благородства та сміливості, що здатні здолати скнарість, підлість і зраду, пронизує цей твір. У казці багато надзвичайно точних психологічних характеристик, колоритних описів.

- **50 років (1975)** із часу написання **повісті Крістіане Нестлінгер «Конрад, або Дитина з бляшанки»**

У повісті сучасної австрійської письменниці Крістіане Нестлінгер, лауреатки Міжнародної премії імені Г. К. Андерсена, розповідається про пригоди штучно створеного хлопчика в реальному світі.

- **50 років** із часу публікації (1975) **повісті-казки Всеволода Нестайка «Олексій, Веселесик і Жар-птиця», 40 років (1985) – повісті «П'ятірка з хвостиком», 35 років** із часу написання (1990) **повісті «Тасмичий голос за спиною»**

Для творів Всеволода Нестайка характерні людяність, доброта, світлий погляд на життя, а також надзвичайне почуття гумору, яке з дитинства позитивно впливає на наше життя.

- **35 років** із часу написання (1990) **Юрієм Винничуком повісті-казки «Місце для дракона», 20 років** із часу видання (2005) **«Історія одного поросятка»**

Для дитячої аудиторії Юрій Винничук зазвичай творить у жанрі літературної казки, однак дещо модифікованої, поєднаної з іншими жанрами. Серед найвідоміших дитячих книжок письменника – **повість-казка «Місце для дракона»**, яка розповідає про трав'яного дракона Грицька, що зображений не жорстоким хижаком, а мрійником і романтиком. 2005 року видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га» видало ілюстровану дитячу книгу письменника **«Історія одного поросятка»** про

неймовірно спритне Поросятко, яке розвалило королівський палац, перемогло лютих розбійників, а потім стало капітаном...

- **35 років** із часу публікації (1990) **повісті-казки Галини Малик «Пригоди Алі в країні Недоладії»**

Повчальна та цікава казка української письменниці Галини Малик розповідає про дівчинку Алю, яка завжди недороблювала свої справи, а тому й потрапила до країни Недоладії.

- **25 років** із часу виходу з друку (2000) **збірки казок-притч Емми Андієвської «Казки»**

Ознаками казок Емми Андієвської є фантастичність, зв'язок описаних подій із реаліями, позиція автора щодо добра і зла, висвітлення актуальних проблем.

- **25 років** із часу публікації (2000) **повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»**

Повість української письменниці Оксани Забужко, уперше опублікована видавництвом «Факт», перекладалася польською, чеською, фарсі, з успіхом виставлялася на театральних сценах в Україні та за кордоном. В основі твору – народна «Казка про дивну сопілку», мотив та основа сюжету якої пов'язані з перетворенням людини, живої душі, на дерево.

- **20 років** із часу публікації (2005) **повісті Лесі Ворониної «Таємниця пурпурової планети»**

Разом із космічною мандрівницею Олею та її вірним другом Люмом, героями фантастичної повісті Лесі Ворониної, ви побуваєте в найвіддаленіших куточках Мінливої галактики, розгадаєте таємницю печери Хижих Кокосів, познайомитесь із хвалькуватими співочими бананами та побачите багато цікавого.

- **20 років** із часу публікації (2005) **повісті-казки Сашка Дерманського «Король буків, або Таємниця Смарагдової книги», 15 років (2010) – «Корова часу, або Нові пригоди вужа Ониська». 10 років** із часу публікації (2015) **«Маляка – принцеса Драконії», віршів «Бигимоти – не медмеді»**

Твори Сашка Дерманського рекомендовано Міністерством освіти і науки України для читання в молодшій і середній школі. Також письменник став одним із творців сценарію художнього фільму «Сторожова застава» за однойменною повістю Володимира Рутківського (фільм вийшов восени 2017 року).

Резюме до огляду дитячих книг-ювілярів 2025 року

- ***Ніхто не народжується мудрим, лише ним стає*** (лат., Гай Пліній Секунд Старший, 23–79 н. е., римський письменник-натураліст, державний діяч). *Nemo nascitur sapiens, sed fit.*

- ***Читання годує розум*** (лат., Публілій Сір, I ст. до н. е., римський мімограф, автор збірки сентенцій). *Alit lectio ingenium.*

- ***Кажуть, що читати треба не багато, а добірне*** (лат., Публій Вергілій Марон, 70–19 до н. е., видатний римський поет-епік).

Aiunt multum legendum esse, non multa.

- ***Мудрості вчать розмірковуванням*** (лат., Публілій Сір).

Deliberando discitur sapientia [35].

Висновок. Сподіваємося, що запропоновані матеріали стануть у пригоді шкільним бібліотекарям і вчителям початкових класів, сприятимуть реалізації мети, визначеної Державним стандартом початкової освіти, зокрема всебічному розвитку дитини, її талантів, творчості, допитливості, здібностей, формуванню цінностей. Рекомендуємо створити спільний медіаконтент: віртуальні виставки, віртуальні подорожі, мультимедійні презентації, буктрейлери, вебквести, літературні ігри.

Список використаних джерел

1. Абу-Касимові капці (казка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%D1%83-%D0%9A%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%BA%D0%B0%D0%BF%D1%86%D1%96_\(%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%D1%83-%D0%9A%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D0%BA%D0%B0%D0%BF%D1%86%D1%96_(%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0)).
2. Аліса у Дивокраї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%B0_%D1%83_%D0%94%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97.
3. Винничук Юрій Павлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.
4. Галина Малик. Повість-казка з ілюстраціями «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://mala.storinka.org/%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B2-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%97-%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%97-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BA-%D1%96%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0.html](https://mala.storinka.org/%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B2-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%97-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BA-%D1%96%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0.html).
5. Дивовижний чарівник країни Оз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%87%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%9E%D0%B7.
6. Джим Гудзик і машиніст Лукас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B6%D0%B8%D0%BC_%D2%90%D1%83%D0%B4%D0%B7%D0%B8%D0%BA_%D1%96_%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82_%D0%9B%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%81.
7. «Дівчинка з сірниками» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0_%D0%B7_%D1%81%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.
8. Друга книга джунглів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0_%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0_%D0%B4%D0%B6%D1%83%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B2.
9. «Дюймовочка»: аналіз казки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldtranslation.org/uk/news/6338-dyujmovochka-analiz-kazki.html>.
10. Жан де Лафонтен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BD_%D0%B4%D0%B5_%D0%9B%D0%B0%D1%84%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD.
11. Жданова С. Г. Читання як важливий фактор розвитку мислення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/chitannya-yak-vazhliivy-faktor-rozvitku-mislennya-86717.html>.
12. Золоторогий олень [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://naurok.com.ua/urok-literaturi-ridnogo-krayu-dmitro-pavlichko-zolotorogiy-olen-265821.html>.

13. Історія доктора Дуліттла [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0_%D0%94%D1%83%D0%B%D1%96%D1%82%D1%82%D0%BB%D0%B0.

14. Історія одного поросятка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://book24.ua/ua/product/istoriya-odnogo-porosyatka/?srsltid=AfmBOorUgja8UnoBu6R0WKcQVp_9VkyM1y3dRo3RyEIIdg-fyUtRLVEFx.

15. Казка про калинову сопілку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83_%D1%81%D0%BE%D0%BF%D1%96%D0%BB%D0%BA%D1%83.

16. Казки Емми Андіївської [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B8_%D0%95%D0%BC%D0%BC%D0%B8_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%94%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97.

17. Казковий світ дитинства Галини Малик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.calameo.com/books/0042989881adf8f991c2a>.

18. Конрад, або Дитина з бляшанки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%80%D0%B0%D0%B4_%D0%B0%D0%B1%D0%BE_%D0%94%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%B7_%D0%B1%D0%BB%D1%8F%D1%88%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B8.

19. Леся Воронина – сучасна українська дитяча письменниця: до 65-річчя від дня народження письменниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://33.lic.zhitomir.ua/lesya-voronyna-suchasna-ukrayinska-dytyacha-pysmennyczya-do-65-richchya-vid-dnya-narodzhennya-pysmennyczi/>.

20. Літературні казки. Іван Франко «Лис Микита» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-literaturni-kazki-ivan-franko-lis-mikita-451740.html>.

21. Майкл Бонд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BB_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4.

22. «Маленька принцеса» Френсіс Бернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kniga.org.ua/product/23970/>.

23. Маленький Мук: короткий зміст та аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/malenkiy-muk-korotkiy-zmist>.

24. Малий та Карлсон, що живе на даху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%96_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BB%D1%81%D0%BE%D0%BD_%D1%89%D0%BE_%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B5_%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%B0%D1%85%D1%83_\(%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%96_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BB%D1%81%D0%BE%D0%BD_%D1%89%D0%BE_%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B5_%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%B0%D1%85%D1%83_(%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C)).

25. Мері Поппінс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%80%D1%96_%D0%9F%D0%BE%D0%BF%D0%BF%D1%96%D0%BD%D1%81.

26. Нестайко Всеволод Зіновійович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4_%D0%97%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

27. Пепсі Довгапанчоха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D0%BF%D0%BF%D1%96_%D0%94%D0%BE%D0%B2%D0%B3%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%BE%D1%85%D0%B0.

28. Перлини української класики. Книги - ювіляри 2025 року : дайджест [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.calameo.com/books/003979017438e8a2c7a60>.

29. Роздобудьки в полі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://book-ye.com.ua/catalog/avtorski-kazky/rozdobudky-v-poli-knyha-2/?srsltid=AfmBOopxuqG8_D6Pcyaw_QNwWNYnTGEkFo1z8uhU1syXbtFrrem_XFrt.

30. Саджо та її бобри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%BE_%D1%82%D0%B0_%D1%97%D1%97_%D0%B1%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B8.

31. Сашко Дерманський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D1%88%D0%BA%D0%BE_%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.
32. Смарагдове місто [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE.
33. Східні казки Івана Франка. Частина II. «Коваль Бассім» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/shidni-kazky-ivana-franka-chastyna-ii-koval-bassim>.
34. Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка та шафа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B8_%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%D1%97:%D0%9B%D0%B5%D0%B2,%D1%87%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D1%83%D0%BD%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B0%D1%84%D0%B0.
35. Цимбалюк Ю. В. Крилаті латинські вислови / Цимбалюк Ю. В., Краковецька Г. О. – Київ : Вища школа, 1976. – 192 с.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами вивчення творів письменників рідного краю

Світлана КЛИМОВА,
методист Центру методичної та аналітичної роботи
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

У статті з'ясовано сутність поняття «національне виховання». Запропоновано підходи, що допомагають зацікавити дитину художнім твором. Обґрунтовано мету написання статті. Презентовано імена митців, які прославили Харківщину. Актуалізовано зміст, форми, методики й технології ознайомлення учнів на прикладі спадщини письменників рідного краю з кращими здобутками минулого та сучасності.

Ключові слова: національне виховання, національна свідомість, національно-патріотичне виховання, національна ідентичність, образне мислення.

Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді. У початкових класах закладаються основи національної свідомості, любов до рідної землі, виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість. Нині, у часи становлення України як незалежної держави, боротьби за її права і свободу національно-патріотичне виховання є провідним в усьому освітньому процесі.

У Новій українській школі усвідомлення української літератури як невід'ємного складника світової художньої культури направлене на осмислення національної своєрідності та загальнолюдської цінності змісту творів кращих вітчизняних письменників. Пріоритетною метою навчання читання в початковій школі є формування читацької компетентності школяра. Це передбачає:

- формування в учнів повноцінного читання, як базового в системі початкового навчання;
- ознайомлення учнів із дитячою літературою в авторській, жанровій, тематичній різноманітності;

- формування у дітей соціальних, морально-етичних цінностей через художні образи літературних творів;
- формування у школярів умінь сприймати, розуміти, аналізувати літературні та навчальні тексти різних видів; з використанням елементарних літературознавчих понять;
- розвиток мовлення учнів; формування умінь створювати власні висловлювання за змістом прочитаного;
- розвиток творчої діяльності школярів;
- формування в учнів прийомів самостійної роботи з різними типами і видами дитячих книжок; уміння здійснювати пошук, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань;
- виховання потреби в систематичному читанні, як засобів пізнання світу, загальнокультурного розвитку.

Однак такі явища, як засилля масмедійної культури, захоплення сучасної молоді комп'ютерними іграми, перевантаження навчальних програм призводять до того, що в дітей знижується мотивація до читання. Зокрема, щоб сформувати в молодших школярів читацьку компетенцію, необхідно зацікавити дитину літературним твором, розвивати інтерес до постійної потреби в читанні, навчити вибирати цікаву книжку. А з боку вчителя – створити належні психолого-педагогічні умови для сприйняття, розуміння та оцінки прочитаного, формувати навички аналізу художнього твору, пропонувати учням цікаву пошукову й дослідницьку роботу, розвивати усне та писемне мовлення, працювати над постійним удосконаленням естетичних смаків дітей. На уроках літературного та позакласного читання варто знайомити молодших школярів із віршами, оповіданнями, казками, легендами про рідний край, рідну мову, традиції та культуру народу: його символи, обереги, звичаї, свята, розповідати дітям про видатних українців, героїв своєї країни.

Ми живемо на Харківщині, яка має гідну історію, а наразі, як і вся Україна, надає нову енергію для демократичного світу, зокрема відчуття гідності, незламності, прагнення миру. В останні роки ми все частіше звертаємося до історії рідних місць, намагаємося всебічно її пізнати. Наш регіон має багаті в мистецькому вираженні надбання і насичене різноманітними подіями культурне життя. Це тут, на Харківщині, ми можемо знайти

...сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди

(М. Рильський. «Слово про рідну матір»)

Дійсно, від давнини і до сучасності художні твори письменників Харківщини пронизані почуттями любові до рідного краю, сповнені духовності, що сприяє формуванню в дітей та молоді національної ідентичності, інтересу до краєзнавства.

Тому метою написання цієї статті є обґрунтування впливу кращих творів літератури рідного краю на формування національної свідомості, патріотизму учнів, досягнення ними глибинної цінності спадщини митців свого краю через ознайомлення з художнім словом літераторів.

Харківщина подарувала Україні багато митців, чиї імена ми з гордістю можемо промовляти. У наш час, коли в Харкові багато вулиць перейменовують, з'явилися нові назви, які ушляхетлюють наших письменників. Це вулиці Григорія Сковороди, Майка Йогансена, Леся Курбаса, Миколи Хвильового, Івана Багмута,

Василя Стуса, Володимира Сосюри, Євгена Плужника, Ігоря Муратова, Володимира Вакуленка та інші. Постійно з'являються на літературній мапі рідного краю і нові імена. Таким чином, учитель початкової школи має добре орієнтуватись у цій літературі, уміти добирати для роботи з учнями кращі її зразки, розв'язувати питання жанрового й тематичного балансу дібраних творів, їх художньої цінності, відповідності віковим потребам учнів тощо. Щоб унаочнити для дітей конкретну мету такої діяльності, учитель/вчителька мають у першу чергу сформулювати відповіді для себе: які літературні зразки й чому хоче донести дітям, яким чином їх опрацювати, як створити мініхрестоматію цих творів, щоб вони могли працювати з текстом. І головне питання: який унікальний досвід може дати вивчення літератури рідного краю дітям?

У цій роботі важливо продіагностувати інтереси учнів щодо ступеня їх зацікавленості літературою рідного краю, щоб спрогнозувати можливості мотивації до необхідної тематики, жанрової специфіки творів, реалізації завдань виховання національної гордості за кращих її представників, обізнаності з історією та сьогоденням, плекати розуміння самотності літератури рідного краю.

Дитяча художня книга – це особливий світ, який юний читач осягає і розумом, і серцем. Кращі твори письменників Харківщини наближають учнів до їхньої малої батьківщини, дають можливість пишатися достойними людьми, які живуть зовсім поруч, спонукають учнів молодшої школи до більш глибокого вивчення історії та культури рідного краю, допомагають читачеві усвідомити, що митці-земляки не тільки відображають своє сприйняття й розуміння світу, а й передають енергію власного бачення життя з його добром і злом, красою й потворністю і цим допомагають дитині творити своє Я в єдності з природою, людством, нацією, рідним краєм.

Велику роль у цьому відіграють цікаві факти з життя письменників і суспільства, візуалізація навчання, використання сучасних педагогічних технологій.

На прикладі спадщини письменників рідного краю вчитель може ознайомити учнів із кращими здобутками минулого і сучасності, серед яких багато творів адресовано саме молодшому поколінню. Разом із тим є в нас книжки, сторінки яких однаково привабливі як для дорослих, так і для дітей. Об'єднує їх насамперед тема патріотизму, любові й відданості рідній землі, яка з особливою силою зазвучала в роки останнього протистояння з московитами, яке триває з 2014 року.

Уславлює наш край насамперед постать нашого видатного філософа й письменника Григорія Сковороди. Унікальним є Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, на території якого зберігається могила філософа, знаходиться пам'ятник мислителю роботи скульптора Івана Кавалерідзе (цей митець є також автором пам'ятників княгині Ользі на Михайлівській площі в Києві, Григорію Сковороді на столичному Подолі, молодому Тарасу Шевченку в Чернігові).

Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди розташований у колишньому садибному будинку дворян Ковалевських, що є зразком архітектури XVIII ст., у селі Сковородинівка в Харківській області. Справжньою окрасою музею є старовинний парк із липовою алеєю, закладеною ще у XVIII ст., фруктовим садом і 700-річним дубом, під кроною якого Григорій Савич полюбляв віддаватися роздумам. У 2022 році музей був знищений орками, але в

учителя є можливість запропонувати учням віртуальну екскурсію, яку доповнити власною розповіддю, читанням байок, обговоренням відомих афоризмів письменника. До багатьох із творів Сковороди учні можуть створити ілюстрації, різні творчі роботи. Таку віртуальну екскурсію можна провести, використавши покликання:

- <https://skovorodamuseum.com.ua/>
- <https://skovoroda.museum/>

На першій сторінці сайту цього музею розміщена улюблена притча письменника. В онлайн-форматі від Національного літературно-меморіального комплексу імені Григорія Сковороди почав працювати і надзвичайно цікавий проєкт «Музей майбутнього». Зокрема, зі сторінок сайту <https://skovoroda.museum/sadivnyk> учні можуть дізнатися, що таке Сковорододуб і чи можна його виростити власноруч.

Цілеспрямована робота щодо ознайомлення учнів початкової школи з життям і творчістю видатного мислителя сприятиме поглибленню знань про письменника, розвиватиме національну свідомість молодого покоління, формуватиме особистісні риси громадянина України. Важливими в цій роботі є формування почуття відповідальності за долю Батьківщини, віри в її незалежне майбутнє.

Одними з цікавих сторінок вивчення літератури рідного краю для учнів може стати дослідження творчих здобутків харків'ян останніх років. Приклади художніх творів, здебільшого поетичних, учні можуть знайти на фейсбук-сторінках письменників Олега Бородая, Ніни Супруненко, Віктора Бойка, Зої Іванової (Журавки) та багатьох інших. Діти переконуються, що на часі у творчості харківських поетів – патріотична тематика.

Моя тривога, Україно, –
В тобі і радість, і жура.
Сьогодні день стоїть на міні
І в кожному із нас вмира.
З відваги, подвигу солдата
Міцнішає моя земля!
Та нині знов печальна дата,
Держава голову схили,
І тужать матері, дружини,
І наш стискається кулак...
Чи є майбутнє в Україні?
Так!!!

В'ячеслав Романовський (1.02.2017)

А за віршем Миколи Возіянова «Легенда про Харків» діти можуть простежити ціле історичне минуле Харкова. Учні можна запитати, чому цей твір нагадує легенду, із чим порівнює у вірші автор Григорія Сковороду, як вони розуміють останні рядки поезії:

Легенда в минуле заводить,
Прадавнє минуле святе.
А сонце над Харковом сходить,
По Харкову свято іде.

Одним із найбільш талановитих літераторів, непересічною особистістю серед сучасних харківських письменників є Віктор Степанович Бойко, бо він – з покоління митців, які свято шанують і продовжують мистецькі традиції рідного

краю. Твори Віктора Бойка – це розповідь про людину, рідну землю, батьків, природу. Прості й водночас красиві рядки поезій завжди пробуджують найсвітліші почуття читачів. Його вірші – короткі замальовки того, що бачить і відчуває поет.

Цю річку звати Лопань од віків –
скоріше не порожня, ніж неповна –
вона моя рідня, хоча й не кровна,
де васильки слідами від підків.
На ній цвіте латаття, і чимдуж
уперте сонце вже смолою липне,
і рухає стоячу воду вуж
в звичайнім дні в третині першій липня...

Віктор Бойко (11-12.07.2013. Деркачі – Харків)

Щирості й любові до рідної землі сповнена пейзажна лірика Володимира Верховеня. Природа для поета – жива істота, що сумує і радіє, дивується й живе очікуванням прийдешніх змін.

Де вчора сніг
важким лежав кожухом
і колисала сон сумний сосна, –
вже пролісок підвів цікаві вуха,
мов наслухає:
скоро там весна?
А ще ж – нема!
І губи в нього сині,
і дві сльози – од вітру – на очах.
Та він стоїть в густій сосновій тіні
і нетерпляче вигляда на шлях...

Ніна Супруненко, талановита харківська поетеса, зображує світ рідної землі як загадковий і магічний, водночас знайомий і рідний. Тут жили до тебе рідні люди, лишили по собі неоціненний спадок, наприклад, оцю дорогу, тут вони житимуть після тебе, і все оце, що перед твоїми очима, для вас спільне для «мертвих і живих, і ненароджених»:

Залиті сонцем луки і поля
Здаються просто казкою здаля!

Он кущик терну, наче сірий вовк,
Що причаївся зранку ще, замовк...
Он зайчик виглядає з-за куща –
Тремтить його сполохана душа!

А он руда лисичка залягла,
А там жар-птиці сяють два крила...

Побіля шляху велетні-гриби.
Цей світ прекрасний – ти його люби!

Повітря, землю, крапельку води...
Не забувай, що це – не назавжди...

17.03.09. Київ-Харків

При вивченні творчості письменників рідного краю особливу роль має місце і час, обставини та події в житті автора, тобто використання елементів краєзнавства. Так, більша частина життя поета Миколи Побеляна пов'язана з Харківщиною, де він працював учителем. Усі свої уроки проводив творчо, цікаво. Школярі говорили, що його уроки неможливо було зазубрити чи забути. Він активно працював у Харківській письменницькій організації, виступав із читанням своїх творів у школах і закладах вищої освіти, бібліотеках. Власним коштом він видав «Молитву-оберіг для воїна», адресовану тим, хто зі зброєю в руках захищає Україну.

У віршах Миколи Побеляна – любов до всього живого, повага до батьків, відчуття захопленості красою світу, єднанням із природою. У кожному вірші – чистий, сповнений доброти і внутрішнього осяяння світ душі. Він уміє спостерігати, як у «сорочих гніздах селяться світанки», як догукнуться до нас «півні Чумацького Обозу», а «колодязний лелека планету підійма» для щастя і любові.

Вірші Миколи Побеляна для дітей надзвичайно співмірні з уявою малечі, у цих творах поет доброзичливий і щирий, про що свідчать навіть назви його книг: «Зайчик Скік» (2001), «Горобина сімеечка» (2002), «Піджачок для їжачка» (2003), «Вранішня казаночка» (2003), «Заграйчики для зайчика» (2004), «Молитва-оберіг для сина» (2004), «Що в кого є» (2008).

Мабуть, мотивацією до початку розгляду лірики поета, присвяченої дітям, може бути створення асоціативного куща «Дитинство», виразне читання віршів поета учнями, літературна гра «Малюємо словами художні образи за віршами Побеляна». Така робота дає змогу глибше розуміти та сприймати художні твори, володіти образним мисленням, розуміти теплий гумор поета, без розвитку якого ми не зможемо побачити змальовані письменником картини дійсності, їхні барви й візерунки:

Поселився їжачок
у густій малині...
Десять тисяч голочок
має він на спині...
Вийде в сад: туди-сюди
пробіжить, пройдеться,
Може, яблучко яке
у квітах попадеться...
Він тоді хугчіш його
Підкида на спину –
І тікає – тупотить
з яблуком в малину...

Таких позитивних художніх творів надзвичайно потребують сьогодні діти, втомлені повсякденними проблемами та війною.

Із найновіших книжок для дітей надзвичайно світлими почуттями пройнята, наприклад, повість Ольги Савельєвої «Дружок, або Чому собаки не можуть говорити». Написана вона на основі реальних подій, які вразили авторку, яка ще нещодавно працювала вчителькою в одній із харківських шкіл. У повісті розповідається про долю собаки, залишеного на дачі біля Харкова, як гадали господарі, на кілька годин. Але ранок 24 лютого 2022 року змінив усе. Письменниця розповіла історію про вірного, безмежно відданого чотирилапого

друга, який на руїнах чекав своїх господарів, і про різних людей, що зустрічалися Дружкові. Ця захоплива, правдива повість знайде відгук у серцях як дітей, так і дорослих читачів. А один із шляхів до твору – це звернення до авторки у месенджері фейсбуку.

Тож можемо зробити висновок, що уроки літератури рідного краю мають пробуджувати кращі почуття учнів, учити їх образно мислити, плекати любов до рідного краю. Ми маємо підготувати вдумливого читача, який буде емоційно включеним до процесу навчання, спроможний до діалогу з автором художнього твору, до активного обговорення проблем, що торкнулися його душі в процесі читання, адже найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Список літературних джерел

1. «Григорій Сковорода – невід’ємна частина нашої України» (подорож до с. Сковородинівка Харківської області): URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FbiDjuEBNXA>
2. Єфімова М. П. Сучасний стан і перспективи розвитку дитячої книги на Україні [Електронний ресурс] / М. П. Єфімова. – Режим доступу: <http://pauka.zinet.info/19/efimova.php>
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
4. Михайлин І. Л. Літературна Харківщина. Поезія: Есеїстика. Портрети. Рецензії / Ігор Михайлин. – Х.: Майдан, 2007. – 296 с. – Серія «Есеїстика Слобожанщини». – С. 30–31.
5. Переяславські сковородинівські студії. Спецвипуск: посібник-антологія «Поетичний славень Сковороди»: / [за заг. ред. М. П. Корпанюка]. – Переяслав-Хмельницький, Ніжин 2018. – Вип. 5. – 496 с. URL: <https://skovoroda.man.gov.ua/storage/files/perejaslavski-skovorodinivski-studii-spez-vipusk-5-2018.pdf>
6. Письменники Харкова. URL: http://readniy-kraj.blogspot.com/2017/10/blog-post_26.html
7. Сайт Харківської обласної організації НСПУ. URL: <https://kharkiv-nspu.org.ua/>
8. Слобожанська яса: Антологія громадянської лірики кінця XVII – початку XXI століть / Упор. В. С. Бойко, передмова Л. В. Ушкалова. – Х.: Майдан, 2006. – 1008 с.
9. «СЛОВО ЄДНАЄ!». Хмельницький літературно-публіцистичний альманах. 2020. № 2. URL: https://cbs.km.ua/uploads/files/Doc/kmcbs_slovo_ednaye_2.pdf (твори Олега Бородея, Лариси Вировець, Олександра Лисака, В’ячеслава Романовського, Антоніни Тимченко).
10. Сучасна література рідного краю: посібник серії «Шкільна бібліотека» для 5–7 класів закладів загальної середньої освіти. Упор. Морщавка Ю. О. Харків: Соняшник, 2020. 336 с., іл. (Серія «Шкільна бібліотека»). URL: <https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shkl-na-bbloteka/suchasna-literatura-rdnogo-krayu-posbnik-ser-shkl-na-bbloteka-dlya-5-7-klasv-zakladv-zagalno-seredno-osvti/>
11. Харківський будинок «Слово». URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/324063-harkivskiy-budinok-slovo-poshkodzheniy-rosiyskim-snaryadom-tse-istorichna-budivlya-pismennikiv>
12. Що всередині музею? Харківський Літ. Музей .URL : <https://ukrainer.net/kharkiv-litmuzey/>
13. <https://mala.storinka.org/mapofsite> (твори українських письменників)

Гра як засіб мотивації до навчання та розвитку дітей. Партнерство у грі

Ольга ВІТЧИНКА,
учитель початкових класів
Городнянської філії Козіївського ліцею
Краснокутської селищної ради
Богодухівського району Харківської області
vitcinkao@gmail.com

У статті висвітлено питання психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу під час дистанційного навчання в умовах нестабільності. Акцентовано увагу на важливості психоемоційної підтримки учнів як ефективного способу формування емоційної стійкості, розвитку емпатії та створення безпечного освітнього середовища, яке сприятиме їхньому емоційному розвитку та навчанню.

Ключові слова: психоемоційна підтримка, емоційна стійкість, емпатія, метод вправи-гри, педагогіка партнерства.

Навчатись у школі складно – про це скаже будь-хто з учнів. А вчитися дистанційно ще важче. Але в учителя є всі можливості для того, щоб покращити процес навчання, навіть зробити його веселим! А все завдяки ГРІ, оскільки Гра – це основна форма навчання в НУШ. У грі, як формі навчання, взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього, учитель одночасно навчає учнів і бере участь у їхній грі, а учні, граючись, навчаються.

Створімо казкову атмосферу навчання за допомогою гри! Для будь-якого віку дитини гра – це найкраща дія. У грі розкривається весь світ дитини, творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного особистісного розвитку. Дитина впевненіше опановує завдання, адже це гра.

В. О. Сухомлинський говорив, що гра є формою діяльності молодших школярів, яка відповідає їхньому віковому розвитку та сприяє формуванню всіх пізнавальних процесів, різних елементів розумової культури дитини, зокрема творчого мислення, уяви. Застосування гри в початковій школі передбачає тісний взаємозв'язок особистісного розвитку з естетичним і трудовим, що реалізується і в процесі взаємодії школи та сім'ї у формуванні особистості учня.

Працюючи в НУШ, я переконалася, що ігрові вправи підвищують рівень навчання. Це не цілий урок і не всі уроки. А лише ті теми, які потребують уваги (складні для вивчення теми). Це ігри для закріплення чи вивчення будь-якої теми (наприклад, вивчення літери). Це ігри, які навчають долати страх чи необізнаність у темі. Це дозволить робити освітній процес яскравим і захоплюючим. Метод гри дозволяє робити навчання цікавим і мотивуючим. Індивідуальний підхід або робота в групі дає можливість надавати підтримку кожному учневі, знижується рівень тривожності. Звичайно, що завдяки наполегливій праці всіх учасників процесу (учителя, вихователя, батьків) покращується якість навчання.

Важливим фактором є те, як скаже дорослий про виконання вправи-гри, з якою інтонацією. Я не наполягаю на виконання вправи чи гри. Я пропоную поглянути (послухати) та спробувати відтворити. Таким чином зацікавлюю. Якщо змушувати чи сказати «зроби так, як я», дитина боїтиметься зробити не так. У невимушеній атмосфері вона обов'язково буде йти на контакт.

Вправи легко запам'ятовуються, прості у виконанні, не потребують великих затрат. Час від часу вправу повторюємо для вдосконалення поставленої мети.

Згодом інтерес дитини до навчання поступово вичерпується внаслідок засвоєння знань. Тож не перезавантажуйте її, робіть паузи. Перейдіть на вулицю і виконайте вправу на піску (наприклад, написання літери), візьміть газету на пляж і пошукайте вивчену літеру («Знайди та обведи»). За допомогою гри цікавість до навчання зростає. Згодом зростають її успіхи. У грі дитина стає впевненою, вона здатна виконувати більш складні завдання (практичні, інтелектуальні). Допомагайте дитині навчатися та пізнавати світ граючись! Не сваріть і не дорікайте, якщо в неї не відразу все вийде, адже ми всі різні, тому й по-різному сприймаємо світ. Стимулюйте словами «У тебе все вийде», «Наступного разу буде краще», «Молодець», «Ти розумник / розумниця», «Я тобою пишаюся», «Помилятися може кожна людина», «Поміркуй».

А несприятливі стосунки між учителем і учнем, навпаки, знижують упевненість учнів і призводять до посилення хвилювання. У середньому в різних країнах учні десь на 62% частіше повідомляли про відчуття напруження під час навчання та на 31% частіше – про хвилювання перед тестуванням, якщо їхній учитель вважає, що вони не такі розумні, як є насправді. Тому краще навчатися разом: «учитель+учень+батьки». НУШ краще працює на засадах педагогіки партнерства, в основі якої є спілкування, співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями-навчити, вмотивувати, зацікавити. Всі є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу та відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини [2].

Основні принципи цього підходу: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (право вибору та відповідальність); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість про виконання та домовленостей). *Роль батьків:* забезпечити безпечне місце дитини вдома, що заохочує до навчання. При спілкуванні повідомляють учителю недоліки (особливості) навчання дитини. Батьки можуть придбати додатковий матеріал (різна крупа, конструктор, мука, інше) для цікавого сприйняття гри чи зробити власними руками (пластилін, тісто), скачати у плеймаркеті відповідну гру. Батьки долучаються до діяльності, підтримують дитину, активно взаємодіють у навчальному процесі, контролюють за тим, щоб дитина дотримувалася правил гри.

Роль учителя: забезпечує навчання та інформацію (роз'яснення), подає інформацію про успіхи дитини. Спілкується з батьками, пояснюючи особливості (якщо потрібно) та правила гри. Дібрати цікаві та доступні вправи-ігри, що відповідатимуть таланту, інтересам, потребам учнів. Методично підтримує батьків і координує процес гри.

Роль учня: брати участь у грі, дотримуватися правил. Оволодівати знаннями. Не фокусуватися на одному завданні. Може змінити правила. Керується емоціями, бере участь у грі, дотримуватися правил. Оволодівати знаннями.

Загалом батьків не цікавить навчальний досвід їхніх дітей. Деякі батьки іноді готові знехтувати мотивацією дитини до навчання заради результату. Для того щоб метод гри був вдалим і якісним, необхідно, щоб дії батьків і вчителів у

цьому напрямі були синхронними. Отже, принципи педагогіки партнерства дуже важливі для створення сприятливого середовища для навчання та забезпечення орієнтації на особистість учня. Взаємодія батьків, учня та педагога є обов'язковою умовою для формулювання індивідуальних освітніх траєкторій, що допомагають урахувати й розпізнати особливості кожної дитини.

Власне, і людська особистість – результат взаємодії. Педагогіка партнерства – підхід, що спрямований на розвиток максимально продуктивних і здорових відносин у процесі навчання, результатом якого є успіхи та досягнення дитини.

Для того щоб освіта й навчання всім приносили задоволення, варто працювати разом, підтримуючи один одного, разом іти до вершин знань. Яка б справа не була легкою, а дитина самостійною, без підтримки й участі дорослого дитина не досягне високого результату.

Педагогіка партнерства важлива й незамінна:

По-перше, сприяє створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність, що є одним із ключових активів сучасного світу.

По-друге, партнерство задовольняє потребу в значимості та приналежності, зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше.

По-третє, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей (учнів) до професійної діяльності та ролі активного громадянина у відкритому світі.

Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

Педагогіка партнерства ґрунтується на таких ідеях:

- *навчання без примусу* (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов), що передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів; припускає наявність таких особистісних якостей учителя, як гуманність, комунікативність, ціннісне ставлення до дитини – таким чином, ігрові вправи націлюють на сприйняття вивчення чи повторення теми;
- *ідея важкої мети* (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає в тому, що перед усіма учнями ставиться складна мета, водночас учитель всіма засобами має налаштувати учнів на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами: цього можна досягти шляхом ігрових вправ (герої мультфільмів/я супер герой), що надають упевненість і сили рухатися вперед;
- *ідея опори* (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає в наданні учням опорних знаків (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді: гра «Піжмурки» (знайди літеру, що сховалася), «Черепашка» (учень розчитується: повільно читає, потім додає швидкість), завдяки яким

дітям легше сприймати матеріал і активізувати свою діяльність; – *самоаналіз* (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинін) реалізує ідею колективного аналізу та оцінювання діяльності кожного учня за умови володіння педагогом прийомами рефлексії, емпатії, а також здатності аналізувати та розуміти власні дії, здатності до самопізнання [1].

Під час самоаналізу я зіставляю те, що запланувала, із тим, що зробила або могла зробити, а також можу змінити гру на іншому етапі уроку або замінити матеріал, щоб у дитини не викликало труднощів або не займало багато часу на підготовку до гри чи на довготривале сприйняття.

Висновок: взаємодія трикутник «учень-учитель-батьки» створює простір для сучасної ефективної освіти. Партнерство батьків і педагогів дає дитині необхідне відчуття комфорту, упевненості.

Використана література

1. Артемова В. Історія педагогіки України : підручник / В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Вишневський.. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
3. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя / І. П. Підласий. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 360 с.

Вплив рухової активності на фізичний та розумовий розвиток молодших школярів

В`ячеслав БАНДУРА,

методист Центру практичної психології, соціальної роботи та здорового способу життя КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

У статті розглянуто організацію рухової активності учнів молодшого шкільного віку та її вплив на розвиток фізичних і розумових якостей.

Ключові слова: рухова активність, фізичний розвиток, розумовий розвиток, руховий режим, молодші школярі, фізичні якості.

Актуальність. Потреба в руховій активності є найбільш важливою біологічною особливістю організму учнів молодшого шкільного віку. Зміцнення та збереження здоров'я дітей, підвищення рівня їх фізичної підготовленості є найактуальнішими завданнями, які стоять перед українським суспільством.

Рухова активність є однією з найбільш важливих умов для збереження здоров'я та підвищення рівня фізичного стану дітей. Потреба в руховій активності є природною для дітей молодшого шкільного віку. Багато дослідників підтверджують її життєву необхідність для виховання здорового молодого покоління. Ефективним напрямом вирішення проблеми низького рівня фізичного стану та здоров'я є підвищення рівня рухової активності дітей молодшого шкільного віку. Пасивна рухова активність є основною причиною недостатнього фізичного розвитку, фізичного здоров'я та фізичної підготовленості. Це, у свою

чергу, може призвести до порушень постави, нервово-рефлекторних зв'язків, атрофії м'язів, появи хронічних захворювань серцево-судинної системи [1, с. 6 –7].

Останні десятиліття науковці досить активно обґрунтовували роль і значення рухової активності для організму людини.

Незважаючи на досить пильну увагу науковців до питань покращення рухової активності, проблема малорухливого способу життя дітей молодшого шкільного віку залишається актуальною.

Система фізичного виховання молодших школярів передбачає застосування комплексного підходу до вирішення навчальних, оздоровчих і виховних завдань. Основним завданням залишається збереження та зміцнення здоров'я школярів за допомогою фізичних вправ. Правильні педагогічні дії у поєднанні з урахуванням вікових можливостей і сенситивних періодів розвитку рухових якостей дітей і визначає оздоровчий ефект фізичного виховання. Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить про те, що найкращі умови для формування всебічно розвиненої особистості молодшого школяра створюються в процесі його включення до спеціально організованої позашкільної рухової активності.

Результати дослідження Т. Петровської, Є. Імаса та В. Сергієнко свідчать про те, що спеціально організована рухова активність має значний вплив на формування не лише мотивації, а й самооцінки молодших школярів. У 82,1% хлопчиків і у 83,3% дівчаток, які займаються у спортивних секціях, зафіксована адекватна самооцінка [1, с. 6 –7].

Дослідження, здійснені Н. Москаленко та Т. Кожедуб, установлюють той факт, що достатню фізичну підготовленість мають тільки ті школярі, які, окрім уроків фізичної культури, регулярно займаються у спортивних секціях або в дитячо-юнацьких спортивних школах.

За даними дослідження Т. В. Павлової, Т. В. Діденко, діти молодшого шкільного віку в позаурочний час віддають перевагу таким видам спорту: 30% займаються гімнастикою і танцями, 26,7% – єдиноборствами, 10% відвідують заняття плаванням, 6,6% – займаються тенісом, по 3,4% дітей молодшого шкільного віку займаються роликми й у секціях спортивних ігор.

Рухова активність – це не просто фізична діяльність, але й можливість для дитини взаємодіяти з навколишнім середовищем, розвивати свої навички і вміння, а також зміцнювати своє здоров'я. Через фізичну активність дитина вчиться керувати своїм тілом, набуває навичок спілкування та співпраці з іншими, а також розвиває свою увагу, пам'ять і креативність.

Фізична активність може бути різноманітною. Вона може включати ігри на вулиці, спортивні заняття, активні прогулянки, танці, йогу або фітнес. Важливо, щоб дитина займалася фізичною діяльністю, яка їй подобається і викликає інтерес. Це допоможе забезпечити тривалу й регулярну активність.

Однак, необхідно враховувати, що кожна дитина унікальна і має свої особливості. Тому важливо дотримуватися індивідуального підходу до вибору рухової активності. Деякі діти можуть бути зацікавлені у спортивних командах, інші – у танцях або йозі. Важливо підтримувати дитину в її виборі та допомагати їй знайти задоволення в руховій активності.

Регулярність – ще один важливий аспект фізичної активності. Для забезпечення оптимального психічного розвитку дитини необхідно встановити регулярний графік занять і привчати її до постійної фізичної активності. Це

допоможе дитині розвиватися гармонійно та зберігати психічне здоров'я [2, с. 95–106].

Таким чином, фізична активність має великий вплив на психічний розвиток дитини. Забезпечення її оптимального розвитку вимагає уважного підходу до вибору рухової активності, постійності та регулярності занять. Рухова активність є ключовим елементом для забезпечення психічного здоров'я та розвитку дитини в сучасному світі.

Регулярність і різноманітність рухових активностей для максимального корисного впливу

У фізичній діяльності дитини важливо враховувати регулярність і різноманітність рухових активностей, оскільки це має великий вплив на її психічний розвиток. Регулярність сприяє формуванню звички до фізичної активності, а різноманітність рухів допомагає розвивати різні аспекти психічного функціонування.

Фізична діяльність дитини на різних етапах розвитку має свої особливості. Наприклад, у молодших дітей активні рухи, які включають ходьбу, біг, стрибки, допомагають розвивати координацію рухів і сприяють формуванню моторних навичок. У старших дітей важливо враховувати розширення спектру рухів, залучати до спорту та ігрових активностей, що сприяють розвитку креативності, соціальних навичок і самодисципліни.

Рухова активність має безпосередній вплив на психічний розвиток дитини. Вона сприяє покращенню кровообігу та кисневого обміну, що позитивно впливає на роботу головного мозку. Регулярна фізична активність сприяє підвищенню рівня енергії та настрою, покращенню самопочуття та зниженню ризику негативних емоційних станів, таких як депресія та тривога [2, с. 95–106].

Регулярна фізична активність сприяє покращенню когнітивних функцій, таких як увага, пам'ять і мислення.

Різноманітність рухових активностей сприяє розвитку творчого мислення та просторової уяви.

Фізична діяльність сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, комунікація та розвиток взаємодії з оточуючими.

Регулярність фізичних тренувань сприяє формуванню самодисципліни та відповідальності.

Отже, для максимального корисного впливу фізичної активності на психічний розвиток дитини, необхідно поєднувати регулярність і різноманітність рухових активностей. Це допоможе розвивати різні аспекти психічного функціонування, сприяти загальному здоров'ю та самопочуттю дитини.

Роль батьків у сприянні розвитку фізичної діяльності та психічного здоров'я дитини

Успішний розвиток рухової активності та психічного здоров'я дитини залежить від впливу батьківської підтримки та стимулювання. Батьки відіграють важливу роль у формуванні позитивного ставлення до фізичної активності та сприянні розвитку рухових навичок дитини.

Сприяння фізичній активності = сприяння психічному здоров'ю.

Що можуть батьки? 1) стимулювати рухову активність дитини шляхом організації спільних фізичних занять, які будуть цікавими та захоплюючими. Наприклад, прогулянки на свіжому повітрі, спортивні ігри, заняття у спортивних секціях;

2) створити сприятливе психологічне середовище для дитини, що сприяє розвитку її психічного здоров'я. Важливо виявляти зацікавленість до її діяльності, висловлювати підтримку та розуміння, а також учити її емоційного регулювання та вирішення конфліктів;

3) бути прикладом для дитини, демонструючи власний інтерес до фізичної активності та здорового способу життя, разом із дитиною займатися спортом, виконувати фізичні вправи або займатися іграми на свіжому повітрі;

4) надавати дитині підтримку та мотивацію, спонукаючи її до досягнення успіху в різних сферах діяльності. Важливо підкреслювати її досягнення, розвивати почуття власної гідності та самооцінки [2, с. 95–106].

Загалом, батьки мають великий вплив на розвиток рухової активності та психічного здоров'я дитини. Їхня підтримка, мотивація, стимулювання сприяють формуванню позитивного ставлення до фізичної активності та розвитку рухових навичок, формуванню стійкого психічного здоров'я в дитини.

Вплив рухової діяльності на розвиток психіки в дітей

Рухова діяльність є невід'ємною частиною фізичного розвитку дитини. Вона впливає на психічний стан і розвиток, сприяючи формуванню та зміцненню різних аспектів психіки. Рухова активність допомагає дитині відчувати своє тіло, розуміти просторові відношення, розвиває координацію рухів і здатність до саморегуляції. На фізичному рівні рухова діяльність сприяє розвитку м'язової системи, підвищує фізичну витривалість і силу, покращує кровообіг і метаболізм. Але її вплив на психіку дитини не обмежується лише фізичними аспектами. Психічний розвиток дитини також залежить від рухової діяльності. Вона сприяє розвитку пам'яті, уваги та концентрації, покращує когнітивні функції та мислення. Рухова активність стимулює розвиток моторики, просторового мислення та розумової активності в дітей. Рухова діяльність має позитивний вплив на емоційний стан дитини. Вона сприяє зниженню рівня стресу та тривожності, підвищує настрій та самопочуття. Регулярна фізична активність допомагає зменшити ризик виникнення депресивних станів і покращує загальну психічну стійкість [3, с. 392].

Тому, ураховуючи вплив рухової діяльності на розвиток психіки в дітей, важливо стимулювати їх активну участь у фізичних заняттях і спортивних іграх. Це допоможе забезпечити їхній збалансований розвиток і позитивно вплине на їхню психічну стійкість і емоційний стан.

Вплив фізичної активності на розвиток психіки в дітей

Учені з усього світу провели численні наукові дослідження, щоб з'ясувати, як фізична активність впливає на когнітивні, емоційні та соціальні аспекти дитячого розвитку.

Наукові докази підтверджують, що рухова активність має значний вплив на розвиток психіки в дітей. Фізична активність сприяє покращенню когнітивних функцій, таких як пам'ять, увага та мислення. Крім того, вона сприяє розвитку емоційної стійкості та самоконтролю, що важливо для формування позитивної психологічної структури дитини. Рухова активність також сприяє соціальному розвитку дитини. Вона допомагає формувати навички спілкування, співпраці та взаємодії з оточуючими людьми. Фізична активність у групі, наприклад, під час спортивних ігор, сприяє розвитку комунікативних навичок і формуванню позитивного самовизначення дитини.

Таким чином, наукові дослідження засвідчують, що рухова активність має значний вплив на розвиток психіки в дітей. Фізична активність позитивно впливає

на когнітивні, емоційні та соціальні аспекти розвитку дитини, сприяючи формуванню здорової та збалансованої особистості.

Дослідження показують позитивний зв'язок між руховою активністю та когнітивними навичками. Наукові дослідження виявили, що рухова активність дитини має значний вплив на її психічний розвиток. Взаємозв'язок між цими двома аспектами виявився позитивним, що дає підстави стверджувати, що активна фізична діяльність сприяє формуванню та поліпшенню когнітивних навичок дитини. Рухова активність включає в себе різноманітні види фізичної діяльності, такі як ігри на вулиці, спортивні заняття, танці, йога та інші види фізичних вправ. Ці види активності сприяють розвитку моторики, координації рухів, сили та витривалості. Однак, крім фізичного благополуччя, рухова активність також впливає на психічний розвиток дитини.

Когнітивні навички включають розумові процеси, такі як сприйняття інформації, мислення, пам'ять, увагу та інші психічні функції. Дослідження показали, що діти, які займаються руховою активністю регулярно, мають кращі когнітивні навички порівняно з тими, хто менше займається фізичною діяльністю [3, с. 392]. Рухова активність сприяє покращенню кровообігу та постачанню кисню до мозку, що сприяє активнішій роботі нейронів і підвищенню когнітивних функцій. Крім того, вона сприяє виробленню нейротрансмітерів, таких як серотонін і допамін, які впливають на настрій та психічний стан дитини.

Таким чином, наукові дослідження підтверджують, що рухова активність має позитивний вплив на когнітивні навички дитини. ***Отже, рекомендується стимулювати фізичну активність у дітей для досягнення оптимального психічного розвитку та покращення когнітивних функцій.***

Вплив рухових ігор на розвиток емоційного та соціального інтелекту в дітей

Фізична діяльність впливає на розвиток дітей, особливо на їх емоційний і соціальний інтелект. Рухові ігри є важливим інструментом для стимуляції цих аспектів розвитку. Вони сприяють формуванню емоційної компетентності, соціальних навичок і взаємодії з оточуючим середовищем. Фізична активність дитини впливає на її емоційний розвиток, допомагаючи їй розпізнавати, виражати та регулювати свої емоції. Рухові ігри сприяють розвитку вміння розпізнавати різні емоції, які виникають під час гри. Це допомагає дитині стати емоційно компетентною, уміло взаємодіяти з оточуючими та вирішувати конфлікти. Крім того, рухові ігри сприяють розвитку соціального інтелекту дитини. Вони навчають її спілкування, співпраці, взаємодії та розуміння інших людей. Під час гри діти вчаться співпрацювати, ділитися, розв'язувати проблеми разом, що сприяє розвитку їх соціальних навичок і емпатії.

Таким чином, рухові ігри мають значний вплив на розвиток емоційного та соціального інтелекту в дітей. Вони допомагають формувати емоційну компетентність і соціальні навички, що є важливими факторами для успішної адаптації та взаємодії з оточуючим світом.

Рекомендації щодо фізичної діяльності для забезпечення оптимального психічного розвитку [4, с. 3–56].

У сучасному світі, де діти все більше проводять час перед екранами гаджетів, фізична активність стає надзвичайно важливим аспектом розвитку. Вивчення впливу фізичної діяльності на психічне здоров'я дитини засвідчує, що активний спосіб життя має безпосередній вплив на її розвиток і функціонування. ***Отже,***

забезпечення достатньої фізичної активності є важливою складовою для забезпечення оптимального психічного розвитку дитини.

Фізичний розвиток:

- **Зміцнення опорно-рухового апарату:** Регулярні фізичні вправи сприяють зміцненню м'язів, кісток і суглобів, формуванню правильної постави та запобіганню сколіозу.
- **Розвиток серцево-судинної та дихальної систем:** Активні рухи покращують кровообіг, збільшують об'єм легень і підвищують витривалість організму.
- **Покращення координації рухів і спритності:** Різноманітні рухові завдання та ігри розвивають моторику, баланс, швидкість реакції та орієнтацію в просторі.
- **Підвищення імунітету:** Фізична активність стимулює обмінні процеси в організмі, що підвищує його стійкість до захворювань.
- **Контроль ваги:** Рухова активність допомагає підтримувати здорову вагу, запобігаючи розвитку ожиріння.

Розумовий розвиток дитини також залежить від рухової діяльності. Вона сприяє розвитку пам'яті, уваги та концентрації, покращує когнітивні функції та мислення. Рухова активність стимулює розвиток моторики, просторового мислення та розумової активності в дітей.

Розумовий розвиток:

- **Покращення когнітивних функцій:** Фізичні вправи стимулюють кровопостачання мозку, що позитивно впливає на увагу, пам'ять, мислення та здатність до навчання.
- **Розвиток міжпівкульної взаємодії:** Рухи, що вимагають координації обох сторін тіла, сприяють кращій взаємодії між правою та лівою півкулями мозку, що покращує обробку інформації.
- **Зниження рівня стресу та тривожності:** Фізична активність сприяє виробленню ендорфінів, які мають позитивний вплив на емоційний стан, допомагають знімати напругу та покращують настрій.
- **Розвиток самоконтролю та дисципліни:** Участь у спортивних іграх і вправах вчить дітей дотримуватися правил, бути терплячими та досягати поставлених цілей.
- **Соціалізація та комунікація:** Колективні рухливі ігри сприяють розвитку соціальних навичок, уміння працювати в команді, спілкуватися та домовлятися.

Отже, рухова активність є не просто важливим елементом фізичного здоров'я молодших школярів, але й потужним фактором їхнього інтелектуального й емоційного розвитку. Забезпечення достатнього рівня рухової активності є необхідною умовою для гармонійного зростання та успішного навчання дітей.

Розумовий розвиток дитини також залежить від рухової діяльності, яка сприяє розвитку пам'яті, уваги та концентрації, покращує когнітивні функції та мислення. Рухова активність стимулює розвиток моторики, просторового мислення та розумової активності в дітей.

Література

1. Бойченко Т. Є. Здоров'язбережувальна компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2008. № 11-12. С. 6 –7.

2. Волкова І. Розвиток регіональної мережі шкіл сприяння здоров'ю у Харківській області. *Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком*. 2016. № 19-20 (55). С. 95–106.
3. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. С. 392.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України*. 2012. № 4-5. С. 3–56.
5. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/derzhavni-standarti>
6. Концепція нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016/>
7. Фізична та психологічна безпека дітей під час війни. Як діяти батькам, щоб вберегти дитину? *Освітній омбудсмен України*. URL: <https://eo.gov.ua/fizychna-tapsykhologichna-bezpeka-ditey-pid-chas-viyny-nbsp-h2-yak-diiaty-batkam-shchobvberehty-dytnu-h2/2022/03/22/>
8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: затверджено Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelyapochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-zpochatkovoyi-osvit>

Відновлювальні та освітні функції дитячої гри

Лариса ВАКУЛЕНКО,

учитель англійської мови Комунального закладу
«Харківський ліцей № 15 Харківської міської ради»
geb7@ukr.net

Стаття розкриває значення гри як ефективного та доцільного прийому під час навчання молодших школярів. Авторка акцентує на ключовій ролі ігрових форм роботи в житті та розвитку здобувачів освіти. Здійснено аналіз і наведено класифікацію за освітньою функцією кількох груп ігор, що активізують увагу та пам'ять, формують позитивне ставлення здобувачів до навчання. Гра розглядається як психологічний метод задля формування ігрового простору в освітньому середовищі, що сприяє усвідомленню цінностей, підтримує високу працездатність на уроці, сприяє ентузіазму та налагодженню партнерських стосунків.

Ключові слова: ігровий простір, мовознавчі ігри, умовно-комунікативні ігри, комунікативні ігри, пізнавальна гра, ігри-пісні, онлайн-герої.

Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку.

Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості.

В. О. Сухомлинський

Розширення міжнародних відносин, співпраця між країнами і народами з різними мовами та культурами вимагають суттєвих змін у володінні іноземними мовами.

У сучасних умовах під час навчання учень зобов'язаний оволодіти англійською мовою як засобом спілкування, уміти користуватися нею в усній та письмовій формах, підтримувати розмову, запропонувати свою тему, мати бажання ділитися навичками, обмінюватися поглядами, висловлювати свою думку.

У своїй діяльності я весь час шукаю резерви підвищення якості та ефективності навчання мови. Вибір теми мого досвіду зумовлено тим фактом, що повністю дидактичні можливості гри ще не вивчені. Тому тут широке поле для творчості, а отже, і новизни. Знання, отримані без зацікавленості, не є корисними. Тому саме з метою активного засвоєння знань я намагаюся перетворити заучування матеріалу на різні види ігор.

Мета статті: розкрити й визначити освітні функції дитячої гри та показати можливості гри в освітньому процесі.

Одним із найбільш ефективних і доцільних прийомів під час роботи з молодшими школярами в умовах дистанційного навчання є гра. На своїх уроках постійно використовую захопливу гру, що дає необмежений простір для моєї творчості. Грі належить велика роль у житті та розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Гра, як психологічний метод у школі, може бути використана щонайменше для вирішення трьох послідовних завдань:

- навчити дітей жити в ігровому просторі, цілком занурюватися в ігровий світ та ігрові взаємовідносини;
- навчити бути вільними в ігровому просторі, усвідомлювати власні цінності та налагоджувати стосунки зі сторонніми;
- навчити осмислювати ігровий досвід і використовувати гру як інструмент самопізнання та життєвих експериментів.

Умови онлайн-навчання вимагають нових методів і підходів до залучення учнів та підтримки їхнього інтересу до предмета. Але дистанційне навчання може призвести до втрати інтересу учнів до предмета, зниження активності на уроках. В умовах війни викладачі англійської мови постійно шукають відновлювальні функції дитячої гри для активної участі школярів у вивченні мови.

На мою думку, основна освітня функція гри на уроці – бути засобом навчання, розвитку та виховання. У практиці навчання багатьох учителів найширшого застосування набули ігри першої та третьої груп.

Перша група (мовознавчі ігри) спрямована на засвоєння певної частини мовного матеріалу. Оволодіння ним (запам'ятовування) стає умовою участі в грі та можливості перемоги. Це, так зване, непряме зацікавлення. Учень відчуває потребу в засвоєнні мовного матеріалу як нагоди самоствердитися. Проте такі ігри забезпечують лише засвоєння знань, і хоча вони зручні й легкі для застосування, часто використовувати їх не слід.

Друга група (умовно-комунікативні ігри) зорієнтована на виконання різноманітних операцій із мовленнєвим матеріалом («Побудуйте речення», «Поставте запитання» тощо). У центрі уваги тут не комунікативна функція висловлювань, а їхня фонетична, лексична або граматична правильність.

Третя група (комунікативні ігри) має діяльнісний характер. Ці ігри не мають якогось конкретного мовного спрямування і взагалі не є мовними іграми. Це

просто ігри, для яких мовлення є лише засобом їх реалізації. У процесі застосування таких ігор помітно активізується мимовільна увага і пам'ять, формується позитивне ставлення до мови, як до засобу спілкування та досягнення певної мети.

Гра дає вміння орієнтуватись у реальних життєвих ситуаціях, дає психологічну стійкість, знімає рівень тривожності, яка передається від батьків до дітей. Виробляє активне ставлення до життя та цілеспрямованість у виконанні поставленої мети [3, с. 10].

Сучасний урок іноземної мови в умовах дистанційної освіти не можна уявити без інтенсивності. Він потребує від учнів концентрації уваги, напруження сил. Застосування ігор дає змогу зберегти ентузіазм, високу працездатність до останньої хвилини уроку. Тому особливо обґрунтованого підходу на уроці англійської мови в початковій школі потребує пізнавальна гра, яка має велике значення в розвитку активності школярів.

Важливу роль у навчанні відіграють також ігри-пісні. Вони в основному невеликі, економічні при плануванні уроків, тому легко запам'ятовуються учнями [2, с. 53].

Прагну побудувати свій урок так, щоб він був насичений такими вправами й іграми, які дали б змогу чергувати види діяльності учнів. Дуже часто під час дистанційного навчання використовую ігри на розвиток навичок аудіювання.

Гра «Зарядка»

Мета: аудіювання наказових речень.

Хід гри: подаю команди, а учні виконують лише ті з них, у яких є слово “please”.

Наприклад:

Hands up, please! Hands down!

Hands to the sides, please! Bend left, please!

Touch your nose! Touch your head, please!

Учні, які виконують команди без слова “please”, виходять із гри. Перемагає той, хто залишається в грі останнім.

Пізніше, коли вивчили назви частин тіла, ускладнюю цю гру:

<https://wordwall.net/uk/resource/51720725/%d0%b0%d0%bd%d0%b3%d0%bb%d1%96%d0%b9%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0-%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%b0/%d1%87%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%b8%d0%bd%d0%b8-%d1%82%d1%96%d0%bb%d0%b0-2-%d0%ba%d0%bb%d0%b0%d1%81>

Гра «Запитай і дай відповідь»

Мета: навчання будувати запитання і відповіді з опорою на картину.

Хід гри: Вішаю картину. Клас розподіляю на дві команди. Гравці першої команди ставлять запитання учасникам другої команди, а ті відповідають на них. Після кожного наступного запитання команди міняються ролями: той, хто відповідав, ставить запитання, і навпаки. Якщо запитання повторюється, учень, який його поставив, залишає гру. Перемагає та команда, яка останньою поставила запитання.

<https://wordwall.net/uk/resource/62450528/%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%be%d0%b7%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be/%d0%b4%d0%be%d0%bc%d0%b0%d1%88%d0%bd%d1%96->

<https://wordwall.net/uk/resource/56120140/english/is-it-colour>

Підсумковий урок, проведений у вигляді гри, дає можливість не тільки повторити вивчений матеріал, а й підвищити зацікавленість дітей у вивченні іноземної мови. На цих уроках під час вивченні теми «Colours» використовую такі ігри:

Rainbow

На партах в учнів кольорові олівці. Ставлю запитання: коли з'являється різнокольорова веселка? Пропоную намалювати веселку та пояснюю умову: намалювати кольори веселки в тому порядку, як я запропоную: violet, blue, red, yellow, orange, green, brown.

What Colour Is It?

<https://wordwall.net/uk/resource/56120140/english/is-it-colour>

What Can Be Red?

Пропоную учням згадати предмети різних кольорів. Є речі, які бувають тільки одного кольору, а є предмети різних кольорів.

Teacher: Tell me, what can be red?

Pupil 1: Apples can be red.

Pupil 2: Lips can be red

The Flower of Seven Colours

Хід гри: Називаю колір, учні малюють пелюстку цього кольору. Повинна бути намальована квітка із сімома різнокольоровими пелюстками.

Під час вивчення іноземної мови в початкових класах можна також використовувати різні види лото. Дуже часто мої учні готують лото самостійно. Ця гра дає широкі можливості варіювання ігрового матеріалу, що сприяє міцному засвоєнню лексики. Дитина поступово переходить від наочного дійового способу засвоєння лексики (викладач називає предмет англійською мовою, показуючи його) до словниково-образного (учитель будує різноманітні речення, у яких ідеться про предмет, якого в цей момент немає). Слід намагатися, щоб гра в лото стала невід'ємним компонентом освітнього процесу та сприяла поступовому й послідовному накопиченню дитиною словникового запасу, а також всебічному розвитку школяра.

Ігри важливо проводити систематично та цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх відповідно до нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості тощо [1, с. 80].

Останні дослідження підтверджують ефективність гри на уроках англійської мови в онлайн-навчанні.

Для створення сучасного онлайн-уроку, особливо в початковій школі, треба, на мою думку, дотримуватися таких умов:

- 1) взаємозв'язок: різноманітні ігрові елементи;
- 2) завдання за різними видами складності;

- 3) види заохочень;
- 4) майстерність: розвиток навичок і вмінь учнів;
- 5) соціальна взаємодія: співпраця між учнями;
- 6) учитель-фасилітатор.

Онлайн-навчання може бути викликом для багатьох учнів, особливо в плані вивчення англійської мови, і використання ігор стає важливим для зацікавленості учнів.

Використання іграшок, різноманітних ігор, казок, конкурсів, імітація голосів, додавання анімації, музичного супроводу та візуальних наочностей може покращити сприйняття матеріалу та зробити навчання більш захопливим на початковому етапі вивчення англійської мови.

Це допомагає молодшим школярам, які сидять перед екраном, бути активними та зацікавленими. В умовах онлайн-навчання іноді дуже важко залучити учнів уникати камери, працювати в групах і співпрацювати з учителем. У цьому випадку на допомогу вчителю приходить гра.

Хочу звернути увагу на ігри, у яких роль учителя виконують учні.

Хід гри: Вибираю ведучого й кажу: «Ann is nine today. Let's have a birthday party. Get your presents ready». Учні беруть іграшки і по черзі вітають дівчинку.

- Good morning, Ann! Happy birthday!
- Good morning, Sasha.
- How old are you today?
- I am nine.
- Here is my present for you.
- Thank you.

Після того як усі діти привітають Аню, ведучий запитує: “What presents do you have?”

Учні називають англійською мовою всі Аніні подарунки.

У своїй практиці використовую програми та платформи, які дають доступ до ігор, а також різні додатки, як kahoot, quizziz. Але, на мою думку, під час онлайн-занять треба обмежити кількість застосунків, щоб не перевантажувати учнів. Тому легше використати на уроці з англійської мови онлайн-платформу, у якій будуть певні завдання, у процесі виконання яких діти не лише ознайомляться з новим матеріалом, але й проведуть час із улюбленими супер-героями.

В умовах онлайн-навчання можна створити онлайн-героя, який буде супроводжувати учнів упродовж виконання всіх завдань. Також наприкінці уроку можна провести опитування, що буде створене в гугл-формах, для того, щоб дізнатися, як учні засвоїли вивчений матеріал.

Висновки. Проаналізувавши роль гри на уроці англійської мови, підсумовуємо, що гра підвищує якість навчання, полегшує засвоєння знань, розширює словниковий запас і охоплює різні види мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання, письмо.

Гра – це школа спілкування дитини, у якій проявляються індивідуальні особливості та інтелектуальні здібності.

Використання ігор на уроках англійської мови в початковій школі не лише забезпечує ефективність засвоєння мовних навичок, але й підвищує мотивацію учнів, робить процес вивчення більш цікавим і захоплюючим.

Гра – це шлях до пізнання іноземної мови, у якої освітня, розвивальна та виховна функції в молодших школярів діють у взаємозв'язку.

Список використаних джерел

1. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: посібник. К.: Ред. загальнопед. газ , 2004. С. 80.
2. Іванцова Т. Ю. Ігри на англійській мові. *Іноземні мови в школі*. 2008. № 4. С. 53.
3. Стом О. Ю., Рудь С. В. Навчальні ігри в початковій і середній школі. Харків: Основа, 2010. С. 10.
4. Гейміфікація в онлайн-навчанні: як зацікавити школярів? URL: <https://www.schoollife.org.ua/gejmifikatsiya-v-onlajn-navchanni-yak-zatsikavyty-shkolyariv/> (Дата звернення: 09.10.2023).

Відновлювальні та освітні функції дитячої гри

*Коваленко Н. М.,
учитель початкових класів Берестинського ліцею № 5
Берестинської міської ради Харківської області,
natalikovalenko7@ukr.net*

У статті розкрито роль ігрової діяльності для молодших школярів; запропоновано використання в навчальній діяльності молодших школярів різних видів ігор: рольові ігри, ігри для розвитку логічного мислення, онлайн-ігри для формування предметних умінь, творчі ігри, рухливі ігри. Обґрунтовано не лише навчальну ефективність використання ігор, а й відновлювальну їх роль для дітей, які пережили / переживають травматичні події.

Ключові слова: ігрова діяльність, рольові ігри, ігри для розвитку логічного мислення, онлайн-ігри, травматичні події, емоції, емоційний інтелект, відновлення, сприятливий психологічний клімат.

*Гра – це величезне світле вікно, через яке в
духовний світ дитини вливається живлющий
потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра –
це іскра, яка запалює вогник допитливості та
зацікавленості.*

В. Сухомлинський

Зі вступом до школи змінюється все життя дитини, змінюються її режим, відносини з оточуючими людьми. Основним видом діяльності стає навчання. Молодші школярі з готовністю та інтересом опановують нові знання, уміння та навички. Але водночас продовжується проявлятися притаманна дітям дошкільного віку потреба в ігровій діяльності. Гра є не лише розвагою, але й важливим інструментом розвитку молодших школярів. Це фундамент для формування соціальних навичок, емоційного інтелекту та пізнавальних здібностей.

Гра — це обов'язкова умова успішного розвитку та саморозвитку, вона допомагає дитині пізнати себе й оточуючий світ. Ігрові ситуації діти сприймають більш природно, ніж серйозні обговорення. Ігри допомагають розслабитися, розкритися, відчувати себе комфортно.

У грі найповніше проявляються індивідуальні особливості, інтелектуальні можливості, нахили, здібності дітей. За допомогою ігрової діяльності формуються основні новоутворення, які сприяють успішній адаптації до шкільних умов

життєдіяльності. Колективні ігри сприяють усвідомленню норм суспільної поведінки, які потім переносяться за межі гри.

Гра дарує щохвилинну радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, ...спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, уміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. І скрізь, де є гра, панує радість дитячого життя [2].

Головна суть ігрової діяльності полягає в забезпеченні зв'язку між знаннями і діями в процесі навчання та допомагає створити сприятливі умови для розвитку творчих і креативних здібностей школярів. Гра виступає засобом для стимулювання мотивації до навчального процесу, розвитку самостійності та креативності, а також дозволяє формувати такі якості: комунікативність, сміливість, лідерство, толерантність. Значення ігрової діяльності в освітньому процесі полягає в тому, що вона допомагає розвивати когнітивні, соціальні та емоційні здібності учнів.

Ігрова діяльність відіграє важливу роль у розвитку молодших школярів, впливаючи на різні аспекти їхнього життя. Навчальні ігри допомагають засвоювати нові знання та навички в цікавій формі. Ігри сприяють розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви, аналітичному мисленню та вмінню розв'язувати проблеми.

Гра сприяє взаємодії між учнями та вчителем, підсилює мотивацію до навчання, дозволяє ефективно адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб кожного учня, допомагає розвивати й удосконалювати знання, уміння та навички з різних предметів.

Освітні функції дитячої гри охоплюють широкий спектр навичок і знань, які дитина засвоює в ігровій формі. У грі діти досліджують предмети, явища, соціальні ролі, розширюючи свій кругозір, дізнаються, як функціонують різні аспекти життя. Ігри-головоломки, логічні завдання, шахи та шашки стимулюють мислення, увагу, пам'ять. Навчальні ігри допомагають засвоювати математичні, мовні та інші знання в цікавій формі. Творчі ігри, такі як малювання, ліплення, конструювання, розвивають уяву та фантазію. Рольові ігри дають змогу дитині створювати власні світи та сценарії. У грі діти вчаться використовувати нові слова та вирази, будувати зв'язні висловлювання. Сюжетно-рольові ігри стимулюють розвиток діалогічного мовлення.

Щоб навчальна ігрова діяльність на уроці проходила ефективно й давала бажані результати, необхідно нею керувати. Перш ніж почати, треба чітко визначити, які знання або навички ви хочете розвинути в дітей. Є безліч навчальних ігор, які можна використовувати в початковій школі. Це можуть бути настільні ігри, рольові ігри, ігри з використанням карток або онлайн-ігри. Вибираючи ігри, необхідно враховувати вікові особливості та індивідуальні потреби кожної дитини. Можна залучати дітей до вибору ігор. Необхідно регулювати рівень складності гри, щоб вона була цікавою та доступною для всіх дітей.

Потрібно переконатися, що діти почуваються комфортно й розслаблено під час гри, створити позитивну атмосферу, де вони не бояться робити помилки. Усі діти повинні розуміти, що від них вимагається. Для цього треба чітко та зрозуміло пояснити правила гри. Для того щоб гра принесла дитині максимальну користь, треба дотримуватися нескладних правил організаційних моментів гри.

Використання яскравих і барвистих візуальних матеріалів допоможе привернути увагу дітей. Аудіоматеріали, такі як пісні або звукові ефекти, зроблять гру більш захопливою.

Необхідно забезпечити участь у грі кожної дитини. Діти можуть працювати в парах або групах. Під час такої форми роботи вони мають змогу вчитися один в одного.

Для залучення дітей до гри є різні методи. **Рольові ігри** – це чудовий спосіб для молодших школярів розвинути соціальні навички, уяву та творчість. Це не лише розвага, але й ефективний спосіб навчання. Рольові ігри допомагають дітям відчувати себе частиною гри та зробити її більш цікавою. Використання ігрових персонажів допоможе зробити гру більш привабливою для дітей. Ось декілька прикладів рольових ігор: «Лікарня» (діти можуть грати ролі лікарів, медсестер і пацієнтів), «Магазин» (ролі продавців і покупців), «Школа» (діти можуть бути вчителями та учнями), «Сім'я» (грати ролі членів сім'ї), «Казка» (розігрувати улюблену казку).

Організація змагань на уроках у молодших школярів може бути чудовим способом підвищити їхню мотивацію, залучити до активної участі та зробити навчання цікавішим. Можна використовувати різноманітні форми завдань: письмові, усні, практичні, творчі. Формат змагань може бути як командним, так і індивідуальним. Включення елементів несподіванки підтримує інтерес учнів. Необхідно акцентувати увагу дітей на зусиллях і прогресі, а не лише на результатах. Приклади змагань: «Математичний бій» (команди розв'язують математичні задачі на швидкість), «Літературна вікторина» (учні відповідають на запитання за змістом прочитаних творів, «Мовний турнір» (змагання з правопису, складання речень або інших мовних навичок, «Веселі старты» (змагання з бігу, стрибків, метання та інших фізичних вправ).

Ігри на логіку – це важливий інструмент для розвитку інтелекту і мислення дітей. Такі ігри допомагають тренувати концентрацію, розвивати аналітичне та критичне мислення, а також сприяють формуванню здатності вирішувати складні завдання. Захоплюючись головоломками та стратегічними іграми, діти навчаються розробляти план дій, аналізувати інформацію та передбачати наслідки своїх рішень. Ці навички, набуті в ігровій формі, будуть корисні протягом усього життя: у навчанні, роботі, у повсякденних ситуаціях. Сучасні ігри на логіку охоплюють широкий спектр завдань: від класичних пазлів і кубиків Рубіка до складніших ігор, таких як шахи чи настільні головоломки. Вони допомагають дітям покращити пам'ять, розвинути просторову уяву та навчитися працювати в команді, якщо гра передбачає взаємодію з іншими учасниками. Крім того, такі ігри допомагають виробити терпіння та посидючість, адже для досягнення результату часто потрібен час і наполегливість.

Використання онлайн-ігор забезпечує інтерактивне навчання, де діти можуть активно взаємодіяти з навчальним матеріалом. Це допомагає їм краще засвоювати інформацію та розвивати практичні навички. Багато онлайн-ігор дозволяють адаптувати рівень складності до індивідуальних потреб кожної дитини. Це дає змогу дітям навчатись у власному темпі та отримувати індивідуальну підтримку. Онлайн-ігри доступні на різних пристроях, що дає дітям можливість навчатися в будь-який час і в будь-якому місці. Необхідно переконатися, що ігри мають чіткі навчальні цілі та відповідають навчальній програмі. **Онлайн-ігри використовуються як доповнення до традиційних методів навчання, а не як їх**

заміна. Важливо, щоб діти не проводили занадто багато часу перед екраном, також займалися іншими видами діяльності, такими як читання, письмо та фізичні вправи. **Треба залучатися до гри разом із дітьми, щоб обговорити навчальний матеріал і допомогти їм засвоїти нові знання.** Прикладами онлайн-ігор для молодших школярів є Kahoot! (інтерактивна платформа для створення навчальних вікторин), «Розумники» (вітчизняний виробник інтерактивного контенту для учнів початкових класів), різноманітні онлайн-платформи з інтерактивними завданнями з математики, української мови та інших предметів. Використання онлайн-ігор може зробити навчання молодших школярів більш цікавим і ефективним, але важливо використовувати їх розумно та збалансовано.

Під час ігор необхідно підтримувати й заохочувати дітей, хвалити за їхні досягнення та зусилля. Використання нагород мотивуватиме дітей до участі в грі. Це можуть бути невеликі призи, наклейки або просто похвала.

У навчальних іграх немає тих, хто програв або виграв, тут виграють усі. Їх можна проводити на будь-якому етапі уроку. Це дасть змогу виявити знання учнів і вміння користуватися ними. Головне – повага до особистості учня, не вбити інтерес до гри [2].

Гра впливає на формування емоційного стану дитини, мінімізує стресові ситуації, сприяє покращенню психологічного клімату класу. Гра є вагомим елементом індивідуальної та соціальної адаптації школярів, дає змогу їм розвиватись у сприятливому середовищі, щоб вони могли відчувати себе комфортно й упевнено. Гра є потужним інструментом для вираження емоцій у дітей, оскільки вона створює безпечний та комфортний простір, де вони можуть вільно досліджувати та проявляти свої почуття.

У грі діти можуть використовувати іграшки, персонажів або сценарії, щоб символічно відтворити свої переживання. Наприклад, дитина, яка відчуває страх, може розіграти сцену, де герой перемагає монстра. Це дозволяє їм виразити складні емоції, не вдаючись до прямих слів.

Ігри, що включають творчість, такі як малювання, ліплення або конструювання, дозволяють дітям виражати свої емоції через творчість. Вони можуть створювати образи, які відображають їхні почуття, або використовувати кольори та форми, щоб виразити свій настрій. Це дає їм можливість виразити емоції, які важко висловити словами.

Рольові ігри дають дітям можливість «приміряти на себе» різні ролі та прожити різні емоційні стани. Вони можуть грати в сім'ю, лікарню, школу або інші ситуації, де виражають радість, гнів, смуток або інші емоції. Це допомагає їм краще розуміти свої та чужі емоції.

Рухливі ігри, такі як танці, стрибки або біг, дозволяють дітям виражати емоції через рух. Це особливо корисно для дітей, які мають проблеми з вираженням емоцій словами. Рух допомагає їм звільнитися від напруги та виразити свої почуття.

Гра є основним інструментом для допомоги дітям у вираженні та обробці емоцій. Спостерігаючи за грою дитини, учитель може допомогти їй зрозуміти свої емоції та знайти способи їх вираження. Це особливо корисно для дітей, які пережили травматичні події або мають емоційні проблеми.

Під час гри дитина може відтворити травматичні події, що допомагає їй опрацювати та інтегрувати ці переживання. У грі дитина може експериментувати з

різними ролями та сценаріями, що дає їй змогу відчути себе сильною та компетентною.

Наприклад, через рольові ігри або ігри з ляльками дитина може відтворити травматичну подію та поступово змінити її сценарій, надаючи собі більше контролю. Гра створює безпечне середовище, де дитина може виразити свої емоції без страху осуду або критики. Це особливо важливо для дітей, у яких немає достатнього запасу слів, щоб описати свої переживання.

Гра може допомогти розвинути навички подолання, такі як вирішення проблем, творче мислення та соціальні, що будуть корисними для подолання наслідків травматичної події, адаптації до нових обставин.

Спільні ігри з іншими дітьми або дорослими зміцнюють соціальні зв'язки та дають змогу дитині відчути себе частиною спільноти. Граючи, дитина вчиться співпрацювати, ділитися та розв'язувати конфлікти, що сприяє її соціальному розвитку й адаптації. Підтримка та розуміння, які дитина отримує під час гри, допомагають їй відновити довіру до світу та інших людей.

Граючи, дитина вчиться справлятися з труднощами, знаходити рішення та адаптуватися до змін. Ігри-головоломки й логічні завдання розвивають когнітивні навички, які допомагають дитині краще розуміти світ і справлятися з проблемами. Рольові ігри дають змогу дитині практикувати різні стратегії поведінки та знаходити ефективні способи конфліктів.

Рухливі ігри сприяють фізичному розслабленню та зняттю м'язової напруги, що особливо важливо після стресових ситуацій. Ігри на свіжому повітрі покращують сон і апетит, що сприяє загальному відновленню організму. Фізична активність під час гри стимулює вироблення серотоніну, який покращує настрій та самопочуття.

Важливо пам'ятати, що гра є природним і потужним інструментом відновлення, який допомагає дитині повернутися до нормального життя після пережитих труднощів.

Для ефективності освітнього процесу вчителям необхідно комбінувати традиційні форми організації навчання з іграми, що допомагають активізувати діяльність молодших школярів. Під час проведення ігор учитель повинен уміло управляти емоціями молодших школярів, не нав'язувати свої думки, а скеровувати їхню активність у потрібне русло. Завдяки ігровим технологіям у класі створюється сприятливий психологічний клімат, активізується навчальна діяльність школярів, підтримується інтерес до навчання [1]. Емоційна забарвленість гри допомагає школярам легше пережити невдачі та подолати труднощі під час навчання. Гра є важливим видом діяльності дитини, що сприяє розвитку її особових якостей і виконує важливу функцію поступового переходу дитини від гри до навчальної діяльності.

Дитяча гра містить відновлювальні та цілющі властивості, які допомагають дитині подолати тривожні та травматичні події. Гра є природним і ефективним способом для дітей виражати свої емоції. Вона дає їм можливість досліджувати свої почуття, розвивати емоційний інтелект і вчитися керувати своїми емоціями.

Список літератури

1. Аллендар Н. Застосування ігрових технологій на уроках у початкових класах.
URL:https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13776/1/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%8C_21-25.pdf

2. Ігрова діяльність як освітня технологія навчання першокласників. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100c8s0-957b.docx.html>
3. Кирилюк К. В. Використання ігрових технологій в початковій школі. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-igrovih-tehnologiy-v-pochatkoviy-shkoli-59468.html>
4. Кирилюк Т. І. Методика організації ігрової діяльності у початковій школі. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9607/educ_2024_139.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Смотракова М. П. Гра як ключ до мотивації та успіху в навчанні учнів початкових класів. *Електронний журнал «Академічні візії»*, 2024. URL: <https://zenodo.org/records/10978918>
6. Сухомлинський. В. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори. В 5-ти томах*. Т. 3. 1977. 670 с.
7. Цибульська С. В. Особливості ігрової діяльності у молодшому шкільному віці. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4983/%D0%A6%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A1.%D0%92.%D0%A1%D0%BB%28%D1%83%D0%BA%D1%80%2903-21.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу

Тамара ГАЛУШКА,
Тетяна КОМАНДІК -
 учителі початкових класів
 Комунального закладу «Медведівський ліцей»
 Кегичівської селищної ради

У статті проаналізовано теоретичні надбання учених-психологів щодо психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу, розкрито поняття та основні аспекти соціально-емоційного навчання (СЕН). Наведено техніки психоемоційної підтримки в освітньому процесі та практичні вправи для розвитку емпатії у молодших школярів. Запропоновано досвід реалізації проєкту POSITIVE DAY. Зроблено висновки щодо впливу систематичного впровадження методик психоемоційної підтримки на психологічне благополуччя молодших школярів.

Ключові слова: психологічна компетентність, психоемоційна підтримка, здоров'я, соціально-емоційне навчання (СЕН), позитивний психологічний клімат, емпатія, проєкт POSITIVE DAY.

В умовах реалізації Концепції Нової української школи (НУШ) одним із ключових пріоритетів є особистісно орієнтоване навчання та виховання. Це підхід до освітнього процесу з акцентом на психологічну компетентність усіх його учасників: учнів, учителів і батьків. Психоемоційна підтримка стає невід'ємною складовою цього процесу, адже здоровий психологічний клімат у класі сприяє не лише успішному навчанню, а й всебічному розвитку дітей.

Психоемоційне здоров'я учнів у початковій школі має вирішальне значення для їхнього розвитку й успішності. Це охоплює вміння спілкуватися з однолітками та дорослими, а також ефективно управляти своїми емоціями. Компоненти соціально-емоційного здоров'я, такі як емпатія, співпраця та саморегуляція, формують основи для подальшого навчання та соціальної адаптації. Дослідження показують, що діти з розвиненою соціально-емоційною базою часто демонструють кращі результати в навчанні та мають більші можливості для успіху в майбутньому [4].

Державний стандарт початкової освіти в Україні визначає психоемоційне навчання як важливу складову освітнього процесу. Основні аспекти, які підкреслюються в стандарті, включають:

1. Соціально-емоційні компетентності

Стандарт акцентує увагу на розвитку вмінь, які дозволяють учням розпізнавати та виражати свої емоції, а також розуміти емоції інших людей. Це включає в себе вміння слухати, співпереживати й реагувати на емоційні вираження.

2. Співпраця та взаємодія

Психоемоційне навчання передбачає формування навичок співпраці, поваги до прав інших та уміння діяти в конфліктних ситуаціях. Діти мають навчитися працювати в команді, що сприяє розвитку соціальних зв'язків.

3. Управління емоціями

Важливим аспектом є вміння учнів управляти своїми емоціями, що допомагає їм ефективно справлятися зі стресом і негативними ситуаціями. Це включає в себе навички саморегуляції та стійкості.

4. Здоровий спосіб життя

Стандарт підкреслює важливість психоемоційного здоров'я як складової загального здорового способу життя. Учні мають усвідомлювати важливість дбайливого ставлення до власного психоемоційного стану та підтримки інших.

5. Індивідуальний підхід

Державний стандарт наголошує на необхідності індивідуального підходу до кожного учня, ураховуючи його емоційні потреби й особливості розвитку.

Таким чином, психоемоційне навчання, згідно з державним стандартом, є комплексним процесом, який охоплює різні аспекти емоційного та соціального розвитку учнів, сприяючи їх успішності в навчанні та соціалізації [2].

Останніми роками соціально-емоційне навчання (СЕН) привертає увагу дослідників в Україні та за кордоном. Н. Дужик, К. Колін та інші вчені вивчають основні принципи СЕН, його завдання та вплив на сучасну педагогіку. Зокрема, дослідження підкреслюють важливість формування соціально-емоційних компетентностей, які передбачають уміння розпізнавати емоції, адекватно їх виражати і взаємодіяти з іншими [5].

Створення позитивного психологічного клімату в класі є важливим резервом для підвищення ефективності навчально-виховної роботи. Класний керівник може впливати на цей клімат через підтримку здорового мікроклімату на уроці, визнання та повагу до особистості кожного учня, створення ситуацій успіху та підтримка самоповаги, адекватне реагування на різні ситуації. Разом із батьками організовувати спільні заходи, колективні свята та спільні поїздки, висловлювати підтримку у важкі моменти. Важливо дотримуватися доброзичливого ставлення та індивідуального підходу при взаємодії з учнями, слухати їх і враховувати емоційні потреби, підтримувати. Якщо критика, то має бути конструктивна.

Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу в рамках НУШ є основою для успішного навчання та розвитку дітей. Налагодження здорової психологічної взаємодії між учнями, учителями й батьками сприяє створенню позитивного психологічного клімату, що, у свою чергу, веде до покращення навчальних результатів і особистісного розвитку дітей.

Розвивати емпатію в молодших школярів допоможуть практичні вправи:

Історії з життя

Опис. Запропонуйте учням поділитися особистими історіями про щасливі чи сумні моменти в їхньому житті.

Мета: розвивати вміння слухати інших і розуміти їхні емоції.

Емоційні карточки

Опис. Створіть картки з різними емоціями (радість, сум, страх тощо). Запропонуйте дітям вибрати картку та показати цю емоцію, використовуючи міміку й жести.

Мета: допомогти учням розпізнавати емоції в інших.

Розмова на "ситуаційні" теми

Опис. Обговоріть з учнями вигадані ситуації (наприклад, хтось не запросив їх на свято). Запитайте, як вони б почувалися в цій ситуації.

Мета: розвивати здатність ставити себе на місце інших.

Групова творчість

Опис. Проведіть заняття, де учні разом створюють малюнок або виставу про дружбу та підтримку.

Мета: підвищити рівень співпраці та розуміння одне одного.

Гра "Передай емоцію"

Опис. Один учень зображує певну емоцію, а інші повинні вгадати, яка це емоція, і пояснити, чому вона виникла.

Мета: розвивати вміння виражати та розуміти емоції.

Доброчинні вчинки

Опис. Запропонуйте учням виконати добрі вчинки для однокласників або членів родини, а потім обговоріть, як це вплинуло на їхні почуття.

Мета: формувати свідомість про важливість підтримки інших.

Емпатійні листи

Опис. Учні пишуть листи своєму другу або однокласнику, висловлюючи підтримку та добрі побажання.

Мета: розвивати навички висловлювання емоцій через письмове спілкування.

Ці вправи не тільки сприяють розвитку емпатії, але й допомагають формувати позитивну атмосферу в класі [6].

З початком повномасштабної війни в Україні психоемоційний стан учасників освітнього процесу зазнав значних випробувань. Протягом перших місяців склалося хибне уявлення про неприпустимість позитивних емоцій у такий складний час. Однак з часом цей стереотип поступово втратив свою силу, адже суспільство усвідомило необхідність підтримки емоційного ресурсу для ефективного функціонування під час і після війни. Особливо гостро це питання постало в освітньому середовищі, де забезпечення психоемоційного благополуччя дітей є одним із ключових завдань педагогів.

Дослідження у сфері психології стресу доводять, що тривале перебування в стані емоційного напруження негативно впливає на когнітивні функції, знижує здатність до навчання та соціальної адаптації. Особливо вразливими до таких впливів є діти шкільного віку, чия психіка ще формується. Важливо навчити дитину бути щасливою, успішною, знайти своє місце в цьому світі. Тому, на нашу думку, важливо ставити акцент на психоемоційному навчанні. Адже соціально-емоційне здоров'я, особливо в початковій школі, відіграє важливу роль у розвитку дитини та її успішності в навчанні. Це включає в себе вміння спілкуватися з однолітками, учителями та іншими дорослими, а також уміння керувати емоціями, робити власні висновки та приймати рішення. Важливою частиною психоемоційного здоров'я є

розвиток емпатії, співпраці та саморегуляції. Діти, які мають сильну соціально-емоційну базу, зазвичай показують кращі результати у навчанні, мають більше можливостей для успіху в майбутньому [1].

Ігрова діяльність у цьому контексті виступає не лише як розвага, але і як потужний інструмент розвитку емоційного інтелекту та збереження ментального здоров'я.

Техніки психоемоційної підтримки в освітньому процесі

"Мій настрій, який я відчуваю сьогодні"

Методика полягає в щоденному виборі дитиною зображення, яке відповідає її емоційному стану. Практика може реалізовуватись як у класі, так і під час дистанційного навчання. Вербалізація через формулу «Сьогодні я відчував радість/смуток/злість/..., коли...» сприяє розвитку навичок усвідомленого сприйняття емоцій та їх конструктивного проживання.

"Фотоальбом емоцій"

Ця техніка передбачає документування різноманітних емоційних станів під час проведення екскурсій та інших позакласних заходів. Фотографії, на яких зафіксовані природні емоційні реакції дітей (радість, здивування, страх, щастя), використовуються пізніше як дидактичний матеріал під час проведенні занять з емоційного інтелекту.

Інтеграція емоційного компонента в навчальні предмети

"Розпізнай емоцію героя"

Методика застосовується на уроках читання та полягає в аналізі емоційних станів літературних персонажів. Такі вправи розвивають навички емоційної перцепції, що є важливим компонентом соціальної компетентності.

"Лінії емоцій"

На уроках інформатики учням пропонується графічно відобразити різні емоційні стани через лінії. Це сприяє розвитку абстрактного мислення та надає можливість візуалізувати внутрішні стани, які складно вербалізувати.

"Намалюй, що чуєш"

Методика інтегрує музичне сприйняття та образотворче мистецтво. Учні слухають музичні композиції та передають свої враження через малюнок, самостійно обираючи форми й кольори. Презентація та аналіз робіт сприяє розвитку емоційного інтелекту та творчих здібностей.

Техніки регуляції емоційних станів

"Малюємо настрої"

Систематична практика візуалізації емоційних станів за допомогою фарб дозволяє відстежувати динаміку емоційного фону й розвиває навички саморефлексії.

"Сердита торбинка"

Методика спрямована на конструктивне вивільнення негативних емоцій. Використання символічного об'єкта (торбинки) для "зберігання" негативних емоцій допомагає дітям освоїти механізми саморегуляції без пригнічення природних емоційних реакцій.

"Мавпочка"

Гра базується на імітації емоційних проявів і сприяє розширенню емоційного словника дітей, розвитку слухової пам'яті та навичок самоконтролю. (Додаток 1)

Практичний досвід реалізації проєкту POSITIVE DAY

Особливо ефективним виявився досвід участі в міжнародному проєкті POSITIVE DAY, спрямованому на формування позитивної освітньої культури. У рамках проєкту було реалізовано комплекс заходів:

творення комфортного робочого середовища з використанням елементів, що асоціюються з безпекою та затишком (м'які іграшки, ковдри). озробка креативних привітань із використанням символіки позитивних емоцій.

практика "надування кульки радості" з візуалізацією бажань і сподівань.

Вправа "Капелюх", що розвиває навички автономності через можливість самостійного вибору завдань і партнерів для роботи.

аписання творів на тему «Що мене радує і що мене засмучує» під супровід класичної музики.

проведення елементів взаємооцінювання з позитивним підкріпленням.

Нестандартні домашні завдання, спрямовані на зміцнення емоційного зв'язку з близькими ("послухати мамине серце").

оціальна ініціатива "Банка добрих справ", що сприяє розвитку емпатії та соціальної відповідальності.

алучення батьків до проєкту через написання "листів приємностей" та спільну підготовку символічних страв. (Додаток 2)

Аналіз проведеної роботи свідчить, що систематичне впровадження методик психоемоційної підтримки в освітній процес має значний позитивний вплив на психологічне благополуччя учнів.

Основні результати:

окращення навичок комунікації та розвиток емпатії.

ідвищення рівня самоповаги та емоційної грамотності.

ормування навичок управління емоціями.

ниження ризику виникнення психологічних проблем і конфліктів.

окращення соціальної інтеграції та загального рівня задоволення життям.

ажливо відзначити, що ефективність окремих методик варіюється залежно від індивідуальних особливостей дітей. Деяким учням легше нормалізувати психологічний стан через творчість, іншим – через фізичну активність або соціальну взаємодію.

Використання інтерактивних технологій у психоемоційній підтримці сприяє формуванню ключових компетентностей учнів, підвищує їхню інтелектуальну активність, зміцнює віру у власні здібності та стимулює творчість. Особливо цінним аспектом є те, що з часом мозок запам'ятовує механізми дії цих технік, і вони починають автоматично запускати процеси саморегуляції.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що в складний воєнний час упровадження методик психоемоційної підтримки в освітній процес є не просто бажаним, а необхідним елементом забезпечення психологічного благополуччя дітей та педагогів. Досвід участі в проєкті POSITIVE DAY доводить, що створення позитивного освітнього середовища можливе навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» (Feasibility Study on Opportunities for SEL within New Ukrainian School Reform) / Гриневич Л., Дрожина Т., Глоба О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич, С. К

К

а

л

а

ш

н

і

к

Державний стандарт початкової школи. URL: <https://nus.org.ua/2018/02/21/uryad-zatverdyyv-novyj->

Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education>.

П
а
н
ч
е
н
к

5.Формування та розвиток позитивного психологічного клімату в учнівському колективі.

Додаток 1

Фото 1. Дихальні вправи

Фото 2. Упізнай емоцію

Фото 3. Вправа «Мавпочка»

Фото 4. Передай емоцію

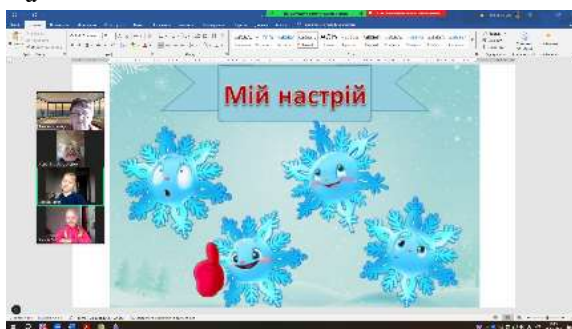

Фото 5. Мій настрій

Фото 6. Назви емоцію

с
у
ч
а
с
н
а

п
е
д
а
г
о
г
і
ч
н
а

Додаток 2

Фото 1. Затишне робоче місце

Фото 2. Банка добрих справ

Фото 3. Позитивний автопортрет

Фото 4. Відкрите серце

Фото 5. Веселі смайлики

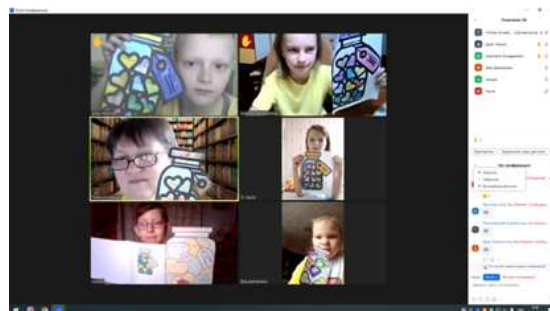

Фото 6. Креативне привітання

Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання

Ольга ВІТЧИНКА,

учитель початкових класів

Городнянської філії Козіївського ліцею Краснокутської селищної ради

Богодухівського району Харківської області

vitcinkao@gmail.com

У статті наголошено на актуальності надання психоемоційної підтримки здобувачам початкової освіти, ураховуючи сучасні умови, коли учні стикаються з новими викликами, пов'язаними з дистанційним навчанням, війною та загальною нестабільністю. Запропоновано власні підходи та прийоми, що допомагають налаштувати учнів до уроків. Схарактеризовано специфіку виконання та значення дихальних вправ. Розглянуто відновлювальні й освітні функції емоційних ігор.

Ключові слова: психоемоційна підтримка, дихальні вправи, емоційні ігри, психологічна спроможність, безпечне середовище, практичний позитив.

У складний період воєнного стану, викликаного збройною агресією росії, українські педагоги продовжують освітній процес. Професійний портрет педагога набуває нової якості – психологічної спроможності. Емоційна складова педагогічної діяльності все більше привертає до себе увагу; емоційна підтримка учнів потребує злагодженої роботи педагогів і батьків.

З початку війни кожна людина відчуває цілий спектр емоцій. Популярною є теорія американської психологині Елізабет Кюблер Росс про стадії прийняття втрат і життєвих змін: заперечення, злість, торг, депресія, прийняття. Стадії можуть чергуватися по-різному або проживатись “змішано”. Але важливо одне – пройти складний процес прийняття того, що трапилось, і адаптуватися до нового життя. У нормальних, безпечних умовах дитині 1 класу потрібно на це рік, дітям 5 класу пів року, дорослим – декілька місяців. Тому ми з вами можемо тільки уявити, що відбувається зараз із дитячою психікою. І завдання дорослих – допомогти школярам сформувати нову картину життя та подолати стрес. Крім того, може спостерігатися регресивна поведінка, тобто втрата набутих навичок. Наприклад, якщо раніше учень міг розв'язувати складні математичні задачі, то тепер для нього це неможливо. **Учитель і батьки мають звертати увагу на негативні зміни в поведінці дитини.**

У нинішній ситуації це можуть бути: виражене засмучення або хвилювання; невідвідування онлайн-заняття, небажання брати участь у житті класу; провокаційна поведінка: неслухняність, непокоря дорослим, агресія (довше одного місяця); часті спалахи роздратування; помітне погіршення шкільної успішності.

У сучасних умовах, коли учні стикаються з новими викликами, пов'язаними з дистанційним навчанням, війною та загальною нестабільністю, **психоемоційна підтримка набуває особливої актуальності.** Саме в цей період дуже важливо створити для дітей безпечне, підтримуюче середовище, яке сприятиме їхньому емоційному розвитку та навчанню. Велику роль відіграє психоемоційна підтримка в освітньому процесі. Позитивна атмосфера, регулярні емоційні практики, залучення батьків і вчителів – усе це формує здорове середовище для розвитку дитини.

Психоемоційна підтримка – це система заходів, спрямованих на підтримку психологічного благополуччя дитини. У початковій школі це має особливе значення, адже діти тільки формують навички саморегуляції, спілкування та адаптації до змін. Завдяки таким заходам учні легше справляються з емоціями, краще навчаються та будують доброзичливі стосунки з однолітками й дорослими.

Щоб налаштувати дитину (клас) до уроку, я кожен день починаю з практичного позитиву «Ранкове коло»: вибір «Настрою дня» за допомогою смайлика; теплі слова від учителя «Сьогодні буде гарний день!»; дихальні вправи «Задуй свічку». Дихання – один із найпростіших і найдієвіших інструментів для зменшення стресу, покращення концентрації, уваги та загального гарного самопочуття. Використання дихальних вправ на дистанційних уроках допоможе дітям зберігати спокій, підвищити їхню ефективність навчання та покращити емоційний стан у складних умовах. Я приділяю досить багато уваги диханню, практикую вдома та впроваджую на уроках. Наприклад: «Животики» (У будь-якому положенні. Руки кладемо на животик і робимо носиком вдих швидко на рахунок 1-2, видихаємо повільніше ротиком 1-2-3-4-5. Повторення 5 – 10 разів. Вправа «Кулька» з будь-якою іграшкою. Стоїмо та притискаємо до себе іграшку. Щокими надуваємо кульку – і дистанція між дитиною та іграшкою поступово збільшується. Здуваємо кульку різко – видихнути ротиком повітря та притиснути іграшку). Таким чином ми "продихаємо емоції", зменшуючи тривогу за допомогою усвідомлення теперішнього моменту. Не впадайте у відчай, якщо результати не з'являються негайно. Підлаштовуйтеся під свою атмосферу: якщо часу бракує, поєднайте дихальні практики зі своєю буденністю. Дихайте під час щоденної поїздки до бабусі або під час прогулянок. Зосередьтеся на довгострокових перевагах – вони є найкращим мотиватором. Дихальні вправи можуть бути корисними для розслаблення від надмірного [стресу](#); Глибокі та спокійні вдихи сприяють активації нервової системи, що може зменшувати стрес і розслабляти тіло. Велика кількість кисню покращує концентрацію, а зміна швидкості та стилю дихання також може впливати на фізичне й емоційне самопочуття. Виконання дихальних вправ перед сном допомагає дітям швидше заснути та покращує якість сну, що важливо в умовах нестабільності. Діти стають більш зосередженими й уважними під час дистанційного навчання. Регулярні дихальні практики сприяють покращенню роботи мозку, що допомагає засвоїти матеріал. Також доцільно використовувати регулярні руханки, казкотерапію, гімнастику для очей, безпечний простір для вираження емоцій (наприклад, «Скринька емоцій» або онлайн-анонімні форми). Для батьків – це інформування про способи підтримки дитини вдома, поради шкільного психолога, зустрічі для обговорення труднощів, консультації, вебінари.

Ефективним інструментом у роботі з дітьми є емоційні ігри: «Як ти відчуваєшся?» (на розпізнавання емоцій), «Кольорові емоції» (асоціації кольору та емоцій), «Мініказкотерапія» (історія з моральним змістом).

Дітям дуже подобається вправа «Криголам» (Icebreaker) – «Покажи предмет настрою». Який настрій у мене? Чому? (виявлення настрою, обговорення, позиція сприймання інформації), «Емодзі-стан» (учень показує емоцію за допомогою емодзі), «Селфі дня» (показати малюнок, фото, чим хочеться поділитися). Це коротке завдання або гра на початку заняття, яка допомагає «розтопити лід» між учасниками, налаштуватися на роботу, зняти напругу й активізувати увагу. Під час дистанційного навчання така вправа має особливе значення. Вона допомагає учням

перейти від домашніх справ до навчального середовища; створює позитивну атмосферу й емоційний комфорт, що сприяє кращому сприйняттю матеріалу. Завдяки активації уваги та залучення після «Криголаму» учні стають більш включеними в урок, краще слухають і взаємодіють; стимулюється інтерес до теми, навіть якщо вона складна або нова. Також покращується комунікація. У дистанційному форматі діти часто відчують ізоляцію. «Криголам» сприяє знайомству, обміну думками та встановленню контактів. Розвивається довіра між учнями та вчителем. ***Ігрові, творчі вправи допомагають зняти напруження перед відповідальним завданням або новою темою.*** Учні почуваються більш упевнено та розкуто. Формується мотивація. Коли урок розпочинається з чогось приємного та неформального, діти з більшим ентузіазмом включаються в роботу. Вправи «Криголам» – це не просто розвага. Вони є важливим інструментом для підтримки психоемоційного здоров'я, створення згуртованості в онлайн-класі та ефективного старту уроку. Регулярне використання їх робить навчання приємнішим і результативнішим.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що психоемоційна підтримка учнів у 1-4 класі є ефективним способом формування емоційної стійкості, розвитку емпатії та створення безпечного середовища. Регулярне впровадження простих вправ допоможе знизити рівень тривожності, покращити увагу учнів і зробити навчальний процес більш гармонійним і людським (з досвіду роботи).

Освіта як фактор стійкості: роль інклюзивного навчання в умовах бойових дій

Анастасія ВІТЮК,
методист Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»
levatskaya53b@gmail.com

У статті висвітлюються ключові виклики, що постають перед системою інклюзивної освіти в Україні під час воєнного стану. Особливу увагу приділено проблемам, пов'язаним із нестачею матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу та цифрової інфраструктури, які унеможливають повноцінне включення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в освітній процес. Поряд із цим розглядається вплив соціальних упереджень, зростання психоемоційного навантаження на учнів, педагогів і батьків, що зумовлює нові виклики для інклюзивного середовища. Проаналізовано доступність інклюзивних послуг у зонах активних бойових дій і в місцях тимчасового переміщення, наведено практичні приклади адаптації освітнього процесу в кризових умовах, які формують бачення перспектив подальшого розвитку інклюзії як чинника суспільної стійкості. Матеріал побудовано на основі аналізу нормативної бази, сучасних освітніх досліджень і регіональних кейсів

Ключові слова: інклюзивне навчання, соціалізація, адаптація, індивідуальні освітні траєкторії, дистанційні технології, психологічний супровід.

У сучасних умовах, коли освітній процес зазнає серйозних викликів через бойові дії, інклюзивне навчання набуває ще більшої ваги. **Освіта стає ключовим фактором стійкості суспільства**, забезпечуючи дітям не лише знання, а й психологічну підтримку, соціалізацію та можливість адаптації до складних життєвих обставин.

Роль інклюзивного навчання в умовах бойових дій полягає не лише у створенні доступного освітнього простору для дітей з особливими потребами, а й у формуванні гнучких, адаптивних підходів до навчання всіх учнів. Використання дистанційних технологій, психологічний супровід, індивідуальні освітні траєкторії – усе це допомагає підтримувати дітей в умовах невизначеності та стресу.

Забезпечення інклюзивності в освіті під час війни є не лише питанням прав людини, а й важливим кроком до побудови стійкого суспільства, яке цінує кожного свого громадянина та забезпечує рівні можливості для всіх, незалежно від обставин.

Війна не просто руйнує будівлі – вона розбиває життя, дітей позбавляє дитинства, учителів – класних кімнат. Уявіть собі хлопчика з порушеннями слуху, який намагається почути свого вчителя крізь гуркіт артилерії. Його однокласницю, яка, використовуючи крісло колісне, спускається до сховища під виття сирен. Дівчинку, яка вимушено змінила своє місце проживання, вона не випускає з рук книгу, бо це її єдиний зв'язок зі світом, який ще має сенс і стабільність. Це не просто історії – це реальність для тисячі українських дітей. Учителів, які записують відеоуроки для дітей, які не можуть вийти з підвалу. Директора школи, який відчиняє двері для дитини з інвалідністю, попри розбиті вікна. Волонтерів, які шукають ноутбуки для дітей, щоб вони могли вийти на уроки навіть у бомбосховищах. Це приклади стійкості, а не лише доброти.

Інклюзивна освіта у воєнний час – це не про «особливі умови» для когось. Це про рівні можливості для всіх. Це про те, щоб кожна дитина, незалежно від фізичних чи ментальних особливостей, незалежно від утрат чи страху, мала можливість навчатися, мріяти та планувати своє життя. Тому, що освіта – це не лише знання, а й довіра до майбутнього.

Якщо ми втрачаємо освіту, ми втрачаємо не лише нинішнє покоління. Ми втрачаємо майбутнє. Але якщо ми продовжимо викладати, учитись і підтримувати один одного, навіть у найскладніші часи ми не програємо. Освіта – це не про підручники й тести. Освіта – це сила духу. І саме ця сила дозволить нам вижити.

Освіта має фундаментальне значення для розвитку суспільства, особливо під час кризових ситуацій, таких як воєнні конфлікти. Вона відіграє ключову роль у розбудові адаптаційного потенціалу критичного мислення та соціальної згуртованості. Вона сприяє подоланню конфліктних ситуацій і створює основу для сталого соціального розвитку після завершення бойових дій. У ситуаціях воєнних конфліктів доступ до якісної освіти стає критично важливим для дітей, які постали перед такими труднощами, як переміщення та психологічні травми.

Інклюзивне навчання допомагає забезпечити соціальну стійкість в умовах збройного конфлікту. Воно забезпечує рівні можливості для всіх дітей і допомагає суспільству адаптуватися до нових реалій. Підтримка інклюзивної освіти має посилюватися на рівні державної політики та міжнародного співробітництва, щоб забезпечити доступ до якісної освіти в найскладніших ситуаціях.

Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти створено в структурі КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» (далі – Центр). Здійснює свою діяльність відповідно до Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 617.

Основними завданнями Центру є:

- здійснення методичного та аналітичного забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів;
- методичне забезпечення навчання та підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- здійснення аналітичної та прогностичної діяльності щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в Харківській області;
- проведення аналізу даних реєстру дітей, які пройшли комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини (далі – комплексна оцінка) і перебувають на обліку в інклюзивно-ресурсних центрах Харківської області, за згодою батьків (одного з батьків) або законних представників на обробку персональних даних неповнолітньої дитини;
- підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, запобігання дискримінації, формування позитивного ставлення до таких дітей та їх батьків.

У 2023 році склад працівників Центру було повністю оновлено. Очолює Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти **Малакей Інна Сергіївна**, яка організовує роботу Центру, забезпечує його ефективне функціонування та координує діяльність, спрямовану на підтримку дітей з особливими освітніми потребами (далі — ООП), фахівців і батьків у територіальних громадах Харківської області. Методисти Центру **Вітюк Анастасія Сергіївна**, **Московка Юлія Михайлівна**, **Чотій Тетяна Олегівна** здійснюють методичне та аналітичне забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів і закладів освіти Харківської області, зокрема проведення вебсемінарів для педагогічних працівників, які працюють із дітьми з ООП.

З метою вдосконалення професійної компетентності педагогів у сфері інклюзивного навчання фахівці Центру здійснюють свою діяльність за такими напрямками:

- **науково-методичні вебсемінари** щодо впровадження інноваційних підходів у навчанні дітей з особливими освітніми потребами;
- **науково-практичні вебсемінари**, спрямовані на розвиток професійних навичок педагогів у роботі з дітьми з ООП;
- **консультаційна підтримка** для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів і педагогічних працівників із питань адаптації освітнього процесу та використання корекційно-розвиткових методик;
- **розробка методичних рекомендацій** та освітніх матеріалів, що сприяють ефективному впровадженню інклюзивного навчання.

У 2024 році Ресурсним центром підтримки інклюзивної освіти було розроблено програму пролонгованої науково-методичної форми підвищення кваліфікації для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти інклюзивного марафону «Інклюзивний простір в умовах закладу дошкільної освіти» у межах регіонального проєкту «Освітній технопарк Харківщини – 2030» хабу «Інклюзивна освіта». Його метою є поширення сучасних підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами, обмін кращими практиками та підвищення професійної компетентності педагогічних працівників. Увесь комплекс заходів сприяє створенню доступного та комфортного освітнього простору для кожної дитини, незалежно від її особливостей розвитку.

На сайті Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» (<http://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news-category=%d1%96ncluzivna-osv%d1%96ta>) у розділі «Інклюзивна освіта» розміщено 246 матеріалів. Серед них представлені статті, новини та методичні рекомендації, спрямовані на підтримку і розвиток інклюзивної освіти.

Таким чином, діяльність Ресурсного центру спрямована на підвищення якості інклюзивної освіти, забезпечення доступності навчання для дітей з особливими освітніми потребами та підтримку педагогічних працівників у їхній професійній діяльності.

Таблиця 1

Аспект	Опис	Практичне застосування
Психологічна підтримка учнів		
Створення безпечного освітнього середовища	Діти в умовах війни особливо потребують відчуття стабільності та безпеки. Навіть у складних ситуаціях важливо забезпечити їм максимально комфортні умови для навчання.	➤ Облаштування укриттів для навчання – у разі загрози повітряних тривог уроки можуть проводитися в укриттях або адаптованих приміщеннях. Важливо облаштувати їх так, щоб діти почувалися комфортно (наявність іграшок, книг, навчальних матеріалів). ➤ Чіткий розпорядок дня – стабільність і передбачуваність зменшують рівень тривожності. Дітям слід пояснювати план дня та алгоритм дій у разі небезпеки. ➤ Умовний сигнал безпеки – використання спеціальних сигналів або карток для дітей, які бояться голосних звуків або мають труднощі з мовленням. ➤ Підтримка «точок опори» – це можуть бути улюблені іграшки, особисті предмети або символи підтримки (наприклад, малюнки рідних, записки від батьків).
Емоційне розвантаження	Навчання під час війни пов'язане з високим рівнем стресу. Тому необхідно впроваджувати методи, що допомагають дітям знімати напругу та відновлювати емоційну рівновагу.	➤ Арттерапія – малювання, ліплення, створення аплікацій допомагають дітям виразити свої емоції. Наприклад, можна запропонувати дітям намалювати «світ, у якому вони відчуваються безпечно». ➤ Музична терапія – слухання спокійної музики, спів, використання простих музичних інструментів для ритмічних вправ.

		➤ Фізичні активності – рухливі ігри, вправи на розслаблення, йога для дітей допомагають знімати напругу та покращують концентрацію. ➤ Техніки дихання – проста практика «повільний вдих через ніс – затримка – повільний видих через рот» допомагає заспокоїтися. ➤ Практика подяки та позитиву – у кінці дня діти можуть малювати або записувати 1-2 хороші речі, які з ними сталися.
Підтримка комунікації	У дітей можуть бути труднощі з висловленням своїх почуттів і потреб, особливо якщо вони пережили стресові ситуації. Важливо створити умови для вільного вираження думок і підтримки взаєморозуміння.	➤ Використання карток настрою – на початку дня діти можуть вибирати картку, що відповідає їхньому емоційному стану (сумний, веселий, втомлений тощо), і за бажанням пояснювати, чому саме так почуваються. ➤ Метод «чарівної скриньки» – діти можуть писати чи малювати свої запитання, побажання або переживання, а вчитель за можливості відповідає або обговорює їх із класом. ➤ Жести та піктограми для невербального спілкування – особливо корисні для дітей з розладами мовлення чи тривожними розладами. ➤ Метод «Коло підтримки» – кожна дитина розповідає про щось хороше, що сталося в її житті, або говорить слова підтримки однокласникам. ➤ Казкотерапія – використання історій і казок, які допомагають дітям усвідомити свої емоції та розібратися з переживаннями.
Гнучкі підходи до організації навчального процесу		
Змішані форми навчання	Комбінування різних форматів навчання дозволяє пристосувати процес до умов війни, зберігаючи ефективність і доступність освіти.	➤ Поєднання очного, дистанційного та асинхронного навчання – у безпечних регіонах можливі очні заняття, а в зонах ризику – онлайн-уроки або записані відеоуроки. ➤ Навчання в укриттях – у разі тривоги заняття можуть проводитись у пристосованих безпечних приміщеннях. Важливо мати набір мобільних навчальних матеріалів (зошити, планшети, аудіоуроки). ➤ Групові та індивідуальні заняття – учні можуть працювати як у класах, так і вдома під керівництвом батьків за підтримки вчителя. ➤ Ротаційний підхід – діти можуть почергово навчатися очно та дистанційно, залежно від ситуації.
Індивідуалізація завдань	Кожна дитина має різні можливості для навчання в умовах бойових дій, тому важливо адаптувати матеріали відповідно до їхніх потреб і рівня стресостійкості.	➤ Адаптація завдань за рівнем складності – один і той самий матеріал подається в кількох варіантах (коротка інструкція для дітей з труднощами, розширене пояснення для інших).

		➤ Використання візуальних і графічних підказок – схеми, малюнки, піктограми для кращого розуміння. ➤ Гнучкий темп навчання – дітям дозволяється проходити матеріал у зручному темпі, залежно від обставин. ➤ Вибірковість завдань – учень може виконувати ті завдання, які для нього найбільш доступні в певний момент (наприклад, якщо він не має доступу до інтернету, то отримує друковані матеріали).
Використання інтерактивних методів	Інтерактивне навчання допомагає дітям краще засвоювати матеріал і залишатися залученими до процесу, навіть якщо вони навчаються дистанційно або в складних умовах.	➤ Освітні платформи та мобільні додатки – використання програм на кшталт Google Classroom, LearningApps, Khan Academy Kids, які дозволяють дітям вчитись у зручний час. ➤ Відеоуроки та подкасти – можливість переглядати уроки в записі, що знижує навантаження на дитину в умовах нестабільного зв'язку. ➤ Гейміфікація навчання – освітні ігри, інтерактивні тести, квести, що підтримують мотивацію учнів. ➤ Проектне навчання – виконання творчих завдань, які дитина може робити у власному темпі, наприклад, створення сімейного дерева, малювання історій чи запис аудіорозповідей. ➤ Метод «вчимо одне одного» – діти пояснюють матеріал однокласникам у парах або малих групах (онлайн чи офлайн).
Робота з батьками й асистентами вчителя		
Залучення батьків	У період бойових дій роль батьків у навчанні дітей з особливими освітніми потребами стає ще важливішою, оскільки вони є першими підтримувачами та помічниками учня в складних умовах.	➤ Регулярні комунікації через різні канали – учителі можуть використовувати месенджери (Viber, WhatsApp), електронну пошту або телефонні дзвінки для регулярного інформування батьків про прогрес дітей, завдання для виконання вдома та особливості роботи з учнями. ➤ Навчальні ресурси для батьків – надання рекомендацій щодо організації навчання вдома: створення комфортного робочого простору, розподіл часу на навчання та відпочинок, способи підтримки емоційного стану дітей. ➤ Індивідуальні консультації для батьків – організація зустрічей (онлайн чи особисто), де батьки можуть обговорити з учителями складні моменти в навчанні, поведінці та емоційному стані дітей. ➤ Навчання батьків спеціальних методів підтримки – підготовка простих інструкцій або відеоуроків для батьків щодо використання корекційних ігор, вправ для розвитку мови, пам'яті, концентрації уваги тощо.

		➤ Взаємопідтримка та групи для батьків – створення спільнот батьків, де вони можуть обмінюватися досвідом, ділитися порадами та емоційно підтримувати один одного.
Взаємодія з асистентами	Асистенти вчителя відіграють важливу роль у підтримці дітей з особливими освітніми потребами, особливо в умовах бойових дій, коли дитина може бути емоційно або фізично виснажена.	➤ Координація роботи між учителем і асистентами – учитель і асистент повинні мати чітке розуміння своїх обов’язків і того, як доповнювати один одного. Вони можуть спільно розробляти індивідуальні плани для дітей, які потребують додаткової підтримки. ➤ Розподіл завдань залежно від потреб дитини – асистент може допомагати дитині в класі, особливо під час самостійної роботи або виконання завдань, які вимагають додаткового часу чи уваги. ➤ Підтримка під час дистанційного навчання – у випадку, коли дитина навчається дистанційно, асистент може допомагати їй організувати робочий процес, пояснювати матеріал, відповідати на питання через онлайн-платформи. ➤ Постійний зворотний зв’язок – асистент надає вчителю інформацію про емоційний та фізичний стан учня, що допомагає коригувати підхід до навчання. Це особливо важливо в умовах нестабільної ситуації, коли дитина може відчувати сильний стрес або тривогу. ➤ Індивідуальні заняття з асистентом – у разі необхідності асистент може проводити додаткові заняття з дітьми, які потребують інтенсивної підтримки (наприклад, для учнів з аутизмом чи інтелектуальними порушеннями). ➤ Спільна оцінка результатів – асистенти можуть допомогти у зборі інформації про успіхи дітей, що дозволить учителю коригувати методи навчання.
Спеціальні методи роботи з різними категоріями (типологіями) освітніх труднощів		
Інтелектуальні труднощі	Діти з інтелектуальними труднощами потребують додаткової підтримки для освоєння навчального матеріалу та розв’язання завдань. В умовах війни вони можуть бути особливо вразливими через стрес і зміни в освітньому процесі.	➤ Індивідуальні завдання – адаптація матеріалів, використання простих інструкцій і чітких пояснень. Наприклад, замість письмових завдань – практичні завдання чи роботи з використанням візуальних засобів (карток, схем). ➤ Завдання в темпі учня – надання більше часу для виконання завдань і використання методу повторення для закріплення матеріалу. ➤ Використання підтримки асистента – асистент може пояснювати завдання, підтримувати дитину в процесі виконання робіт, надаючи індивідуальну допомогу.

		➤ Мотивація через позитивне підкріплення – застосування мотиваційних методів: похвала за кожен крок, маленькі досягнення, спеціальні нагороди.
Функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві) труднощі	Діти з функціональними труднощами потребують спеціальних підходів у навчанні, щоб компенсувати дефіцити в сенсорних або моторних навичках.	➤ Сенсорна адаптація – створення комфортного середовища для дітей з порушеннями слуху чи зору (підвищене освітлення, використання спеціальних пристроїв, субтитрів або слухових апаратів для дітей з порушеннями слуху). ➤ Індивідуалізовані навчальні плани – для дітей з порушеннями моторики чи мовлення використовувати розгорнуті інструкції, візуальні матеріали та техніки, що сприяють розвитку навичок. Наприклад, картки для дітей з порушеннями мовлення. ➤ Розвиваючі ігри та вправи – використання ігор на розвиток моторики (наприклад, пластилін, малювання, ліплення для розвитку дрібної моторики) або вправ на мовленнєву активність для дітей з порушеннями мови. ➤ Технічні засоби для навчання – використання спеціальних мобільних додатків для дітей з порушеннями слуху чи зору, для тих, хто має труднощі в моторних навичках (наприклад, планшети з доступними функціями для дітей з порушеннями зору).
Фізичні труднощі	Діти з фізичними труднощами можуть мати обмежений доступ до певних навчальних активностей або потребувати спеціальних умов для участі в освітньому процесі.	➤ Адаптація навчального середовища – створення доступних просторів для дітей з обмеженими можливостями руху (безбар'єрний доступ, спеціальні меблі для дітей з інвалідними колясками). ➤ Індивідуальна фізична активність – для таких дітей важливе залучення до фізичних вправ, адаптованих до їх можливостей (наприклад, вправи на розтягнення, з використанням допоміжних засобів). ➤ Технічні засоби допомоги – використання спеціалізованих пристроїв для навчання, таких як кнопки для голосових команд, чи екрани для відображення завдань. ➤ Мобільність у класі – допомога асистентів або батьків у переміщенні дітей під час уроків чи перерв.
Навчальні труднощі	Діти з навчальними труднощами потребують спеціальних методів роботи, щоб успішно засвоювати навчальний матеріал.	➤ Завдання з розбиттям на етапи – для дітей з навчальними труднощами важливо розбивати завдання на простіші етапи та надавати чіткі вказівки для виконання кожного етапу.

	В умовах бойових дій важливо, щоб заняття були організовані з урахуванням специфіки кожної дитини.	➤ Індивідуальні консультації – додаткові заняття для дітей, які потребують більше часу на освоєння матеріалу, або використання методів навчання, що відповідають індивідуальним потребам (наприклад, через відеоуроки, аудіоматеріали). ➤ Інтерактивне навчання – використання ігор, відео та практичних вправ, щоб зробити навчальний процес доступним і цікавим.
Соціоадаптаційні / (особистісні, середовищні труднощі) соціокультурні (зокрема взаємодія з представниками і осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо)	Діти, які мають соціоадаптаційні труднощі, можуть стикаються з проблемами в інтеграції в колектив, в адаптації до нових умов або середовищ. Зокрема, це можуть бути діти, які стикаються з соціокультурними бар'єрами через відмінності в мовах, культурах або через аутизм.	➤ Підтримка через групову роботу – створення умов для розвитку соціальних навичок через групові проекти, пари для взаємної допомоги між дітьми з різними соціокультурними походженнями. ➤ Навчання культури взаємоповаги – спеціальні заняття, спрямовані на розвиток навичок співпраці, взаємоповаги, розуміння відмінностей між людьми через мистецтво, літературу, рольові ігри. ➤ Використання жестової мови – для дітей з порушеннями слуху, навчання жестової мови в рамках класу. ➤ Робота з емоційним фоном – допомога дітям з аутизмом або соціоадаптаційними труднощами через використання візуальних посібників, карток настрою або спеціальних вправ на розвиток емоційної сфери.
Збереження психоемоційного стану вчителя		
Дотримання режиму відпочинку	У складні часи, коли навантаження на вчителя зростає, важливо зберігати баланс між роботою та відпочинком. Ненадання належного часу на відновлення може призвести до емоційного вигорання та зниження ефективності роботи.	➤ Гнучкий графік роботи – учителі повинні мати можливість коригувати свій графік, щоб уникнути перевантаження. Наприклад, планування уроків з урахуванням психологічного стану, надання часу на відновлення після важких днів. ➤ Перерви та фізичні вправи – установлення чітких перерв на відпочинок протягом дня, включаючи фізичні вправи (наприклад, йога чи легкі прогулянки). Це допомагає зняти стрес і підтримує фізичний стан. ➤ Завдання для відпочинку на вихідних – заохочення вчителів до відпочинку без роботи у вихідні дні, сприяння хобі та заняттям, що дозволяють відновити емоційну рівновагу.

Професійної взаємодтримк и	В умовах бойових дій взаємодтримка серед колег є необхідною для підтримки психоемоційного здоров'я вчителів. Важливо створити атмосферу, де вчителі можуть звертатися за допомогою один до одного, обмінюватися досвідом і підтримувати морально.	➤ Регулярні зустрічі та обговорення з колегами – організація регулярних зустрічей для обміну думками та досвідом, де вчителі можуть обговорювати труднощі, пов'язані з навчанням під час бойових дій. Це дозволяє зняти емоційне навантаження та отримати корисні поради. ➤ Менторство – залучення досвідчених учителів до допомоги молодшим колегам, надаючи моральну та професійну підтримку, навчання і поради з інклюзивних методик. ➤ Обмін методичними матеріалами – спільне створення й обговорення методичних матеріалів і підходів для інклюзивного навчання в умовах бойових дій, що дозволяє знизити стрес і підвищити впевненість у своїх силах. ➤ Колективні заходи для зняття стресу – організація спільних заходів для вчителів, таких як тренінги для розвитку комунікаційних навичок, психологічні майстер-класи або навіть просто спільні відпочинкові заходи, що сприяють соціалізації та зняттю емоційного напруження.
Залучення до психологічного супроводу	Залучення до психологічного супроводу є важливим для збереження емоційної стійкості вчителів, особливо в умовах бойових дій. Психологічна підтримка допомагає справлятися з високим рівнем стресу, тривожності та вигорання.	➤ Індивідуальні психологічні консультації – учителі можуть регулярно звертатися до психолога для обговорення своїх переживань і отримання підтримки. Це може бути як особисте консультування, так і онлайн-сесії. ➤ Групові тренінги та супровід – організація групових психологічних тренінгів або майстер-класів із технік зняття стресу, розвитку емоційної стійкості та підтримки в періоди криз. ➤ Онлайн-платформи для психологічної підтримки – створення спеціальних платформ для вчителів, де вони можуть анонімно звертатися за допомогою, обговорювати складні ситуації та отримувати поради від психологів. ➤ Психологічні групи підтримки – створення спільнот учителів, де вони можуть разом обговорювати свої переживання та обмінюватися методами боротьби зі стресом. У таких групах важливо не лише надавати професійну допомогу, але й допомагати вчителям відновити моральні сили через спільне спілкування.

Висновок. Інклюзивне навчання в умовах бойових дій потребує адаптації методів і засобів навчання для дітей з різними категоріями труднощів. Завдяки індивідуальному підходу, використанню гнучких методів, підтримці з боку

асистентів і батьків можна створити комфортні умови для розвитку кожної дитини навіть у складних обставинах.

Війна вимагає адаптивних рішень в освіті, особливо для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Гнучкі підходи дозволяють забезпечити безперервність навчання, підтримати дітей у складних умовах і врахувати їхні індивідуальні потреби.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. Інклюзивна освіта в умовах війни. – mon.gov.ua.
2. ЮНІСЕФ Україна. Забезпечення рівного доступу до освіти під час війни. – unicef.org.
3. Human Rights Watch. Освіта та права дітей у зонах конфлікту. – hrw.org.
4. Save the Children. Вплив війни на дітей та освітній процес. – savethechildren.net.
5. Закон України «Про освіту».
6. Андронік Т. Інклюзивна освіта в Україні: виклики та перспективи розвитку. – Київ: Освіта України, 2022.
7. Бевз Г.М. Психолого-педагогічна підтримка дітей в умовах збройного конфлікту. – Харків: Ранок, 2023.
8. Ващенко Л. Дистанційне навчання та інклюзивна освіта: сучасні реалії. – Львів: Світ знань, 2021.
9. Закон України «Про освіту» (редакція з урахуванням змін, пов'язаних із воєнним станом).
10. Ігнатенко В. Освіта під час війни: досвід міжнародних організацій. – Київ: Академія педагогічних наук України, 2023.
11. Ковальчук О. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2022.
12. Сисоєва С. Освітні стратегії в кризових умовах: міжнародний досвід та українські реалії. – Одеса: Педагогічна думка, 2023.
13. ЮНЕСКО. Освіта під час надзвичайних ситуацій: політики та практики. – Париж: ЮНЕСКО, 2022.
14. ЮНІСЕФ. Доступ до освіти під час гуманітарних криз. – Нью-Йорк: ООН, 2021.

Особливі діти – особливий підхід (з досвіду роботи Люботинської гімназії № 1)

Валерій СТІЛЕЦЬ,
директор Люботинської гімназії № 1
Люботинської міської ради Харківської області,
Світлана КНИШ,
заступник директора з НВР,
Анна ГОНГАЛО,
практичний психолог
school1_lub@ukr.net

У статті представлено досвід упровадження інклюзивного навчання в Люботинській гімназії № 1 Харківської області. Автори акцентують увагу на створенні безпечного, доброзичливого та підтримувального освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. У гімназії функціонують шість інклюзивних класів, де забезпечено системний психолого-педагогічний супровід, тісну співпрацю з батьками, індивідуалізацію навчання та розвиток м'яких навичок.

Розкрито особливості організації корекційно-розвиткових занять із використанням інтерактивних форм, методик арттерапії, нейровправ, казкотерапії, логопедичних практик і

групової взаємодії. Окрему увагу приділено застосуванню інноваційного логопедичного дзеркала Бріолайт, що сприяє мовленнєвому розвитку, корекції вимови та розвитку моторики.

Ключові слова: артикуляція, дитина з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, бар'єри, освітнє середовище, соціальне середовище, казкотерапія, нейровправи, арттерапія, ритміка.

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різнилася від якості освіти здорових людей.

Визнання прав дитини з особливими освітніми потребами, її інтересів, потреб, надання допомоги в процесі соціалізації та вибору професійної діяльності є актуальним на сучасному етапі розвитку освіти. Тому важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей з особливими освітніми потребами з їх здоровими однолітками.

Інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей [1].

У питанні формування культури інклюзивності в закладі освіти передусім варто подбати про середовище, у якому сповідується повага до різноманітності. Це і про повагу до різності фізичної, і до різноманітності поглядів і думок, культурного, історичного та релігійного досвіду, а також особливостей прояву особистості [3, с. 14].

Інклюзивне навчання має свої переваги: усуває бар'єри в системі освіти та системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами; вища залученість батьків до процесу навчання; діти з особливими освітніми потребами отримують можливість соціалізації, розвитку своїх інтересів і талантів і подальшої інтеграції в суспільство, вступу до професійних і вищих закладів освіти; діти з особливими освітніми потребами мають змогу налагодити дружні стосунки з однолітками в школі та поза її межами й моделюють належні способи взаємодії з колективом; в інклюзивних класах створено атмосферу спокійного прийняття відмінностей інших людей [2].

Основними завданнями інклюзивного навчання в Люботинській гімназії № 1 є створення сприятливого середовища та мікроклімату для дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення психолого-педагогічного супроводу, надання консультативної допомоги батькам, забезпечення рівного доступу до якісної освіти й реалізації здібностей дітей. У закладі створено шість інклюзивних класів, у яких навчається сім учнів.

У гімназії діти з особливими освітніми потребами мають змогу спілкуватися з однолітками, брати участь у житті класу та бути залученими до участі в різноманітних проєктах. Інклюзивне навчання проводиться з орієнтацією на особистісні якості, здібності та інтереси дитини. Команда психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами, до складу якої входять адміністрація, учителі, асистенти вчителів, фахівці ІРЦ та практичний психолог, сприяють розвитку дитини.

Особливістю інклюзивного освітнього процесу є його корекційна спрямованість. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться в інтерактивній та ігрових формах.

У своїй роботі Анна ГОНГАЛО, практичний психолог, використовує вправи, орієнтовані не тільки на розвиток уваги, пам'яті, уявлення, але й на соціально-

побутовий, психоемоційний та комунікативний розвиток, проводить заняття, що сприяють формуванню знань про властивості предметів, їх розташування у просторі; розвитку логічного мислення та довільної уваги.

З цією метою в гімназії організовано для учнів з особливими освітніми потребами групові заняття, які дають позитивний результат: під час занять діти відчують здорову конкуренцію та намагаються якісніше виконати вправи чи завдання.

Заняття з теми «Уміння визначати положення одного предмета відносно іншого, відносно самого учня в навколишньому оточенні (в класі, кімнаті, на шкільному подвір'ї), на малюнках, таблицях, схемах» сприяє вдосконаленню навичок орієнтування в просторі; умінню розповісти про просторове розташування предмета, про зміну положення предмета, відтворити з пам'яті взаємне розміщення предметів; розвиває мислення, увагу, мовлення, дрібну моторику рук; сприяє розвитку пам'яті, формує позитивну навчальну мотивацію, виховує любов до народних символів.

Рис. 1. Графомоторна вправа

Рис. 2. Ігрова вправа «Орієнтуємось у просторі»

Заняття з теми «Уміння шляхом аналізу знаходити ідентичні форми» розвиває мислення, зорову пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; вчить групувати предмети за функціональними ознаками; удосконалює вміння аналізувати об'єкти сприйняття; формує пізнавальну активність і вміння класифікувати предмети.

Рис. 3. Вправа «Доріжки» (розвиток дрібної моторики)

Рис. 4. Гра «Ліва-права»

Заняття з теми «Класифікація предметів за спільною ознакою» розвиває зорове та слухове сприйняття, концентрацію уваги, дрібної моторики рук, формує планованість способу дії, уміння виділяти орієнтири порівняння; розвиває природну активність дитини.

Рис. 5. Гімнастика для мозку

Рис. 6. Гра «Знайди та покажи»

Завдяки цим заняттям у дітей з особливими освітніми потребами покращилася комунікація. Вони навчилися взаємодопомоги та взаємопідтримки. Саме впровадження групових занять дали позитивні результати в таких техніках, як казкотерапія, нейровправи, арттерапія та ритміка.

Значну допомогу для організації освітнього процесу з дітьми з особливими освітніми потребами надає використання Інтерактивного логопедичного дзеркала Бріолайт. Це інтерактивний нейротренажер для терапії різних порушень, що представляє собою дзеркало на основі комп'ютера зі спеціалізованим програмним забезпеченням із функцією запису відео та аудіо й дозволяє виконувати вправи та водночас бачити себе. Цей інтерактивний інструмент розроблено з метою корекції та усунення дефектів у дітей з особливими освітніми потребами для логопеда, дефектолога та психолога. Використання дзеркала дозволяє приєднувати контролери дрібної та великої моторики, допомагає розвивати артикуляцію, вимову звуків, закріплює навички звукового аналізу, тренує мовне дихання, корисне не тільки для виконання вправ на артикуляцію та тренування мовного дихання, але й допомагає дитині почути свою мову, а фахівцю вказати на те, що необхідно виправити дитині.

Рис. 7. Заняття з використанням Інтерактивного логопедичного дзеркала Бріолайт

У рамках реалізації освітнього проекту Харківської обласної громадської молодіжної організації «Освічена ініціатива» фасилітаторами нашого закладу були організовані та проведені заняття з психофізичного розвантаження для дітей молодших класів, у яких активно брали участь діти з особливими освітніми потребами.

Рис. 8. Заняття з психофізичного розвантаження для дітей молодших класів

Роботу з дітьми з особливими освітніми потребами в гімназії презентовано у відео: <https://www.youtube.com/watch?v=rOoepDRzihI>

Отже, можемо зробити висновок, що психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття з дітьми з особливими освітніми потребами сприяють розвитку дітей, їхній соціальній адаптації та комунікації; використання арттерапії та нейровправ забезпечують ефективне навчання та підтримку. Такий підхід допомагає дітям з особливими освітніми потребами подолати бар'єри, розкрити потенціал і забезпечити комфортне перебування в освітньому та соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Сайт Міністерства освіти і науки України (інклюзивне навчання) – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/tag/inklyuzivne-navchannya?&tag=inklyuzivne-navchannya>
3. Навчально-методичний посібник «Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти» (Державна служба якості освіти України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023.pdf
4. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>

Школа без бар'єрів: як початкова освіта сприяє успіху дітей з особливими освітніми потребами

*Анна ДЯДЕНИСТА,
учитель-логопед, учитель-дефектолог,
фахівець (консультант) Інклюзивно-ресурсного центру № 3
Дніпровської міської ради
anngerman4555@gmail.com*

У статті розкрито проблеми та перспективи інклюзивної освіти, підкреслено важливість аналізування зарубіжного досвіду для покращення розвитку інклюзивної освіти в Україні. Авторкою акцентовано увагу на ключових компонентах реалізації інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти, серед них: формування інклюзивної культури, розроблення інклюзивної політики та впровадження інклюзивної практики, що сприятиме створенню безбар'єрного середовища, доступності інфраструктури та створенню комфортних умов для дітей, які потребують особливої уваги й підтримки. У напрацюванні вагому увагу приділено адаптації освітніх програм, важливості систематичного перегляду критеріїв оцінювання з урахуванням потреб учнів з особливими освітніми потребами (ООП).

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивна культура, інклюзивна практика, безбар'єрне середовище, адаптація, критерії оцінювання, інтеграція.

Постановка проблеми. Включення дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП) до закладів загальної середньої освіти в Україні з 2017 року стає поширеною практикою. Учням з ООП надано право на здобуття освіти без будь-якої дискримінації та сегрегації, а також гарантовано створення спеціальних умов навчання та виховання з урахуванням психологічних і фізичних особливостей розвитку.

Раніше «інтеграція» учнів з обмеженими можливостями розглядалася з позиції індивідуальних особливостей кожної дитини без урахування необхідної адаптації чи модифікації самої шкільної інфраструктури. Нині ж інклюзивна освіта, відповідно до Саламанкської декларації, означає навчання всіх дітей у звичайних класах за умови надання їм належної підтримки [1].

Учні з ООП отримали можливість підвищувати академічні результати, покращувати соціальні зв'язки та знижувати рівень дискримінації, що, безсумнівно, сприятиме зменшенню бар'єрів для працевлаштування після закінчення школи.

Проте, попри розвиток інклюзивної освіти, її частка в загальній системі навчання в країні збільшується, а кількість учнів з ООП у загальноосвітніх школах зростає [2]. Щоб інклюзія отримала суспільне визнання, необхідно дослідити причини, які заважають її розвитку, з точки зору безпосередніх учасників – законних представників учнів з ООП. Саме батьки можуть дати об'єктивну оцінку ситуації, розповісти про труднощі, з якими стикаються під час організації навчання своїх дітей, та підтримати нову соціальну ідеологію.

На відміну від численних досліджень щодо готовності вчителів до інклюзивної освіти та оцінки педагогічної практики, проблема інклюзії з позиції батьків чи законних представників досліджена меншою мірою.

У зарубіжних дослідженнях підкреслюється роль батьків дітей з ООП у пропаганді та підтримці інклюзії, покращенні освітніх послуг і розширенні можливостей для навчання в загальноосвітніх школах. Так, A. Paseka та S. Schwab зазначають, що рушійною силою інклюзивного руху в Німеччині в 1990-х роках були саме батьки. Сьогодні в Німеччині батьки мають можливість обирати школу для своєї дитини, принаймні в більшості федеральних земель [3].

C. R. Jorgensen і J. Allan пишуть, що у Великій Британії батьки усвідомлюють важливість різноманітності у школах, зокрема етнічної, що підкреслює соціальні цінності та формує у дітей розуміння себе й інших у процесі спільного навчання з однолітками без особливих освітніх потреб [9].

Часто батьки дітей з ООП наголошують на своєму бажанні, щоб їхні діти були щасливими в майбутньому житті, розвивалися та приносили користь суспільству. Вони підкреслюють важливість загального добробуту, особистих прагнень і всебічних освітніх результатів [4].

На думку M. Tryfon, A. Anastasia, R. Eleni, батьки можуть надати школі глибокі знання та інформацію про потреби своєї дитини та способи їх задоволення. Це корисно як для вчителів, так і для допоміжного персоналу [5].

Позитивне ставлення батьків до впровадження інклюзивної освіти сприяє її успішній реалізації. Водночас ставлення до інклюзії батьків дітей з особливими потребами є позитивним, якщо вони бачать, що всі учасники освітнього процесу (вчителі, керівники, політики тощо) дійсно зацікавлені в підтримці інклюзивної освіти.

Батьки дітей без особливих потреб також часто підтримують інклюзивний підхід, очікуючи, що це допоможе їхнім дітям зміцнити соціальні навички. Вони вважають, що інклюзивне навчання сприяє розвитку дітей загалом – через підвищення чутливості до потреб інших, навчання прийняття та поваги до різноманітності [6].

У закордонних дослідженнях зазначається, що рух за розвиток інклюзивної освіти відображає значні зміни в культурних цінностях суспільства [7].

При цьому наголошується, що батьки повинні мати не лише права, але й нести відповідальність за участь в освітньому процесі своїх дітей. Вони повинні усвідомлювати та обстоювати права дітей з інвалідністю на освіту, отримувати необхідну інформацію, знати відповідні закони та політику, відповідально ставитися до співпраці з педагогами й активно взаємодіяти з іншими фахівцями [7].

У Китаї діти з інвалідністю стикаються як з ізоляцією, так і з сегрегацією в освіті, оскільки залученість батьків є обмеженою, а підтримка з їхнього боку часто відсутня. Неструктурована та недостатньо підтримувана освіта для дітей з ООП закріплює індивідуальну модель розуміння інвалідності.

Ця модель розглядає інвалідність як трагедію, а функціональні відмінності – як основні бар'єри для рівних можливостей участі в суспільстві. Вона формує сприйняття людей з інвалідністю як «ненормальних» або суттєво змінених через їхні особливості, що нібито робить їх нездатними до навчання. Таких людей розглядають радше як об'єкти благодійності, а не як рівноправних громадян, здатних робити внесок у суспільство.

Цей підхід підкреслює саме недоліки інвалідності, припускаючи, що ті, кого вважають «нездатними» чи «непродуктивними», повинні бути виправлені або переміщені в певні соціальні системи підтримки, якщо вони не можуть стати «нормальними». У межах цього мислення суспільство сприймає людей з інвалідністю як офіційно обмежених у правах, виключених із мейнстріму.

Отже, така модель ігнорує соціальні та поведінкові бар'єри, які заважають людям з інвалідністю інтегруватися в суспільство. Вона сприяє їхньому виключенню, обмежує громадянські права осіб з інвалідністю та їхніх родин, а також позбавляє їх можливості брати участь у формуванні політики та ухваленні важливих рішень.

Аналіз літературних джерел. Проблеми інклюзії та інклюзивної освіти є предметом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців: А. Dyson, А. Millward, С. Clarke, D. Mitchell, S. Robson, Т. Loreman, Л. Даниленко, А. Колупаєва, Н. Купустин, Ю. Найда, М. Сварник, Н. Софій, П. Троханіс, С. Юсфін, Е. Ямбург, Е. Андрєєва, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової, Т. Сак, Л. Савчук, Л. Прядко та ін. Питання всебічної підготовки учасників інклюзивного освітнього процесу досліджувались Л. Гречко, В. Засенко, З. Ленів, М. Матвєєвою, В. Синьовим, М. Швед та ін. Протягом останнього десятиліття науковці, зокрема В. Бондар, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та ін. присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці вчених Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка [4].

Мета статті полягає у виявленні перешкод, з якими стикаються батьки дітей з ООП в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз проблем інклюзивної освіти з позиції безпосередніх учасників (батьків, учителів та інших суб'єктів освітнього процесу) є важливим, оскільки дозволяє прогнозувати її розвиток. Як зазначає А. Колупаєва, виявлення та

усунення проблем реалізації інклюзії (ресурсних, системних, організаційних), а також покращення взаємодії між учасниками освітнього процесу сприятимуть просуванню інклюзії в сучасній Україні [4].

Порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показав, що закордонні дослідники інклюзивної освіти зосереджують увагу на вивченні досвіду взаємодії батьків і шкільної спільноти, а також на визначенні перешкод, з якими стикаються батьки дітей з ООП. Найбільші побоювання викликають бар'єри, пов'язані з нестачею ресурсів і кваліфікованих кадрів в інклюзивних школах [2].

При реалізації ідеології інклюзії в школі особливого значення надається:

- інклюзивній культурі – створенню турботливої та довірчої спільноти зі сприятливим кліматом та інклюзивними цінностями;
- інклюзивній політиці – розвитку школи для всіх, організації підтримки різноманіття та проведенню різних заходів;
- інклюзивній практиці – організації навчального процесу та мобілізації ресурсів для створення безбар'єрного середовища, доступної інфраструктури, технічного оснащення та комфортних умов у класах.

Вітчизняні дослідження здебільшого присвячені вивченню готовності батьків до інклюзивної освіти та необхідності організації психолого-педагогічного супроводу.

Таким чином, для забезпечення якісної інклюзивної освіти необхідно дослідити думку батьків, які виховують дітей з ООП, щодо наявних перешкод при організації навчання їхньої дитини в закладі загальної середньої освіти. Важливо також провести порівняння їхнього досвіду з досвідом батьків дітей з ООП, які навчаються у спеціалізованих школах.

Для підвищення успішності учнів з ООП у засвоєнні шкільної програми, сприяння їхній соціалізації (спілкуванню з однолітками, педагогами) та мобільності можуть бути використані доступні технології та допоміжні технічні засоби, що відповідають індивідуальним потребам дітей з ООП [7].

Як уже зазначалося, в умовах інклюзії освітні програми слід адаптувати відповідно до потреб дітей з ООП. Це означає, що інклюзивні школи мають забезпечувати адаптовані навчальні програми, які відповідають можливостям і потребам різних категорій учнів. Зміст таких програм повинен відповідати високим стандартам, урахувувати потреби осіб з ООП та бути спрямованим не лише на отримання теоретичних знань, а й на розвиток практичних навичок і вмінь для успішної соціалізації та інтеграції в суспільство.

Крім того, в умовах інклюзивної школи необхідно переглянути процедури та критерії оцінювання, урахувуючи особливості та можливості учнів з ООП.

Сучасна освіта орієнтована на створення інклюзивного простору, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал, незалежно від особливих освітніх потреб (ООП). Початкова школа відіграє ключову роль у формуванні навичок і соціалізації дітей з ООП. Власний досвід роботи в інклюзивному класі доводить, що правильний підхід, розуміння потреб дітей і створення комфортного середовища сприяє їхньому успіху.

Інклюзивне навчання починається з фізичної доступності класів. Важливо враховувати:

- наявність пандусів, ліфтів і зручних меблів;
- облаштування навчального простору так, щоб він був безпечним і комфортним;

- використання візуальних підказок, кольорового кодування для орієнтації дітей;
- у своєму класі педагогам слід розмістити зони для відпочинку та роботи, щоб діти могли перемикатися між активностями. Для учнів із сенсорними порушеннями використовуємо спеціальні тактильні доріжки.

Кожна дитина має власний темп навчання, тому диференційоване викладання є ключовим. У практиці слід застосовувати:

- візуальні матеріали – картинки, схеми, інфографіку;
- аудіозаписи та відеоуроки для кращого засвоєння матеріалу;
- метод проєктного навчання, що дозволяє дітям працювати в групах і розвивати комунікаційні навички.

Наприклад, якщо в класі є дитина з функціональними (мовленнєвими) порушеннями, то замість читання ми використовували аудіокнижки, а також спеціальні шрифти, що значно покращило її успіхи.

Робота з дітьми з ООП неможлива без участі:

- асистента вчителя, який допомагає адаптувати матеріал.
- логопеда та дефектолога, які коригують мовленнєвий розвиток.
- психолога, що допомагає дітям справлятися зі стресом.

Батьки відіграють важливу роль у розвитку дітей, тому регулярний контакт є необхідним. Ми практикуємо:

- щотижневі зустрічі для обговорення успіхів;
- спільне планування індивідуальних програм розвитку;
- проведення майстер-класів і тренінгів для батьків.

Один із найкращих результатів ми отримали, коли мати учня з порушенням слуху навчила дітей основ жестової мови, що допомогло хлопчику краще спілкуватися з однокласниками.

Сучасні технології значно полегшують навчання дітей з ООП. У класі можна використовувати:

- Інтерактивні дошки для пояснення матеріалу.
- Спеціальні мобільні додатки для розвитку мовлення та пам'яті.
- Голосові асистенти для дітей із вадами зору.

Наприклад, одній учениці з ДЦП допоміг додаток для покращення дрібної моторики, що позитивно вплинуло на її письмо.

Висновок. Інклюзивна початкова школа – це не просто освітній простір, а середовище, що сприяє розвитку, навчанню та соціалізації дітей з ООП. Створюючи комфортні умови, використовуючи інноваційні методи та співпрацюючи з батьками й фахівцями, ми можемо забезпечити кожній дитині рівний доступ до знань і можливостей. Мій досвід показує, що інклюзія не тільки допомагає дітям з ООП, а й формує толерантність, емпатію та взаєморозуміння в усього класу.

Список літератури

1. Бойко В. О. Інклюзивна освіта : до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. *Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 4. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/Nzspp_2012_4_3.pdf
2. Данілавичюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 287 с.

3. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах : збірник Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради»*. Херсон, 2018. Випуск № 37. С. 236–240.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
5. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. За заг. ред. Колупаєвої А.А. Київ : А. С. К., 2012. 308 с.
6. Міщук Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 139–142. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znphk/2012_5/12mliupn.pdf.
7. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. Кол. авторів : А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ : А. С. К., 2007. 128 с.
8. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. Кол. авт. О.О. Патрикєєва, Н. З. Софій, І. В. Луценко, І. П. Василяшко ; під заг. ред. В. І. Шинкаренка. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 96 с.
9. Alaluf O. & Rusu A. S. Different disabilities, different attitudes toward parental involvement in school in Israeli teachers : In 5th Conference on Education, Reflection, Development (ERD). 2017. P. 593-603.
10. Chavarria. R. M. E., Condo M. B., Gonzalez-Montesino G. & R. H. Universal Design of Learning and and inclusion in Basic Education. *Alteridad-Revista De Educacion*. 2018. № 14. P. 207-218.

Простір підтримки й розвитку дітей у початковій школі: індивідуальний практичний підхід у роботі з учнями з особливими освітніми потребами

Наталія ЛЯХОВА,
практичний психолог Люботинської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 4 Люботинської міської ради
Харківської області
natali30763@gmail.com

У статті окреслено важливі проблеми інклюзивної освіти та індивідуального підходу до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у початковій школі. Автор зауважує, що успішне навчання таких дітей потребує злагодженої роботи команди, яка включає вчителя, психолога, асистента вчителя та батьків. Запропоновано низку практичних корекційних вправ і психологічних ігор, спрямованих на розвиток уваги, координації, мовлення, слухового сприйняття, емоційного інтелекту, а також на зняття фізичної та психоемоційної напруги. Підкреслено, що використання цих інструментів допомагає створити безпечне та довірливе освітнє середовище, сприяє самовираженню, розвитку комунікативних навичок та соціальній адаптації дітей з ООП. Зазначено, що індивідуальний підхід та емоційна підтримка є ключовими для розкриття потенціалу кожної дитини та забезпечення її відчуття приналежності та щастя.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з ООП, індивідуальний підхід, корекційні вправи, психологічні ігри, розвиток уваги, координація, мовлення, слухове сприйняття, емоційний інтелект, кінезіологія, соціальна адаптація, початкова школа.

Кожна дитина має право на світло знань: індивідуальний підхід у навчанні дітей з ООП

Уявіть собі дитину, яка хоче вчитися, але світ навколо здається надто гучним, надто швидким або надто складним. Вона намагається поринути у навчання, але їй потрібна підтримка – не тільки слова, а й розуміння, терпіння, правильні методи. Уявіть, що ви говорите, але вас нечують. Ви намагаєтеся пояснити свої почуття, але слова ніби зникають у повітрі. Для багатьох дітей з особливими освітніми потребами це не просто епізод – це щоденна реальність. Учні потребують не лише знань, а й безпечного простору для самовираження, довіри та підтримки. І тут головна роль належить команді: учителю, практичному психологу, асистенту вчителя та батькам. Ця команда працює як єдиний механізм, розробляючи індивідуальні стратегії навчання та взаємодії. Вони включають не лише адаптаційні навчальні матеріали, а й спеціальні корекційні вправи та психологічні ігри, які допомагають дітям. Сучасний заклад освіти – це більше, ніж просто класи й підручники. Це простір, де кожна дитина, незалежно від своїх особливостей, має право розкрити свої можливості та відчувати себе потрібною. Інклюзивна освіта – не про формальності, а про створення справжнього середовища, де кожен учень може зростати, розвиватись і бути почутим, навчитися спілкуватись. Комунікація – це не лише слова, а й погляд, жести, настрій, емоції. Це місток, який дає можливість довіряти світові. Якщо цей місток міцний, дитина не боїться проявляти себе, взаємодіяти з іншими та шукати підтримку. **Краще розуміти себе** – це розуміти свої емоції, бажання, потреби. **Навчитися виражати почуття, будувати довіру до людей** – це спілкуватися без страху бути відкинутою та непочутою (<https://surl.li/oiagdv>).

Саме тому одна правильно підібрана вправа чи гра може стати для дитини ключем до відкриття світу. **Пропоную розглянути вправи та ігри, які будуть корисними в освітньому процесі.**

Вправа «Знайди літеру» https://www.youtube.com/watch?v=Ek5l_RtD0WA

Мета: розвиток уваги, координації, мовлення та засвоєння літер.

Хід роботи. Підготовка: на дошці, у вільному порядку, можна по черзі з дитиною. Створення кульки: беремо будь-який папір (газету, серветку, аркуш) та жмакаємо кульку для гри. Відходимо на певну відстань. По черзі кидаємо паперову кульку в дошку. Куди потрапили? Називаємо цю літеру та придумуємо слово, що починається з неї.

Карткова гра «Знайди пару» (Дубль) <https://surl.li/evlxjf>

Мета: розвивати увагу, швидкість реакції та логічне мислення дітей.

Як грати. Підготовка: беремо картки (можна намалювати самостійно або роздрукувати); кожна картка має кілька символів, і хоча б один із них збігається з іншою карткою; колоду розділяємо навпіл між гравцями.

Початок гри: відкриваємо **основну картку** на столі. Гравці по черзі **шукають у своїх картках збіг** із відкритою карткою. Якщо знайшли – кладемо її **зверху та називаємо, в чому збіг**.

Завершення гри: Перемагає той, хто **першим позбудеться всіх своїх карток**.

Гра «Знайди число» https://www.youtube.com/watch?v=YWZvl1w1_tY

Мета гри: розвивати увагу, координацію та швидкість реакції в дітей.

Як грати: малюємо на дошці (аркуші паперу) свою долоню; розміщаємо в хаотичному порядку числа від 1 до 10 (можна змінювати).

Початок гри: Гравці обмінюються долоньками. За командою «Почали!» починаємо **шукати числа** в середині обведених долоньок. Хто **першим знайде число**, той його обводить і проговорює наступне число. Виграє той, хто **першим знайде та обведе всі числа** на аркуші суперника. Можна провести кілька раундів на цій долоньці, змінюючи розташування цифр.

Вправа «Почуй і відгадай» <https://surl.li/dnmhhg>

Мета: розвиток слухового сприйняття, концентрації уваги та асоціативного мислення, уміння фокусуватися на звуках, розпізнавати їх і запам'ятовувати.

Хід роботи.

Підготовка: Разом із дітьми **слухаємо, як звучать** різні поверхні та предмети в кімнаті (дерево, метал, скло, тканина, книга, дошка, парта тощо). Обговорюємо, **як звучить кожен предмет**, і називаємо його **за звуком**. Виділяємо **характеристики:** глухі, дзвінкі, металеві, дерев'яні тощо. Дитина **відвертається або заплющує очі**. Ведучий (або інший учень) **пропонує один із предметів**. Дитина має **впізнати предмет за звуком**. Якщо не вдається впоратися, ведучий може дати підказку або повторити звук.

Вправа покращує **слухову пам'ять** і уважність, розвиває **здатність до аналізу та порівняння**.

Гра «Філіжанка кави» <https://surl.li/qxltdc>, <https://surl.li/yiemjr>, <https://surl.li/djasoe>

Мета: розвиток слухового сприйняття, уваги, уяви й тактильного сприйняття в дітей.

Як грати. **Підготовка:** порожній паперовий або пластиковий стаканчик (можна взяти непрозорий стакан або навіть коробочку); різні маленькі предмети (гудзик, камінчик, намистинка, шматочок тканини, папірець, горішок тощо). Ведучий кладе в середину стаканчика предмет таким чином, щоб дитина не бачила його.

Хід гри. Передає стаканчик дитині. Дитина бере стаканчик у руки, злегка струшує та слухає, який звук видає предмет. Запитання для стимулювання уяви: Як ти думаєш, що там усередині? Який звук – дзвінкий, глухий, легкий, важкий? Це може бути щось тверде чи м'яке?

Сто відсотків ви помічали, що дітям буває важко зосередитися, правильно висловлювати свої думки або контролювати емоції? Часто причина криється в недостатньо розвинених нейронних зв'язках між півкулями мозку. Кінезіологія – це методика, яка через спеціальні рухи допомагає налагодити зв'язок між тілом і мозком, активізувати когнітивні процеси та стабілізувати емоційний стан. Рух – це природний інструмент розвитку мозку. Розглянемо вправи, які точно спрацювають із нашими дітьми.

Вправа «Пальчиковий замочок» <https://surl.li/jafvmo>

Мета: розвиток координації, концентрації уваги, стимуляція мозкової діяльності.

Хід роботи: складіть руки в «замочок», переплівши пальці обох рук. За командою **розпочати піднімати пальчики по черзі:** спочатку **вказівні** пальчики обох рук, потім **великі**, далі **середні**, потім **безіменні**, нарешті, **мізинчики**.

Швидкість можна збільшити чи зменшити. Це робить вправу веселішою та ефективнішою. Вправу можна доповнювати за бажанням і потребою дитини.

Кінезіологічна вправа «Ланцюжок символів» <https://surl.li/uctslf>, <https://surl.li/rzmndv>.

Мета: розвиток міжпівкульної взаємодії, уваги, моторики та координації.

Хід роботи. Намалуйте з дитиною **послідовність символів** (ланцюжок) і виберіть рух до кожного символу: **маленький кружечок** – тицяємо пальчиком; **великий кружечок** – стукаємо кулачком; **прямокутник** – ставимо «ребром» долоні. **Ведучий вказує (вербально чи невербально) на символ**, а учасник відтворює певну дію.

Вправа покращує концентрацію та увагу, розвиває координацію та моторні навички <https://youtube.com/shorts/2IVJPFWhYxY?feature=share>.

Вправа «Пальчик-долонька» <https://surl.li/ewgope>

Мета: розвиток швидкості реакції, концентрації уваги, координації рухів і вміння одночасно контролювати дві різні дії.

Хід роботи. Двоє учасників стоять один навпроти одного. Одна рука показує «**пальчик угору**» (великий палець піднятий), а інша — **відкрити долоню вниз**. Дзеркально відображуємо рухи партнера, щоб долонька одного знаходилася прямо над пальчиком іншого. На рахунок **1-2-3** одночасно виконуються дві дії: долонька намагається **швидко вхопити пальчик**; пальчик намагається **втекти**, швидко опуститись униз. Повторюємо вправу кілька разів, міняючи руки місцями.

Вправа покращує **швидкість реакції**, розвиває **взаємодію півкуль, координацію рук** і вміння швидко перемикатися між діями.

Вправа «Долонька – кулачок» <https://surl.li/fqpieo>

Мета: розвиток координації, міжпівкульної взаємодії, уваги та моторики.

Хід роботи. Витягніть руки вперед, долонями вниз. **Одна рука піднімається вгору – утворює кулачок. Інша рука опускається вниз – розкриває долоню. Змінюємо положення:** тепер рука, що була кулачком, стає долонею, а долоня – кулачком. **Ритмічно повторюємо рухи**, поступово прискорюючи темп.

Вправа покращує координацію та синхронізацію рухів, активізує взаємодію між півкулями мозку, розвиває увагу, швидкість реакції та мислення.

Вправа «Долонька-долонька» <https://www.youtube.com/watch?v=HYXnI-i9XU4>

Мета: розвиток міжпівкульної взаємодії, координації рухів, концентрації уваги та соціальної взаємодії.

Хід роботи. Двоє учасників стоять один навпроти одного. Витягують руки долонями вперед. Перехрещують руки (права на праву, ліва на ліву), накладаючи їх одну на одну. Лівою рукою починають описувати **коло**, у кінці цього руху вони **з'єднують долоні** з партнером. Повторювати з різною швидкістю.

Вправа розвиває синхронізацію рухів, покращує взаємодію між півкулями мозку, допомагає розвивати простір сприйняття, формує навички командної роботи.

Вправа «П'яточка-носочок» <https://www.youtube.com/watch?v=qdXaroxyaT0>

Мета: розвиток координації, рівноваги, концентрації та міжпівкульної взаємодії.

Хід роботи. Встаньте рівно, ноги разом. Одна нога залишається «приклеєною» на місці. Другою ногою виконуємо рухи: виставляємо **п'ятку** вперед, переносимо вагу тіла на п'ятку. Перекочуємо ногу вперед на **носочок**, фіксуємось, знову виносимо **п'ятку** вперед. Повторюємо рух, «крокуючи» цією ногою, а інша залишається на місці. Після кількох повторень змінюємо ноги.

Вправа покращує координацію рухів, розвиває почуття рівноваги, сприяє взаємодії між півкулями мозку, допомагає концентрувати увагу.

Місток <https://www.youtube.com/watch?v=QPGQt1cnVAQ> між внутрішнім світом дитини та суспільством – соціальна адаптація. Дитина вчиться вибудовувати стосунки, висловлювати свої потреби, взаємодіяти з однолітками та дорослими (<https://surl.li/jiixwf>, <https://www.youtube.com/watch?v=vSweaTwHHj8>). Без цих навичок їй буде важко знайти своє місце в школі, а згодом – і в житті. Отже, є потреба узнати своє місце.

Гра «Якби я був...»

Мета: розвиток уяви, емоційного інтелекту та навичок самовираження.

Як грати. Учитель або ведучий починає речення: «Якби я був птахом, я б...» Дитина завершує фразу та може показати рухами або мімікою свою відповідь. Інші діти можуть відгадувати або приєднуватися до уявного перевтілення.

Варіанти продовження: «Якби я був деревом, я б...»; «Якби я був казковим героєм, я б...»; «Якби я був веселкою, я б...»

Вправа сприяє розвитку уяви, емпатії та навичок самовираження.

Гра «Я – дерево»

Мета: розвиток усвідомлення власного стану, зняття напруги, формування відчуття стабільності та внутрішньої рівноваги.

Як грати. Попросіть дітей уявити, що вони – дерева. Кожен вибере, яким саме деревом хоче бути. Діти стоять рівно, розставляють ноги на ширину плечей і уявляють, що їхні ноги – це коріння, яке міцно тримається за землю. Пропонуємо підняти руки догори, наче гілки тягнуться до сонця. Потім діти можуть уявити вітер: слабкий (легке погойдування), сильний (активніше рухати руками, тулубом). Далі ставимо запитання: Як відчувається ваше дерево? Чи вистачає йому сонця, води? Який у нього настрій? Що може зробити його сильнішим?

Вправа сприяє розвитку уяви та емоційної стабільності.

Гра «Сьогодні я – дика тварина»

Мета: розвиток емоційної виразності та комунікативних навичок; допомога дітям у виражених почуттів через рух і гру; зняття напруги та розвитку уяви.

Як грати. Ведучий пропонує дітям вибрати дику тварину (тигра, мавпу, вовка, лева тощо). Дитина уявляє цю тварину та має рухатися відповідно до її характеру: стрибати, як мавпочка, гратися, як левеня, підкрадатися, як тигр. Може додавати завдання: «Ця тварина зараз радіє», «Вона злякалася», «Вона сердита».

Вправа дає вихід енергії, допомагає усвідомлювати власні емоції через гру та краще взаємодіяти з оточуючими.

Ігри, які допоможуть об'єднати групу, зацікавити, налаштувати на навчання

Гра «Австралійський дощ»

Мета: розвиток слухового сприйняття, уміння працювати в групі.

Як грати. Діти сидять (стоять) у колі. Ведучий каже: «Ми створимо дощ, використовуючи тільки свої руки». Послідовність дій по колу: потирають долоні (легкий вітерець); постукують пальцями по столу або колінах (краплі дощу); плескають у долоні (сильний дощ); ляскають руками по ногах (злива); тупають ногами (грім).

Потім звуки поступово стихають у зворотному порядку.

Вправа покращує концентрацію, розвиває слухову увагу та взаємодію в групі, а також чутливість до навколишнього світу й координацію рухів.

Гра «Чарівне болото»

<https://youtu.be/yPwxS3uWRpY>, <https://youtu.be/eZ5XooOEcbk>.

Мета: розвиток креативного мислення, навичок вирішення проблеми, гнучкості та командної взаємодії.

Як грати. Ведучий пояснює легенду гри: «Перед вами Чарівне болото. Його береги зберігають пам'ять про всіх, хто намагався пройти. Болото затягує тих, хто повторюється. Вам потрібно знайти свій унікальний спосіб перетнути його».

Хід гри. Кожен гравець по черзі придумує спосіб, як перетнути болото. Спосіб не можна повторювати! Якщо гравець повторив уже використаний варіант, ведучий каже: «Болото затягує!» Гравцеві потрібно знайти інший шлях. Якщо учасник не може придумати новий спосіб, інші можуть дати підказку або допомогти запитаннями.

Вправа допомагає усвідомити індивідуальні стратегії подолання труднощів – навчає **гнучкості мислення** та адаптації до нових умов, дає позитивні емоції та прагнення подолати страх невідомого.

Гра «Передай емоцію»

Мета: розвиток емоційного інтелекту, емпатії, невербальної комунікації.

Як грати. Діти сидять у колі. Ведучий показує першій дитині емоцію (радість, сум, подив тощо). Перша дитина має передати емоцію наступному учаснику лише мімікою або жестами. Гра триває, поки останній учасник не назве ту емоцію, яку передавали. Потім можна обговорити результат гри: що допомагало розпізнавати емоцію, що було складно.

Вправа покращує емоційний інтелект, комунікативні навички та вміння розуміти почуття інших.

Одна з пріоритетних задач психолога – допомогти дітям навчитися розуміти й контролювати свої емоції та почуття. Адже емоції – це не вороги, а важливі сигнали, які потрібно навчитися «читати» та використовувати. **Робота з емоціями – це про підтримку, а не про заборону.** Коли дитина сердиться, їй не можна просто сказати: «Заспокойся!» або «Перестань плакати!». Це не допоможе. Їй потрібно показати, що її приймають разом з емоціями <https://surl.li/tsbgup>.

Вправа «Струси напругу» – допомагає розслабити м'язи та позбутися напруги.

Гра «Біжи – завмири» – сприяє розвитку самоконтролю та концентрації уваги
<https://youtu.be/fVJuiUu18bY>.

Гра «Я – камінець»

Мета: навчати дітей розслаблятися, концентруватися та знімати фізичну напругу.

Як грати. Ведучий говорить: «Уявіть, що ви – маленькі камінчики, які лежать на березі річки. Ви нерухомі, міцні, важкі». Діти лягають на килимок (сидять на стільчику, напружують усе тіло, зберігаючи абсолютну нерухомість. Через 10-15 секунд ведучий каже: «Сонце нагріває камінець – і він стає м'яким і теплим». Діти поступово розслаблюють м'язи, уявляючи, як стають легкими, повітряними.

Вправа допомагає зняти стрес, покращує саморегуляцію, усвідомити своє тіло та відчувати спокій.

Гра «Лимончики» <https://youtube.com/shorts/eEJyz71hwyM?feature=share>

Мета: учити дітей розслабляти м'язи, переключати увагу.

Як грати. Ведучий каже: «Уявіть, що у вас в руках лимончики. Зверніть увагу: вони цілі! Давайте їх сильно стиснемо, щоб вичавити сік». Діти стискають кулачки якомога сильніше, напружуючи руки. Ведучий: «А тепер відпускаємо і струшуємо умовний сік із руки».

Вправа сприяє усвідомленню напруги в тілі через уявне стискання та розслаблення кулачків, як при вичавлюванні лимонного соку.

Гра «Я – м'ячик»

Мета: зняти фізичну напругу, навчити контролювати власне тіло.

Як грати. Ведучий говорить: «Уявіть, що ви – маленькі м'ячики. Спочатку ви здулися і стали м'якими». Діти присідають, обіймають коліна, розслабляються. «А тепер ми надуваємось! Ви стаєте великими та пружними». Діти підскакують на місці, імітуючи м'ячики, які відбиваються від землі. Гра завершується словами: «А тепер м'ячик здувається», – діти знову розслабляються.

Вправа допомагає переключити увагу, розслабити м'язи, навчити контролювати власні рухи, сприяє фізичному розслабленню та емоційній розрядці.

Гра «Розірви злість»

Мета: безпечний вихід агресії, зняття напруги.

Як грати. Дітям дають старі газети або папір. Ведучий говорить: «Уявіть, що цей папір – ваша злість. Покажіть, яка вона велика!» Діти рвуть папір на шматочки, а потім збирають у купу – «відпускають злість».

Вправа дозволяє дітям висловити негативні емоції фізично, без шкоди іншим.

Вправа «Хвилинка тиші»

Мета: навчати дітей зосереджуватися, заспокоюватися, прислухатися до себе.

Хід роботи: Діти сідають або лягають у зручному положенні, закривають очі. Ведучий говорить: «Зараз ми зануримося в тишу. Слухаємо лише себе та навколишній світ». Протягом хвилини діти слухають: стук серця; дихання; шелест

листя за вікном, звуки в класі. Після закінчення діти розповідають, що вони чули, як себе почували.

Вправа допомагає дітям зосередитися перед навчанням або відновитися після активності.

Гра «Каляки-маляки»

Мета: дати дітям можливість виразити свої емоції через творчість, розвинути уяву та зняти емоційну напругу.

Як грати. Дайте дітям аркуш паперу, олівці, фломастери, простий олівець чи ручку. Пояснюємо, що можна малювати все, ми навіть можемо заплющити очі. Через кілька хвилин дивимося на малюнок і знаходимо в ньому щось цікаве (наприклад, квітку, тварину, казковий образ). Якщо діти бажають, вони можуть поділитися тим, що побачили на малюнку.

Таким чином, малювання без правил допомагає дитині виразити свої почуття, вивільнити внутрішню напругу.

Узагальнюючи, сформулюємо висновок. Кожна дитина – це окремий всесвіт. А діти з особливими освітніми потребами – це цілі галактики, що потребують не лише знань, а й особливого тепла, підтримки та довіри. Робота з такими учнями в початковій школі – це не просто навчання, а щоденна подорож у світ їхніх відчуттів, страхів, мрій і маленьких перемог. Тут не працюють стандартні методи – потрібна уважність, терпіння та творчість, індивідуальний підхід. І це не просто слова. Педагоги не просто пояснюють матеріал, а відчують дитину, її емоції, настрій та можливості. Кожен успіх дитини – це крок до впевненості. Кожна посмішка – сигнал, що вона відчуває себе прийнятою. І якщо навіть одна дитина завдяки цьому відчує себе щасливішою, – це вже велика перемога!

Досвід упровадження практичних навичок, які допомагають учням упоратись із травматичними наслідками війни

Тягнирядко В. В.,
практичний психолог ХІІІ № 176
tyagniryadko63@gmail.com

Курочкіна Е. М.,
учитель початкових класів ХІІІ № 176
kurockinaeleonora23@gmail.com

У статті розкрито досвід упровадження практичних навичок, які допомагають учням упоратись із травматичними наслідками війни, зокрема висвітлено процес проведення психологічних тренінгів для учнів 4 класу на основі методики «Діти та війна. Навчання технік зцілення», яка була презентована громадською організацією «Смарт освіта» в межах проєкту «Трамплін до рівності». Зроблено висновок, що стабілізація психологічного стану стала одним із вагомих чинників покращення результативності навчання учнів.

Ключові слова: психологічні тренінги, психологічна компетентність, реакції посттравматичного стресу, інтрузивні спогади, техніка релаксації.

Концепцією Нової української школи одним із державних пріоритетів в освіті визначено особистісно орієнтоване навчання та виховання, що вимагає психологізації освітнього процесу шляхом підвищення психологічної компетентності всіх його учасників. Навчання в умовах повномасштабної війни не просто оголило проблему з розвитком цієї компетентності, але й створило виклик усім учасникам освітнього процесу.

Одним із основних джерел психологічної травматизації особистості є війна. Перебування в зоні бойових дій, перебування під обстрілами та бомбардуванням, зруйноване житло, втрата близьких завдають значних психологічних збитків. І тими, хто страждає від цього, насамперед є діти. При цьому не слід забувати, що ступінь впливу цих факторів на дитячу психіку значно вищий, ніж на психіку дорослих. Крім того, гостра реакція на стрес більшою мірою виражена і залишає глибші сліди у психіці дітей, ніж у психіці дорослих. Усе це надалі позначається як на здоров'ї дітей, так і на їх здатності до навчання, що в результаті може призводити до виражених освітніх втрат.

Для подолання освітніх проблем сьогодення шкільним психологом і класним керівником 4 класу нашої школи було прийнято рішення про проведення психологічних тренінгів на основі методики «Діти та війна. Навчання технік зцілення», що була презентована громадською організацією «Смарт освіта» в межах проекту «Трамплін до рівності».

Запропонована методика «Діти та війна. Навчання технік зцілення» розроблена на основі доказового когнітивно-поведінкового підходу до терапії посттравматичних розладів у дітей. Ця методика швидка в застосуванні та залучає як дітей, так і батьків, допомагаючи останнім стати надійним джерелом підтримки для своїх дітей у подоланні стресу.

У навчанні взяли участь шкільний психолог і класний керівник. Подальша практика виявила правильність такого рішення, тому що підґрунтям успішної організації та проведення занять із дітьми була співпраця класного керівника, шкільного психолога та батьків.

Перед проведенням занять організували зустріч із батьками, на якій були надані інформація та роз'яснення щодо програми. Авторитет учителя, його налагоджені зв'язки з батьками учнів та їх довіра стали тією базою, на якій ґрунтувалися заняття.

До відома батьків було доведено, що заняття будуть проводитися за зачиненими дверима, щоб дитина могла вільно зануритись у розмову й відкриття. Цю вимогу виконали всі.

Треба зауважити, що після зустрічі учні отримували завдання передати набуті знання та навички членам родини, що вони із задоволенням робили.

Таким чином, підготовка до проведення занять була виконана в повному обсязі, і ми почали проводити заняття, метою яких визначили навчити дітей на практиці впроваджувати навички та методи, які б допомогли упоратись із травматичним досвідом війни. Нам було зрозуміло, що у вересні розпочнуть навчання діти, які стали свідками психотравмуючих подій, а це не може не мати впливу на успішність засвоєння нових знань.

Практична частина досвіду включала в себе роботу в малих групах (6-8 дітей). З кожною групою було проведено 5 зустрічей.

На першому занятті ми розповіли дітям, що будемо обговорювати війну, і те, як вона вплинула на кожного з них. Для цього ухвалили необхідні для роботи

правила. Після того, використовуючи метод роз'яснення та нормалізації реакції на стрес, дітям запропонували послухати історію уявної дитини, при цьому пропонували ставити запитання та робити свої зауваження, таким чином заохочуючи їх до розповідей своїх історій, пов'язаних із війною.

Почута історія стала відправним моментом для розповідей. Кожен з учнів поділився своєю історією війни та своєю реакцією на побачене або почуте, розповів, що відчував, чого злякався.

Дітям роз'яснили, що такі реакції, які вони описували, є нормальними, називають їх **«реакції посттравматичного стресу»**.

Постало питання: що може спричинити такі реакції?

Ми з дітьми почали складати список травматичних подій, що здійснюють сильний вплив на органи чуття (запахи, звуки й тому подібне).

Травматичні події є особливими, оскільки вони викликають різноманітні реакції посттравматичного стресу та погані спогади.

Далі склали з учнями список факторів, що нагадують про травматичну подію. Таким чином було виявлено зв'язок між нагадуванням у повсякденному житті, інтрузивними спогадами та негативними емоціями, що супроводжують ці спогади. Наприклад: шум – вибух – страх, різкий запах – підвал – розпач, їжа – голод – смуток.

Дітям надавали пояснення: як би кожен із них не намагався відігнати спогади, вони все одно повертаються, коли присутнє якесь нагадування, або виникають нізвідки.

Перш ніж почати працювати безпосередньо з інтрузивними спогадами, ми запропонували дітям потренуватись у створенні уявного безпечного місця, тому що цей образ служить надійною опорою в уяві, до якої діти зможуть повертатись тоді, коли забажають.

Дітям було запропоновано кілька доречних варіантів, таких як берег моря, затишне місце. Після малювання кожен з учнів розповів, що уявляв. Ми дійшли до згоди, що можна контролювати те, що бачим у своїй уяві.

Друге заняття було присвячене засвоєнню методів кращого контролю інтрузивних образів, які замучують дітей.

Загальна мета цих методів – навчити свідомо викликати в уяві інтрузивний образ, змінювати його за бажанням і вимикати.

1. Метод екрана.

Ми пропонували дітям навмисно уявити свій травматичний образ, наче він відображений на екрані телевізора.

Потім пропонували:

- змінити чорно-біле зображення на кольорове;
- спробувати попрацювати з рухом картинки вперед-назад, швидко-повільно, користуючись уявним пультом у руці.

Для завершення вправи запропонували сформувати в уяві розмитість, нечіткість зображення, після чого натиснути кнопку «Вимкнути».

Під час виконання вправи діти тренувалися змінювати різні аспекти зображення у своїй уяві.

Вправу діти виконували із задоволенням, потім коротко обговорювали, що відбувається. Таким чином ми заохочували дітей розповідати про свої відчуття, що було для них першим досвідом набуття контролю над своїми інтрузивними образами.

Були діти, які не впоралися з виконанням вправи, не відчули ніяких змін. Їм пояснили, що це не їх провина, їм підійдуть якісь інші методи.

2. *Техніка рук і дистанції*

• *Перший варіант техніки:* під час цієї вправи учням було запропоновано уявити зображення того, що з ними сталося, перед собою та робити його щоразу меншим і віддаляти, щоб зображення повністю зникло.

• *Другий варіант техніки:* працюємо із зображенням на долоні, уявляючи свою подію, потім, стискаючи долоньку, прибираємо зображення.

Цей варіант дітям сподобався більше.

3. *Слухові техніки*

При вивченні цих технік ми запитували в дітей, чи можуть вони назвати звуки, які супроводжують їхні візуальні спогади. Після складання списку й обговорювання переходили до вправ.

Слухаючи уявні звуки у своїй голові, діти оцінювали їх гучність і вчилися працювати із силою звуку, використовуючи уявлений регулятор, поки зовсім не вимикали звук.

Цю вправу вдалося виконати всім учням.

4. *Нюхові техніки.*

Якщо під час травматичної події дитина відчувала інтенсивні та різкі нюхові подразники, вони також можуть мимоволі відтворюватись у пам'яті.

Простий і ефективний спосіб боротьби з інтрузивними нюховими спогадами – це приємні запахи. Ми з дітьми вибрали запах цитрусових.

Спочатку було запропоновано дітям описати цей запах. Потім тренувались уявити його, ставлячи їм такі запитання: що нагадує?, якого кольору?. Далі цей запах закорковували в уявну пляшку.

Після пригадування дійсно жакливого запаху уявляли його у вигляді хмари, яка зменшується в розмірі та тьмяніє.

Потім у своїй уяві відкривали пляшку з приємним запахом.

5. *Робота зі снами.*

Під час бесіди було з'ясовано, що в деяких дітей погіршився сон, що було підтверджено батьками, а нестача сну ускладнювала здатність зосереджуватись протягом дня.

Ми пояснили дітям, що погані сни – це реакція на пережиту травматичну подію.

Батькам було рекомендовано встановити ритуал вечірнього вкладавання, під час якого діти перед сном практикували б релаксацію та застосовували техніку безпечного місця.

На занятті діти малювали свої сни, після чого розповідали про них. Деякі діти називали багато подробиць, описуючи свої сни.

Одним із прийомів у роботі зі снами було змінення кінцівки сну. Ми розповідали дітям, що в цьому може допомогти казковий герой, пропонували намалювати гарну кінцівку до свого сну.

Прийоми відволікання уваги також корисні для протидії інтрузивним образам.

Використовуючи мозковий штурм, ми склали список:

- займатись улюбленою справою;
- слухати музику;
- грати в ігри;

- займатися різними видами спорту.

Домашнім завданням було використання набутих навичок.

6. Заняття з релаксації

Під час спілкування з дітьми було зазначено, що в результаті впливу травматичних подій війни в них може проявлятися підвищена фізіологічна збудливість, яка тісно пов'язана з інтрузивними спогадами. Безпосередній негативний вплив гіперзбудливості на життя дитини вказує на те, що це важлива сфера, яка потребує втручання та профілактики.

На початку заняття було складено перелік симптомів підвищеної збудливості: прискорений пульс, посилене серцебиття, відчуття слабкості. Таким чином, діти прийшли до висновку, що чим більше ми налякані, тим активніше реагує наш організм.

Тренування техніки релаксації проходило в положенні сидячи на стільцях. Під час тренування діти виконували вправи за вказівками керівника групи. Вони зосереджували свою увагу на різних м'язах свого тіла, спочатку сильно їх напружуючи, а потім розслаблюючи. Так були перебрані основні групи м'язів.

Як доповнення до розслаблення м'язів використовувалося діафрагмальне дихання. Дітям пропонували повільно вдихати через ніс, порахувати «один», а потім повільно видихати, кажучи собі «розслабся».

Контрольоване дихання діти використовували на початку та наприкінці вправ на релаксацію.

Також для відслідковування власних реакцій дітей навчали використовувати «термометр страху»: намальовану просту лінію з позначками від одного до десяти.

Ми пропонували дітям називати їх емоції, які відповідають кожній позначці, від позначки «один» (взагалі не страшно, я розслаблений) до позначки «десять» (відчуваю жах; я не можу рухатись).

Процедуру повторювали для різних позначок шкали, щоб діти навчилися оцінювати свій страх і мали змогу описати, які відчуття вони отримують за різного рівня страху.

Вправи з релаксації з використанням контрольованого дихання пропонували виконувати як домашнє завдання.

7. Феномен уникання

Мета цього заняття – засвоєння дітьми необхідних навичок, щоб упоратися з униканням, що може забезпечити певне короткочасне полегшення, у тривалій же перспективі буде тільки підтримувати проблему дитини. *Активності було побудовано на методах контролю та релаксації, яких навчили дітей на попередніх заняттях.*

З дітьми склали список нагадувань, речей, які можуть викликати спогади, що засмучують.

До списку входили такі речі:

- зруйновані будівлі;
- сліди обстрілів на вулицях;
- люди у формі;
- гучні звуки;
- сирени повітряної тривоги.

Потім кожен робив свій індивідуальний список.

Спільну розмову почали з речей, які не були пов'язані з війною, наприклад: люди бояться павуків, собак, висоти і намагаються бути від цього подальше. Це і зветься униканням.

Діти розповідали про особисті приклади звичайних (не воєнних) страхів.

Розбираючи приклади, ми дійшли згоди, що уникання означає продовження страхів у майбутньому. Постало питання: що з цим робити? Треба побудувати драбину, яка пов'язана з цим нагадуванням, при цьому застосовувати відомі техніки, щоб побороти страх нагадувань. Між щаблями драбини повинні бути маленькі відстані.

Наприклад, дитина боїться бути на площі, де її налякали бойові дії. Нижній щабель драбини може виглядати, як площа на відстані. Наступний крок – підійти ближче до площі, ще один крок – рухатись у зовнішній частині площі. На кожному використовували вивчені техніки: «термометр страху», «контрольоване дихання».

8. Структурування травматичного досвіду.

Метою цього заняття – розглянути активності, спрямовані на те, щоб діти могли свідомо згадувати свій травматичний досвід і замість відволікання себе від нього дозволили собі повторно його випробувати структурованим і підконтрольним чином.

Перший спосіб отримання спогадів назовні – малювання. Діти згадали, як малювали свої погані сни. Тепер вони свідомо малювали свої страхи. Потім кожна дитина розповідала про свій малюнок, використовуючи «термометр страху».

Було запропоновано намалювати конструктивний малюнок, наприклад, як буде відновлено будинок після руйнування.

Далі дітям пояснили, що свої думки можна записати, і це дійсно гарний спосіб зробити пам'ять відкритою.

Була надана покрокова інструкція того, як це зробити, звертаючи увагу дітей, що цей твір пишеться не так, як у школі, ні орфографія, ні почерк не мають значення.

Деякі діти поділились написаним із батьками, хтось сфотографував свою роботу й відправив учителю.

Другий спосіб – розмови. Відомо, що діти часто уникають говорити про те, що з ними сталося. Тому ми розібрали разом цю ситуацію на прикладі прислів'я «розділи з другом радість – її стане вдвічі більше, поділись бідой – її стане вдвічі менше», пояснивши їм важливість розмови, і запропонували поговорити з батьками про те, чого вони навчилися на заняттях.

Цикл зустрічей було завершено тим, що кожна дитина розповіла про те, що їй найбільше сподобалося на заняттях, чого вона навчилася, чим їй допомогли заняття в повсякденному житті.

Роботу зі стабілізації психічного стану дітей продовжили після завершення тренінгу. Дітям було запропоновано відвідування гуртка психологічного розвитку «Психологічні перлинки для кожної дитинки». Під час занять систематично використовувалися вправи з програми «Діти та війна».

Було отримано такі результати:

- у дітей знизилася тривожність;
- покращились увага та пам'ять;
- зі слів батьків, поліпшився сон.

Стабілізація психологічного стану стала одним із вагомих чинників покращення результативності навчання вже наприкінці першого семестру, було перевищено очікувані результати наприкінці другого семестру.

Література:

1. Сміт П., Дигеров Е., Юле У. Діти та війна: навчання технік зцілення: посібник. Львів : Компанія «Манускрипт», 2015.
2. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Шкільний психолог в умовах НУШ. Професійний супровід початкової ланки освіти. Харків: ВГ «Основа», 2020.

Цифрова еволюція вчительства. Десять стратегій

Наталія ГРОБОВА,

*вчителька початкових класів, інформатики,
спеціаліст вищої категорії,
старший учитель*

*Люботинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3
Люботинської міської ради Харківської області*

888manfred@gmail.com

У статті висвітлено значення для освітянської спільноти інформаційно-цифрової грамотності, що є освітньою базою, необхідною для ефективного використання цифрових технологій в освітньому процесі: вміння користуватися комп'ютером та іншими пристроями, здатність критично оцінювати інформацію, забезпечувати безпеку в Інтернеті, ефективно спілкуватися в цифровому середовищі, створювати медіапродукти.

Ключові слова: сайт, канал відеохостингу YouTube, воркшоп, штучний інтелект, логотип, сервіс Canva, сервіс Scratch, ТікТок, реклама, QR-код.

Актуальність теми «Цифрова еволюція вчительства» зумовлена стрімкою цифровою трансформацією суспільства й освіти. Дистанційне та змішане навчання вимагають від освітянської спільноти високого рівня цифрової компетентності. Учасники/-иці освітнього простору стикаються з великою кількістю інформації, що вимагає навичок критичного аналізу та оцінки. Медіаграмотність стає необхідною для протидії дезінформації. Ми, освітяни, повинні володіти цифровими інструментами для ефективного навчання та розвитку української шкільної спільноти. Як це втілити в життя? Навчайся! Здійсни для свого навчання такі стратегічні кроки.

Стратегія еволюції 1. Канал відеохостингу YouTube. Станьте активними користувачами відеохостингу YouTube. Створи власний канал. Додавай власний контент. Співпрацюй з аудиторією, з іншими каналами. Використовуй списки відтворення, щоб організувати перегляд. Досліджуй тренди та нові канали. Бери участь у прямих трансляціях. Наприклад: [Мій канал відеохостингу](#)

Стратегія еволюції 2. Сервіс Canva. Приєднайся до спільноти Canva. Отримай безплатну версію користувача сервісу. Ти будеш у захваті! Безплатна версія Canva надає доступ до великої кількості шаблонів, зображень та інших елементів дизайну. Щоб отримати доступ до цієї програми, потрібно зареєструватися та підтвердити свій статус учителя/вчительки. Canva дозволяє

легко створювати презентації, інфографіки, плакати, робочі аркуші, які допоможуть привернути увагу учасників освітнього простору та зробити уроки цікавішими. Безмежна бібліотека шаблонів, зображень, шрифтів та інших елементів дизайну дозволяє швидко створювати медіапродукти, навіть без спеціальних навичок дизайну. Canva дозволяє створювати інтерактивні матеріали, такі як вікторини, ігри та завдання, які сприяють активному навчанню. Наприклад: [Презентація](#)

Стратегія еволюції 3. Середовище програмування Scratch. Як можна ефективно інтегрувати програмування в навчальний процес, якщо не володіти цими навичками? Вивчай та досліджуй середовище програмування Scratch. Воно є винятково корисним для вчительської спільноти. Scratch допомагає освітянам не лише опанувати основи програмування, але й розвинути загальну цифрову грамотність, що є необхідною компетенцією в сучасному світі. Scratch можна використовувати для інтеграції програмування в різні предмети, від математики та природознавства до мови та мистецтва. Наприклад: [Мої уроки Scratch](#) Ти можеш навчитися програмування тут.

Стратегія еволюції 4. Штучний інтелект. Штучний інтелект вже зайшов у наше життя. Використання ШІ в освіті відкриває нові можливості для освітянської спільноти, зокрема для персоналізації навчання та автоматизації рутинних завдань. ШІ перевірить роботи, створить тести та проаналізує успішність, звільняючи твій час для тебе. ШІ допоможе створити віртуальні екскурсії та ігри, роблячи навчання цікавим. До того ж навички роботи з ШІ стають важливими на ринку праці. Наприклад: [Мій досвід ШІ](#)

Стратегія еволюції 5. Воркшоп. Що це? Онлайн-воркшопи дозволять тобі залучити до навчання учасників освітнього простору з різних географічних локацій, розширюючи аудиторію та доступ до навчання. Ти створиш динамічний простір для навчання. В умовах дистанційного навчання ця стратегія набуває актуальності. Наприклад: [Онлайн - воркшоп Scratch_AS](#)

Стратегія еволюції 6. Логотип. Створення власного логотипа для вчителів може здатися незвичним, але це може принести багато користі в різних аспектах твоєї діяльності. Логотип допоможе створити власний унікальний бренд, що виділить тебе серед учительської когорти. Логотип додасть професіоналізму та серйозності до твоєї роботи. Це може підвищити довіру з боку учнівської спільноти. Це твоя візуальна ідентифікація. У цифровому просторі важливо виділятися. Логотип може допомогти тобі в цьому. Не обов'язково, проте корисно. Наприклад: [Логотипи школи у різних форматах](#) [Логотип тест](#)

Стратегія еволюції 7. QR - код. Ти будеш мати швидкий доступ до інформації, тому що QR-коди дозволяють швидко та легко надавати спільноті доступ до вебсайтів, відео, документів та інших ресурсів. Це збереже твій час, тому що QR-коди дозволяють зменшити кількість паперових матеріалів. Створення QR-кодів є простим та швидким процесом, який не потребує спеціальних навичок. Опануй онлайн-інструмент для створення QR-кодів. Наприклад: [QR - код навчання](#)

Стратегія еволюції 8. Реклама. Для чого мені реклама? Залучати нових учасників до свого освітнього простору. Просувати свої навчальні матеріали. Бо хто ж знає, що ваші доробки – це шедеври педагогічного мистецтва, якщо ви про це не розкажете? Реклама допоможе збільшити популярність твого каналу, блогу, групи тощо. Наприклад: [@bayraktar7911](#)

Стратегія еволюції 9.ТікТок. Чому варто створити обліковий запис у ТікТок? Щоб нарешті зрозуміти, що таке “фортнайт-данс”. Інакше ризикуєш залишитися поза контекстом молодіжної культури. Ти можеш створити “освітні мемчики”. Щоб уроки запам'ятовувалися не лише формулами, а й смішними відео. Замість нудних лекцій ти можеш створити короткі та креативні відеоуроки. Наприклад: [Мовна гра](#)

Стратегія еволюції 10. Сайт. Створення власного сайту – це не просто модна тенденція, а потужний інструмент, який допоможе тобі суттєво полегшити роботу, підвищити ефективність навчання та покращити комунікацію зі шкільною спільнотою. Ти отримаєш централізоване зберігання та доступ до навчальних матеріалів, комунікації зі спільнотою відбуватимуться в загальнодоступному форматі. На сайті можна розміщувати інтерактивні завдання, тести, вікторини, форуми та інші елементи, що сприяють активному навчанню. Сайт може стати твоїм портфоліо, де можна розміщувати інформацію про свої досягнення, публікації, участь у конференціях та інші професійні здобутки. В умовах дистанційного або змішаного навчання сайт стає незамінним інструментом для організації онлайн-уроків, розміщення завдань, проведення тестів і оцінювання. Сайт може слугувати платформою для обміну досвідом з учительською когортою, розміщення методичних розробок, статей та інших матеріалів. Наприклад: [Сайт вчителька онлайн](#)

Висновки:

Цифрова еволюція вчительства – невід’ємна частина сучасного освітнього процесу. Інформаційно-цифрова грамотність є ключовою компетенцією для педагогічної когорти, що дозволяє ефективно використовувати цифрові інструменти. Використання YouTube, Canva, Scratch, ІІІ, воркшопів, логотипів, QR-кодів, реклами та ТікТок розширює можливості навчання та комунікації. Створення власного сайту сприяє централізації навчальних матеріалів і покращує взаємодію зі шкільною спільнотою.

Навчайся! Освіта стосується кожного й кожної з учительської когорти.

Список використаних джерел:

1. Презентація на вашу тему з безкоштовними шаблонами — Canva
2. QR - код. Як створити?
3. Як створити канал YouTube
4. Як створити логотип
5. Як підключити монетизацію в Україні | TikTok
6. Як створити веб-сайт – Google AdSense

Цифрові технології в освіті: програмне забезпечення mozaBook

Світлана ДЕНИСЮК,

Наталія МОСЕНЦЕВА –

учителі початкових класів,

Комунальний заклад «Медведівський ліцей» Кегичівської селищної ради

svetlanadenisuk54@gmail.com

mosenzewanatasha@gmail.com

У статті розкрито досвід використання програмного комплексу Mozaik Education, який включає mozaBook, основний засіб для створення та проведення навчальних занять, і mozaWeb – засіб, що надає можливість використання електронних підручників, уже створених уроків, доступ до медіатеки. Акцентовано увагу на застосуванні в освіті цифрових технологій як однієї з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу.

Ключові слова: цифрові технології, програмний комплекс, медіатека, мультимедійний контент, інформаційно-комунікаційна компетентність.

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні пріоритетним завданням є підвищення її якості, що виступає основою формування соціально зрілої творчої особистості. Для цього необхідно процес навчання побудувати з максимальним наближенням до запитів і можливостей школярів. Нині перед учительством стоїть важливе завдання – створення таких умов, де б дитина могла самовизначитись, розкрити свої інтелектуальні й творчі здібності [1]. У Концепції НУШ зазначається, що інформаційно-цифрова компетентність – це впевнене й водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні [2].

Застосування «цифрових» технологій в освіті – наразі одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Вони дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість і якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою медіа та інтерактивних засобів педагогічним працівникам освіти легше використовувати підхід до викладання на основі впровадження інноваційних підходів, включаючи використання «кейсів», дослідницько-пошукової роботи, методу проєктів, розвивальних навчальних ігор тощо. Як результат – здобувачі освіти набагато краще засвоюють інформацію, перебуваючи в емоційно-комфортному середовищі, не втрачають бажання навчатись, створювати нові знання та інновації. «Цифрові» технології дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому технології не замінюють викладача, а доповнюють його. Таким заняттям властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання [3].

Тому одним із головних інструментів успіху Нової української школи є наскрізне застосування інформаційно-цифрових технологій в освітньому процесі. Сучасний учитель має навчитися створювати й використовувати мультимедійний та інтерактивний контент, щоб зацікавити цифрове покоління учнів.

Примхливих школярів зацікавити нелегко, але для цього є сучасні технології. Саме вони допомагають педагогам проводити заняття більш динамічно, ефективно, емоційно та насичено. Нові технології можуть «оновити» заняття відео- та

аудіоінформацією, віртуальною лабораторією та картами, онлайн-експериментами з різних навчальних предметів тощо [3].

Однією з компетентностей Державного стандарту початкової освіти є інформаційно-комунікаційна, що передбачає опанування основи цифрової грамотності для розвитку та спілкування, здатність безпечного й етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності в навчанні та інших життєвих ситуаціях.

Професійний стандарт є для педагогів своєрідним індикатором для аналізу власної діяльності, адже ознайомившись з усіма компетентностями, уміннями та навичками, необхідними для цієї професії, можна зрозуміти, на якому рівні ви перебуваєте й куди рухатися далі. У ньому інформаційно-цифрова компетентність передбачає вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, критично оцінювати інформацію, ефективно використовувати наявні, створювати нові цифрові ресурси [8].

Тому однією з найважливіших характеристик для педагога наразі є цифрова компетентність. Сучасний учитель повинен володіти певним рівнем інформаційної та цифрової компетентності, щоб ефективно використовувати цифрові технології у своєму навчанні та орієнтуватися в цифровому ландшафті освіти, що постійно розвивається. Це включає в себе здатність використовувати інструменти освітніх технологій, такі як онлайн-ресурси, онлайн-платформа, інтерактивні дошки та системи управління навчанням, а також здатність ефективно інтегрувати цифрові технології в методи навчання та плани уроків [9].

«Сучасна школа – це коли щодня вчать не тільки учні, а й учителі» (Андреас Шляйхер). Основним пріоритетом реформування сучасного загальноосвітнього закладу є підготовка компетентної особистості, здатної знаходити правильні рішення в конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях. Сучасний учитель має здійснювати особистісно орієнтований та компетентнісний підхід, забезпечувати управління освітнім процесом, ураховуючи його психологічний аспект. Учитель в НУШ виступає не лише в ролі вихователя, наставника та викладача, а й коуча, фасилітатора, тьютора, модератора [3].

В умовах карантину та воєнного стану саме цифрові технології дають змогу не зупиняти навчання, а безпечно продовжувати його в дистанційному або змішаному форматі. Тому сьогодні цифрова грамотність для вчителя стає пріоритетом. У 2021 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей до 2025 року, що підкреслює особливу важливість цієї теми.

Саме тому в Україні активно розвивається створення електронних додатків до підручників для школярів. Зокрема, за підтримки Міністерства освіти та науки України був запущений проєкт, який передбачає створення електронних версій підручників для шкіл, що дозволяють інтерактивно вивчати матеріал, робити нотатки, виконувати вправи та отримувати зворотний зв'язок. Вимоги до таких е-додатків МОН України затвердило відповідно до нового Закону України «Про освіту».

Одним з учасників такого проекту є програмний комплекс Mozaik Education, розроблений угорською компанією Mozaik, що є видавцем електронних і звичайних підручників для освіти. Цей комплекс включає mozaBook – основний засіб для створення та проведення навчальних занять, а також mozaWeb – надає можливість використання електронних підручників, уже створених уроків, доступ до медіатеки.

Протягом 7 років поспіль українські освітяни мають змогу навчати дітей у різних форматах: онлайн, офлайн, змішане навчання, використовуючи освітню програму mozaBook (Мозабук).

Команда EdPro працює над перекладом навчальних матеріалів програми українською мовою та навчає коштом компанії користуватися Мозабук усіх, хто користується великим вмістом програми Мозабук.

Ефективність цієї освітньої системи в екстремальних умовах освіти випробували, коли змогли у 2020 році швидко адаптуватися під час локдауну.

Під час ковіду та з моменту повномасштабного вторгнення українські освітяни отримали вільний доступ до всіх електронних та інтерактивних підручників українських видавництв у Мозабук, що рятувало, зокрема, учителів НУШ, доки в школи надходили друковані підручники.

Навчальна система містить 600 підручників і посібників відповідно до програм МОН України та НУШ, 1300 3D-презентацій з 5000 3D-сценами, 5300 відео та ілюстрацій, 118 інструментів, вікторин і симуляторів, 1300 цифрових уроків різної тематики. Кількість освітніх матеріалів, що охоплюють всю шкільну програму, постійно збільшується [7].

Щоб користуватися платформою mozaweb, достатньо тільки реєстрації. Там є обмеження, тому щоб повною версією користуватися, потрібно придбати код. Але є реальна можливість отримати його безкоштовно – учасники Освітніх курсів EdPro, які успішно завершать навчання й отримають сертифікат, а також у формі реєстрації підтвердять підписку на Ютуб-канал EdPro, беруть участь у розіграші 10 активаційних кодів Mozaik Student Plus (1 рік доступу, мова українська) щомісяця. А я, щоб отримати її безплатно, узяла участь у конкурсі "Онлайн-урок з mozaBook 2022" від #EdPro, де стала фіналістом з уроком української мови в 3 класі «Розрізняю пряме і переносне значення слів» (відео до нього можна переглянути за QR-кодом).

Можливо, якщо вчитель купує багато різноманітних програм, то, мабуть, дійсно виходить дорого. Але коли користуємося загалом лише Мозабук, і якщо взяти активаційний код Mozaik Student Plus, розписати всі переваги, то це вже не так і дорого на цілий рік.

Колеги також користуються на уроках цією платформою. Звичайно, що кожна людина по-різному знайомиться із системою. Один це робить швидко, а іншому потрібен час, вони проходять курси й розбираються із системою. Але всі відзначають перевагу у використанні програми на уроці.

Саме на цьому програмному забезпеченні маємо змогу створити ефективний дієвий урок в умовах дистанційного навчання. Електронні додатки – це електронні навчальні видання, що розширюють можливості паперового підручника завдяки

мультимедійному вмісту та інтерактивним функціям, які зручно демонструвати на екрані персонального комп'ютера, мультимедійної дошки чи інтерактивної панелі.

У програмі mozaBook та на сайті ua.mozaweb.com для освітян є чимало можливостей саме в електронному додатку. Компанія EdPro співпрацює з видавництвами «Літера ЛТД», «Навчальна книга — Богдан» та Видавничим домом "Освіта" у напрямку створення е-додатків. Вони надали авторським колективам можливість додавати інструменти для збагачення цифровим контентом підручники відповідно до навчальної програми. Цей вміст можна відкривати на планшетах, мобільних телефонах, великих екранах пристроїв із різними операційними системами. Також у mozaBook є можливість використання офлайн версії електронного додатка, якщо немає доступу до інтернету.

Посібники, що є в системі, дають можливість простіше працювати й шукати інтерактивний контент та інструменти, які є в програмі з того чи іншого предмета. Наприклад, для учнів початкових класів – «НУШ. Математика 1-2 класи, 3-4 класи», «НУШ. Я досліджую світ. 1-2 класи, 3-4 класи». У них зібрано електронні версії підручників, до кожної теми є 3D-сцени, колективні ігри, цифрові уроки, вебпосилання, відео, інструменти, портретна галерея, тестові завдання, галерея зображень.

Посібник «Музична абетка» є надзвичайно корисни, для першокласників, бо в ньому є всі літери, музичні інструменти та багато цікавого про музику. Разом із ведмедиком Бубу можна легко запам'ятовувати назви літер і навчитися читати, оскільки там є завдання не прості, а музичні (рис. 1).

Рис.1. Посібник «Музична абетка»

Також є і матеріали для виховної роботи: «Виховання дітей в цифрову еру «Клан клік-клац», «Мозабук на щодень. Україна», « Уроки критичного мислення» та інші. Особливої уваги заслуговує цикл посібників «Досліджую світ професій» – їх створено для того, аби

допомогти наповнити навчання в початковій школі та першому циклі базової школи вивченням світу професій і професійної діяльності людей. З ними можна пропрацювати три наскрізні напрями :

- пізнання своїх інтересів і власних ресурсів, через практичну діяльність;
- вивчення світу професій і ринку праці – зв'язок між освітою, професіями та життям;
- розвиток навичок для подальшої професійної орієнтації та побудови кар'єри.

Посібники структуровано за групами професій, які розглядаються через взаємозв'язки змістових ліній та освітніх галузей. Посібники не обов'язково

опрацьовувати в послідовний спосіб. Різні групи професій можна вибирати окремо, залежно від тематичного планування. У такий спосіб буде легше інтегрувати матеріали посібника в навчальний процес.

Щоб дистанційна робота була ефективною, потрібно насичувати її практичними завданнями та якомога частіше змінювати їх види, тому що дітям складно сприймати й засвоювати великий обсяг інформації або тривалий час виконувати одне й те саме завдання. Тут є можливість створювати на урок інтерактивний «конспект»-зошит. Значна його частина – візуалізація контенту. Адже саме динамічна чітка структура уроку з частою зміною видів діяльності в поєднанні з відео, фото, анімацією підвищує інтерес учнів і дозволяє постійно тримати зацікавленість. А тому й учнів, які відволікаються на уроці, буде менше, а виконаних завдань – більше. Дуже подобається дітям працювати з інструментами для практики додавання та віднімання, множення та ділення з цікавими вправами та іграми, «Математичною сіткою», «Числовим кругом», «Таблиця-рахівниця» та інші. А також вікторини «Порівняйте кількість», «Ланцюгові операції», «Рівні значення», «Додавання доміно»,

«Кольорові вправи». Ігри: «Арифметика», «Числовий герой», «Молоток», «Крайнощі», «Знайди зайве» допомагають розвивати усний рахунок на уроках математики. Для візуалізації величин використовую інструменти «Годинник», «Гроші», «Календар», «Секундомір», «Одиниці виміру», «Терези», «Числова вісь», «Графічна сітка».

Рис.2. Вікторини

А можливість використовувати зошит як онлайн дошку – це взагалі супер знахідка для дистанційного навчання в початкових класах. І не просто записувати – підкреслювати, виділяти кольорами, копіювати, видаляти, малювати, використовувати набір для геометрії. Можна зручно створювати зошити за допомогою макетів відповідно до своїх потреб, підбираючи дизайн фону, користуючись налаштуваннями та підказками.

Коли вже створили зошит і наповнили, його можна зберегти й синхронізувати за допомогою носія інформації, наприклад, usb-диску, аби відкривати без доступу до інтернету, або ж синхронізувати з вебакаунтом й відкривати без доступу до інтернету, або ж синхронізувати з вебакаунтом і відкривати на будь-якому комп'ютері за наявності інтернету та встановленої програми mozaBook.

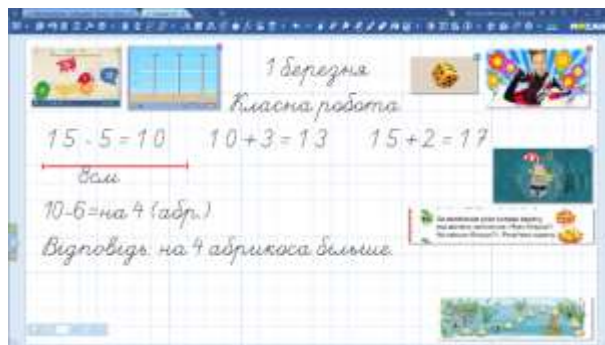

Рис. 3. Сторінка робочого зошита з математики

Уроки української мови (за підручником Катерини Пономарьової та Любові Гайової) у 3-4 класах проходять у вигляді подорожі містами України та країнами світу. Тому використовуємо інтерактивні карти, відео, фото, аудіо, створюємо тести. А інструмент «Пошук слів» захоплює дітей будь-якого класу, оскільки в ньому знаходимо завдання різної складності – знайти дані слова, слова-малюнки, за значенням, за схемою. Є ще безліч ігор, що допомагають цікаво закріплювати отримані на уроках уміння – «Орфографія» – пошук слів в ілюстрованих зображеннях, «Молоток» – забиваємо кілки та складаємо слова, «Продовж!» – заганяємо бджілку до букв, щоб правильно продовжити слово, та інші.

Дуже багато цікавого матеріалу можна знайти та використати на уроках «Я досліджую світ». Від 3D сцен діти у захваті, оскільки вони показують події та процеси, які інакше не можуть бути розглянуті в реальному житті. І пропонують такі деталі та візуальний досвід, якому не може відповідати будь-який інший навчальний матеріал. Саме тут відбувається цікаве знайомство зі світом рослин і тварин, земною кулею, природними процесами та явищами, будовою людського організму, історичними об'єктами, виробництвом і багато іншого.

Для уроків «Мистецтво» є чудові інструменти «Метроном», «Мініноти», «Музична галерея», «Музичні інструменти», «Ритм-бокс», «Фортепіано», «Ксилофон», «Портретна галерея».

Цифрові уроки – це сучасні навчальні матеріали, які базуються на підручниках і мають інтерактивний вміст. Використання цифрових уроків у класі спонукає учнів брати активну участь під час уроку, здобувати знання на основі власного досвіду та співпрацювати під час групової роботи. Роль викладача полягає в підтримці учнів у пошуку рішень під час спільної роботи в групах. Цифрові уроки розвивають в учнів навички співпраці, соціальні та цифрові компетенції, зосереджуючи увагу саме на тих, які будуть важливими для майбутніх поколінь у цифровому світі. Також вони вчать учнів, як учитися та працювати в системі, замість того, щоб використовувати лінійне мислення. Взаємозв'язки між цифровими уроками показує мережа вмісту, яка об'єднує навчальні матеріали на основі їх змісту та концептуальних характеристик. За допомогою багатомірного фільтра можемо легко вибрати потрібний вміст. Таким чином, учні можуть одразу побачити взаємозв'язок між навчальними матеріалами в тривимірній мережі вмісту й можуть помістити ці взаємозв'язки в контекст.

Отже, використовуючи програмний засіб mozaBook, є можливість працювати в одному середовищі та демонструвати учням один екран, не потрібно перемикати вікна, закладки, шукати відео чи давати посилання на якийсь тест. До речі, у цьому середовищі можна створити тест самостійно, вибрати тип завдання, або ж, використовуючи 3D сцени, згенерувати там же на основі переглянутого матеріалу.

MozaBook – це унікальний ресурс для дистанційної освіти. Він урізноманітнює інструментарій шкільних уроків за рахунок численних ілюстраційних, анімаційних і творчих презентаційних можливостей. Видовищні інтерактивні елементи та вбудовані додатки, призначені для розвитку навичок, проведення дослідів, ілюстрування, пробуджують зацікавленість учнів,

д
о
п
о
м
а
г
а
ю
ч
и

Список використаних джерел:

1. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко ; за ред. Гуревича Р. С. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. – 348 с.
2. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education>.
3. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: АСК, 2002. – 255 с.
4. Освітній курс: Використання програмного комплексу Mozaik в дистанційній освіті. URL: <https://edpro.ua/webinars/remote> -
5. Освітній курс: Використання програмного комплексу Mozaik для НУШ 1-4 класи. URL: <https://edpro.ua/webinars/nush4>
6. Освітній курс: Основи роботи з mozaBook та mozaWeb. URL: <https://edpro.ua/webinars/osnovi>
7. Освітянам доступні тисячі 3D-сцен, уроків та українські підручники у програмі Мозабук. URL: <https://osvita.ua/school/93120/>
8. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18#n8>
9. Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи: збірник тез доповідей всеукр. наук.-практ. семінару, м. Київ, 28 лютого 2018/ за заг. ред. О. Е. Коневщинської, О. В. Овчарук. – К.: Інститут інформаційних технологій України, 2018. – 61 с.

Сучасні засоби візуалізації навчального матеріалу на уроках математики як дієві інструменти підвищення якості початкової освіти

Шевелєва І. П.,

учитель початкових класів
комунального закладу «Златопільський ліцей № 7
Златопільської міської ради Харківської області»
irino4ka9191@gmail.com

У статті розкрито значення візуалізації в навчанні математики молодших школярів. Проаналізовано можливості цифрових застосунків ZOOM, GeoGebra, Math Learning Centery, IZZI щодо створення візуальних матеріалів відповідно до змісту навчання математики в 1-4 класах. Наведено приклади візуалізації до деяких тем початкового курсу математики, запропоновано покликання на матеріали, розроблені автором статті. Окреслено значення засобів візуалізації навчального матеріалу для підвищення якості навчання математики.

Ключові слова: освітнє середовище, цифрові технології, онлайн-уроки, ZOOM, GeoGebra, Math Learning Centery, IZZI, 3D-симуляції, інтерактивні відео, інтерактивні презентації, онлайн-дошки, інфографіка.

Сучасне освітнє середовище відзначається стрімким розвитком технологій, що вимагає нових підходів до навчання та вдосконалення процесів сприйняття інформації здобувачами освіти. У цьому контексті процес представлення інформації в наочному форматі набуває особливого значення як потужний інструмент підвищення якості освіти. Тенденція до використання сучасних засобів візуалізації простежується на всіх рівнях освіти, що свідчить про зміну в педагогічних підходах до методів навчання, які є візуально привабливими та більш орієнтованими на потреби учнів.

Візуалізація навчального матеріалу завжди відігравала дуже важливу роль в освітньому просторі. Мозок дитини набагато краще усвідомлює те, що можна дослідити різними органами чуття. Отже, молодші здобувачі освіти краще сприймають образи, ніж слова, що робить візуальну інформацію ефективнішою для засвоєння навчального матеріалу.

Особлива увага приділяється ефективності викладання математики, оскільки цей предмет формує базові аналітичні та логічні навички в дітей, а використання засобів візуалізації сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню навчального матеріалу.

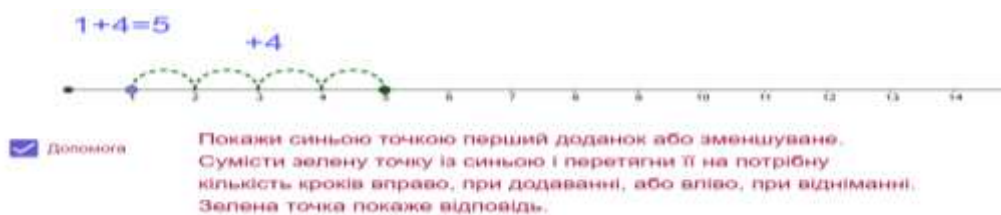
Сьогодні можливості візуалізації значно розширилися завдяки цифровим технологіям. Дієвим інструментом для навчання є програма Zoom, яка дозволяє в режимі реального часу представити інформацію максимально зручним для учнів способом; підкреслити, виділити ключові моменти на демонстраційному екрані під час дослідження нової теми, перевірити усвідомлення учнями понять, правил через з'єднання частин цілого тощо.

Для проведення онлайн-уроків сучасні ресурси дають змогу вчителю продемонструвати поняття чи зміст арифметичної дії, а учням показати своє розуміння навчального матеріалу й отримати можливість «випробувати» застосовувати здобуті знання на практиці, що допомагає створити відчуття візуальної наочності, упевненості у своїх міркуваннях і діях. «Оживити» абстрактні поняття, математичні операції та зацікавити дитину навчанням допомагають математичні симулятори.

Програма GeoGebra надає можливість учителю створювати власні завдання, а також є готові вправи для демонстрації навчального матеріалу та практичної роботи.

Опанувати тему уроку «Додавання й віднімання за числовим променем» першокласникам допоможе візуалізація математичних дій <https://www.geogebra.org/m/rYZ3VAnr>

Рис.1. Додавання й віднімання за числовим променем

Унаочнює дію додавання з переходом через розряд у межах 20 із доповненням першого доданка до 10 та додавання решти <https://www.geogebra.org/m/rJvrRxrW>

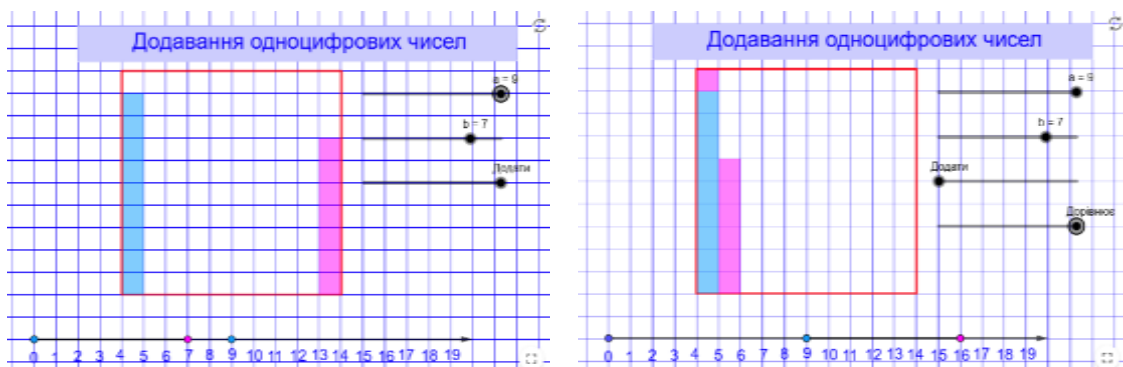

Рис.2. Додавання з переходом через розряд у межах 20 шляхом доповнення першого доданка до 10

Продемонструвати та практикуватися в додаванні з переходом через розряд у межах 20 шляхом розкладання другого доданка на зручні доданки можна у вправі: <https://www.geogebra.org/m/ua4yNy75#material/cbdcn77kf>

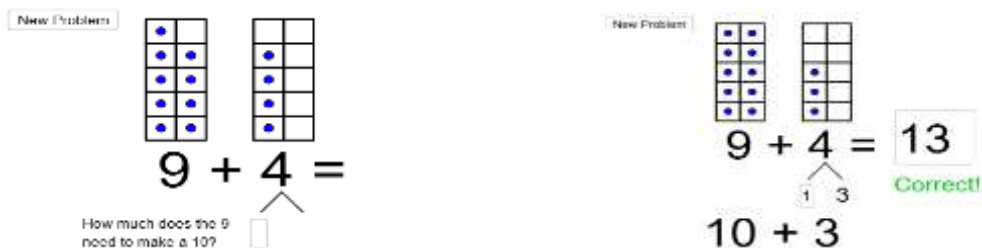

Рис.3. Додавання з переходом через розряд у межах 20 шляхом розкладання другого доданка на зручні доданки

Переставний закон додавання демонструє така вправа <https://www.geogebra.org/m/bjH24ABT>

Рис.4. Переставний закон додавання

Для того щоб показати дію додавання двоцифрових чисел, достатньо перетягуючи бігунок праворуч, обрати доданки. На графічному зображенні відразу з'явиться відтворення обраних чисел. Для демонстрації дії додавання достатньо перемістити нижній повзунок. Перший доданок, переміщаючись до другого

доданка, відразу показує, що десятки приєднуються до десятків, а одиниці спочатку доповнюються до десятка та решта одиниць приєднується до утворених десятків.

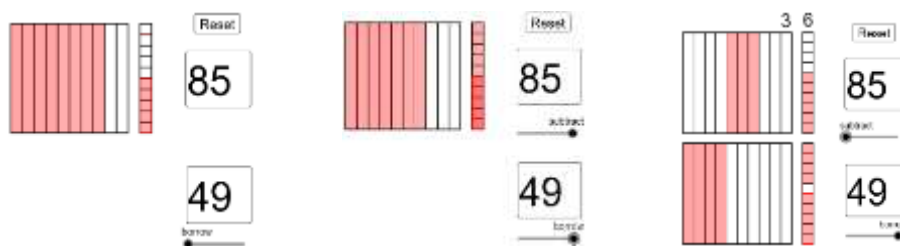

Рис. 5. Додавання двоцифрових чисел із переходом через розряд.

Продемонструвати віднімання двоцифрових чисел допоможе вправа <https://www.geogebra.org/m/av6psbf7#material/ZBnCfzbA>

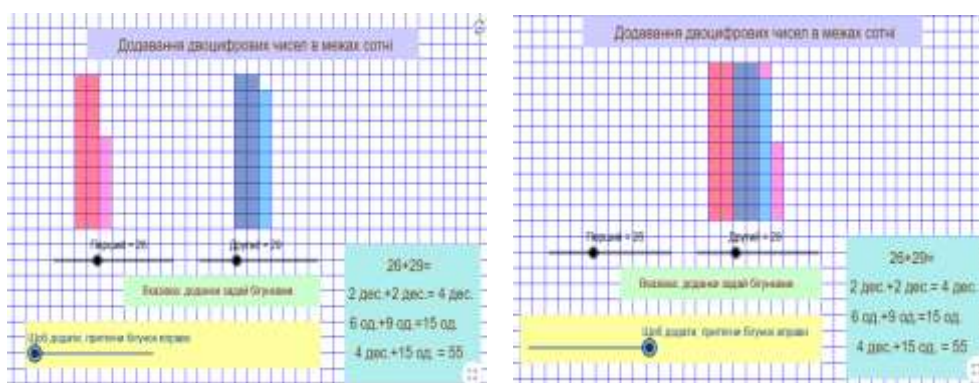

Рис. 6. Віднімання двоцифрових чисел із переходом через розряд

Щоб відняти два числа, достатньо ввести їх у два віконечка, що розташовані праворуч на робочому полі. На самому полі з'явиться зображення першого числа (зменшуване повинно бути більшим за від'ємник) у вигляді кольорових стовпців десятків і одиниць. Якщо для віднімання потрібно запозичити десяток, тоді з'явиться повзунок, пересуваючи який, один кольоровий десяток на зображенні переміщується до одиниць. Далі використовуючи повзунок «віднімання» демонструється відокремлення кольорових стовпців, що представляє нижнє число. Угорі залишаються кольорові стовпці, що представляють результат дії віднімання.

Письмовий спосіб віднімання двоцифрових чисел із переходом через розряд можна показати онлайн за допомогою вправи <https://www.geogebra.org/m/ua4yNy75#material/xt3yPtRg>

На інтерактивній платформі GeoGebra представлені безкоштовні інструменти та мотиваційні способи дослідження й вивчення математики:

- додавання і віднімання одиниць з опорою на зображення яблук, кольорові клітинки та числовий промінь <https://www.geogebra.org/m/eSvkzVet>
- створення таблиці додавання та віднімання 1 <https://www.geogebra.org/m/hAjKmNw6>

- склад числа 7. Ця пропедевтична вправа дозволяє дитині усвідомити спосіб знаходження другого невідомого доданка <https://www.geogebra.org/m/fc2gybny>
- склад чисел у вправі «Квадрат» <https://www.geogebra.org/m/VUnR3jDS>
- наочна демонстрація операції множення чисел від 1 до 10 <https://www.geogebra.org/m/QqJXnPSm>
- лічба в межах 100 та утворення чисел першої сотні <https://www.geogebra.org/m/uxNNKPK#material/kbjWjaHj>
- інтерактивна таблиця чисел першої сотні, яка унаочнює лічбу двійками, трійками тощо з визначенням початку та кінця лічби <https://www.geogebra.org/m/fFrhmsQZ>
- склад трицифрових чисел з опорою на розрядну таблицю <https://www.geogebra.org/m/awS83JcY>
- велика кількість вправ на усвідомлення частини від цілого, дробових чисел, різноманітних величин (довжини маси, об'єму...), розуміння та визначення часу, геометричного матеріалу тощо.

Здійснювати онлайн-дослідження математики легко зі симулятором PhET. Це мультимовний ресурс, який містить симуляції:

- побудови та порівняння дробових чисел <https://phet.colorado.edu/uk/simulations/filter?subjects=math-and-statistics&levels=elementary-school&type=html>

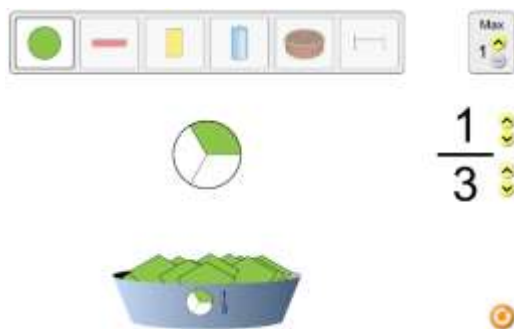

Рис.7. Утворення дробів

- дослідження нерівностей з опорою на зображення предметів, цифр, числового відрізка: https://phet.colorado.edu/sims/html/number-compare/latest/number-compare_all.html?locale=uk

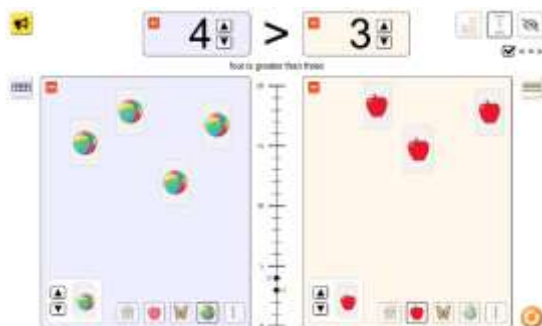

Рис.8. Порівняння чисел

- обчислення площі створеної фігури:
https://phet.colorado.edu/sims/html/area-builder/latest/area-builder_all.html?locale=uk

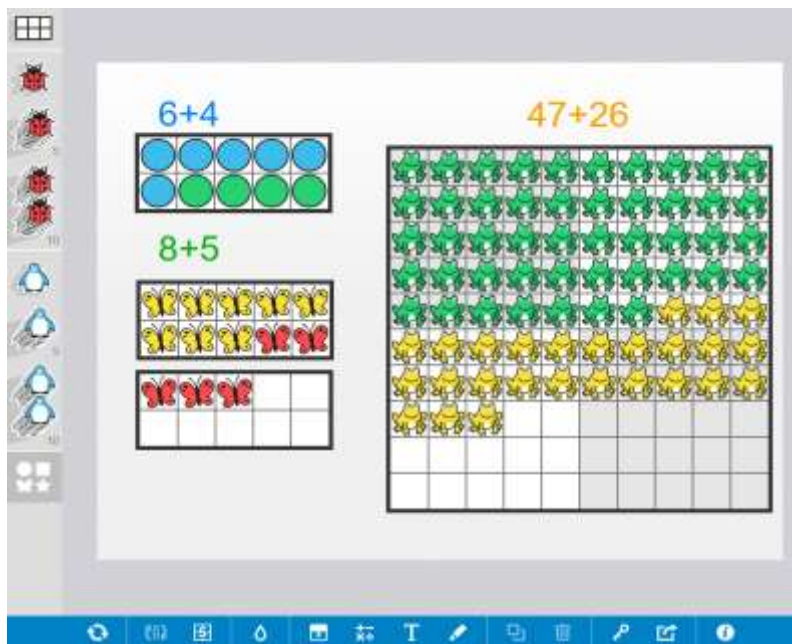

Рис.9. Площа фігур

Залучення учнів до діяльності з візуалізацією належить до стратегії активного навчання, що веде до позитивних результатів.

Під час здійснення очної форми навчання відбувається інтеграція засобів навчання. Учитель для демонстрації може використати інтерактивні інструменти, а учні для практичних дій можуть застосувати посібники для практичної маніпуляції.

Використання цифрових інтерактивних матеріалів у класі має багато переваг:

- ◆ збільшення залученості дітей;
- ◆ покращення розуміння абстрактних понять;
- ◆ полегшення в запам'ятовуванні навчального матеріалу;
- ◆ здійснення персоналізованого навчання;
- ◆ відстеження прогресу учнів.

Основними проблемами є обмежений доступ учнів до комп'ютерів чи планшетів на уроці в школі під час синхронного навчання.

Для забезпечення змішаного та дистанційного навчання, особливо для учнів 1 класів, підійде англomовна безкоштовна **програма Math Learning Center**. **Математичні таблиці** для **лічби** цієї програми <https://apps.mathlearningcenter.org/number-frames/> допомагають зрозуміти та швидше запам'ятати склад чисел.

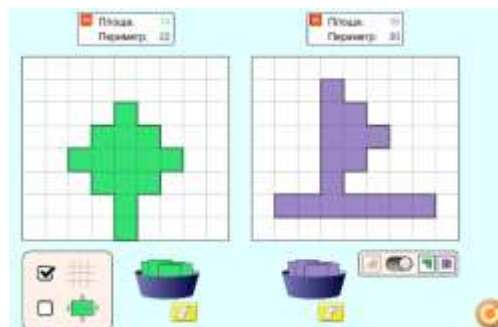

Рис.10. Таблиця додавання чисел у межах 100

Учні за допомогою математичних таблиць рахують, уявляють утворення та будову числа, порівнюють, обчислюють числові вирази. Така подача матеріалу та практична діяльність дітей допомагає їм перейти від поелементної лічби до лічби групами й оволодіти ефективними способами обчислення. Згодом на основі математичних таблиць легко продемонструвати частину від цілого та дробові числа.

Аналогічна програма — **математичні таблиці для лічби** <https://apps.mathlearningcenter.org/number-pieces/> допомагає представляти багатоцифрові числа, надає уявлення розряду (сотні, десятки, одиниці) та дає змогу формувати обчислювальні навички.

Навчальний інструмент має можливість перегруповувати (об'єднати чи роз'єднати) елементи математичної таблиці для здійснення додавання, віднімання, множення та ділення.

Рис.11. Таблиця утворення, читання та запису чисел

Лічильний матеріал у вигляді рахівниці сприяє природному розумінню нумерації чисел: <https://apps.mathlearningcenter.org/number-rack/>

Рядки рухомих кольорових намистин спонукають учнів мислити, рахувати групами по п'ять і десять, допомагаючи їм досліджувати та відкривати різноманітні способи додавання та віднімання.

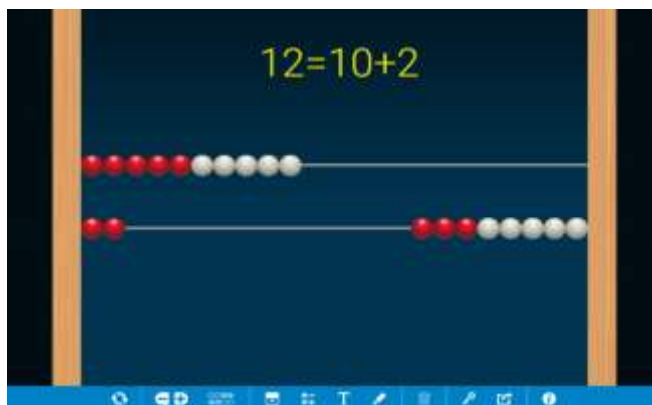

Рис.12. Рахівниця

За допомогою числової прямої лінії учні досліджують числові послідовності та ілюструють способи обчислень і порівняння: <https://apps.mathlearningcenter.org/number-line/>

Програма надає можливість вибрати числову пряму з позначеними цілими числами, дробами, десятковими чи від'ємними числами. Пропонує також використання порожньої числової лінії з позначками та без них.

Рис.13. Числова пряма

Додаток «Дроби» дає змогу використовувати прямокутник або коло для зображення, порівняння та виконання операцій із дробами зі знаменниками від 1 до 100: <https://apps.mathlearningcenter.org/fractions/>

Для зображення дробу достатньо вибрати модель (коло чи прямокутник), визначити кількість рівних частин. За допомогою кольору позначити частини цілого. Щоб порівняти дроби або побачити рівні частини, треба прикласти або накласти зображені моделі. Для позначення дробу можна використати математичний текст чи цифрову закладку до фігури.

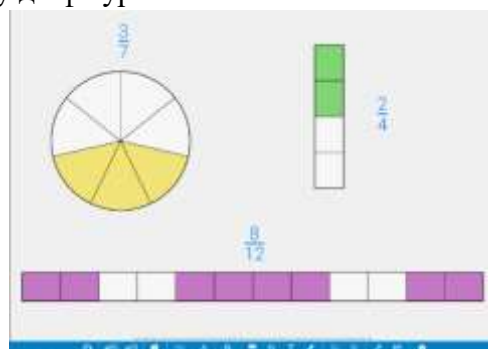

Рис.14. Зображення дробу

Математичний годинник допомагає учням вивчати час: <https://apps.mathlearningcenter.org/math-clock/> Для цього вибирається найдоцільніший вид годинника. Досліджувати час можна за допомогою вільного руху стрілок, запуску секундної стрілки, візуалізації інтервалів у часі (котра буде година через 5, 10, 20 хвилин тощо) Зафарбовування частин циферблата дозволяє пояснити учням термінологію, наприклад, «півгодини», «половина години» тощо.

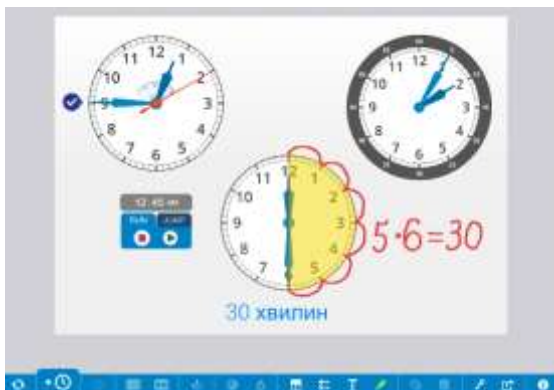

Рис.15. Математичний годинник

Альтернативні шаблони годинників із меншим функціоналом <https://www.geogebra.org/m/dfwwz8cu> з рухомими стрілками допомагають учителю демонструвати, а учням досліджувати й вивчати час.

Програма Геоборд створена для вивчення різноманітного геометричного матеріалу. <https://apps.mathlearningcenter.org/geoboard/> Розтягуючи смуги навколо кілочків, учні утворюють відрізки та геометричні фігури, досліджують кути, периметр, площу тощо.

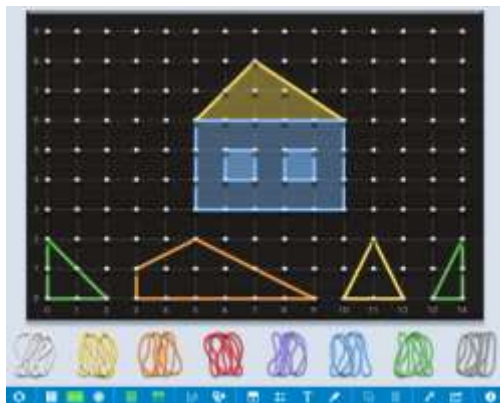

Рис.16. Геоборд

Відома велика кількість освітніх платформ і онлайн-сервісів, що пропонують візуальний контент для початкової школи. Платформа iZZi від видавництва "Ранок" пропонує інтерактивні завдання та мультимедійний контент, що відповідає навчальній програмі. Ресурси Mozabook надають 3D-симуляції та інтерактивні відео з різних предметів. Інструменти Nearpod та Miro дозволяють учителям створювати інтерактивні презентації та спільні онлайн-дошки. Canva є зручним сервісом для створення інфографіки та інших візуальних матеріалів.

Отже, можемо зробити висновок, що сучасні засоби візуалізації навчального матеріалу є потужними інструментами, здатними значно підвищити якість початкової освіти. Використання їх сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку критичного й наочно-образного мислення, формуванню ключових компетентностей та індивідуалізації навчального процесу.

Список літератури

1. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

Післяслово

Шановні педагоги!

Ви ознайомилися з теоретичними й практичними матеріалами щодо організації та здійснення тривалого дистанційного навчання в початкових класах, зумовленого воєнним станом в Україні, методичними рекомендаціями щодо формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти, з актуальними напрямками виховного процесу в початковій школі, зі способами надання психоемоційної підтримки учням / ученицям початкових класів, досвідом навчання та надання психолого-педагогічної підтримки молодшим школярам з ООП тощо. У багатьох публікаціях, що мають практичну спрямованість, схарактеризовано ефективність застосування цифрових технологій.

Оскільки в усіх педагогів, чиї статті ввійшли до науково-методичного журналу «Джерело педагогічних інновацій. Початкова школа: перший досвід», тільки свій власний досвід дистанційного навчання, то і статті теж були представлені різні.

Головне, що всі автори нашого видання – педагогічні працівники ЗДО, учителі початкових класів, психологи, логопеди, науковці, викладачі й методисти Харківської академії неперервної освіти – прагнуть забезпечити якість початкової освіти, апробують і створюють власні технології навчання.

Науково-методичний журнал

**Джерело
педагогічних інновацій**

Нова початкова школа: перший досвід

Редактор: *Писаренко Т.І.*

Технічний редактор: *Семисошенко С.В.*

Дизайн: *Семисошенко С.В.*

Харківська академія неперервної освіти
61057, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 24
тел./факс (057) 731-21-31
E-mail: kvnz.hano@gmail.com
Web-сайт: www.edu-post-diploma.kharkov.ua